

EUROPEAN CONFERENCE

Conference Proceedings

The X International Science Conference
«TRENDS AND PROSPECTS
DEVELOPMENT OF SCIENCE AND
PRACTICE IN MODERN ENVIRONMENT»

November 22– 24, 2021

Geneva, Switzerland

TRENDS AND PROSPECTS DEVELOPMENT OF SCIENCE AND PRACTICE IN MODERN ENVIRONMENT

Abstracts of X International Scientific and Practical Conference

Geneva, Switzerland

(November 22 – 24, 2021)

TRENDS AND PROSPECTS DEVELOPMENT OF SCIENCE AND PRACTICE
IN MODERN ENVIRONMENT

UDC 01.1

ISBN – 978-9-40363-340-4

The X International Science Conference «Trends and prospects development of science and practice in modern environment», November 22 – 24, Geneva, Switzerland. 403p.

Text Copyright © 2021 by the European Conference (<https://eu-conf.com/>).

Illustrations © 2021 by the European Conference.

Cover design: European Conference (<https://eu-conf.com/>).

© Cover art: European Conference (<https://eu-conf.com/>).

© All rights reserved.

No part of this publication may be reproduced, distributed, or transmitted, in any form or by any means, or stored in a data base or retrieval system, without the prior written permission of the publisher. The content and reliability of the articles are the responsibility of the authors. When using and borrowing materials reference to the publication is required. Collection of scientific articles published is the scientific and practical publication, which contains scientific articles of students, graduate students, Candidates and Doctors of Sciences, research workers and practitioners from Europe, Ukraine, Russia and from neighboring countries and beyond. The articles contain the study, reflecting the processes and changes in the structure of modern science. The collection of scientific articles is for students, postgraduate students, doctoral candidates, teachers, researchers, practitioners and people interested in the trends of modern science development.

The recommended citation for this publication is: Fu Y., Trotsenko V., Zhatova H. Low CD breeding varieties in sunflower // Trends and prospects development of science and practice in modern environment. Abstracts of X International Scientific and Practical Conference. Geneva, Switzerland 2021. Pp. 15-17.

URL: <https://eu-conf.com>

TABLE OF CONTENTS

AGRICULTURAL SCIENCES		
1.	Fu Y., Trotsenko V., Zhatova H. LOW CD BREEDING VARIETIES IN SUNFLOWER	15
2.	Karpuk L.M., Shubenko L.A., Shoh S.S. REGENERATIVE CAPACITY OF BLACKBERRY CUTTINGS	18
3.	Бабич А.Г., Островський В.О., Вербовський С.В. ГЕТЕРОДЕРОЗ РІПАКУ ОЗИМОГО В УКРАЇНІ	20
4.	Бабич О.А., Бабич А.Г., Лугина М.В. УДОСКОНАЛЕННЯ МЕТОДИКИ ВИЯВЛЕННЯ ЗОЛОТИСТОЇ КАРТОПЛЯНОЇ ЦИСТОУТВОРЮЮЧОЇ НЕМАТОДИ	22
5.	Горбась С.М., Колодченко А.В. ОСОБЛИВОСТІ ВИРОЩУВАННЯ ШТАМБОВОЇ ТРОЯНДИ	24
6.	Дячук В.М., Білявська Л.О., Бабич А.Г. КОНТРОЛЬ ЧИСЕЛЬНОСТІ ФІТОПАРАЗИТИЧНИХ НЕМАТОД НА ПЕРЦІ СОЛОДКОМУ	26
7.	Дібрівна Е.І., Савченко О.В. МАТЕМАТИЧНІ МЕТОДИ ТА МОДЕЛІ В АГРАРНІЙ ЕКОНОМІЦІ	28
8.	Каркач П.М., Кузьменко П.І., Сушкевич Н.Р. ВИКОРИСТАННЯ ОРГАНІЧНОГО ПРЕБІОТИЧНОГО ПРЕПАРАТУ ПРИ ВІДГОДІВЛІ КУРЧАТ-БРОЙЛЕРІВ	30
9.	Литвиненко Т.В., Ничипорук С.М. ВИДАТНІ КОНІ, ОТРИМАНІ В РЕЗУЛЬТАТІ ІНБРИДИНГУ	32
10.	Сорокін В.В., Бабич А.Г., Білявська Л.О. ДОМІНУЮЧІ ФІТОПАРАЗИТИЧНІ НЕМАТОДИ СОНЯШНИКУ ТА КОНТРОЛЬ ЇХ ЧИСЕЛЬНОСТІ	34
11.	Ткач М.В., Приходько І.В., Бабич А.Г., Білявська Л.О. ЗАХОДИ ЗАХИСТУ КУКУРУДЗИ ВІД ДОМІНУЮЧИХ ФІТОПАРАЗИТИЧНИХ НЕМАТОД	36

TRENDS AND PROSPECTS DEVELOPMENT OF SCIENCE AND PRACTICE
IN MODERN ENVIRONMENT

ART HISTORY		
12.	Коновалова І.Ю., Польська І.І. ЕКСПЛІКАЦІЯ МУЗИЧНОГО ТВОРУ В ДИСКУРСІ СУЧАСНОГО МИСТЕЦТВОЗНАВСТВА	38
13.	Радомська В.Р., Петричкович Ю.І. ЕТНОСТИЛІСТИКА В КОНТЕКСТІ ЕСТЕТИКИ СУЧАСНОГО ГРОМАДСЬКОГО ІНТЕР'ЄРУ	40
14.	Радомська В.Р., Бондаренко С.Б. ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ЕКО-СТИЛЮ В ЖИТЛОВОМУ ІНТЕР'ЄРІ	43
CULTUROLOGY		
15.	Гуртова К.М., Приходько О.М. МІСЦЕ КУЛЬТУРИ В СУЧАСНОМУ РОЗВИНЕНОМУ СУСПІЛЬСТВІ	46
ECONOMIC SCIENCES		
16.	Nikitin I.A., Melnyk M.V. INNOVATION ECOSYSTEM AS AN APPROACH TO ACCELERATED INNOVATIVE DEVELOPMENT	48
17.	Zakharova N. CHALLENGES AND PROSPECTS OF BUSINESS DEVELOPMENT IN UKRAINE	53
18.	Балабанова Л.В., Мачкевская О.В. ЭФФЕКТИВНОЕ УПРАВЛЕНИЕ ЗАТРАТАМИ НА ПЕРСОНАЛ	58
19.	Бургман М.К., Попова В.Д. ІННОВАЦІЙНИЙ МАРКЕТИНГ У СУЧАСНІЙ ЕКОНОМІЦІ	62
20.	Віленчук О.М., Савицька А.С. РОЛЬ СТРАХУВАННЯ У ФОРМУВАННІ ЗРІВНОВАЖЕНОГО РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА	65
21.	Гавронський В.П., Кузьменко А.Г. ЕНЕРГЕТИЧНА КРИЗА В УКРАЇНІ І ШЛЯХИ ЇЇ ПОДОЛАННЯ	69

TRENDS AND PROSPECTS DEVELOPMENT OF SCIENCE AND PRACTICE
IN MODERN ENVIRONMENT

22.	Курманалина А.А., Оразбаев С.Н. АНАЛИЗ РАЗВИТИЯ БАНКОВСКОЙ СФЕРЫ КАЗАХСТАНА	72
23.	Мартин О.М., Живко З.Б., Вітер О.М. ОЦІНЮВАННЯ ДІЛОВОЇ РЕПУТАЦІЇ ПІДПРИЄМСТВА: МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ	78
24.	Рибальченко Л.В., Рильська А.В. ВПЛИВ МОНОПОЛІЇ НА ЕКОНОМІКУ КРАЇНИ	81
25.	Рибальченко Л.В., Кондратенко Є.О. ДОСВІД ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН У ПРАВОВОМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВ ТА МОЖЛИВОСТІ ЙОГО ВИКОРИСТАННЯ В УКРАЇНІ	84
26.	Томашевський Ю.М. ПЕРЕВАГИ СИСТЕМИ САМОСТРАХУВАННЯ ТА ВЗАЄМНОГО СТРАХУВАННЯ АГРОПІДПРИЄМСТВ	87
HISTORICAL SCIENCES		
27.	Belikova V. DIE FIGUR VON PETER BOLBOCAN AUF DEM HINTERGRUND DER EREIGNISSE DER UKRAINISCHEN REVOLUTION IM MELITOPOLEN GEBIET WÄHREND DES UKRAINISCHEN ZENTRALRATS	91
28.	Любовець О.М. МІСЦЯ ПАМ'ЯТІ: ЗМІСТ ТА СТРУКТУРА ПОНЯТТЯ	97
JOURNALISM		
29.	Шульська Н.М., Зінчук Р.С. РЕДАКТОРСЬКА ГРАМОТНІСТЬ ЖУРНАЛІСТСЬКОГО ТЕКСТУ: АНОРМАТИВИ НА РІВНІ СКЛАДНИХ КОНСТРУКЦІЙ	102
LEGAL SCIENCES		
30.	Гринько Л.П. ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПРИЗНАЧЕННЯ ТА ПРОВЕДЕННЯ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ	106

TRENDS AND PROSPECTS DEVELOPMENT OF SCIENCE AND PRACTICE
IN MODERN ENVIRONMENT

31.	Попко С.В., Круглова О.О. ПРОБЛЕМИ ДЕРЖАВНО-НОРМАТИВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ	108
32.	Савінов С.В. ПРИНЦИПИ ТРЕТЕЙСЬКИХ СУДІВ У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ЯК ФУНДАМЕНТАЛЬНА ОСНОВА ЇХ ДІЯЛЬНОСТІ	112
33.	Салманов О.В. ЩОДО ДОТРИМАННЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА НА НЕДОТОРКАННІСТЬ ЖИТЛА ЧИ ІНШОГО ВОЛОДІННЯ ОСОБИ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ	115
MANAGEMENT, MARKETING		
34.	Semeriahina M.M., Balenko S.S. MAIN TRENDS IN TRANSPORTATION AND SCM	118
35.	Бойко Т.Ю. УПРАВЛІННЯ КРЕДИТОСПРОМОЖНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВ: ПРОБЛЕМИ ТА НАПРЯМКИ ВДОСКОНАЛЕННЯ	120
36.	Бреус С.В., Лишко М.В. ОСНОВНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ СУТНОСТІ ІННОВАЦІЙ У КОНТЕКСТІ УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЙНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ СУБ'ЄКТА ГОСПОДАРЮВАННЯ	125
37.	Голубьонкова О.О., Верстюк Ж.В. СТАН ОДЕСЬКОГО РИНКУ ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЙНИХ ПОСЛУГ	131
38.	Голубьонкова О.О., Дубчак В.Ю. УДОСКОНАЛЕННЯ АСОРТИМЕНТУ ЯК ОСНОВА ФОРМУВАННЯ КОНКУРЕНТНОЇ ПЕРЕВАГИ ТОРГОВЕЛЬНОГО ПІДПРИЄМСТВА	134
39.	Даценко В.В. МАРКЕТИНГОВА ПОЛІТИКА ПРОСУВАННЯ ЯК НАДБУДОВА НАД РИНКОВОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ КОМПАНІЇ	137
40.	Гончар Л., Аухімік О. КОНЦЕПТУАЛЬНА МОДЕЛЬ УДОСКАНАЛЕННЯ СИСТЕМИ КОНТРОЛІНГУ В ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННОМУ БІЗНЕСІ	139

TRENDS AND PROSPECTS DEVELOPMENT OF SCIENCE AND PRACTICE
IN MODERN ENVIRONMENT

41.	Страшинська Л.В., Грушкевич В. ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ ОЛІЄЖИРОВОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ	144
MEDICAL SCIENCES		
42.	Dhvanit R., Nazymok Y.V., Biriuk I.G. CONCUSSIONS	147
43.	Kolosovych I. CORRECTION OF INTRA-ABDOMINAL HYPERTENSION IN PATIENTS WITH SURGICAL PATHOLOGY IN CASE OF MORBID OBESITY	150
44.	Lopatenko D. PATHOGENIC FLORA AND ITS SENSITIVITY TO ANTIBACTERIAL AGENTS DURING PNEUMОЕМРУЕМА	152
45.	Каньовська Л.В., Микитюк А.А. МЕДИКАМЕНТ-ІНДУКОВАНІ УРАЖЕННЯ ПЕЧІНКИ	154
46.	Котельникова А.О. УКРІПЛЕННЯ ПОТЕНЦІАЛУ І ПОСЛУГ ГРОМАДСЬКОГО ЗДОРОВ'Я В УКРАЇНІ	159
47.	Кулева О.В., Нанинець В.Я., Пятковський В.М. БІОХІМІЧНІ ЗМІНИ В КРОВІ ТА М'ЯЗЕВІЙ ТКАНИНІ ПРИ УШКОДЖЕННІ АХІЛЛОВОГО СУХОЖИЛКА	164
48.	Рубас Л.В., Мариновська О.В. АНАЛІЗ МАКРО- ТА МІКРОЕЛЕМЕНТНОГО СКЛАДУ СКРОНЕВОЇ КІСТКИ ТА НИЖНЬОЇ ЩЕЛЕПИ СКРОНЕВО- НИЖНЬОЩЕЛЕПНОГО СУГЛОБА ПРИ ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНІЙ ГІПЕРГЛІКЕМІЇ	166
PEDAGOGICAL SCIENCES		
49.	Савка І., Яремко Т., Гульченко С. ФОРМУВАННЯ ПЕРЕКЛАДАЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЯК ПОКАЗНИКА ЕФЕКТИВНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ	168

TRENDS AND PROSPECTS DEVELOPMENT OF SCIENCE AND PRACTICE
IN MODERN ENVIRONMENT

50.	Горбенко О.В., Лисенко А.О. ВПЛИВ ЗМАГАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА МОТИВАЦІЮ ДО ЗАНЯТЬ СПОРТИВНИМИ ТАНЦЯМИ У ЮНИХ СПОРТСМЕНІВ	171
51.	Горошкін І.О. METHODOLOGICAL ESSENCE OF LEARNING SPEECH SITUATIONS IN THE PROCESS OF TEACHING FOREIGN LANGUAGE COMMUNICATION IN GYMNASIUM	174
52.	Завітренко Д.Ж., Нагорна О.В., Ковальова А. РОЛЬ ТРУДОВОГО ВИХОВАННЯ У РОБОТІ З ДІТЬМИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ	176
53.	Клеба А.І., Давидченко І.Д., Нечипоренко М.О. ФОРМУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ У ЗДОБУВАЧІВ ПЕДАГОГІЧНОЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ	181
54.	Козубовська І.В., Повідайчик М.М. МОДЕЛІ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ СТУДЕНТА У ВИЩІЙ ШКОЛІ США	184
55.	Козубовський М.Р. ДЕЯКІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ	187
56.	Котелянець Ю.С. МЕТОДИ І ЗАСОБИ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ДІТЕЙ	190
57.	Левченко Ф.Г. ІННОВАЦІЙНІ ФОРМИ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛЯ ДО РЕАЛІЗАЦІЇ КОМПЕТЕНТІСНО ОРІЄНТОВАНОГО НАВЧАННЯ	194
58.	Мендигалиева Ш.А., Кенджибаев А.Б., Баймурзаев Т.Х., Жакып К.К., Сержанұлы Б. БЕГ НА КОРОТКИЕ ДИСТАНЦИИ	197
59.	Орданова О.О., Комарова І.О., Кифенко А.М. ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВПЛИВУ МУЗИЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ НА ОСОБИСТІТЬ СЛУХАЧА	202

TRENDS AND PROSPECTS DEVELOPMENT OF SCIENCE AND PRACTICE
IN MODERN ENVIRONMENT

60.	Сарсенбаева Б.Г., Басхан Ж.Д., Жылкайдарова С.Б. РЕАЛИЗАЦИЯ КОМПЕТЕНТНОСТНОГО ПОДХОДА В ПЕДАГОГИЧЕСКОМ ВУЗЕ	204
61.	Швець О.В., Микитин Т.В. РОЛЬ ІНТЕРАКТИВНОГО ПОСІБНИКА «СИСТЕМАТИКА ТВАРИН» У НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ	207
62.	Шикітка Г.М. ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ	209
PHARMACEUTICAL SCIENCES		
63.	Глущенко В., Кучеренко М., Ковтуняк К. ВИЗНАЧЕННЯ ТОКСИЧНИХ ВЛАСТИВОСТЕЙ ПОХІДНИХ НАФТАЛІМІДУ – ІНДУКТОРІВ ІНТЕРФЕРОНУ ТА ПРОТИВІРУСНИХ АГЕНТІВ	211
PHILOLOGICAL SCIENCES		
64.	Орынбек Ж.Қ., Баданбекқызы З. ФОРМИРОВАНИЕ ИНОЯЗЫЧНОЙ СОЦИОКУЛЬТУРНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ СТУДЕНТОВ: НА ОСНОВЕ ИНТЕРНЕТ-РЕСУРСОВ (A2)	213
65.	Puzanov V. DEUTSCHE ENTLENNUNGEN IN DER UKRAINISCHEN SPRACHE	218
66.	Акопова Е., Ломова Е.А., Касымжанова М.Е. ВЛИЯНИЕ ФИЛОСОФИИ Ф.В. НИЦШЕ НА ЛИТЕРАТУРУ США В РЕЦЕПЦИИ РОССИЙСКИХ И АНГЛО-АМЕРИКАНСКИХ ИССЛЕДОВАТЕЛЕЙ	220
67.	Кисельова К.С. ФРАНКОМОВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ ДИСКУРС: КОМУНІКАТИВНО-ПРАГМАТИЧНИЙ АСПЕКТ	226
68.	Миронова Н.В., Василенко А.Г. СТРУКТУРА ТА КЛАСИФІКАЦІЯ ІТАЛІЙСЬКИХ РЕАЛІЙ	229

TRENDS AND PROSPECTS DEVELOPMENT OF SCIENCE AND PRACTICE
IN MODERN ENVIRONMENT

69.	Монастирська Р.І. ТЕРМІНООДИНИЦІ НА ПОЗНАЧЕННЯ ПЕРСОНАЛЬНИХ РАНГІВ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ АРМІЇ	233
70.	Ступак І.В., Каширіна І.В. ТВОРЕННЯ КОРОНА-НЕОЛОГІЗМІВ «STATU NASCENDI» У СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ	235
71.	Сірант А.М. ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ГЕНДЕРНО МАРКОВАНОЇ ЛЕКСИКИ В СУЧАСНІЙ ЖІНОЧІЙ ПРОЗІ	240
72.	Туймебекова А.А., Мырзабаева Б.Д., Раушанбек Б. АДАМЗАТТЫҢ АР МӘСЕЛЕСІ	242
73.	Туймебекова А.А., Дулати М.Х., Зауытбекова Д. ЖАЗУШЫНЫҢ ОБРАЗ СОМДАУЫ	248
PHILOSOPHICAL SCIENCES		
74.	Kravtsov Y., Ryabenko E. REFLECTIVE PURPOSE OF PHILOSOPHY IN CONDITIONS OF LIFE THAT CONTINUOUSLY CHANGE	252
75.	Воропаєва Т.С., Ковтун Л.І. КОЛОРИСТИЧНІ АСПЕКТИ КОНФЛІКТОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ	255
PHYSICAL AND MATHEMATICAL SCIENCES		
76.	Zelensky A.G. ON APPROXIMATE METHODS IN THE VARIANT OF MATHEMATICAL THEORY OF SHALLOW SHELLS	262
POLITICAL SCIENCE		
77.	Максименко І.О., Приходько О.М. ФОРМУВАННЯ ГЕНДЕРНОЇ ПОЛІТИКИ В ПУБЛІЧНОМУ УПРАВЛІННІ	265
78.	Мудриєвська Л.М., Андрющенко А.С. АНТИКРИЗОВЕ УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ	268

TRENDS AND PROSPECTS DEVELOPMENT OF SCIENCE AND PRACTICE
IN MODERN ENVIRONMENT

79.	Мудриєвська Л.М., Трохименко Ю.Р. ГРОМАДСЬКЕ ЗДОРОВ'Я В СИСТЕМІ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ : ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ УКРАЇНИ ТА ІСПАНІЇ	271
80.	Приходько О.М. ДЕРЖАНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ ЯК МОДЕЛЬ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ	275
PSYCHOLOGICAL SCIENCES		
81.	Polishchuk D., Dolynska L. THE IMPACT OF THE SOCIO-PSYCHOLOGICAL TRAINING ON THE DEVELOPMENT OF ADOLESCENT INDEPENDENCE	278
82.	Вишневський В.П., Гончаренко Л.А., Храпко Т.А. СИНДРОМ ЕМОЦІЙНОГО ВИГОРЯННЯ: ПРОФІЛАКТИКА ТА ПОДОЛАННЯ	282
83.	Лавренко О.В. ЕКОНОМІЧНІ УЯВЛЕННЯ СТУДЕНТІВ ПРО ЕТИЧНЕ ПІДГРУНТЯ ВЧИНКІВ ЛЮДЕЙ В ПРОЦЕСІ ЕКОНОМІЧНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ	284
84.	Чистяк О.В. ПІДГОТОВКА ФАХІВЦІВ ПСИХОЛОГІЧНОЇ СЛУЖБИ ДО РОБОТИ З ДІТЬМИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ	288
85.	Щербакова І.М. ПСИХОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ МОТИВАЦІЇ ДІВЕЛОПЕРІВ	290
SOCIOLOGICAL SCIENCES		
86.	Гордєєва М.О. СОЦІАЛЬНЕ СИРІТСТВО В СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ	293
87.	Шмаленко Ю.І., Ячменьова Є.В. МАНІПУЛЯЦІЯ ГРОМАДСЬКОЮ ДУМКОЮ ЧЕРЕЗ СОЦІАЛЬНІ МЕРЕЖІ	296

TRENDS AND PROSPECTS DEVELOPMENT OF SCIENCE AND PRACTICE
IN MODERN ENVIRONMENT

TECHNICAL SCIENCES		
88.	Kolmakov A.G., Oparina I.B., Prutskov M.E. COMPOSITE MATERIALS BASED ON POLYMER MATRIX	302
89.	Novik A.V., Goncharenko I.P., Linnyk I.O. DIRECTIONS FOR INCREASING THE EFFICIENCY OF PRODUCTION OF RAW MEAT	305
90.	Shpakova H., Hlushchenko I. ERRORS IN DESIGN, CONSTRUCTION AND REINFORCEMENT OF REINFORCED CONCRETE STRUCTURES	308
91.	Zhiguts Y., Lazar V. PECULIARITIES OF SYNTHESIS OF HIGH-STRENGTH CAST IRONS BY METALLOTHERMIC METHOD'S	312
92.	Аяшова А.М., Калиева А.Т., Абулкаирова А.Н. КРИПТОГРАФИЯ ЖӘНЕ СТЕГАНОГРАФИЯ АЛГОРИТМДЕРІН ҚОЛДАНА ОТЫРЫП, ШИФРЛАУДЫҢ ЖӘНЕ ДЕКОДТАУДЫҢ ЖАҢА ТӘСІЛДЕРІ	316
93.	Біляев М.М., Цуркан В.В., Чирва М.В. ОЦІНКА БЕЗПЕКИ ТРАНСПОРТНИХ КОРИДОРІВ ПРИ ПЕРЕВЕЗЕННІ ХІМІЧНО НЕБЕЗПЕЧНИХ ВАНТАЖІВ	324
94.	Біляев М.М., Біляева В.В., Козачина В.А. ЧИСЕЛЬНІ МОДЕЛІ ДЛЯ ЕКСПРЕС ОЦІНЮВАННЯ РИЗИКУ УРАЖЕННЯ ПРИ АВАРІЙНИХ СИТУАЦІЯХ	326
95.	Долженко Н.А., Кучеренко Ф.А. НОВЫЕ АЭРОДИНАМИЧЕСКИЕ СХЕМЫ В ГРАЖДАНСКОЙ АВИАЦИИ	328
96.	Долина Л.Ф., Гунько О.Ю., Машихіна П.Б. ОЦІНКА БЕЗПЕКИ ТРАНСПОРТНИХ КОРИДОРІВ ПРИ ПЕРЕВЕЗЕННІ ХІМІЧНО НЕБЕЗПЕЧНИХ ВАНТАЖІВ	332
97.	Кадацкий А.Ф., Русу А.П. ТРЕХЭТАПНЫЙ РЕЖИМ РАБОТЫ ПОНИЖАЮЩЕ- ПОВЫШАЮЩИХ ПРЕОБРАЗОВАТЕЛЕЙ С ЧЕТЫРЬМЯ УПРАВЛЯЕМЫМИ КЛЮЧАМИ	334

TRENDS AND PROSPECTS DEVELOPMENT OF SCIENCE AND PRACTICE
IN MODERN ENVIRONMENT

98.	Клименко І.Ю. ОСОБЛИВОСТІ ТА ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ТРАНЗИТНОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ ТА ФОРМУВАННЯ ЄДИНОГО ЕКОНОМІЧНОГО ПРОСТОРУ	338
99.	Косолапов В.Б. ИССЛЕДОВАНИЕ ИЗМЕНЕНИЯ ПРОЧНОСТИ АДСОРБЦИОННОЙ ПЛЕНКИ ПОВЕРХНОСТНО-АКТИВНЫХ ВЕЩЕСТВ РАБОЧЕЙ ЖИДКОСТИ ГИДРОПРИВОДА ЭКСКАВАТОРА В УСЛОВИЯХ ЭКСПЛУАТАЦИИ	345
100.	Кусий Я.М., Зінько А.В. ДОСЛІДЖЕННЯ ФОРМУВАННЯ РЕГЛАМЕНТОВАНИХ ПАРАМЕТРІВ ЯКОСТІ ЗАГОТОВОК ДЕТАЛЕЙ МАШИН В ПРОЦЕСІ ЇХНЬОГО ВИГОТОВЛЕННЯ	350
101.	Любич В.В., Железна В.В., Грабова Д.М. ОЦІНЮВАННЯ ЯКОСТІ КЕКСУ З ДОБАВЛЯННЯМ ДО БОРОШНА ТРИТИКАЛЕ ГАРБУЗОВОГО ПЮРЕ	357
102.	Оберська Н.В. ВАКУУМНІ КОМУТАЦІЙНІ АПАРАТИ	363
103.	Ольхов В.С. ПРОБЛЕМИ ПРОВЕДЕННЯ ДОСЛІДЖЕНЬ ДОРОЖНЬО-ТРАНСПОРТНИХ ПРИГОД ЗА УЧАСТЮ ТРАМВАЇВ	370
104.	Поліщук Д.О. СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РИНКУ МАТЕРІАЛІВ В БУДІВНИЦТВІ	373
105.	Пітак І.В., Витяганець В.С. ЩОДО АНАЛІЗУ ПРОЦЕСУ ГАСІННЯ ВАПНА В ВИРОБНИЦТВІ СОДИ	376
106.	Розенвассер Д.М., Трикуліч П.П. РОЗРОБКА ВЕБ-ЗАСТОСУНКУ – «ЗДОРОВ'Я»	383
107.	Vlasov A., Hrechanyi O., Serhieiev D. FEATURES OF METHODS FOR ASSESSING THE PERFORMANCE OF CRUSHERS	387

TRENDS AND PROSPECTS DEVELOPMENT OF SCIENCE AND PRACTICE
IN MODERN ENVIRONMENT

108.	Потапенко М.В., Шаршонь В.Л. УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ РЕМОНТУ ЕЛЕКТРООБЛАДНАННЯ ЗА ЙОГО ФАКТИЧНИМ СТАНОМ	389
TOURISM		
109.	Безрученков Ю.В., Щука Г.П. КОНТРОЛЬ ЯКОСТІ ПОСЛУГ В РЕСТОРАННОМУ БІЗНЕСІ	391
110.	Галасюк С.С., Царенко А.В. ФАКТОРИ ФОРМУВАННЯ СЕГМЕНТУ ГОТЕЛІВ КУРОРТНОГО ПРИЗНАЧЕННЯ	394
111.	Гвоздік А.Г. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНО- ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ЗЕЛЕНОГО ТУРИЗМУ	400

LOW CD BREEDING VARIETIES IN SUNFLOWER

Fu Yuanzhi,

PhD student,
Sumy National Agrarian University

Trotsenko Volodymyr,

Doctor (Agricultural Sciences), Professor
Sumy National Agrarian University

Zhatova Halyna

professor,
Sumy National Agrarian University

Sunflower (*Helianthus annuus* L.) belongs to the Asteraceae family. The *Helianthus* genus contains 65 different species of which 14 are annual plants. The sunflower that the most people refer to is *H. annuus*, an annual sunflower. The plant has a rough, hairy stem, broad, coarsely toothed, rough leaves and circular heads of flowers. The heads consist of many individual flowers which mature into seeds on a receptacle base. Sunflower is the world's fourth largest oil-seed crop and its seeds are used as food and its dried stalk as fuel. It is already been used as an ornamental plant, too. Sunflower has a large biomass and shows high tolerance to heavy metals and therefore, are used in phytoremediation studies (Bayat et al., 2021; Benavides et al., 2021; Chae et al., 2014; De Andrade et al., 2018; Tang et al., 2003; Watai et al., 2004).

Cd accumulation in cereal grains is a serious threat to food safety and human health. Cultivating low-Cd crop varieties is one of the most effective ways to reduce Cd toxicity (Grant et al., 2008; Ishikawa, 2020; Liu et al., 2020; Sun et al., 2015; Zaid-Imdad et al., 2018). Low-Cd crop breeding technology presents a developmental trend from conventional breeding to the combination of conventional and molecular breeding and from empirical breeding to precision or design breeding.

As the main grain crops, such as rice, wheat, corn and soybean, there are many studies on the breeding of varieties with low Cadmium (Cd). But there are few reports on the breeding of varieties with low Cd in sunflower. Li et al. (1995) screened 200 germplasm resources, and selected two varieties with low Cd accumulation, Primrose and HA290, and two maintain lines, HA323 and RHA324 with medium content of Cd. Two new low Cd varieties HA448 and HA449 were selected by screening the later generation of HA323/HA290. RHA324/Primrose was selected as RHA450 recovery line. The average Cd content of HA448/RHA450 and HA449/RHA450 hybrids was reduced by more than 50% in the three-year experiment from 2000 to 2002 (Miller JF et al., 2005). Then, he investigated variability of grain Cd levels on sunflower by field experiment, and to seek an efficient screening method for future breeding, The result

showed the kite there were large variations in leaf Cd concentration among 200 sunflower lines. The positive correlation between R5 leaf Cd and kernel Cd level was obtained from nonoil-seed hybrid. Indicates that an efficient and low cost screening method can be developed for genotype selection, but plants must be grown to the R5 stage.

Breeding low Cd accumulation sunflower cultivars is the fundamental method to solve the problem of low Cd intake, the breeding process is long and complicated. The breeding process probably includes: 1) Finding materials with low Cd genes; 2) Finding materials with high yield, stable yield, resistance to disease and insect pests, wide adaptability and other high quality materials except low Cd characteristics, this materials should be the main cultivars, taking into account other excellent characteristics such as herbicide tolerance, drought and flood resistance, maturity period and so on; 3) To understand the genetic characteristics of Cd gene, and to formulate the low Cd hybridization breeding strategy assisted by modern biotechnology; 4) Evaluate and select hybrid offspring materials, and select new varieties (lines) with low Cd, high quality and good comprehensive characteristics; 5) Experimental adaptive planting of new varieties (lines), observation and evaluation of traits stability.

Although breeding new sunflower varieties with low cadmium genotypes is essential, planting low-cadmium sunflowers can reduce the risk of Cd into human food chains, Cd accumulation in soil is still an environmental pollution problem that needs special concern and prevention

Reference

1. Bayat, M., Faramarzi, A., Ajalli, J., Abdi, M., and Nourafcan, H. (2021). Bioremediation of potentially toxic elements of sewage sludge using sunflower (*Heliantus annus* L.) in greenhouse and field conditions. *Environ Geochem Health*.
2. Benavides, B. J., Drohan, P. J., Spargo, J. T., Maximova, S. N., Gultinan, M. J., and Miller, D. A. (2021). Cd phytoextraction by *Helianthus annuus* (sunflower), *Brassica napus* cv Wichita (rapeseed), and *Chrysopogon zizanioides* (vetiver). *Chemosphere* 265, 129086.
3. Chae, M. J., Jung, G. B., Kang, S. S., Kong, M. S., Kim, Y. H., and Lee, D. B. (2014). Evaluation of the Feasibility of Phytoremediation of Soils Contaminated with Cd, Pb and Zn using Sunflower, Corn and Castor plants. *Korean Journal of Soil Science and Fertilizer*.
4. De Andrade, L. C., Andrezza, R., and de Oliveira Camargo, F. A. (2018). Cultivation of sorghum and sunflower in soils with amendment of sludge from industrial landfill. *International Journal of Recycling of Organic Waste in Agriculture*.
5. Grant, C. A., Clarke, J. M., Duguid, S., and Chaney, R. L. (2008). Selection and breeding of plant cultivars to minimize cadmium accumulation. *The Science of the total environment* 390, 301-10.
6. Ishikawa, S. (2020). Mechanisms of cadmium accumulation in rice grains and molecular breeding for its reduction. *Soil Science and Plant Nutrition* 66.
7. Li, Y. M., Chaney, R. L., Schneiter, A. A., and Miller, J. F. (1995). Genotype Variation in Kernel Cadmium Concentration in Sunflower Germplasm under Varying Soil Conditions. *Crop Science* 35.

TRENDS AND PROSPECTS DEVELOPMENT OF SCIENCE AND PRACTICE
IN MODERN ENVIRONMENT

8. Liu, C. L., Ding, S. L., Zhang, A. P., Hong, K., Jiang, H. Z., Yang, S. L., Ruan, B. P., Zhang, B., Dong, G. J., Guo, L. B., Zeng, D., Qian, Q., and Gao, Z. Y. (2020). Development of nutritious rice with high zinc/selenium and low cadmium in grains through QTL pyramiding. *Journal of Integrative Plant Biology* 62, 349-359.
9. Sun, H., Chen, Z. H., Chen, F., Xie, L., Zhang, G., Vincze, E., and Wu, F. (2015). DNA microarray revealed and RNAi plants confirmed key genes conferring low Cd accumulation in barley grains. *BMC Plant Biol* 15, 259.
10. Tang, S., Xi, L., Zheng, J., and Li, H. (2003). Response to elevated CO₂ of Indian mustard and sunflower growing on copper contaminated soil. *Bull Environ Contam Toxicol* 71, 988-97.
11. Watai, H., Miyazaki, T., Fujikawa, T., and Mizoguchi, M. (2004). Phytoremediation of soils contaminated by cadmium. *Masui the Japanese Journal of Anesthesiology*.
12. ZaidImdad, U., Zheng, X., and Li, X. F. (2018). Breeding Low-Cadmium Wheat: Progress and Perspectives. *Agronomy* 8, 249-249.

REGENERATIVE CAPACITY OF BLACKBERRY CUTTINGS

Karpuk L.M.,

Doctor of Agricultural Sciences, Professor

Shubenko L.A.,

Ph.D.s.-g. Sciences, Associate Professor

Shoh S.S.,

Ph.D. s.-g. Sciences, Associate Professor
BilaTserkva National Agrarian University

Blackberries belong to the crops that are easily propagated vegetatively. Classical methods of vegetative propagation of blackberries such as: propagation by root sprouts, arcuate layers, division of the bush (particulation), the tops of drooping shoots (pulpulation) have certain limitations in use. The propagation by dividing the bush or layering requires specialized queen cells, and therefore large areas where it is difficult to control weeds and shelter for the winter. Propagated by blackberries top is convenient for creeping varieties (eg Columbia, Caracha Black, Texas). Upright varieties (Polar, Ruben, Kiev) are difficult to root at the top, because during bending the shoot often breaks [1].

Due to the fact that only annual shoots that ripen at the end of the growing season are suitable for rooting, the length of the growing season is not enough to grow such seedlings. Blackberry plants in the Right-Bank Forest-Steppe of Ukraine often freeze in winter. It is the immature tops of the shoots that are most damaged.

According to the classic propagation technology, the tops of the shoots are bent to the ground and dug. In autumn, the rooted tops are separated from the mother plants and transplanted to a permanent place. This method is suitable for rooting in the spring, as young seedlings do not have time to mature and transplanted for the winter often freeze and die [2].

The aim of the research was to assess the regenerative capacity of cuttings from different parts of the blackberry stem and to improve the technology of root propagation. The influence of grafting time, metamerism of cuttings on the rhizogenesis ability of cuttings of the studied varieties was studied. The source material for grafting were 2-3-year-old plants varieties Smutstem, Black Satin, Ruben, Triple Crown, Thornfree.

Natural and climatic conditions of the Right-Bank Forest-Steppe of Ukraine contribute to the cultivation of the studied varieties of garden blackberries, which are characterized by high vegetative productivity. During the growing season, the plants have time to complete and complete all their inherent phases of development and prepare for the transition to dormancy.

At the end of the growing season, woody cuttings were selected from the basal, middle and apical parts of the annual shoot. In October, cuttings were planted upwards

on the prepared area of the nursery. With the onset of low temperatures, the nursery was covered.

The root system is able to function at a soil temperature plus 2 0C, i.e. during the winter the plants are relatively dormant. The growth and development of root hairs slows down, but does not stop with the onset of positive temperatures in the spring, the growth and development of the root system and the development of buds above ground level is activated [3].

During the period of favorable autumn temperatures - from the beginning of October (planting of cuttings) to freezing of the soil surface (December) the planted cuttings underwent a process of etiolation and rhizogenesis began. Thus, in Ruben and Smutstem varieties, the formation of filamentous roots was observed on 80% of cuttings selected from apical shoots. In the variety Triple Crown, the formation of rudimentary roots was observed in 56% of cuttings, in the varieties Black Satin, Thornfree - 60%.

Cuttings selected from the medial and basal part of the annual shoot had a significantly lower percentage of rooting in the autumn - 11-35%.

In the spring, during the planting of blackberry seedlings for industrial cultivation, which occurs in the first decade of May, the rooted cuttings reach the state of a fully formed seedling. The total length of the root system and the number of roots were measured in the studied cuttings. Cuttings from the apical part of the shoot in varieties Ruben and Smutstem formed 6-8 roots with a total length of 60-85 cm in the variety Triple Crown formed 3-4 roots with a total length of 22-30 cm, in varieties Black Satin and Thornfree - 5-6 roots 38-60 cm long.

In plants for which the medial and basal part of the shoot was selected, the number of roots at the beginning of May was in the varieties Ruben and Smutstem - 4-5 pieces, the total length of the newly formed root system reached 40 cm, in the variety Triple Crown - respectively 2-3 pieces and 27 cm, varieties Black Satin and Thornfree - 4-5 pieces with a total length of up to 40 cm.

The aboveground part of blackberry seedlings in all studied varieties reached a height of 8-12 cm and had 3-4 well-developed leaves.

Studies have shown that using autumn-winter rooting of blackberry cuttings, provided the site is covered, the rooting of woody cuttings. At the time of planting in a permanent place of cultivation, the seedlings form a fully developed root system and aboveground part. The advantage of this method is to reduce the growing time of blackberry seedlings, using an unproductive winter period for rooting. Such seedlings do not need to be adapted to the soil and climatic conditions of the growing area.

References

1. Vdovenko S.A., Telepenko Yu.Yu., Silenko V.O. Reproductive ability of blackberry varieties (rubus l.) In the conditions of the western Forest-steppe of Ukraine. Agriculture and forestry. Vinnitsa. 2018. № 11. S. 97.
2. Row P.Z. Modern technologies for growing blackberries and raspberry hybrids. Kyiv. 2013. 132 p.
3. Шубенко Л.А. Метод укорінення ожини під час зимового спокою / Міжнародна наук.-прак. конф. «Аграрна освіта та наука: досягнення та перспективи розвитку». БНАУ. 2020. С. 89-91.

ГЕТЕРОДЕРОЗ РІПАКУ ОЗИМОГО В УКРАЇНІ

Бабич Анатолій Григорович,

Доктор біологічних наук,
доцент кафедри інтегрованого захисту та карантину рослин
Національний університет біоресурсів і природокористування України

Островський Володимир Олександрович

Магістр II року
Національний університет біоресурсів і природокористування України

Вербовський Сергій Всеволодович,

Аспірант III року
Національний університет біоресурсів і природокористування України

В даний час ряд сільськогосподарських культур мають великий потенціал використання в харчовій промисловості, тому набувають все більшого поширення в народному господарстві України. Однією з таких культур є ріпак. Це дуже цінна культура з погляду як фізіології харчування людини, так і можливостей використання у різних галузях агропромислового комплексу, техніці, енергетиці. Проте, в останні роки аграріям як України, так і Європи не завжди вдається отримувати високі врожаї цієї культури, що зумовлено ураженістю посівів гетеродерозом.

Бурякова нематода, яка зумовлює дане ураження рослин, паразитує також на буряках цукрових. Тому, осередки даного виду поширені на значних площах як в нашій країні, так і за кордоном. Прихований і малорухомих спосіб життя, швидке розмноження, висока життєздатність і екологічна пластичність дозволяють віднести її до найбільш небезпечних шкідливих організмів рослин родини капустяних та лободових.

Заселяючи та паразитуючи в рослинних організмах, бурякова нематода призводить до порушення фізіологічних процесів. Це зумовлює зниження врожаю і навіть, повну загибель посівів в осередках їх високої чисельності. Крім буряків цукрових та ріпаку, бурякова нематода уражує також кормові та столові буряки, капусту, ріпак, гірчицю, редьку олійну, редиску, шпинат, рижій та ряд інших культур. Серед бур'янів, рослинами-живителями фітопаразита є різні види лободових, капустяних, гвоздичних, гречаних, губоцвітих.

Надійний захист від бурякової нематоди є одним із резервів підвищення врожайності ріпаку. Проте вивченню біо-екологічних особливостей, розробці заходів щодо оздоровлення ґрунту приділялося недостатньо уваги, а відповідно це не давало змоги правильно організувати захист від неї в господарствах. Так, ураження посівів у більшості випадків пов'язували не з шкідливою дією

фітопаразита, а з іншими факторами, зокрема фітотоксичною дією гербіцидів, надмірній вологості, посуші і т. д. Тому, передумовою ефективного і локального застосування протинематодних заходів має бути проведення моніторингу пригнічених посівів ріпаку, а також буряків, розпочинаючи з третьої декади червня і до збирання урожаю, коли на кореневій системі уражених рослин можна візуально діагностувати наявність самиць, навіть без засобів оптики. Розробка нематологічних картограм просторового поширення бурякової нематоди дозволить оптимізувати схему розміщення рослин-живителів в сучасних сівозмінах, а відповідно і запобігати втратам урожаю.

Список літератури

1. Бабич А.Г. Саблук В.Т. Моніторинг та заходи захисту від бурякової нематоди. – К. ЦП Компринт, 2015. –508с.
2. А.Г. Бабич, А.А. Шестеперов, А.А. Бабич. Мелойдогінози і гетеродерози сільськогосподарських культур. ЦП" Компринт", 2019.
3. Прикладная нематология. Под ред. С.В. Зиновьевой и В.Н. Чижова. – М.: Наука, 2006. – 350 с.
4. Перевертин К.А., Приданников М.В., Шестеперов А.А. Какую угрозу представляет распространение нематоды на свекловичных полях. – М., 2016. – Вып. 10.

УДОСКОНАЛЕННЯ МЕТОДИКИ ВИЯВЛЕННЯ ЗОЛОТИСТОЇ КАРТОПЛЯНОЇ ЦИСТОУТВОРЮЮЧОЇ НЕМАТОДИ

Бабич Олександр Анатолійович,
Кандидат біологічних наук,
доцент кафедри ентомології ім. проф. М.П. Дядечка
Національний університет біоресурсів і природокористування України

Бабич Анатолій Григорович,
Доктор біологічних наук,
доцент кафедри інтегрованого захисту та карантину рослин
Національний університет біоресурсів і природокористування України

Лугина Марія Володимирівна
Магістр II року
Національний університет біоресурсів і природокористування України

Для вирішення сучасних складних задач щодо запобігання фітосанітарної деградації агроценозів, необхідно як вдосконалення існуючих заходів, так і пошук методичних положень в області захист рослин.

Одним із пріоритетів запобігання не тільки прямих втрат урожаю, але і побічних, зумовлених заборонаю чи обмеженням щодо реалізації під карантинної продукції, мають бути заходи щодо фітосанітарного контролю карантинних організмів.

В сучасних ринкових умовах понад 95% товарної картоплі отримують з присадибних ділянок. Тривале вирощування пасльонових, фактично в монокультурі, зумовлює масове розмноження і високу шкідливість золотистої картопляної нематою.

Незважаючи на карантинні заходи, спостерігається тенденція її подальшого розселення. Тому, необхідно вдосконалення як традиційного, так і розробка принципово нових положень сучасного фітонематологічного моніторингу, вивчення впливу енергоощадних технологій і структури посіву домінуючих сільськогосподарських культур на динаміку чисельності цистоутворюючих нематод, а також пошук нових, екологічно безпечних і адаптованих до сучасних реалі протинематодних заходів.

Виявлення осередків глободерозу, особливо на початкових етапах заселення угідь досить ускладнено, оскільки типові ознаки ураження (відставання в рості та розвитку, хлорози, в'янення листя, а за дуже високої щільності й загибель рослин) візуально проявляються лише після багаторічного вирощування пасльонових культур у монокультурі або з мінімальними перервами.

За таких умов вищу імовірність їхнього виявлення забезпечує відбір ґрунтових зразків, першочергово з потенційно заселених карантинними організмами ділянок. Однак за проведення нематологічних обстежень виникають певні протиріччя, які потребують вирішення, зокрема, досягнення достовірного визначення рівня заселеності ґрунту за мінімально необхідної кількості відібраних зразків.

Для удосконалення методів моніторингу золотистої картопляної нематоди нами апробовані різні схеми маршрутів: по діагоналі, методом трикутника та конверту. Встановлено, що найбільшу ймовірність виявлення ЗКН забезпечував метод конверту з відбиранням 4 виїмок ґрунту на 5 погонних метрів маршруту (рис. 1).

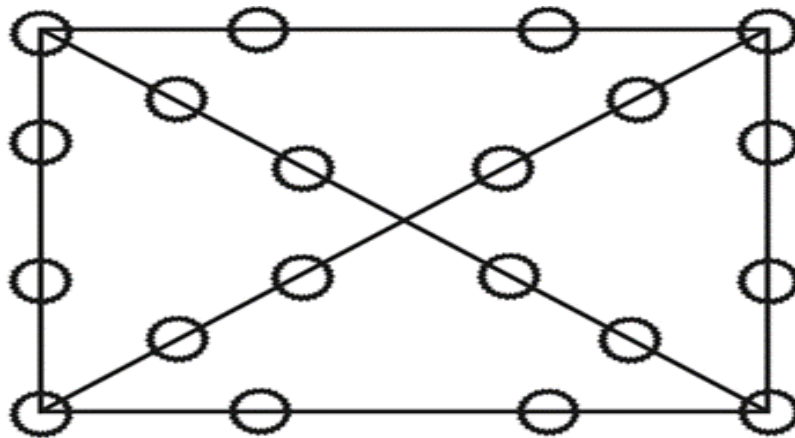

Рис. 1. Відбір ґрунтових зразків за схемою конверта

Водночас, порівняно з іншими схемами моніторингу, досягається більш рівномірне охоплення площі ділянок із меншими інтервалами між відбором певних зразків. Апробація цього методу засвідчила доцільність його практичного застосування фахівцями карантинних інспекцій для виявлення осередків золотистої картопляної нематоди.

Список літератури

1. Бабич А.Г. Вдосконалення методів виявлення цистоутворюючих нематод / А.Г. Бабич // Збірник наукових праць Уманського державного університету. Частина 1. Агронімія. Випуск 63 - Умань, 2006 – С. 280-285.
2. Бабич О.А. Причини накопичення та особливості поширення цистоутворюючих нематод у сучасних агроценозах / О.А. Бабич, А.Г. Бабич // Вісник Сумського національного аграрного університету. – 2006. – Вип. №11-12. – С. 186–192.
3. Шестеперов А.А. Выявление и учет фитогельминтозов / А.А. Шестеперов, Г.Н. Шавров, И.В. Гайворонская. – Воронеж, 1984. – 88 с.

ОСОБЛИВОСТІ ВИРОЩУВАННЯ ШТАМБОВОЇ ТРОЯНДИ

Горбась Сергій Миколайович

к. с-г. н. доцент кафедри
садово-паркового та лісового господарства
Сумського Національного Аграрного Університету
зав. навчальною лабораторією
садівництва та виноградарства
Сумського Національного Аграрного Університету

Колодченко Анна Василівна

Студент 5 курсу
Спеціальність садово-паркове господарство
Сумського Національного Аграрного Університету

Кінець квітня - початок травня або кінець липня - серпень - саме тоді краще всього робиться щеплення штамбових троянд. Найрозповсюджене щеплення - вічком. Можна також скористатися окуліривою в приклад з язичком, яку можна робити навіть при слабкому сокоруку. Бруньки для щеплення беруть із зрізаних відцвілих пагонів троянд. Якщо погода суха, то десь за 5-7 днів до щеплення штамбові підщепи треба рясно поливати

Для надійності і кращого розвитку окулянтів на штабмі роблять по 2-3 щеплення на протилежних сторонах стовбура, одну вище за іншу. Напередодні заготовлюють живці для щеплення, на яких квітка відквітнула, деревина визріла, а бруньки добре сформувалися. Кращі бруньки нарізують і загорнути в сиру ганчірку і плівку зберігають в холодильнику. Прищеплені бруньки обв'язують стрічкою для щеплення. Через 2-3 тижні набрякла брунька, і легко відпадаючий черешок листа, повинні підтвердити успішне зрощення щеплення. У разі невдачі її можна повторити трохи нижче по стволу. Через місяць обв'язування можна зняти.

Дику порість, яка з'являється на штабмі і від кореневої шийки потрібно регулярно видаляти. Один раз в якості підгодівлі потрібно вносити набір мікроелементів. Торфокомпост, перегній, торф потрібні для мульчування ґрунту. Перед підгодівлею сухий ґрунт задалегідь проливають. За один раз вносять приблизно піввідра підгодівлі в пристволову лунку. Органічні добрива можна поєднувати з мінеральними Підгодівлі чергують з щедрими поливами - не менше 10 л води на один штабм. Щоб уникнути грибкових хвороб слід поливати тільки в пристволові лунки з червня, а до цього можна поливати методом дощування.

TRENDS AND PROSPECTS DEVELOPMENT OF SCIENCE AND PRACTICE IN MODERN ENVIRONMENT

У серпні перестають підгодовувати азотом; у серпні - вересні підгодівля калійно-фосфорними добривами сприятиме визріванню пагонів. Десь з другої половини жовтня обрізують вище за місце щеплення. Щоб вивільнити кореневу шийку відкопують ґрунт. Штамб підтягують у бік нахилу і укладають горизонтально, потім землю повертають на місце, закріплюючи нахил. Щеплення на поверхні ґрунту згори і знизу обкладають дрібними гілочками ялинового гілля або дощечками і повністю засипають землею шаром 20-30 см. Навесні, як тільки відтане і трохи підсохне ґрунт прищеплені троянди разокучивають і підводять. Як тільки бруньки виклюються повністю, рослину ставлять вертикально.

КОНТРОЛЬ ЧИСЕЛЬНОСТІ ФІТОПАРАЗИТИЧНИХ НЕМАТОД НА ПЕРЦІ СОЛОДКОМУ

Дячук Віктор Миколайович

Магістр II року

Національний університет біоресурсів і природокористування України

Білявська Людмила Олексіївна,

Доктор біологічних наук, с.н.с.

Інститут мікробіології і вірусології ім. Д.К. Заболотного НАН України

Бабич Анатолій Григорович,

Доктор біологічних наук,

доцент кафедри інтегрованого захисту та карантину рослин

Національний університет біоресурсів і природокористування України

Перець – одна з найцінніших овочевих культур, що має універсальне використання у харчовій, фармацевтичній промисловості, народній медицині через найбагатший біохімічний склад плодів. Важко назвати іншу овочеву рослину, яка б, подібно до перцю солодкого, відрізнялася таким високим вмістом вітаміну С, інших біологічно активних речовин і при цьому мала б такі ж високі смакові якості як у свіжому, так і в консервованому вигляді.

Наразі посадки перцю в Україні незначні, а обсяги його виробництва задовольняють попит населення не більш як на половину. Причин такого стану багато, але ймовірно головними є розрізненість посадок та пов'язані з ним порушення у технології виробництва, слабкому використанню біологічного потенціалу нових сортів та гібридів, відсутності гнучкої системи закупівель, а також низької конкурентної спроможності вітчизняної продукції супроти імпортного постачання. Однією з причин є також багаточисельні шкідники і хвороби, серед яких найменш вивченими є фітопаразитичні нематоди.

В результаті проведених нами досліджень, у ризосфері перцю солодкого виявлено 24 видів фітонематод, які належать до 19 родів, 17 родин та 5 рядів. За таксономічною структурою комплексу фітонематод агроценозів перцю 49 % видів належить до ряду Tylenchidae, 36 %; Rhabditida, 7 %; Dorylaimida, 4 %; Enoplida і 4 % до Araeolaimida. Згідно еколого - трофічного групування, виявлені в ризосфері перцю солодкого види нематод доцільно розділити на 3 групи: фітогельмінти, мікогельмінти та сапробіонти. За екотрофічною класифікацією 6 видів нематод належать до фітогельмінтів, 4 – мікогельмінтів, та 15 – сапробіонтів. Серед фітопаразитичних нематод домінуючим видом був *Meloidogyne hapla*.

За умови, якщо агротехнічні заходи не забезпечили зниження заселеності ґрунту до рівня нижче економічного порогу шкідливості, необхідно застосовувати нематициди. На жаль, в сучасному «Переліку пестицидів і

агрохімікатів, дозволених для використання в Україні» відсутні зареєстровані хімічні нематодициди. Враховуючи це, нами була вивчена технічна і господарська ефективність біологічних препаратів, а саме: композицій на основі *S. avermitilis* IMB Ac-5015 та *S. avermitilis* IMB Ac-5015, *B. thuringiensis* Mbt-6 IMB B-7804, *B. thuringiensis* Mbt-8 IMB B-7805, *P. aureofaciens* B-7559.

Серед досліджених нами композицій найбільше зниження чисельності нематод (54,3%) було досягнуто при застосуванні *S. avermitilis* IMB Ac-5015, *B. thuringiensis* Mbt-6 IMB B-7804, *B. thuringiensis* Mbt-8 IMB B-7805, *P. aureofaciens* B-7559. При використанні *S. avermitilis* IMB Ac-5015 післязбиральна заселеність ґрунту була на 32,7% менше початкової. Це пов'язано з тим, що після періоду дії (понад 3 тижні), частина популяції нематод проникає в корені рослин та завершує повний цикл розвитку. Разом з тим, слід відмітити, що застосування даних препаративних форм є економічно вигідним, екологічно безпечним та забезпечує значну прибавку врожаю.

Список літератури

1. А.Г. Бабич, А.А. Шестеперов, А.А. Бабич. Мелойдогінози і гетеродерози сільськогосподарських культур. ЦП" Компринт", 2019.
2. Буторина Н.Н., Зиновьева С.В., Кулинич О.А. и др. Прикладная нематология - М.: Наука, 2006. – 350 с.
3. Кирьянова Е.С., Кралль Э. Л. Паразитические нематоды растений и меры борьбы с ними. – Л., 1969. – Т. 1. – 447 с.
4. Шестеперов А.А., Шавров Г.Н. Выявление и учет фитогельминтозов. – Воронеж, 1984. – 86 с.

МАТЕМАТИЧНІ МЕТОДИ ТА МОДЕЛІ В АГРАРНІЙ ЕКОНОМІЦІ

Дібрівна Емілія Іванівна,
Кандидат педагогічних наук
ВСП ІФК НУБіП України, Україна

Савченко Олена Володимирівна,
Студентка I курсу
ВСП ІФК НУБіП України, Україна

Наразі накопичено величезний досвід впровадження оптимізаційних завдань у практику управління сільськогосподарським виробництвом. В основному це моделі АПК країни, регіонів, продуктових комплексів країни та регіонів та адміністративних районів. Моделі оптимізації виробництва для сільськогосподарського підприємства в умовах, коли майже всі параметри розвитку та структури задавалися "зверху", мали суто ілюстративний характер, вивчалися у вузівських курсах і не мали практичного значення. Досвід показав, що незважаючи на визнання позитивного ефекту оптимізаційних розрахунків, масового впровадження їх у практику управління не відбувається, і до середини 80-х вчені відзначають спад інтересу до вирішення цих завдань.

Модель (в науці) - це об'єкт-заступник об'єкта-оригіналу, інструмент для пізнання, який дослідник ставить між собою та об'єктом і за допомогою якого вивчає деякі властивості оригіналу. В якості моделі виступає інший матеріальний або уявний об'єкт, що заміщає в процесі дослідження об'єкт та оригінал. Відповідність властивостей моделі вихідного об'єкта характеризується адекватністю. В сучасній науці поширені моделі у формі опису об'єкта (предмета, процесу чи явища) якою-небудь формалізованою мовою, складеного з метою вивчення його властивостей.

Математична модель – це математичне уявлення реальності. Відомо, що зі зростанням числа врахованих факторів впливу на врожайність точність моделювання (розрахунку) врожаю зростає. Вже продемонстровано можливості математичного моделювання, що дозволяє перейти від однофакторного до багатфакторного агрономічного дослідження, залучаючи при аналізі отриманих результатів досвіду як додаткову інформацію метеорологічні дані, що характеризують волого- та теплозабезпеченість вегетаційного періоду.

Цілі створення економіко-математичних моделей різноманітні: вони будуються для аналізу тих чи інших передумов і положень економічної теорії, логічного обґрунтування економічних закономірностей, обробки і приведення в систему емпіричних даних.

Умови вологозабезпеченості можна досить точно характеризувати атмосферними опадами, що випадають протягом вегетації, а теплозабезпечення – максимальними добовими температурами повітря у цей період. Включення в

аналіз додатково водного та теплового факторів урожаю дозволяє не лише збільшити факторність польового досвіду, а й на основі запропонованої математичної моделі суттєво підвищити обґрунтованість висновків за його результатами.

Моделі, що використовуються для дослідження економічних явищ, отримали назву економіко-математичних моделей.

Існує велика кількість класифікацій типів економіко-математичних моделей.

Так, прийнято всі економіко-математичні моделі поділяти на дві великі групи:

- моделі, що відбивають переважно виробничий аспект економіки.
- моделі, що відбивають переважно соціальні аспекти економіки.

Застосування математичних методів істотно розширює можливості моделювання, дозволяє формулювати нові завдання, підвищує якість управлінських рішень, що приймаються.

Економіко-математичне моделювання – це дієвий механізм покращення фінансового стану сільськогосподарських підприємств, що функціонують в умовах обмеженої наявності трудових, матеріальних та грошових ресурсів. Й саме тому необхідно розробляти комплексні економіко-математичні моделі для більш поглибленого вивчення показників, що впливають економічною на управління виробничо-економічною діяльністю, що враховують різнобічні фактори, що характеризують ефективність управління та рівень прибутковості.

Список літератури

- 1.джерело <https://vestiagr.belnauka.by/jour/article/view/306/0>
- 2 джерело <https://www.dissercat.com/content/ekonomiko-matematicheskoe-modelirovanie-proizvodstvenno-finansovykh-programm-sovremennogo-se>
- 3 джерело <https://naukovedenie.ru/PDF/109EVN414.pdf>
- 4 джерело https://uk.m.wikipedia.org/wiki/Математична_економіка

ВИКОРИСТАННЯ ОРГАНІЧНОГО ПРЕБІОТИЧНОГО ПРЕПАРАТУ ПРИ ВІДГОДІВЛІ КУРЧАТ-БРОЙЛЕРІВ

Каркач Петро Михайлович,
к. біол.н, доцент,

Кузьменко Петро Іванович,
к.с.-г. н., доцент

Сушкевич Надія Романівна,
магістрант

Білоцерківський національний аграрний університет, м. Біла Церква, Україна

На сьогоднішній день суспільний попит і політика щодо поетапної відмови від антибіотиків у тваринництві, ймовірно, сприяли збільшенню попиту на органічні та натуральні продукти тваринного походження [1].

Птахівництво не уникнуло розвитку ринків органічної та натуральної продукції. Отже, з'явилися альтернативні методи птахівництва для задоволення попиту на органічну і природно вирощену птицю і яйця. Органічні та пасовищні системи управління бройлерними фермами були запропоновані як засіб забезпечення альтернативного виробництва птиці [2]. Стадо пасовищних бройлерів зазвичай вирощують на відкритому повітрі з деяким укриттям під час їх вирощування.

При цьому вимога стандартів натурального або органічного виробництва обмежує можливості кормових добавок, які відповідають цим стандартам. Тому деякі кормові добавки, що використовуються для підвищення продуктивності птиці або зниження навантаження харчових патогенів, можуть бути неприйнятними для органічних або природних виробничих систем. Однак, з огляду на різноманітність методів управління, розмірів стада і різних елементів навколишнього середовища, пов'язаних з зовнішнім впливом, існує явна потреба в кормових добавках, які можуть бути використані в цих видах виробничих системах.

Протягом багатьох років було запропоновано кормові добавки для альтернативного та органічного птахівництва на заміну антибіотикам, а саме: пробіотики, пребіотики та різні рослинні сполуки [5].

Враховуючи актуальність вирішення проблеми захисту шлунково-кишкового тракту птиці, потенціальними пребіотичними джерелами для альтернативного птахівництва можуть бути: джерела клітковини, такі як фураж, на якому може випасатися птиця, компоненти, отримані з цільнозернових злаків, лушпиння та інших джерел нерозчинної клітковини, рисові висівки та інші культури.

Наприклад, Jacob, J. P., and C. A. Carter. (2008) продемонстрували, що гречка в певних кількостях є життєздатним джерелом органічних культур для вирощування органічних бройлерів [4]. Jacob and Pescatore (2012) припустили, що ячмінь є альтернативним джерелом кормів для птиці. Вони відзначили, що

ячмінь містить більше некрохмалистих полісахаридів, включаючи бета-глюкани, лігнін і целюлозу, в порівнянні з кукурудзою. Було б цікаво перевірити компоненти ячмінного зерна на наявність потенційних пребіотичних властивостей, тим більше, що рівень бета-глюкана може змінюватися в залежності від культурних відмінностей і умов вирощування і збору врожаю [3].

Таким чином, може бути широкий спектр потенційних джерел пребіотиків, таких як зернові культури і деякі корми, які пропонують універсальне застосування для задоволення декількох різних потреб вільного вигулу птиці. Тим не менш, необхідні додаткові дослідження, щоб краще зрозуміти механізми різних пребіотиків, оцінюючи ефекти пребіотиків на молекулярному рівні, зосереджуючись на оцінці аналізу мікробіомів шлунково-кишкового тракту, реакції шлунково-кишкового тракту з точки зору метаболізму та імунної відповіді. Таким чином важливим є застосування у сучасному птахівництві потенціалу пребіотиків і пребіотичних кормових добавок.

На підставі проведених порівняльних досліджень щодо удосконалення існуючої технології виробництва м'яса курчат-бройлерів шляхом впровадження у перший тиждень вирощування органічного пребіотичного препарату встановлено, що за однакової живої маси курчат у добовому віці показники як середньодобового приросту, абсолютного приросту, так і кінцева жива маса після відгодівлі курчат до 42-денного віку мали тенденцію до збільшення за умови впровадження пребіотичного препарату DOSTO®Ліквід.

Так, середньодобовий приріст живої маси за період 0-42 дня у курчат боксу за удосконаленою технологією становив 56,7 г, абсолютний приріст - 2381,9 г., що було на 1,5 та 63,1 г більше, ніж показники курчат, яким за базової технології впровадили у перший тиждень антибіотик «Байтрил».

Впровадження у перший тиждень вирощування органічного пребіотичного препарату DOSTO®Ліквід сприяло підвищенню показників середньодобового, абсолютного приросту живої маси, відсотка забійного виходу м'яса та виходу тушок 1 категорії після забою відповідно на 1,5 г., 63,1 г., 0,3% та 1,1%, порівняно із показниками групи курчат базової технології, яким у цей період традиційно впроваджувався антибіотик.

Список літератури

1. Diaz-Sanchez, S., S. Moscoso, F. Solis de los Santos, A. Andino, and I. Hanning. 2015a. Antibiotic use in poultry: A driving force for organic poultry production. *Food Prot. Trends* 35:440–447.
2. Fanatico, A. C., C. M. Owens, and J. L. Emmert. 2009. Organic poultry production in the United States: Broilers. *J. Appl. Poult. Res.* 18:355–366.
3. Jacob, J. P., and A. J. Pescatore. 2012. Using barley in poultry diets - A review. *J. Appl. Poult. Res.* 21:915–940.
4. Jacob, J. P., and C. A. Carter. 2008. Inclusion of buckwheat in organic broiler diets. *J. Appl. Poult. Res.* 17:522–528.
5. Ricke, S. C. 2015. Potential of fructooligosaccharide prebiotics in alternative and nonconventional poultry production systems. *Poult. Sci.* 94:1411–1418.

ВИДАТНІ КОНІ, ОТРИМАНІ В РЕЗУЛЬТАТІ ІНБРИДИНГУ

Литвиненко Тамара Валентинівна,
кандидат сільськогосподарських тварин, доцент
кафедри генетики, розведення та біотехнології тварин
НУБІП, Україна

Ничипорук Софія Миколаївна,
Студентка II курсу
НУБІП, Україна

Створення нових порід у конярстві – результат ціленаправленої діяльності людини. Упродовж століть селекціонери створили визначені методи племінної роботи, які використовуються залежно від поставленої перед кінним заводчиком мети. З метою отримання і закріплення в потомстві генетичної інформації особливо цінних тварин, підвищення їх однорідності і спадкової стійкості широко, а особливо в спортивному конярстві, використовують інбридинг. У Європі серед жеребців чистокровної верхової породи 29% поголів'я інбредні, а 71% аутбредні. Це метод спорідненого схрещування, тому його вплив на бажані ознаки, в тому числі й на стан здоров'я, викликає інтерес у селекціонерів та ветеринарних спеціалістів, що зумовлює актуальність обраної теми. Крім того, в Європі серед жеребців чистокровної верхової породи 29% поголів'я інбредні, а 71% аутбредні.

Для визначення ступеня спорідненості, або ступеня інбридингу, застосовується схема, запропонована Шапоружем. Згідно з цією схемою, римськими цифрами відзначають ряди родоводу, в яких зустрічається спільний предок. Спочатку проставляють ряди з материнського боку родоводу, а через тире – з батьківського. Наприклад, якщо загальний предок у родоводі по материнській стороні зустрічається у першому, а, по батьківській у другому рядах предків, то пишуть: інбридинг I-II. При формулі I-II, II-I, II-II інбридинг найтісніший, його часто називають кровозмішенням. Якщо спільні предки перебувають у другому та третьому, а також у третьому та четвертому рядах предків, такий інбридинг вважається помірним (помірне споріднене спарювання). Всі інші випадки спарювання відносять до віддаленого інбридингу.[1]

Отож, жеребець Аблянц 1943 р. – засновник так званої «А-лінії» ганноверської породи. Дав 19 ліцензованих синів, які виграли більш ніж 324.000 німецькі ярмарки. Цей представник породи та його потомство є надзвичайно цінними для селекціонерів, адже покращують голову і шию коней ганноверської породи. У його родоводі [2] є спільний предок з материнської у 4 покоління і батьківської лінії в 3 покоління (інбридинг у ступені IV-III, що є помірним) славетний жеребець, найкращий син Перфекціоніста Tempelhuter (Темпельхютер) тракенської породи 1904 року народження, про якого Фон

Шпонек висловлювався: "Жеребець довгих ліній, але при цьому дуже шляхетний і сухий. Дуже виразний, глибокий, міцний на землі, з правильними, просторими рухами", а, у свою чергу, Густав Рау: "Тип сучасного важкого напівкровоного коня, з показовою механікою, короткою п'яттяма і плюсною. Великі скакальні суглоби, багато холки"[3].

Жеребець Асуан арабської породи сірої масті 1958 року народження був подарований Радянському Союзу президентом Єгипта в знак вдячності. Цей кінь став найкращим відтворювачем часів СРСР за якістю потомства, дав 301 лоша. Крім того, має спільного предка з боку материнської лінії в 3 покоління та батьківської в 2(інбридинг у ступені III-II, є тісним) жеребця Мансура.

Не варто оминати увагою національне надбання – українську верхову породу, зокрема гнідого жеребця Багрянця 1990 року народження класу еліта, який виступав у виїзді Малою та Середнього призу. Інбридинг у ступені IV-II, оскільки спільним предком є кобила Гвоздика. А жеребець Аршин 1977 року класу еліта, що скакав у Львові 8 разів(II – 1; 1000 – 1.12; 1200 – 1.26; 1400 – 1.41,8) має інбридинг у ступені III-II, тобто, близький інбридинг, адже у 3 покоління матері та 2 батька предком є славнозвісний Безпечний – родоначальник провідної лінії української та російської верховий, неоднократний призер виставок, 49 дітей і 100 внуків виступали в спорті. Тому більшість жеребців-виробників і маток мають у своїх родовах інбридинг на Безпечного [7].

Отже, раціональне використання інбридингу на рівні 3 % в конярстві допомагає зберігати особливо цінну генетичну інформацію шляхом підвищення гомозиготності алелей, не приносить відчутної шкоди та підвищує імовірність отримання коней високих якостей, необхідний для селекції.

Список використаних джерел:

1. <http://konevodstvo.su/books/item/f00/s00/z00000006/st101.shtml>
2. <https://rw-base.ru/horse.php?id=3404>
3. https://russianhorse.ru/require/pedigree/?elementId=HT_46799&Generation=4
4. <https://rw-base.ru/horse.php?id=1746&ret=3404>
5. <https://rw-base.ru/horse.php?id=2693>
6. <https://rw-base.ru/horse.php?id=144&ret=2693>
7. <http://www.esuhorses.com/nacionalnaya-gordost-istoriya-ukrainskoj-verxovoj-porody/>

ДОМІНУЮЧІ ФІТОПАРАЗИТИЧНІ НЕМАТОДИ СОНЯШНИКУ ТА КОНТРОЛЬ ЇХ ЧИСЕЛЬНОСТІ

Сорокін Василь Вадимович

Магістр II року

Національний університет біоресурсів і природокористування України

Бабич Анатолій Григорович,

Доктор біологічних наук,

доцент кафедри інтегрованого захисту та карантину рослин

Національний університет біоресурсів і природокористування України

Білявська Людмила Олексіївна,

Доктор біологічних наук, с.н.с.

Інститут мікробіології і вірусології ім. Д.К. Заболотного НАН України

Соняшник добре переносить посуху, тому його розміщують в сучасних сівозмінах з короткою ротацією, навіть в регіонах з нестійким зволоженням. При цьому, завдяки створеним нині сортам, ця культура є досить адаптованою до вирощування в багатьох країнах світу. Соняшник має глибоку, дрібнорозгалужену кореневу систему, яка може отримувати воду із ґрунту на глибині до 2 метрів. Завдяки цьому олійна культура забезпечує достатньо високу продуктивність, навіть в посушливі сезони.

В останні роки соняшник, завдяки високому експортному потенціалу став провідною культурою агропромислового комплексу України. Проте, досягнути стабільних врожаїв і високих прибутків аграріям не завжди вдається. Причиною цьому є багаточисельні шкідники і хвороби, серед яких одними із проблемних є фітопаразитичні нематоди.

У ризосфері соняшнику ПСП «Прогрес» Сновського району Чернігівської області нами було виявлено 23 види фітонематод, які належать до 18 родів, 14 родин та 5 рядів. За таксономічною структурою комплексу фітонематод агроценозу соняшнику 52 % видів належить до ряду Tylenchidae, 32 % - Rhabditida, 8 % - Dorylaimida, 4 % - Enoplida і 4 % до Araeolaimida.

Аналіз таксономічної структури, виділених фітонематод засвідчив, що ряд Tylenchidae включає 7 родин, до яких належать 9 фітопаразитичних видів.

За видовим складом домінували такі основні родини нематод, як Cephalobidae, Aphelenchoididae, Tylenchidae. Значно меншим видовим різноманіттям характеризувалися родини Hoplolaimidae, Pratylenchidae, Dorylaimidae, Longidoridae, Paratylenchidae, Panagrolaimidae, Aphelenchidae, Anguinidae, Plectidae, Alaimidae, Tylenchorhynchidae, Hoplolaimidae.

Серед шкідливих фітопаразитичних видів нематод на соняшнику за чисельністю переважав *Pratylenchus pratensis*. Даний вид нами було виділено практично з усіх відібраних зразків ризосфери олійної культури. Разом з тим, слід відзначити, що чисельність його коливалася в значних межах від 17 до 192

особин / 100 см³ ґрунту. При цьому, дещо більша сумарна чисельність нематод виділялася з низинних, більш зволжених ділянок агроценозу соняшнику.

Необхідність захисту цієї культури на початкових, найбільш уразливих фазах її розвитку, потребує застосування ефективних протинематодних заходів. Одним із таких заходів є передпосівна обробка насіння пестицидами. Проте, хімічні препарати можуть негативно впливати на схожість насіння соняшнику, а відповідно на формування оптимальної густоти посівів, що в цілому впливає і на урожайність культури. Альтернативою цьому є використання біологічних препаратів для захисту початкових фаз росту та розвитку соняшнику від фітонематод, які здатні проявляти також рістстимулюючі властивості. Тому, нами проведено ряд досліджень щодо впливу біологічних препаратів на основі авермектинів на фітопаразитичних нематод - пратилеґнів.

Встановлено високу ефективність використання мікробіологічних препаратів на основі токсинів ґрунтових стрептоміцетів авермектинової групи *S. avermitilis* ІМВ Ас-5015 (0,04 л/т) і *S. avermitilis* ІМВ Ас-5015 + *B. thuringiensis* Мbt-6 ІМВ В-7804, *B. thuringiensis* Мbt-8 ІМВ В-7805, *P. aureofaciens* В-7559 (1,0 л/т), особливо впродовж перших десяти-п'ятнадцяти діб після появи сходів. Незважаючи на поступове зниження ефективності в подальший період, формування оптимальної густоти сходів забезпечило підвищення урожайності культури.

Список літератури

1. А.Г. Бабич, А.А. Шестеперов, А.А. Бабич. Мелойдогінози і гетеродерози сільськогосподарських культур. ЦП" Компринт", 2019.
2. Кирьянова Е.С., Кралль Э. Л. Паразитические нематоды растений и меры борьбы с ними. – Л., 1969. – Т. 1. – 447 с.
2. Прикладная нематология. Под ред. С.В. Зиновьевой и В.Н. Чижова. – М.: Наука, 2006. – 350 с.

ЗАХОДИ ЗАХИСТУ КУКУРУДЗИ ВІД ДОМІНУЮЧИХ ФІТОПАРАЗИТИЧНИХ НЕМАТОД

Ткач Михайло Володимирович,

Магістр II року

Національний університет біоресурсів і природокористування України

Приходько Ігор Васильович

Аспірант III року

Національний університет біоресурсів і природокористування України

Бабич Анатолій Григорович,

Доктор біологічних наук,

доцент кафедри інтегрованого захисту та карантину рослин

Національний університет біоресурсів і природокористування України

Білявська Людмила Олексіївна,

Доктор біологічних наук, с.н.с.

Інститут мікробіології і вірусології ім. Д.К. Заболотного НАН України

В останні роки кукурудза і продукти її переробки набувають все більшої популярності в Україні. Щороку збільшуються площі під цю культуру у господарствах різних форм власності, водночас швидкими темпами розвивається напрямок переробки.

Зростаючий попит на кукурудзу в значній мірі обумовлений високою якістю продукції. Смак є найважливішим критерієм для споживачів кукурудзи. Роздрібні мережі стають все більш зацікавлені в солодкій кукурудзі завдяки підвищенню споживчого інтересу до цього продукту.

Однак, отримати гарний врожай, а відповідно – і прибутки, не завжди вдається. Перехід господарств на вузьку кон'юнктуру спеціалізацію призвів до спрощення сівозмін і вирощування сільськогосподарських культур з мінімальними перервами, а часто і в монокультурі. Все це сприяло розмноженню спеціалізованих шкідників, серед яких одними з найбільш шкідливих є фітопаразитичні нематоди.

Серед фітонематод, які паразитують на кукурудзі, найнебезпечнішим і найпоширенішим видом є лучний пратиленх.

Найбільш дієвим методом захисту сільськогосподарських культур, і кукурудзи зокрема, вважається хімічний, але не у випадку з нематодами, оскільки зареєстрованих нематодцидів хімічного походження в Україні на сьогодні немає.

Захистити посіви кукурудзи від фітонематод, застосовуючи лише агротехнічні та профілактичні заходи також проблематично, що зумовлено поліфаговістю ряду паразитичних видів.

Тому, метою наших досліджень передбачалося випробування мікробіологічних препаратів з метою оцінки їх нематодцидної ефективності для захисту цієї культури. Композиція включала етанольний екстракт біомаси штаму *Streptomyces avermitilis* IMB Ac-5015 з концентрацією авермектинів 100 мкг/мл і супернатанту культуральної рідини зазначеного вище штаму у співвідношенні 1:1, а також комплекс біологічно активних речовин, в тому числі амінокислот, ліпідів (фосфоліпіди, вільних жирних кислот, стеринів та ін.), стеролів, фітогормонів, біополімеру хітозану та із додаванням асоціації штамів ентомопатогенних бактерій *Bacillus thuringiensis* Mbt-6 IMB B-7804, *Bacillus thuringiensis* Mbt-8 IMB B-7805 та *Pseudomonas aureofaciens* B-7559 (1:39), які продукують ентомотоксини різних типів.

У результаті проведених нами досліджень було встановлено, що розроблена біозахисна композиція проявляє ефективність не лише проти шкідливої ентомофауни, але також і фітопаразитичних нематод - понад 65,8% порівняно з контролем.

Застосування розробленої мікробіологічної композиції в інтегрованій системі захисту кукурудзи від комплексу шкідливих організмів сприятиме зменшенню пестицидного навантаження на довкілля.

Список літератури

1. А.Г. Бабич, А.А. Шестеперов, А.А. Бабич. Мелойдогінози і гетеродерози сільськогосподарських культур. ЦП" Компринт", 2019.
2. VA Tsygankova, LO Biliavska, YV Andrusevich, ON Bondarenko. Impact of new microbial PR/PGP inducers on increase of resistance to parasitic nematode of wild and RNAi transgenic rape plants *Advances in Bioscience and Bioengineering*
3. Прикладная нематология. Под ред. С.В. Зиновьевой и В.Н. Чижова. – М.: Наука, 2006. – 350 с.

ЕКСПЛІКАЦІЯ МУЗИЧНОГО ТВОРУ В ДИСКУРСІ СУЧАСНОГО МИСТЕЦТВОЗНАВСТВА

Коновалова Ірина Юріївна

доктор мистецтвознавства, доцент,
доцент кафедри теорії та історії музики
Харківської державної академії культури

Польська Ірина Іллівна

доктор мистецтвознавства, професор,
професор кафедри теорії та історії музики
Харківської державної академії культури

Художня практика останньої третини ХХ – початку ХХІ століття, зумовлена постмодерною ситуацією гри, діалогу, значною мірою змінила парадигму сучасної культури та її науково-теоретичної експлікації. Гуманітарна сфера сьогоденної доби, маючи потужний евристичний потенціал та сформований дослідницький інструментарій щодо досягнення міметичного, художньо-діяльнісного досвіду, засвідчує актуалізацію впровадження сучасних стратегій тлумачення нових смислів і значень у мистецькій сфері.

В контексті вищезазначених процесів концептуальну значущість набуває інтерпретація феноменів сучасного музичного мистецтва, смислоутворення котрого вписане в художню картину світу доби, систему її інтелектуальних та духовно-аксіологічних орієнтирів.

Осягнення специфіки інтонаційного світомоделювання та процесів сучасної звукотворчості детермінує звернення до проблематики музичного твору – найвиразнішого маніфестанта особистості її творця та художнього документа епохи. Питання рецепції музичного твору як мистецького явища, що формує мелосферну ауру культури, та визначення смислових меж його розуміння викликано необхідністю глибинного осмислення радикальних трансформацій в художній творчості Новітнього часу, в системі музичного мислення, композиторській та виконавській практиці.

Діапазон сучасного тлумачення твору як найважливішого поняття в ціннісно-ієрархічній системі мистецтва та філософсько-культурологічної категорії є надшироким та охоплює концептосферу провідних галузей гуманітаристики (філософії, культурології, мистецтвознавства, психології, філології, лінгвістики, семіотики, інформатики тощо). Твір стає предметом рефлексії найзначніших філософських вчень – феноменології, герменевтики (М. Хайдеггер), структуралізму, постструктуралізму (Р. Барт, У. Еко та ін.), а також їх adeptів в музикології (А. Лосев, М. Аркад'єв, Л. Акоюн та ін.). Ініційовані провідними мислителями Новітнього часу пошуки визначення сутності твору мистецтва

уможливили вважати його вираженням «істини світу» (М. Хайдеггер) [1] та «витвором культури» (В. Біблер) [2].

Екстраординарність музичних новацій та експериментів модерну й постмодерну, що порушують зв'язки з художньою традицією, змінюють усталені естетичні уявлення про темпоральність та архітектоніку мистецького твору, «невписаність» авангардних та поставангардних явищ (інсталяцій, перформансів, «відкритих» композицій тощо з їх тенденцією до миттєвого, унікально-моментального вираження досвіду) у традиційні контури розуміння музичного опусу як «*res facta*», актуалізує питання буття і статусу взірців музичного мистецтва, розкриття в них діалектичної взаємодії традиційного та новітнього, художнього та позахудожнього, цілісного та фрагментарного, а також виявлення сталого і сиюхвилинного в їх змістовній структурі.

Інноваційна сутність та інтертекстуальна скерованість музичних композицій, оновлення структури та змісту твору музичного мистецтва, розширення самого його предметного поля в постмодерному бутті культури зумовлюють вироблення новітньої траєкторії тлумачення та перегляд дефініції цього феномену в теоретичному музикознавстві, яке нині виявляє інтенцію до багатомірності та полідискурсивності в осягненні сучасних інтонаційно-художніх процесів.

За цих умов, музичний твір починає осягатися в науці як принципово відкрите мистецьке явище, інтонаційно-художній сенс та аксіологічні засади котрого історично рухомі й підлягають значному переосмисленню. Суголосні процесам новітньої концептуалізації витворів музичного мистецтва є пошуки їх адекватного термінологічного обґрунтування. Так, згідно позиції Н. Гуляницької, на етапі сучасному поняття «музичний твір» розширює свої горизонти та розповсюджується на різного роду явища, серед яких: мистецькі артефакти, які не є лише результатами композиторської творчості; відкриті форми; аудіовізуальні композиції; перформанси з інсталяціями, колективно-авторські витвори; візуальні партитури та інструментальний театр тощо [3].

На сучасному етапі тезаурус музикології збагачують терміни: «музичний об'єкт», «знаковий об'єкт», «музична подія», «музична акція», «інформаційне повідомлення», «продукт мисленнєвої діяльності», «мовленнєвий акт» [4, 114], котрі фіксують сучасний стан тлумачення концепту музичного твору та віддзеркалюють специфіку сьогоденних культуротворчих процесів й трансформаційних тенденцій у розвитку музичного мистецтва.

Список літератури

1. Хайдеггер М. Исток художественного творения / пер. с нем А.В. Михайлова. М. : Академический проект, 2008. 528 с.
2. Библер В. На границах логики культуры. Книга избранных очерков. М. : Русское феноменологическое общество, 1997. 423 с.
3. Гуляницкая Н. Музыкальная композиция: модернизм, постмодернизм (история, теория, практика). М. : Языки славянской культуры, 2014. 368 с.
4. Шип С. Задум музичного твору у лінгвосеміотичному аспекті // Музична україністика: сучасний вимір : зб. наук. ст. пам'яті композитора та музикознавця, д-ра мистецтвозн., проф. Антона Мухи. Київ : ІМФЕ ім. М.Т. Рильського, 2009. Вип. 3. С. 105 – 119.

ЕТНОСТИЛІСТИКА В КОНТЕКСТІ ЕСТЕТИКИ СУЧАСНОГО ГРОМАДСЬКОГО ІНТЕР'ЄРУ

Радомська Віолетта Радіонівна

к. мист., старший викладач

Петричкович Юлія Ігорівна

студ. гр. ДЗЗВ–21з

Кафедра дизайну та основ архітектури

Національний університет «Львівська політехніка»

Львів, Україна

Споконвічні етнокультурні генеративні процеси формування громадського простору пов'язані з особливостями культурологічних та соціальних чинників сформованого етносу [1, с.30-36]. Генеза формування світоглядних парадигм суспільства безпосередньо взаємопов'язана з функціональним простором, зокрема з гармонійним предметно-просторовим опорядженням[3]. Однак, прогрес співіснування з природними умовами, відображає тенденції влаштування певного середовища відповідно до різних природно-географічних умов і світоглядних особливостей суспільства [1]. Розглядаючи проблематику дизайну предметно-просторового облаштування громадських просторів, зокрема сегменту готелів, практика запропонувала величезний перебіг стилів та типів естетичних принципів. Для такої типології громадських будівель важливим чинником все ж виступає естетична привабливість та особливість.

Дизайн інтер'єру – ключовий і основний фактор успіху для сучасного готелю. Тому що, починаючи з етапу розгляду фотографій номерів готелю на просторах інтернету, споживачі такого типу громадського простору, зокрема найбільш чисельний сегмент – туристи, приймають для себе рішення бронювати там номер для відпочинку, чи ні. Головним фактором успіху готелю є вдало підібраний та детально пропрацьований дизайн інтер'єру. При створенні дизайнпроєкту інтер'єру готелю на вибір домінуючої концепції впливає багато факторів: врахування звичок людей, національний устрій країни, традиції та релігійні течії в країні. В великих містах, де готелі межують з культурними та історичними пам'ятками, дизайнери, оформляючи рецепції, номери та інші приміщення готелів, використовують такі стилі, як сучасна еkleктика, авангард, деконструктивізм, історизм, кітч, екологічний напрямок тощо. Однак в результаті глобалізації суспільства, з'явилися нові підходи до переосмислення етнокультурної автентики та екосистем, тому динамічно набувають чинності тенденції у напрямку розвитку регіональних дизайнерських шкіл, базованих на пріоритетності ідентифікації, що відображається у пошуках нових принципів імплементації етностилю у громадський простір, зокрема у типологічну групу готелів [1, 2, 3]. При плануванні інтер'єру готелю важливо дотриматися оригінальності, щоб він виділявся серед аналогічних, але і щоб він був не дуже

різким – адже в готелі будуть зупинятися гості з абсолютно різними смаками, яких слід приємно здивувати і створити комфортні умови для їхнього відпочинку[1]. Зміни пріоритетів, стилю життя в сучасних реаліях, коли люди часто подорожують, надзвичайно необхідним є створення затишного, спокійного простору громадського призначення, в якому людина зможе розслабитися, відпочити і відчувати себе як вдома, навіть фізично перебуваючи в іншому місті чи навіть країні. Тому функціонально-естетична організація предметно-просторового інтер'єру готелю складає важливий сегмент для комфорту відпочиваючих. Він повинен бути функціональним, ергономічним, а також естетично привабливим. Над дизайн-проектом необхідна праця кваліфікованої людини, яка зможе покращити рівень проживання і зробити його максимально комфортним. Разом з тим, дизайн готелю повинен враховувати очікування подорожніх, людей, які зупиняються там з метою оглянути місцевість, ознайомитися з її особливостями, і для них готель є суттєвою частиною нових вражень про місто, регіон, країну, з якими вони хочуть познайомитися в короткий термін. Використання місцевих етнічних мотивів в дизайні готелів дає можливість задовільнити запити як мешканців регіону, які зупиняються там по справах, так і гостей, іноземних туристів або співгромадян з інших регіонів. Першим вони дають відчуття ідентичності з середовищем, спокою, духовної підтримки (що важливо для полагодження справ), а другим – відчуття новизни, можливість доторкнутися до іншої, незнайомої або просто менше їм званої етнокультури, збагатити свій досвід, привезти додому більше вражень. Натомість, використання чужоземних етнічних мотивів в дизайні готелів може, певною мірою, діяти всупереч цим суспільним запитам. Дослідження особливостей формування українського етно-стилю в дизайні готелів є актуальним, зважаючи на зростаюче зацікавлення туристів Україною та її мистецькими традиціями, а також з огляду на потребу популяризації української етно-культурної спадщини в сучасному соціумі. Використання української національної стилістики, стає все більш популярна в сучасному світі. Одним з популярних трендів в дизайні інтер'єру стає трансформація української культури, з урахуванням всіх вимог сучасності. На думку психологів, людина почуває себе спокійніше та впевненіше, коли перебуває в рідному просторі, а також це стимулює відчуття національної ідентичності [2]. Це корелюється із модерними тенденціями сповідування екологічно вмотивованого способу життя та діяльності соціуму. Оскільки етностиль характеризується використанням природних матеріалів, де формотворення та структури і текстури дозволяють дизайнерові створювати гармонійне, мінімалістичне опорядження інтер'єру, яке відповідає сучасним естетичним та психологічним пріоритетам. Український стиль може бути трендовим та привабливим, і саме такі виклики поставлені у сучасному дизайн-проектіванні предметно-просторового середовища. Однак, щоб досягнути певної культури, стилістично мотивованого, гармонійного, а головне сучасного проекту, потрібно створити персональний структурний підхід, базований на глибокому аналізі саме автентичних артефактів. Це допоможе створити неповторний продукт, а не каверверсію попередніх напрацювань. Успіх проекту у значній мірі залежний від інтелектуального осмислення обраної

етностилістики. Щодо методики та засобів використання етностилістики важливо дотриматись певної системності, структурувати механізм інтегрування дизайн розробок у реальний простір, враховуючи функціональну доцільність. Це вкрай важливо саме для облаштування громадських просторів, позаяк специфікація матеріалів, пожежної та ергономічної безпеки відвідувачів та користувачів повинна бути пріоритетною.

При використанні етностилістики можна виокремити два основні аспекти: декоративно-естетичний принцип та структурне формоутворення. Декоративно-естетичний принцип полягає у розробці декорів, артоб'єктів, які стають образно-естетичними домінантами певних функціональних локацій, генеративними стилістичними елементами на поверхнях архітектоники, предметного дизайну та обладнання [4], однак не стають структурним інструментом для прикладного формотворення. Саме використанням широкого спектру засобів композиційних ужитково-декоративних домінант, можна надати обраній локації естетичного спрямування. Для цього найбільш дієвим залишається орнаментологічний метод, суть якого полягає у нанесенні декоративних елементів, до прикладу створення авторських шпалер, панно, принтів на інтер'єрному текстилі, кахлях, поверхнях предметного дизайну та обладнання [3,4]. Таким чином, дизайнер використовує дієвий інструмент, що дозволяє формувати естетичну складову готельного номеру чи інших функціональних зон, демонструючи особливості етнорегіону чи виокремленого народного промислу, давньої культурологічної цивілізації, культури тощо [1].

Метод використання досвіду трансформації етностилію – найбільш креативний та творчий інструмент формування нового стилістичного напрямку в інтер'єрному просторі, який базується на досвіді інтерпретації та переосмислення складного коду національної спадщини певної етнокультури. Синтез та вдала авторська інтерпретація етнонавігаторів практично трансформується у проектні розробки і формує нові актуальні модерні тенденції, що ідентифікує успіх дизайнера чи креативної групи (бренду).

Список літератури

1. Сніжко В.В. Етнодизайн як українська світоглядна структура // Наука і суспільство. – К.: Український центр духовної культури, 2011.– С. 30-36
2. Зиміна С.Б. Український етностиль та його прояви в інших стилях інтер'єру //Архітектурний вісник КНУБА, К.: Видавництво КНУБА, 2017, – С.54-69
3. Дида І., Радомська В. Сильові особливості в проектуванні інтер'єру. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2020. – 36 с.
4. Юрченко І. Гуцульська різьба. Візуально-морфологічні закономірності орнаменту: теорія і практика. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2011. – 368 с.

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ЕКО-СТИЛЮ В ЖИТЛОВОМУ ІНТЕР'ЄРІ

Радомська Віолетта Радіонівна

к. мист., старший викладач

Бондаренко Соломія Богданівна

студ. гр. ДЗЗВ–21з

Кафедра дизайну та основ архітектури

Національний університет «Львівська політехніка»

Львів, Україна

Дослідження тенденцій розвитку екологічно спрямованого проектування предметно-просторового опорядження інтер'єрів першої чверті ХХІ століття, набуло надзвичайної актуальності. Оскільки головним предметом сучасної екології є проблематика дослідження взаємозв'язку живих істот із середовищем, впливу природних та антропометричних чинників на функціонування екосистеми [1]. І саме особливе позиціонування екології людини у насиченому урбаністичному середовищі значно актуалізує пошук нових форм предметно-просторового дизайну. Історіографічні дослідження формування українського дизайну інтер'єрів демонструє постійний пошук ідентифікації, яка стає яскравим інструментом для прояву індивідуального проектування в умовах сучасної екології, яка вирізняється неефективними та екологічним проблемам містобудування. Головним завданням формування архітектурних осель, є гармонізація природного, техногенного і соціального середовища у містах, селах [2]. Докорінно змінюється концептуальне розуміння людством екологічних проблем і аспектів довкілля. На основі тисячолітньої генези людства, нагромаджено великий досвід співіснування з природою та використання природних матеріалів для облаштування свого середовища відповідно до визначених природньо-географічних умов та світоглядних особливостей суспільства [1]. В процесі проектування гармонійного предметно-просторового наповнення житлових будівель різної типологічної специфікації, важливо структурувати саме явище, процес і обрати потрібний інструмент та засоби вираження світогляду власників житла щодо екологічних тенденцій та пріоритетів. Зокрема, сучасні тенденції щораз активніше вирішують і досліджують проблеми архітектури довкілля, що ідентично ретраслюється в організацію внутрішнього середовища, зокрема в житловому сегменті. Екологія починає становити фундамент для пізнання та для просторової організації усього комплексу життєвих процесів житлового, громадського середовища, що формує екостиль та його регіональні особливості у застосуванні [1]. Такі особливості яскраво відображаються саме у проектуванні житла, яке виконує функцію простору, в якому людина хоче почувати себе комфортно. Адже, повертаючись додому після важкого робочого дня в оселі хочеться розслабитись, відчутти

затишок, естетичність загального вигляду та водночас функціональність, адже планування повинне бути не тільки красиве та затишне, а й функціонально-ергономічне. Щоб цього досягнути, дизайнеру необхідно попрацювати над такими важливими пунктами, як: 1) планування, функціональність та ергономічність – перший етап при розробці дизайнпроєкту житла, що передбачає пошук правильного планувального рішення, яке в подальшому буде функціонально-ергономічним; 2) композицією інтер'єру, яка забезпечує реалізацію цілісного образу, всі деталі якого пов'язані між собою, притримуються одного композиційного центру і знаходяться в гармонії один між одним. Гармонія в дизайні інтер'єру дуже важлива, вона забезпечує відповідність всіх його частин простору, які згруповані в симетричну або асиметричну композицію, а також витримані в одній стилістиці. Дуже часто естетика інтер'єру залежить від доцільності всіх складових композиції – вони повинні бути пов'язані між собою формою, кольором, фактурою і відповідати єдиній ідеї [3]. Стилiстика iнтер'єру стає важливим чинником на шляху формування персонального стилю дизайнера, та стає практичним ідентифікатором замовника чи споживача дизайнпроєкту. Найбільш широкий інструмент, який може слугувати для розробки екостилістики в інтер'єрі це застосування цікавих оздоблювальних матеріалів, зокрема цілком несподіваних, до прикладу картону. Вони дозволяють втілити ідею образу саме через фактуру, текстуру, форму чи колір різних покриттів стін, перегородок, підлоги чи стелі. [4]. Саме актуальні тенденції застосування еко-стилю в сучасному житлі стають предметом натхнення багатьох розробників. Особливе ставлення до використання вторинної сировини, так званий актуальний напрямок художнього «ресайклінгу», стає важливою складовою суспільного запиту, що активно відображається і в предметно-просторовому дизайні. Якщо всі елементи приміщення або певна група декорів, відповідають одному вибраному стилю чи стилістиці, то це і є запорукою вдалого цілісного і гармонійного простору. Форма, колір, матеріал, фактура, все це є сукупністю ознак певного стилю в інтер'єрі, яка дозволяє надати йому стильову єдність. Обраний стиль для інтер'єру – задає напрям для роботи над дизайн проєктом і встановлює рамки для вибору всіх матеріалів[4]. Екостиль можна відобразити у застосуванні широкого спектру текстилю, для виробництва якого сучасна промисловість застосовує і перероблений пластик, папір, натуральні рослинні технології, рукотворну художню роботу (килимарство, ліжники, плетіння тощо). Саме при виборі текстилю для пошиття штор, оббивних м'яких меблів та килимів слід врахувати поєднання текстур та фактур, формотворення виробів зі стилістикою інтер'єру, а відтінки відповідали обраній колірній гамі. Такі елементи декору, як артоб'єкти – стають композиційними та стилістичними акцентами інтер'єру. За рахунок оригінальної форми та кольору, текстиль та декоративні аксесуари, як ніщо інше додає завершеності образу, затишку[4]. І саме артоб'єкти теж можуть бути дієвими засобами для створення екологічного напрямку в інтер'єрному житловому просторі, мінімізуючи значне накопичення непотрібних та неекологічних сувенірних виробів маспродукції, яка імітує натуральні матеріали. Такі особливості наповнення інтер'єру формують певну культуру та філософію

сприйняття рукотворного мистецтва, екологічності матеріалів, зрілого підходу щодо дбайливого споживання природних ресурсів. Колір – важливий фактор дизайну інтер'єру, за допомогою якого створюється виразність цілого образу, від нього залежить емоційний та психологічний стан людини, яка перебуває у відповідному просторі. Розробляючи дизайнпроект та підбираючи колірну гаму інтер'єру, враховуються побажання замовника, вплив кольорів на психологічний стан людини. У цьому випадку, особливість природних екологічних матеріалів стає прикладним інструментом, адже органічна колористика деревини, каменю, текстилю не викликають роздратування, гармонізують як в моновирашенні, так і у поєднанні, що є важливим чинником створення комфортних умов для життя, надають приміщенню індивідуальності, відповідної стилістики та гармонії один між одним[4]. Не менш важливою складовою у формуванні еко-стилю в інтер'єрі є застосування економного освітлення, зокрема природних джерел світла. Освітлення відіграє значну роль в проектуванні інтер'єру, оскільки впливає на візуалізацію інтер'єрного простору, зокрема на сприйняття природних матеріалів, які наділені достатньо широким спектром візуально-оптичних ефектів. У сучасному проектуванні інтер'єру освітлення має не тільки функціональне призначення, а і являється декоративним елементом та відіграє велику роль в процесі декорування: створює відповідні ефекти та змінює сприйняття форм, текстури та фактури предметів, підкреслює акцентні зони інтер'єру, а також моделює простір, підкреслюючи його сильні сторони, приховуючи недоліки.

Застосування еко-стилю в житловому інтер'єрі, використання в ньому натуральних матеріалів, відтворення природних текстур, фактур, розміщення меблів виготовлених із перероблених матеріалів набуло значної актуальності, адже саме лаконічність, наявність цікавих форм та фактур, елементів фітодизайну, природнього, відсутність пластику, ДСП та інших матеріалів несумісних з природністю даного стилю, стають у пріоритеті сучасного соціуму, що впливає на розвиток нових особливостей та тенденцій сучасного предметно-просторового дизайну.

Список літератури

1. Дида І.А. Екологічні основи традиційної української архітектури: Монографія.– Львів: Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2009.– 332 с.
2. Соколюк Л. Шляхи творення українського дизайну. Нариси з історії українського дизайну ХХ століття. Київ: ФЕНІКС, 2012.– С.84-110
3. Сьомка С., Антонович Є. Дизайн інтер'єру, меблів та обладнання: Підручник. – К.: Ліра, 2018.– 400 с.
4. Дида І., Радомська В. Сильові особливості в проектуванні інтер'єру. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2020. – 36 с.

МІСЦЕ КУЛЬТУРИ В СУЧАСНОМУ РОЗВИНЕНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Гуртова Карина Миколаївна

магістр

Дніпровський національний університет
імені Олеся Гончара

Приходько Ольга Миколаївна

кандидат наук з державного управління, доцент

Дніпровський національний університет
імені Олеся Гончара

Життєдіяльність суспільства включає в себе багато сфер (економіка, етика, політика, естетика, релігія, право та ін). Кожній із цих сфер життя громадськості відповідає рівень культури, який вона змогла досягти.

Культура займає важливу позицію у житті людини та суспільства. Вона полягає насамперед у тому, що культура виступає засобом акумуляції, зберігання та передачі людського досвіду. Саме культура здатна зробити з людини особистість. Індивід стає членом суспільства, особистістю в ході своєї соціалізації, тобто засвоєння знань, мови, символів, цінностей, норм, звичаїв, традицій свого народу, своєї соціальної групи та всього людства. Рівень культури особистості визначається її соціалізованістю – залученням до культурної спадщини, а також ступенем розвитку індивідуальних здібностей. Культура особистості зазвичай асоціюється з удосконаленням творчих здібностей, ерудиції, розуміння письмового мистецтва, вільного володіння рідною та іноземними мовами, ввічливістю, високою моральністю тощо. Усього цього можна досягти лише в процесі виховання та освіти.

Люди здатні об'єднуватись за наявності у них спільних особливостей виховання, освіти, етичних та моральних звичок, народної спадщини та ін. Усе це створює нові соціальні зв'язки та забезпечує цілісність громади. Але серед такого плюсу є значна проблема - об'єднуючи одних на основі будь-якої субкультури, протиставляє їх іншим, розділяє більш широкі зв'язки. В середині різних спільнот та спільностей можуть запалюватись культурні суперечки. Тому культура часто і нерідко виконує не завжди позитивну функцію, адже може як об'єднати, так і дезінтегрувати.

В процесі соціалізації цінності, ідеали, норми та патерни поведінки стають частиною самосвідомості особистості. Вони формують та регулюють її поведінку. Можна сказати, що культура в цілому визначає ті рамки, в яких може і повинна діяти людина. Культура регулює поведінку людини у сім'ї, школі, побуті тощо., формуючи певну систему правил і заборон. Порушення таких

правил та заборон призводить до дії певних санкцій, які встановлюються спільнотою та підтримуються силою громадської думки та різних форм інституційного примусу.

Як складна та знакова частина суспільства, культура передає соціальний досвід від покоління до покоління, від століття до століття. Крім неї, суспільство не має інших способів для зберігання та утримання величезного досвіду, який був накопичений людьми. Тому не випадково культуру вважають соціальною пам'яттю людства. Культура, концентруючи кращий соціальний досвід безлічі поколінь людей, набуває здатність накопичувати найбагатші знання про світ і тим самим створювати сприятливі можливості для його пізнання та освоєння. Можна стверджувати, що суспільство інтелектуально настільки, наскільки повно використовує найбагатші знання культурного генофонду людства.

Будь-який із сучасних народів, які живуть на сучасній Землі, часто відрізняються один від одного саме за культурними ознаками. У сфері праці, побуту, міжособистісних відносин культура так чи інакше впливає на поведінку людей та регулює їх дії, і навіть вибір певних матеріальних та духовних цінностей. Регулятивна функція культури підтримується такими нормативними системами, як мораль право.

Представляючи собою певну знакову систему, культура передбачає знання, володіння нею. Без вивчення відповідних знакових систем опанувати досягнення культури неможливо. Так, мова (усна чи письмова) є засобом спілкування людей. Літературна мова виступає як найважливіший засіб оволодіння національною культурою. Специфічні мови потрібні для пізнання світу музики, живопис, театр. Природничі науки також мають власні знакові системи. Культура як певна система цінностей формує в людини цілком певні ціннісні потреби та орієнтації. За їх рівнем та якістю люди найчастіше судять про рівень культурності тієї чи іншої людини. Моральний та інтелектуальний зміст, як правило, виступає критерієм відповідної оцінки.

Отже, сфера культури, як частина сучасного суспільства не лише складна і різноманітна, а й дуже рухлива. Вона є невід'ємною частиною прогресу, живою долею народів, що постійно рухається, розвивається, видозмінюється. Культура – незаперечна складова частина життєдіяльності як суспільства загалом, і його тісно взаємопов'язаних суб'єктів: особистості, соціальних спільнот, соціальних інститутів.

Список використаної літератури

1. Андреев А.Н. Культурология. Особистість і культура. М., 1998.
2. Ревская Н.Е. Культурология. Конспект лекций. М., 2001.
3. Мухамеджанов і С.М. Богуславська. Теорія культури в питаннях і відповідях: навчальний посібник для студентів заочної форми навчання. - Оренбург: ІПК ГОУ ОДУ. - 149 с., 2007

INNOVATION ECOSYSTEM AS AN APPROACH TO ACCELERATED INNOVATIVE DEVELOPMENT

Nikitin Iurii Aleksandrovich

Doctor of technical sciences, leading researcher
The Institute for Superhard Materials of NAS Ukraine
Kyiv Academic University, Ukraine

Melnyk Marina Vasilevna

Graduate student, junior researcher
The Institute for Superhard Materials of NAS Ukraine
Kyiv Academic University, Ukraine

Introductions. Innovations are the result of research that has the potential to invest in the cycle of prototyping, testing and implementation in innovative enterprises, and directly affect economic growth and increase the profits of the commercial economy. The basis of any innovation ecosystem is innovation, which implemented in all spheres of life.

The innovation ecosystem is based on a knowledge economy that drives basic research and a commercial economy that drives the market. The concept of innovation ecosystem consists: human capital, capital relations and structural capital [1].

The transition from a knowledge economy to a commercial economy requires a combination of the efforts of a significant number of participants and the resources needed to create and implement innovations: government, entrepreneurs, investors, researchers, research organizations, universities, venture organizations, businesses [2, 3]. The basis of the innovation ecosystem is a network of participants (partners) who work together to create new knowledge and innovation. New sources of financial support and incentives for research and innovation are becoming more accessible through partnerships in the innovation ecosystem [4].

In contrast from innovation systems, which were seen as static structures, usually regulated by the state, and the success of these systems depended largely on the infrastructure created by the governing body. Innovation ecosystems are dynamic systems that are currently used in many developed economies of the world and developing countries [5].

The 2021 index has found that innovation is still blossoming in some sectors despite the global economic slowdown and coronavirus pandemic. Switzerland topped the rankings with a score of 65.5 out of 100, the eleventh time it has been named the world leader in innovation. After the Switzerland followed by Sweden, the United States of America, the United Kingdom and Republic of Korea, according to the GII 2021 rankings [6].

TRENDS AND PROSPECTS DEVELOPMENT OF SCIENCE AND PRACTICE IN MODERN ENVIRONMENT

Aim. Study of examples of the formation of innovative ecosystems and analysis of obstacles, benefits from their use.

Materials and methods. The methodological approach of the study was based on the use of a set of analytical methods of theoretical generalization, European statistics analysis, expert evaluation and synthesis.

Results and discussion. The European science and technology policy, based on the concepts of "open innovation, open science, openness to the world", is a major change in European research and innovation practice [7].

The European science and technology policy uses the ecosystem approach to research and innovation, which requires coordinated joint action, interconnected resources participants and is called the "innovation ecosystem", which operates at the level of: local, urban, regional, sectorial, national and international levels. The European Global Approach to Research and Innovation reaffirms Europe's commitment to global openness, pooling resources for scientific progress and the development of dynamic innovation ecosystems. The share of personnel in R&D on average in the EU is 1.2% of the total economically active population and in the business of scientists more than 50% [8, 9].

The locomotive of the development of national innovation ecosystems of the European Union is the innovation ecosystems of regions and cities, which are aimed at developing ways to strengthen regional competitiveness and economic growth, creating new, better jobs. Innovative regions with successful innovation transfer strategies adapted to competitive conditions are a powerful tool for stimulating innovative models of growth of innovative systems. Innovative ecosystems are a key factor in Europe's success in promoting new means of production and enhancing technological, economic and social potential [10].

An important mechanism for the development of national and regional innovation ecosystems is the implementation of the smart specialization strategy, which is implemented at the 120 national and regional innovation ecosystems in Europe, which includes a network of interregional cooperation of 30 regions [11] that formation and development of regional clusters [12].

The Europe's innovation ecosystem has a B2B orientation (55%), but the situation is different EU countries. Thus, of example the innovative ecosystem of Belgium has a B2B orientation, as well as the innovative ecosystem of Munich - 78% B2B orientation, and the innovative ecosystem of Berlin has a B2C orientation, like the entire national ecosystem of Germany - 52% B2C. An example of the most successful development of innovative ecosystems is Germany. First, Germany itself, as a country of innovation. Secondly, it is Berlin as a city of innovation (51 universities and research institutes, 10 business incubators, 2.000 high-tech companies. Third, it is the Adlershof, as an administrative district of Berlin - a district of science and technology (6 institutes of Humboldt University in Berlin, 10 research institutes, 3 business incubators, 6 technology centers, 1.000 companies. Also, an example of a successful formation and development of the innovation ecosystem is Spain, which shortly after the crisis of 2008 increased funding for research and innovation, which increased the intensity of innovation development with an average annual growth of 4.3%. The Law «Science, Technology and Innovation» was adopted, which strengthened the

TRENDS AND PROSPECTS DEVELOPMENT OF SCIENCE AND PRACTICE IN MODERN ENVIRONMENT

management system, simplified the distribution of funding, and stimulated the mobility of researchers between the public and private sectors. This stimulated an increase in the number of scientists several times and reoriented the economy as a whole to innovation. As part of the Europe 2020 process, the Spanish government has included in the National Structural Reform Program a package aimed at stimulating small and medium-sized businesses, research, innovation and employment for young people [13-15].

Based on the study of examples of the formation and development of innovative ecosystems, the general advantages and obstacles to accelerated innovative development are revealed, table 1.

Table 1

Advantages and obstacles of applying innovation ecosystems to accelerated innovative development

Advantages of implementation innovation ecosystems	Obstacles to the formation of the innovation ecosystems
Harmonization of research and innovation policies	Reconciliation approaches to the management of research and innovation. Introduction of open coordination at the organizational level in the formation and achievement of common goals and actions
Integration of research and innovation national and international programs	Coordination of approaches to financing national and international programs for the development of scientific and innovation spaces
Development of research and innovation infrastructures for joint solution of socio-economic challenges	Increasing competencies for participation at the research and innovation infrastructures
Development of public-private partnership. Joint creation and implementation of innovations.	Creation of scientific startups and spin companies for the commercialization of innovative scientific and technical developments
Participation in the creation of the value chain and impact on addressing socio-economic challenges.	Implementation the approaches of "open science", "open innovation" and open innovation process

The successful examples of the formation and development of European innovation ecosystems is due to the implementation of their funding by the National and Regional Funds of the EU, the EU Structural Funds and the European Framework Programs.

Conclusions

1. As the analysis showed each innovation ecosystem has its own individual character (space, potential, opportunities, challenges), long-term vision and pioneers who develop new innovative ways (experiment and explore) for fuller use of innovation potential of the region, country.

2. The successful examples of the formation and development of European innovation ecosystems is due to the increased funding in the knowledge economy R&D&I at the expense of the National and Regional Funds of the EU, the EU Structural Funds and the European Framework Programs.
3. Based on the study of examples of the formation and development of innovative ecosystems, the general advantages and obstacles to accelerated innovative development are revealed.

Reference

1. Meirion Thomas. Innovation ecosystems as drivers of regional innovation - validating the ecosystem. URL: <http://www.know-hub.eu/knowledge-base/videos/innovation-ecosystems-as-drivers-of-regional-innovation-validating-the-ecosystem.html#author>
2. Strategic proposal. Framework for an Innovation Ecosystem Aimed at Solving Problems. CRDS. Center for Research and Development Strategy. Japan Science and Technology Agency. CRDS-FY2010-SP-10. 36p. URL: <http://www.jst.go.jp/crds/pdf/2010/SP/CRDS-FY2010-SP-10.pdf>
3. B. Deborah J. Jackson. What is an Innovation Ecosystem National Science Foundation, Arlington URL: <https://www.idiainnovation.org/ecosystem>
4. Innovation ecosystem development URL: https://www.tno.nl/media/9485/innovation_ecosystem_development.pdf
5. World Economic Forum Annual Meeting 2019 Closes with Initiatives to Address Global Problems URL: <https://www.weforum.org/press/2019/01/world-economic-annual-meeting-2019-closes-with-initiatives-to-address-global-problems/>
6. Global Innovation Index 2021 Tracking Innovation through the COVID-19 Crisis URL: https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_pub_gii_2021.pdf
7. Open Innovation. Open Science. Open to the World – a vision for Europe.- Directorate-General for Research and Innovation. - European Commission. – 2016.–104p. URL: <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/news/open-innovation-open-science-open-world-vision-europe>.
8. Europe's global approach to cooperation in research and innovation: strategic, open and reciprocal European Commission URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_21_2465
9. Innovation Union_Aims of the innovation union, a past research and innovation policy, progress achieved URL: https://ec.europa.eu/info/research-and-innovation/strategy/past-research-and-innovation-policy-goals/open-innovation-resources_en
10. Regional Regional Innovation Ecosystems Learning from the EU's Cities and Regions CoR guide CoR guide Innovation Ecosystems Learning from the EU's Cities and Regions - European Union-2016. – 284P.

TRENDS AND PROSPECTS DEVELOPMENT OF SCIENCE AND PRACTICE
IN MODERN ENVIRONMENT

11. National/Regional innovation strategies for smart specialization (RIS3)_Cohesion Policy European Commission URL: https://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/informat/2014/smart_specialisation_en.pdf
12. Warnke, Philine et al. Opening up the innovation system framework towards new actors and institutions Fraunhofer ISI Discussion Papers - Innovation Systems and Policy Analysis, No. 49 Fraunhofer ISI, Karlsruhe URL: <http://nbn-resolving.de/urn:nbn:de:0011-n-3829280>
13. Europe 2020 indicators – URL: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Archive:Europe_2020_indicators_-_R%26D_and_innovation
14. Eurostat_Statistics Explained URL: http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Europe_2020_indicators_R%26D_and_innovation
15. European statistical dashboard URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/main/home>

CHALLENGES AND PROSPECTS OF BUSINESS DEVELOPMENT IN UKRAINE

Zakharova Natalia

PhD, Associate Professor,
Bogdan Khmelnytsky Melitopol State Pedagogical University,
Melitopol, Ukraine

Managing the economy and ensuring the efficiency of any business entity is associated with a set of factors that affect various aspects of its implementation. The conditions in which the economy operates today are characterized by a significant increase in the level of uncertainty. The situation is complicated by the fact that the probability of the outcome of the decision or event is not clearly established and is due to two functional factors: complexity and dynamism. Thus, there is such a phenomenon as risk, which is a prerequisite for the effective operation of both the individual entity and the economic development of the country as a whole.

The Global Risks Report 2021 has been released at the World Economic Forum, which states that the risk of infectious diseases associated with the Covid-19 pandemic in 2021 is at the forefront, while in 2020 this risk was 10th place. Climate change and the deterioration of the environmental situation in general remain important risks. The most likely risks include: loss of biodiversity, mass unrest, natural resource crisis, environmental damage, life crises, changing weather conditions, economic crises and major changes and deteriorating conditions for technical advances. [1].

The unusual situation caused by the spread of COVID-19 is to change not so much the trajectory as the nature of development at both macro and micro levels. This is primarily due to a radical change in the way of life of society, caused by the introduction of quarantine restrictions in the vast majority of countries and in Ukraine, in particular. The latter differed in their scale and timing, which led to an unprecedented transformation of the behavior of economic agents at the level of both consumption and production. This has led to a slowdown in economic development in the world, including Ukraine.

The strictest quarantine restrictions in Ukraine were introduced in april-may 2020. They, first of all, negatively affected the development of industries that involve the accumulation of consumers in one room, or their long stay at a dangerous, in terms of infection, distance. These areas are related to the provision of individual, tourist services, catering and temporary accommodation services, as well as services in the field of art, sports, entertainment and recreation. In addition, a significant impact on a number of industries was also a decrease in demand for non-essential products and services and restrictions on migration. As a result, a sharp decline in the manufacturing sector was observed until June, when the consolidated production index had the maximum decrease - minus 7,7%. Thus, in general, for the year the decrease in Ukraine's GDP, according to various estimates, was 4,0-4,2%. The negative factor was the decrease in investment activity and, accordingly, the reduction of investment in almost all areas. The implementation of foreign economic activity also deteriorated.

TRENDS AND PROSPECTS DEVELOPMENT OF SCIENCE AND PRACTICE IN MODERN ENVIRONMENT

According to the National Bank of Ukraine in 2020, exports of goods and services decreased in value by 4,6%. At the same time, in the absence of significant exchange rate fluctuations, imports suffered greater losses than exports. The value of imports of goods and services decreased by 17,9% compared to 2019. The trade balance in goods and services in 2020 was negative and amounted to 1813 million dollars. USA [2].

On the other hand, there are certain features of Ukraine's economy that have allowed to restrain the decline of a number of indicators. Among them are the low level of involvement of the Ukrainian economy in world value-added production chains, a significant share of shadow business and income, underdeveloped tourism, a significant share of agriculture (which guaranteed food security), a large share of large-scale production that did not stop even at peak periods, the mentality of the Ukrainian population to overcome crisis situations.

The consequences of the pandemic situation were a different reaction to the development of industries, in which case the following results were obtained (Fig. 1).

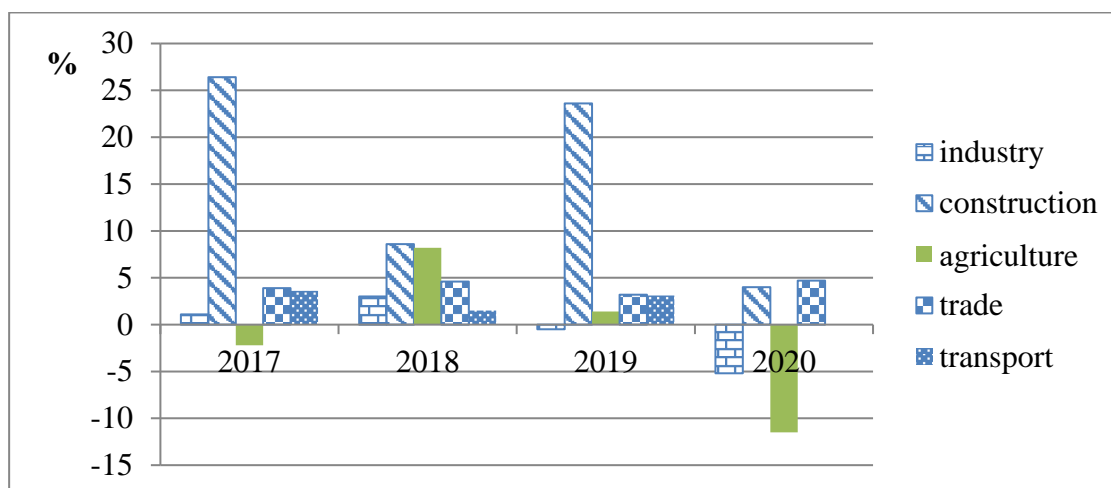

Figure 1. Annual change in terms of individual industries

Among the studied areas, the positive dynamics of activity was demonstrated by:

- domestic trade, which is due to the stimulation of consumer demand on the basis of raising the minimum wage and one-time financial assistance from the state, the rapid transition to e-commerce;

- construction within the framework of the state program «Large Construction».

Negative results in 2020 were observed in:

- - the transport industry, which is significantly affected by quarantine restrictions;
- - agriculture, which to a lesser extent than most other industries has been affected by the pandemic factor, but has faced natural and climatic risks that have affected the yield and, consequently, the volume of agricultural production;

- - industry, which as a whole formed almost half of the fall in GDP in 2020, despite the introduction of protectionist measures.

In response to the demands of the pandemic situation, there have been significant changes in the production sector. We highlight the following features of doing business:

TRENDS AND PROSPECTS DEVELOPMENT OF SCIENCE AND PRACTICE IN MODERN ENVIRONMENT

1. The emergence of increased demand for the provision of services in digital format due to the forced transition of enterprises to new forms of organization of work processes, including remote.

2. Reorientation of production due to changing preferences and needs of the population and business (in particular, reducing demand for products and services not essential).

3. Introduction of state support, in particular the priority of budget allocation in favor of medical needs, reconstruction of transport and social infrastructure.

Government support in a pandemic is crucial, as a number of industries are unable to cope on their own. The Cabinet of Ministers of Ukraine has developed a state program of economic stimulation to overcome the negative effects caused by restrictive measures to prevent the occurrence and spread of acute respiratory disease COVID-19 caused by coronavirus SARS-CoV-2, for 2020-2022. Work on the initiatives was carried out in sectoral (agriculture, industry, energy, transport and infrastructure, information and telecommunications, services) and functional areas (small and medium business, employment, international trade, investment, innovation).

The program provides support to small and medium-sized businesses. First, it is planned to solve the problem of liquidity of small and medium-sized businesses by implementing measures aimed at preserving jobs, simplifying access to finance and reducing business costs. Also, in order to improve access to finance, it is planned to create and ensure the effective operation of the Fund of Funds. Secondly, access to markets will be expanded by involving small and medium-sized businesses in the implementation of measures for socio-economic development of certain territories. Third, the regulation and simplification of administrative procedures for small and medium-sized businesses will be optimized, accompanied by the creation of an effective business support infrastructure.

The program provides for the optimization of tax administration, the abolition of reporting on the payment of taxes and fees that can be calculated from state registers, improving tax legislation by correcting deficiencies that negatively affect the business and economy of the state as a whole [3].

With regard to support for certain sectors of the economy, special attention should be paid to agriculture, which provides about 9% of GDP, 18% of employment of economic entities and 6% of tax revenues. Despite the riskiness of the industry, due to the direct dependence on natural and climatic conditions, in terms of economic conditions, the decline of the agricultural sector is much smaller than other sectors of the economy [4].

In 2021, UAH 4,5 billion is planned for state support of agricultural development, of which UAH 4 billion falls on five main areas. Among these main programs, as in 2020, the following are highlighted: partial compensation for the cost of agricultural machinery of domestic production; financial support of measures in the agro-industrial complex by reducing the cost of loans; financial support for development, horticulture, viticulture and hop growing; financial support for the development of farms; state support for the development of animal husbandry and processing of agricultural products. In addition to the main support programs, a number of new programs with a budget of UAH 500 million are envisaged: state support for agricultural insurance /

compensation for crop losses in the Odesa region; support for the development of organic production; state support for the development of potato growing; state support for irrigation [5].

The forecasts of Ukraine's economic recovery for 2021 and beyond are influenced by uncertainty about the future development and timing of overcoming the COVID-19 pandemic both in the world and within the country.

The International Monetary Fund forecasts that Ukraine's GDP in 2021 will grow to 4% from the previously forecast 3%. Also, the forecast for the recovery of the Ukrainian economy in 2022 was updated from 3,2% to 3,4% while maintaining the growth rate in 2023.

The Department of Strategic Planning and Macroeconomic Forecasting has developed a consensus forecast for the development of Ukraine's economy for 2021-2024, which in its parameters is better than the forecast for Ukraine by international financial organizations. Thus, experts expect GDP growth in 2021 at 4,1%, compared to the previously projected 3.2%, in 2022 - by 3,7%. All elements of demand will have a positive trend, and the largest growth will be observed in investment. According to experts, in 2023 the economic growth rate of Ukraine will reach 3.5% and 3.9% in 2024 [6].

The budget stimulus introduced to support the population and business will remain high, which will be reflected in the size of the budget deficit, which experts estimate will gradually decrease compared to 2020, but will be higher than previous estimates (consensus estimate for 2021 is «negative» 4,9% of GDP, for 2022 – «negative» 4,3%). At the same time, estimates of the growth of domestic prices increased against the background of strengthening the role of the cost component of the price, including due to the pressure of external factors.

In conclusion, it should be noted that the dominant principles of motivation in the activities of economic entities has been caution against the background of permanent uncertainty. The accompanying risks require the creation of an effective management system at the enterprise level, which will avoid insolvency, financial instability, unprofitability and prevent bankruptcy. At the state level, in the fight against the effects of the pandemic and in order to create the preconditions for sustainable socio-economic growth, it is necessary to develop and implement a national program to preserve and develop the country's labor potential, prudent monetary policy, restructuring the national economy. public administration, etc.

References

1. The Global Risks Report 2021. – URL: https://www3.weforum.org/docs/WEF_The_Global_Risks_Report_2021.pdf.

2. Економічні огляди: сайт Міністерства розвитку економіки, торгівлі і сільського господарства України. URL: <https://me.gov.ua/Tags/DocumentsByTag?lang=uk-UA&id=ee9e1af9-fe3d-4fab-8e7c-e82d930fe706&tag=EkonomichniOgliadi>

3. Про затвердження Державної програми стимулювання економіки для подолання негативних наслідків, спричинених обмежувальними заходами щодо запобігання виникненню і поширенню гострої респіраторної хвороби COVID-19,

TRENDS AND PROSPECTS DEVELOPMENT OF SCIENCE AND PRACTICE IN MODERN ENVIRONMENT

спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, на 2020-2022 роки: Постанова Кабінету Міністрів України від 27.05.2020 р. № 534 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/534-2020-%D0%BF#Text>

4. Zakharova Natalia. State and prospects of export development of agricultural sector of the economy of Ukraine // Prospects for the development of modern science and practice. Abstracts of XVI international scientific and practical conference. Graz, Austria 2020. Pp. 131-133. URL: <http://isg-konf.com>.

5. Захарова Н.Ю., Мазурова І.В. Державна підтримка розвитку сільськогосподарських підприємств України. *Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету ім. Д. Моторного (економічні науки)*. №2(42). 2020. С. 27-34.

6. Вплив COVID-19 на економіку і суспільство країни: підсумки 2020 року та виклики і загрози постпандемічного розвитку – URL: [file:///C:/Users/%D0%9E%D0%BB%D0%B5%D0%B3/Downloads/Concensus_Forecast_%2353_2021_ukr%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/%D0%9E%D0%BB%D0%B5%D0%B3/Downloads/Concensus_Forecast_%2353_2021_ukr%20(1).pdf)

ЭФФЕКТИВНОЕ УПРАВЛЕНИЕ ЗАТРАТАМИ НА ПЕРСОНАЛ

Балабанова Людмила Вениаминовна,

доктор экономических наук, профессор,
зав. кафедрой маркетингового менеджмента

ГО ВПО «Донецкий национальный университет экономики и торговли имени
Михаила Туган-Барановского»

Мачкевская Ольга Васильевна

кандидат экономических наук,
доцент кафедры экономики и менеджмента

Институт экономики и права (филиал) образовательного учреждения
профсоюзов высшего образования «Академия труда и социальных отношений»
в г. Севастополе

Эффективность управления персоналом зависит от размера капиталовложений в разные социальные программы и мероприятия. Однако в современных условиях ресурсы большинства предприятий значительно ограничены, что вынуждает руководство предприятий разрабатывать программы обоснования распределения ресурсов и оптимизации расходов на персонал.

С точки зрения узкого подхода расходы на персонал - это расходы на оплату труда. В широком понимании, расходы на персонал следует рассматривать как расходы, которые носят непосредственный характер и связанные с расчетами с персоналом, а также расходы, которые носят опосредствованный характер и связаны с разными этапами процесса управления персоналом. Таким образом, расходы на персонал в широком понимании - это расходы, направленные на удовлетворение потребностей предприятия в персонале и потребностей персонала.

Расходы на персонал на многих предприятиях составляют значительную часть совокупных расходов предприятия, а потому от их оптимального размера зависит успешность деятельности предприятия, в частности объем прибыли. Для решения вопросов оптимизации расходов на персонал, необходимо владеть информацией относительно них и фокусироваться на релевантных для предприятия проблемах и основных потребностях предприятия в целом.

Классификация расходов позволяет выделить из общего объема расходов на персонал релевантную часть, путем определения влияния отдельных расходов на показатели деятельности предприятия; оценить возможность влияния на размер и структуру расходов на персонал.

Обобщение подходов относительно выделения видов расходов на персонал позволило предложить классификацию расходов на персонал в зависимости от следующих признаков:

TRENDS AND PROSPECTS DEVELOPMENT OF SCIENCE AND PRACTICE IN MODERN ENVIRONMENT

- по фазам процесса воссоздания (расходы на распределение; расходы на потребление рабочей силы);
- по статьям калькуляции себестоимости продукции (основная заработная плата; дополнительная заработная плата; другие выплаты; отчисления на социальные мероприятия; расходы на организацию управления персоналом);
- по уровням (на уровне государства; на уровне предприятия; на уровне работника);
- по целевому назначению (расходы, связанные с расчетами с персоналом; расходы, связанные с реализацией разных этапов процесса управления персоналом);
- в зависимости от функций управления персоналом (расходы на прием на работу; расходы на развитие персонала (расходы на организацию учебы; расходы на подготовку и переподготовку кадров; расходы на повышение квалификации); расходы, связанные с текучестью кадров (высвобождение, вакантное замещение, потеря производительности); расходы, связанные с несчастными случаями; расходы на оплату труда; расходы на добровольные социальные услуги предприятия для персонала; расходы на улучшение условий труда и медицинское обслуживание и т.п.);
- по возможности отнесения на конкретный объект калькуляции (прямые и косвенные);
- по времени возмещения (долгосрочные и краткосрочные);
- в зависимости от обязательности расходов (обязательные и необязательные);
- по отношению к целесообразности экономии (уменьшению) расходов (расходы, которые создают резервы; расходы, которые не создают резервы);
- по источникам финансирования (расходы, которые финансируются из государственного и местных бюджетов; расходы, которые финансируются из фондов общественных организаций; расходы, которые финансируются предприятием; расходы, которые финансируются работниками);
- в зависимости от динамики объема выпуска и реализации продукции (постоянные; переменные; смешанные);
- по важности для принятия управленческих решений (релевантные; не релевантные);
- по степени контроля (полностью контролируемые; частично контролируемые; слабо контролируемые; неконтролируемые);
- по возможности регулирования (полностью регулируемые; частично регулируемые; слабо регулируемые);
- в зависимости от рассмотрения во временном разрезе (расходы прошлого периода; расходы текущего периода; расходы будущих периодов);
- с точки зрения потребностей анализа (плановые, фактические, нормативные).

Оптимизация расходов на персонал предприятиями может быть достигнута двумя путями: экономией расходов и наоборот, увеличением расходов на персонал. Оба из этих подхода могут быть эффективными, однако для этого

предприятия должны четко классифицировать расходы на персонал по признакам, которые предоставят возможность обоснования использования определенного подхода.

Резкое сокращение расходов на персонал приводит к моментальной их экономии и максимизации прибыли, однако разрушает благоприятный морально-психологический климат в коллективе, изменяет отношение персонала к руководству, выступает в качестве фактора негативной мотивации персонала, что в конечном итоге приводит к снижению производительности труда, потерянной выгоде, а следовательно и прибыли. Поэтому необоснованное сокращение расходов на персонал может привести к несостоятельности предприятия «выживать» в условиях рынка.

Если предприятие рассматривает потребности уменьшения или увеличения расходов на персонал как временную меру, а не как подход, который носит стратегический характер (стратегическая оптимизация расходов), оно рискует уступить рыночные позиции конкурентам и уже никогда не наверстать потерянного потенциала.

Резервами снижения расходов на оплату труда считается повышение производительности труда; снижение трудоемкости за счет автоматизации производственных процессов; совершенствование организации труда; улучшение использования рабочего времени за счет ликвидации возможных его потерь; повышение уровня дисциплинированности и ответственности персонала; повышение качества и рациональности управленческих решений; совершенствование системы управления персоналом предприятия; использование контроллинга как современной технологии управления, которая направлена на обоснование процессов планирования расходов на персонал, создание гибкой структуры расходов (с высокой частью релевантных расходов) и обеспечение снижения рисков в этой сфере путем предоставления необходимой информации для принятия управленческих решений.

В условиях рынка расходы на персонал рассматривают как инвестиции, поскольку: расходы на персонал способны приносить доход или результат, который находит проявление во всех сферах деятельности предприятия и оказывает опосредствованное влияние на изменение основных экономических показателей; данный процесс предусматривает достижение определенных целей; капиталовложения в персонал носят рисковый характер. При данном подходе более целесообразным считается не экономия, а увеличение расходов на персонал, как инвестиций, которые в будущем принесут прибыль, их сокращение, напротив, приведет к негативным последствиям, потери от которых превышают объемы расходов.

Целесообразно выделить такие направления инвестиций в персонал:

- направления, которые ориентированы на удовлетворение потребностей персонала: образование (расходы за неотработанное время, расходы на учебу), здравоохранение и здоровый образ жизни (расходы предприятия на социальное обеспечение и расходы на содержание общественных служб), материальное стимулирование (расходы, связанные с расчетами с персоналом);

- направления, которые ориентированы на удовлетворение потребностей предприятия: совершенствование процесса управления персоналом; повышение производительности труда (расходы, связанные с расчетами с персоналом); автоматизация процессов управления персоналом; управление компетенциями.

Выбор определенного варианта оптимизации расходов также зависит от оценки эффективности расходов на персонал. Поскольку расходы на персонал являются экономической категорией, следовательно, оценку эффективности расходов на персонал целесообразно определять с помощью экономических показателей.

Основными проблемами в решении вопроса оптимизации расходов являются: несовершенство системы учета расходов на персонал (отсутствие учета расходов, которые связаны с разными этапами процесса управления персоналом); отсутствие методов определения размера и оценки расходов на персонал; определение взаимосвязи между размером расходов на персонал и повышением экономических результатов деятельности; обеспечение необходимых способов планирования, контроля и регулирования расходов, надлежащей информационной поддержки принятия управленческих решений в данной сфере.

Список литературы

1. Балабанова, Л.В. Контроллинг персонала: концепция, методология, инструментарий / Л.В. Балабанова, О.В. Лиходедова. – Харьков : Изд-во «НТМТ», 2016. – 173 с.

2. Балабанова, Л.В. Стратегическое управление персоналом предприятия [Текст]: учеб. пособие / Балабанова Л.В., Стельмашенко, Е.В. - Киев: Изд-во «Знание», 2011. - 219 с.

3. Сардак Е.В. Типы политики управления персонал-маркетингом предприятия // Стратегия предприятия в контексте повышения его конкурентоспособности: сб. науч. стат. - Вып.9 / ГО ВПО «Донецкий национальный университет экономики и торговли им. М. Туган – Барановского». – Донецк : ФЛП Кириенко С.Г., 2020. - С. 164-168.

4. Сардак Е.В. Современная концепция кадрового менеджмента // Актуальные вопросы экономики и управления: теоретические и прикладные аспекты: материалы Пятой международной научно-практической конференции, г. Горловка, 20 марта 2020 г.: В 3-х ч. Ч. 1 / отв. ред. Е. П. Мельникова, Е. Ю. Руднева, О. Л. Дариенко / Автомобильно-дорожный институт ГОУВПО «ДОННТУ». – Горловка: АДИ ДОННТУ, 2020. - с. 197-204

ІННОВАЦІЙНИЙ МАРКЕТИНГ У СУЧАСНІЙ ЕКОНОМІЦІ

Бургман Марина Костянтинівна,

к.е.н., доцент кафедри національної економіки,
маркетингу та міжнародних економічних відносин
Класичний приватний університет,
м.Запоріжжя

Попова Вікторія Давидівна

к.е.н., доцент кафедри економіки
Класичний приватний університет,
м. Запоріжжя

Соціально-економічний розвиток кожної країни неможливий без всебічного і безперервного використання нововведень, особливо в галузі маркетингу. На сьогоднішній день інноваційні маркетингові технології є необхідними для підвищення ефективності, конкурентоспроможності тієї чи іншої продукції. Сучасний світовий ринок постійно розвивається, перебуваючи на маркетингово-інноваційному етапі і саме тому інноваційна діяльність має велике значення. Отже, сенс інновацій полягає в нововведеннях, виражених у товарах, технологіях, винаходах, результатах наукових досліджень та інших факторах, що впроваджуються на ринок за допомогою виробництва.

Інноваційний маркетинг містить безліч критеріїв, що визначають цілі, властивості, мотиви та процес інноваційної діяльності. Основними з них є:

- Проведення наукових досліджень, що створюють ідеї для нововведень;
- Створення та розповсюдження організаційних та управлінських рішень, що реалізують нововведення;
- Комерціалізація нововведення що приймає його ринком;
- Науково-технічні інноваційні розробки;
- Втілення та застосування нововведень у практиці;
- Надання необхідної сировини та матеріалів, що сприяють розробці нових товарів;
- Навчання, кваліфікація та ретельний відбір персоналу.

Сьогодні маркетинг, заснований на інноваційних підходах, становить величезну конкуренцію традиційному маркетингу, у зв'язку з тим, що більшість населення активно користується сучасними технологіями і проживає в інформаційному суспільстві. Еволюція інноваційного маркетингу пов'язана насамперед із тим, що постійно формуються нові види маркетингу, які практикують нетрадиційні підходи ринкової діяльності різних підприємств. Таким чином, можна виділити декілька актуальних напрямків: нейромаркетинг, сенсорний маркетинг, когнітивний маркетинг, а також інтернет-маркетинг.

Нейромаркетингова концепція є одним із найбільш поширених та яскравих видів інноваційного маркетингу. Нейромаркетинг був розроблений у 1990-х роках у Гарвардському університеті. Він визначається як набір різних методів, що вивчають поведінкові і емоційні реакції покупців, і діє на них шляхом використання маркетингових, когнітивно-психологічних і нейрофізіологічних технологій та розробок. Так, основні цілі нейромаркетингу полягають у розробці способів, що визначають об'єктивні переваги покупців без використання суб'єктивних методів збору інформації та у створенні реклами, що схиляє покупців до придбання тих чи інших товарів та послуг до усвідомлення та формування своєї позиції. Існує багато методів нейромаркетингових досліджень, але оскільки людина сприймає 90% інформації візуально, варто розглядати один з найвідоміших запатентованих способів, один з них це метод вилучення метафор Залтмена. Цей метод досліджує підсвідомість людини з допомогою певних наборів картинок. Підібрані зображення стимулюють у споживачів позитивні емоції та викликають приховані метафоричні образи, що підштовхують до покупки.

Ще одним інноваційним напрямом є сенсорний маркетинг (чуттєвий маркетинг, маркетинг відчуттів), який здатний впливати на всі органи чуття людини: нюх, дотик, слух, зір та смакове сприйняття. Так, теорія чуттєвого маркетингу полягає в тому, що продукція, що пропонується брендом, повинна звучати, мати свій унікальний запах, смак або давати певні тактильні відчуття. Відмінна риса цієї маркетингової розробки полягає в тому, що бренд впливає на аудиторію не стільки за допомогою раціонального сприйняття, скільки завдяки емоційним факторам і без безпосереднього контакту в точках продажу. Найбільша увага в сенсорному маркетингу приділяється аромамаркетингу, коли в будь-якій точці продажів ароматизується повітря з метою створення сприятливої обстановки для покупця, яка згодом стимулює його на придбання товару.

Існує також когнітивний маркетинг, який розробляє нетипові підходи до діяльності підприємств на ринку та впливає на поведінку споживача. Головними принципами такого маркетингу є соціальна комунікація, програмування споживчої поведінки, а також досягнення та підтримка когнітивного балансу. Когнітивний баланс є фундаментом маркетингових технологій і комунікацій, а також він включає характеристики повноцінної комунікативної особистості та позиціонується як головна причина формування технологій споживання та збуту. Особистість при цьому висувається на перше місце та характеризується як основний носій знань та навичок.

Маркетингове інтернет-середовище є в даний час найбільшим маркетинговим майданчиком для просування тих чи інших товарів, адже інтернет застосовується абсолютно у всіх сферах людської діяльності. Інтернетмаркетинг включає безліч цифрових ресурсів, видів, характеристик, способів просування і так далі. Окрему увагу варто приділити просуванню реклами в соціальних медіа та соціальних мережах, оскільки ці ресурси є одними з найбільш використовуваних в інтернет-сфері.

TRENDS AND PROSPECTS DEVELOPMENT OF SCIENCE AND PRACTICE IN MODERN ENVIRONMENT

Оскільки інноваційний маркетинг не стоїть на місці, він постійно розробляє нові способи просування товарів та послуг у даній перспективній галузі, хочеться зазначити, що новий етап розвитку економічних і маркетингових технологій тісно пов'язаний із штучним інтелектом та поступово охоплює усі сфери людського життя. Наприклад, у галузі виробництва інноваційні нововведення активно витісняють живу робочу силу, підвищуючи тим самим рівень безробіття. З цієї причини на ринок праці впроваджуватимуть нові професії, пов'язані з управлінням роботами, їх ремонтом і прописуванням для них певних завдань.

Підсумовуючи, можна зробити висновок, що всі перелічені види маркетингу та методи маркетингового просування утворюють величезну еволюцію не тільки у сфері інноваційних маркетингових розробок, а й у маркетингу в цілому, повністю визначаючи напрямок його функціонування на сучасному етапі розвитку економіки та у майбутньому. Такі нестандартні підходи надають максимально ефективний вплив на свідомість споживачів та подальше сприйняття товару. Якщо використовувати інновації у сфері маркетингу правильно та усвідомлено, підбираючи найефективніші способи, то компанії безперечно матимуть низку переваг перед їхніми конкурентами та займатимуть лідируючі позиції на ринку. Використання інноваційного маркетингу, як жоден інший напрямок, здатний прогнозувати поведінку та потреби всіх учасників ринкових відносин, а також впливати на їх вибір.

РОЛЬ СТРАХУВАННЯ У ФОРМУВАННІ ЗРІВНОВАЖЕНОГО РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА

Віленчук Олександр Миколайович,
доктор економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів і кредиту
Поліський національний університет, Україна

Савицька Анастасія Сергіївна,
Студентка III курсу
Поліський національний університет, Україна

З розвитком антропогенного навантаження на елементи довкілля, суспільство дедалі все гостріше потребує використання сучасних інструментів протидії найрізноманітнішим ризикам природного та техногенного характеру. Сучасний досвід свідчить, що таким інструментом виступає страхування. Адже його унікальність полягає у спроможності формування дієвого механізму страхового захисту реципієнтів довкілля у разі раптового виникнення непередбачених подій.

Роль страхування у світі дедалі збільшується, оскільки природні та антропогенні катастрофи мають стійку тенденцію до збільшення. Глобальна макроекономічна стабільність знизилась на 18 % у 2020 р. через кризу COVID-19 [1]. За даними Resilience Index 2021 –глобальний індекс стійкості страхування Swiss Re Institute, який об'єднує три субіндекси, які включають здоров'я, смертність та стихійні лиха. Ризики катастроф у глобальному вимірі досягли нового максимуму 1,4 трильйона доларів у 2020 р. Ризики для здоров'я – 747 мільярдів доларів США відповідно [1].

Основний матеріал. Зрівноважений розвиток суспільства передбачає раціональне користування ресурсами та задоволення потреб суспільства на певному етапі існування, при цьому не позбавляючи такої можливості наступних поколінь [2, с. 19]. Дієвість застосування механізму страхування в контексті сталого розвитку полягає у його здатності розподіляти ризики й фінансову відповідальність між учасниками страхового процесу. Таким чином, забезпечується покриття ризиків страхуванням, а відтак створюються додаткові гарантії безпеки для життєдіяльності суспільства.

Створення та впровадження концепції сталого розвитку стало кроком до переорієнтації суспільної свідомості з тотального споживання без відновлення природних ресурсів до раціонального користування ресурсами, збереження та відновлення навколишнього світу, що зазнало негативних змін внаслідок антропогенної діяльності. Сутність сталого розвитку, насамперед, базується на єдності трьох основних складових: соціальної, економічної та екологічної [3, с. 267].

Завдяки своїм особливостям страхування виступає одним із найвагоміших інструментів забезпечення соціальних, економічних та екологічних інтересів суспільства. Підтвердження даної думки можна отримати через усвідомлення функцій страхування, які сприяють суспільному відтворенню.

Ключовою функцією страхування є ризикова. Її зміст полягає у передачі ризиків страховикам за певну плату, що її сплачує страхувальник. З моменту початку дії договору страхування виникає страховий захист застрахованої особи, який забезпечує страхова компанія.

За рахунок страхового внеску формується страховий резерв, наповнюючи який страховик забезпечує свою платоспроможність для покриття можливих виплат в майбутньому, а страхувальник отримує гарантоване право на відшкодування збитків у разі настання страхового випадку. Відтак, висвітлюється сутність функції щодо формування та використання страхового резерву.

Наступною є запобіжна функція страхування, яка проявляється у фінансуванні страховими компаніями широкого комплексу заходів задля попередження ймовірної страхової події, що дасть змогу скоротити ймовірність настання випадку, обумовленого в договорі, та обсяги завданих ним збитків. Реалізація даної функції полягає у створенні умов, що задовольнятимуть інтереси обох сторін в процесі страхування: як компанії, так і страхувальники зацікавлені у ненастанні страхової події, оскільки в такому випадку страхувальники зазнають значної шкоди, яку іноді покрити повністю немає можливості, а компанії зобов'язані виплачувати страхове відшкодування, що зменшує обсяги страхового фонду.

Не менш важливою є заощаджувальна функція, що сприяє акумулюванню вільних грошових коштів населення та розширення страхового фонду. Приймаючи ризики окремих суб'єктів господарювання, компанії трансформують приватні заощадження та створюють сукупний суспільний фонд, в якому використовуються як громадські, так і державні заходи економічної безпеки, що роблять можливим здійснювати покриття збитків у грошовій формі.

Доцільно виокремити інвестиційну функцію в страхуванні. Дана функція застосовується переважно при здійсненні довгострокових видів страхування. Її суть полягає в акумулюванні страхових платежів з подальшим їх інвестування у високоліквідні активи соціально-економічного та екологічного призначення. Варто зазначити, всеосяжна реалізація інвестиційної функції можлива лише за умов активізації ринку накопичувальних видів страхування.

Вище перераховані функції страхування мають вагоме значення для сталого розвитку суспільства, оскільки задовольняють соціальні та економічні інтереси суспільства та сприяють його життєдіяльності.

Зростання ролі страхування як механізму забезпечення сталого розвитку потребує від страхових компаній позиціонування на ринку широкого асортименту страхових послуг здатних задовольнити економічні, соціальні (особисті) та екологічні інтереси потенційних страхувальників. Йдеться насамперед, про

можливості диверсифікації страхового захисту зацікавлених стейкхолдерів страхового ринку.

Рис. 1 Види страхування, що найбільше сприяють забезпеченню сталого розвитку

Джерело: побудовано на основі власних досліджень.

Функціонування ринку особистих видів страхування (життя, здоров'я, працездатності та медичного обслуговування), сприяє соціальній захищеності громадян, а також можливості капіталізації їх страхових сум. Розвиток майнових видів страхування орієнтований на захист майнових інтересів фізичних та юридичних осіб у разі настання страхових подій. Екологічна складова сталого розвитку реалізується завдяки удосконаленню механізму страхування екологічної відповідальності природо користувачів за забруднення навколишнього середовища.

Висновки та пропозиції. Процес формування гармонійного розвитку суспільства прямо пропорційно залежить від функціонування ринку страхових послуг. Сутність страхування визначає його як механізм надання страхового захисту, страхування ризиків та формування заощаджень населення, що сприяє стабілізації фінансової безпеки суспільства, підвищенню його довіри до фінансово-кредитного сектору та інтенсивному інвестуванню трансформованих заощаджень населення на його ж убезпечення та розвиток. Проте, для ефективнішого впровадження сталого розвитку, варто підвищити інвестиційний потенціал довгострокових видів страхування і створити тенденцію до масового попиту та свідомого застосування екологічних напрямів страхування.

Список літератури

1. Глобальний індекс стійкості страхування до ризиків катастроф та здоров'я. *Insurance TOP* №4(80) 2021. URL: <https://forinsurer.com/files/file00712.pdf> (дата звернення:04.10.2021).
2. Волохова Л. Ф., Євсеєнко. О.Ф. Стале страхування як ключовий фактор підтримки сталого розвитку суспільства. *Вісник Київського національного університету ім. Тараса Шевченка. Серія: Економіка*, 2015. №3. С. 18–24.
3. Хаустова В. Є. Омаров Ш.А, Концепція сталого розвитку як парадигма сталого розвитку суспільства. *Проблеми економіки*. 2018. №1. С.265–273.

ЕНЕРГЕТИЧНА КРИЗА В УКРАЇНІ І ШЛЯХИ ЇЇ ПОДОЛАННЯ

Гавронський Володимир Павлович

доцент кафедри дизайну
Національний університет «Запорізька політехніка»

Кузьменко Андрій Геннадійович

магістрант
Національний університет «Запорізька політехніка»

Останнім часом першочергове місце серед екологічних принципів ЄС займає комплексний підхід по запобіганню і скороченню забруднення навколишнього середовища. Одним з нормативних документів ЄС у сфері охорони довкілля є Директива 2008/50/ЄС, яка спрямована на забезпечення охорони атмосферного повітря, боротьби з викидами забруднюючих речовин та джерел їх утворення. Це концептуальне питання стало домінантою державної політики не тільки країн ЄС, а практично усього світового співтовариства й знаходиться в центрі уваги провідних міжнародних організацій, впливових політичних партій, громадських організацій на міжнародному та державних рівнях. Інакше кажучи еколого-техногенні проблеми сьогодні носять глобальний характер, а шляхи їх розв'язання зводяться в ступінь основних пріоритетів. Привід для занепокоєння досить вагомий: зростання масштабів господарської діяльності, розвиток потужного індустріального виробництва, масового наступу людини на природу, беззастережного й вкрай нераціонального використання природних ресурсів поставило людство на межу, за якою без перебільшення постають реалії незворотних катастрофічних змін усієї екосистеми планети.

Шляхи зниження техногенного навантаження на довкілля відомі, але практичне вирішення потребують певного часу, значних фінансових інвестицій і перебудови майже усієї системи споживання в першу чергу стосовно енергоресурсів, потреба в яких продовжує зростати: так скажімо у 2015 році світове енергоспоживання склало 20,76 трлн кВт* год, за даними Міжнародного енергетичного агентства, прогноз на 2030 рік - 33,4 трлн кВт * год, а до 2050 - до 41,3 трлн кВт * год!

Вирішення проблем пов'язаних з енергоспоживанням не безпідставно вважається лежить в відмові від застосування традиційних видів палива й переходу на альтернативні технології. З початку XXI століття відновлювані джерела енергії завоювали істотну нішу у світовій енергетичній промисловості. Якщо в 2000 році на них припадало близько 21,8%, то в 2019 році цей показник зріс до 34,7% (згідно з даними дослідження Міжнародного агентства з відновлюваної енергії - IRENA). Всього в світі інвестиції в «зелену» енергетику в 2019 році склали близько \$300 млрд, а до 2030 року цей показник може збільшитися до \$1,9 трлн. У 2020 році відновлювані джерела енергії були "єдиним джерелом енергії, попит на яке збільшився... у той час як споживання

всіх інших видів палива знизилося", - заявляє МЕА. Отже статистика наочно показує досить стрімку динаміку росту альтернативної енергетики. На сьогодні безперечним лідером на ринку відновлюваної енергетики є Китай, на частку якого протягом декількох років припадає близько 40% світового приросту потужності. Окрім цього КНР є найбільшим постачальником сировини і матеріалів, необхідних для виробництва вітряних турбін і сонячних панелей, у тому числі кремнію, скла, сталі, міді, рідкоземельних металів. Звісно фінансово більш виграли компанії тих країн, які першими почали підтримувати розвиток альтернативних технологій (Данія, Іспанія, Німеччина, США) – першопроходьці зайняли найсильніші позиції на цьому ринку. Але по великому рахунку виграло усе людство, бо країни-локомотиви не тільки відіграють важливу роль у боротьбі зі зміною клімату, а й показують іншим країнам напрямки розвитку в цій сфері.

Україна прагнучі інтегруватися в євроспільноту й перебуваючи в єдиній природній системі Європи, на жаль, по цілому ряду показників вважається однією з найбрудніших європейських країн. Тому цілком зрозуміло вона не змогла ігнорувати цей фактор при формуванні своєї політики в енергетичній сфері. Відправною точкою національного інвестування в «зелену» енергетику можна вважати 2015 рік, коли в Україні було прийнято законодавство, яке демонополізувало ринок відновлюваної генерації й надано широкі можливості для інвестицій різним за величиною національним і міжнародним інвесторам. Розвитком законодавчих гарантій захисту «зелених» інвестицій можна вважати міжнародні зобов'язання України перед ЄС щодо виконання Договору установи Енергетичного Співтовариства, який відобразився в прийнятті в 2017 р. «Енергетичної стратегії України», згідно якої, до 2035 року планується збільшити частку відновлюваної енергетики у національному енергобалансі до 25%. Наслідки прийняття цих основоположних документів очевидні. Хоч і повільно але спостерігається позитивна динаміка і рік від року частка «зеленої» енергетики в енергобалансі України зростає. Ще в 2019 році на «зелену» енергетику припадало 3,7% всієї виробленої в Україні електроенергії, в 2020 році вже склала 12,4%. В 2021 році за прогнозами перевищить 13%, тобто подолає показник, який згідно з Енергетичною стратегією України повинен був бути досягнутий тільки до 2030 року. Себто відставання від провідних країн безумовно є, але його не можна назвати критичним, до того ж енергокриза, що охопила не тільки Україну, а майже усі країни, підштовхує до розвитку «зелених» технологій.

Відмова від використання традиційних джерел палива зумовлює наступний крок – розвиток еко-споживачів. На сам перед це стосується вітчизняного автопарку, зокрема агротехніки. Мова ідеться про втілення у виробництво розробок сільгосптехніки на електротязі. Підстав для розвитку саме агротехніки є де кілька: по-перше в Україні традиційно розвинений якраз аграрний сектор і сьогодні, не дивлячись на усі негаразди, продовжує залишатися відносно стабільним; по-друге на відміну від електромобілів, які вже міцно зайняли свою нішу в провідних країнах світу, розвиток сільгосптехніки більш стриманий. Безперечно, робота в цій області ведеться давно, тим не менш у України є унікальний шанс встигнути стати в рівень з виробниками сімейства агротехніки

на електротязі. Найбільш привабливим можна вважати розвиток сільгосптехніки для малих фермерських господарств та садиб, адже ринок у цьому сегменті на Україні практично відсутній. В той же час попит на подібну техніку доволі великий. В таких умовах для аграріїв, особливо невеликих сільгоспідприємств, оновлення парку ґрунтообробної техніки стає складним завданням. При застосуванні новітніх технологій та налагодження виробництва подібно техніки виграють усі.

Отже, не дивлячись на певні успіхи, треба констатувати що в Україні склалася важка екологічна ситуація, яка в силу певних обставин не поліпшується. Самотужки вирішити накопичені проблеми вкрай важко. Тому міжнародне співробітництво у сфері охорони навколишнього середовища, світовий досвід інших країн, впровадження новітніх технологій, зокрема сільгосптехніки на електротязі є вкрай важливим для нашої країни. Інвестування в нові проекти в сфері відновлюваних джерел енергії і в виробництво перспективних еко-розробок в секторі малої агротехніки дозволить створити стійку структуру, яка стане вирішальним фактором, своєрідною подушкою еколого-енергетичної безпеки України в разі кризових викликів.

Список посилань

1. "ДИРЕКТИВА 2008/50/ЄС ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПАРЛАМЕНТУ ТА РАДИ від 21 травня 2008 року про якість атмосферного повітря та чистіше повітря для Європи". Європейський Союз. 2008 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://xn--80aagahqwyibe8an.com/soyuza-evropeyskogo-zakonodavstvo/direktiva-2008-evropeyskogo-parlamentu-radivid-2008-20489.html>
2. Еврокомиссия предлагает нарастить инвестиции в зеленую энергетику в ответ на энергокризис [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://tass.ru/ekonomika/12589129>
3. Доля "зеленой" энергетики в энергобалансе Украины выросла до 9% с начала года [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://biz.liga.net/ekonomika/tek/novosti/dolya-zelenoy-energetiki-v-energobalanse-ukrainy-vyroslo-do-9-s-nachala-goda>
4. Міненерго: частка ВДЕ в Україні у 2021 році сягне планових показників 2030 року [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://ua-energy.org/uk/posts/minenerho-chastka-vde-v-ukraini-u-2021-rotsi-siahne-planovykh-pokaznykiv-2030-roku>

АНАЛИЗ РАЗВИТИЯ БАНКОВСКОЙ СФЕРЫ КАЗАХСТАНА

Курманалина Айгуль Айтжановна
к.э.н., доцент, Актюбинский региональный
университет им. К. Жубанова, Казахстан

Оразбаев Сулейман Нуралыевич
Магистр 2 курса, Актюбинский региональный
университет им. К. Жубанова, Казахстан

В современных условиях банковская система является одной из важнейших структур рыночной экономики. Крупные коммерческие банки в состоянии предложить своим клиентам более 200 видов разнообразных банковских продуктов и услуг. Между тем происходит постоянное расширение сфер деятельности банков. Как показывает практика и опыт зарубежных стран успех может быть обеспечен, если эти изменения будут основываться на применении новых достижений науки, техники, технологии.

По состоянию на 1 января 2021 года в Республике Казахстан функционируют 26 банков, из них 15 банков с иностранным участием, в том числе 12 дочерних банков второго уровня, 1 банк со 100%-ным государственным участием.

Таблица 1.
Структура банковского сектора Республики Казахстан

Количество банков второго уровня, в т.ч.:	27	26
банки со 100% участием государства в уставном капитале	1	1
банки второго уровня с иностранным участием	14	15
дочерние банки второго уровня	12	12

Активы банков второго уровня РК по состоянию на 1 января 2021 года составили 31 171,7 млрд.тенге (на начало 2020 года – 26 785,9 млрд.тенге), увеличение с начала 2020 года – 16,4%.

TRENDS AND PROSPECTS DEVELOPMENT OF SCIENCE AND PRACTICE
IN MODERN ENVIRONMENT

Таблица 2.

Структура совокупных активов банковского сектора Республики Казахстан

Наименование показателя / дата	01.01.2020		01.01.2021		Прирост, в %
	млрд. тенге	в % к итогу	млрд. тенге	в % к итогу	
Наличные деньги, аффинированные драгметаллы и корреспондентские счета	3 049,7	10,5%	3 293,2	9,9%	8,0
Вклады, размещенные в других банках	2 449,8	8,5%	4 777,7	14,4%	95,
Ценные бумаги	5 977,1	20,7%	6 650,4	20,0%	11,3%
Банковские займы и операции «обратное РЕПО»	14 743,0	50,9%	15 792,1	47,6%	7,1%
Инвестиции в капитал	484,3	1,7%	581,8	1,8%	20,1%
Прочие активы	2 236,0	7,7%	2 096,1	6,3%	-6,3%
Всего активы (без учета резервов (провизий))	28 940,0	100,0%	33 191,4	100,0%	14,7%
Резервы (провизии) в соответствии с требованиями международных стандартов финансовой отчетности, в том числе:	-2 154,0	-7,4%	-2 019,7	-6,1%	-6,2%
Резервы (провизии) по корреспондентским счетам и вкладам в других банках	-5,2	0,0%	-5,1	0,0%	-1,2%
Резервы (провизии) по ценным бумагам	-34,5	-0,1%	-40,3	-0,1%	16,6%
Резервы (провизии) по банковским займам и операциям "Обратное РЕПО"	-1 994,2	-6,9%	-1 830,8	-5,5%	-8,2%
Резервы (провизии) на покрытие убытков по инвестициям в дочерние и ассоциированные организации	-47,4	-0,2%	-0,1	0,0%	-99,8%
Резервы (провизии) по прочей банковской деятельности и по дебиторской задолженности	-72,8	-0,3%	-143,5	-0,4%	97,2%
Всего активы	26 785,9		31 171,7		16,4%

В структуре активов наибольшую долю (47,6% от совокупных активов) занимает ссудный портфель (основной долг) в сумме 15 792,1 млрд.тенге (на начало 2020 года – 14 743,0 млрд.тенге), увеличение с начала 2020 года – 7,1%.

TRENDS AND PROSPECTS DEVELOPMENT OF SCIENCE AND PRACTICE
IN MODERN ENVIRONMENT

Таблица 3.
Структура ссудного портфеля банковского сектора РК

Наименование показателя / дата	01.01.2020		01.01.2021		Прирост, в %
	млрд. тенге	в % к итогу	млрд. тенге	в % к итогу	
Балансовая стоимость займов в т.ч.:	15 309,2	100,0 %	16 243,4	100,0 %	6,1%
Основной долг	14 743,0	96,3%	15 792,1	97,2%	7,1%
Дисконт, премия	-132,0	-0,9%	-148,6	-0,9%	12,5%
Начисленное вознаграждение	703,2	4,6%	714,1	4,4%	1,5%
Положительная/отрицательная корректировка	-5,0	0,0%	-114,1	-0,7%	2 172,6 %
Провизии по МСФО	1 994,2	13,0%	1 830,8	11,3%	-8,2%
Балансовая стоимость займов за вычетом провизий (чистая стоимость займов)	13 315,0	87,0%	14 412,6	88,7%	8,2%
Ссудный портфель (основной долг), в т.ч.:	14 743,0	100,0 %	15 792,1	100,0 %	7,1%
Займы банкам и организациям, осуществляющим отдельные виды банковских операций	47,3	0,3%	84,0	0,5%	77,6%
Займы юридическим лицам	4 105,3	27,8%	3 838,8	24,3%	-6,5%
Займы физическим лицам, в т.ч.	6 329,5	42,9%	7 124,8	45,1%	12,6%
На строительство и покупку жилья в т.ч.	1 880,6	12,8%	2 487,2	15,7%	32,3%
ипотечные жилищные займы	1 779,9	12,1%	2 363,1	15,0%	32,8%
Потребительские займы	4 366,5	29,6%	4 542,7	28,8%	4,0%
Прочие займы	82,4	0,6%	94,9	0,6%	15,2%
Займы субъектам малого и среднего предпринимательства (резиденты РК)	3 962,9	26,9%	4 246,2	26,9%	7,2%
Операции «Обратное РЕПО»	298,1	2,0%	498,3	3,2%	67,1%

Займы юридическим лицам составляют 3 838,8 млрд.тенге с долей 24,3% от ссудного портфеля (на начало 2020 года – 4 105,3 млрд.тенге или 27,8% от ссудного портфеля), снизились с начала 2020 года – 6,5%.

TRENDS AND PROSPECTS DEVELOPMENT OF SCIENCE AND PRACTICE IN MODERN ENVIRONMENT

Займы физическим лицам составляют 7 124,8 млрд.тенге с долей 45,1% от ссудного портфеля (на начало 2020 года – 6 329,5 млрд.тенге или 42,9% от ссудного портфеля), увеличение с начала 2020 года – 12,6%.

Потребительские займы составляют 4 542,7 млрд.тенге с долей 28,8% от ссудного портфеля (на начало 2020 года – 4 366,5 млрд.тенге или 29,6% от ссудного портфеля), увеличение с начала 2020 года – 4,0%.

Займы МСБ составляют 4 246,2 млрд.тенге с долей 26,9% от ссудного портфеля (на начало 2020 года – 3 962,9 млрд.тенге или 26,9% от ссудного портфеля), увеличение с начала 2020 года – 7,2%.

NPL - неработающие займы (с просроченной задолженностью свыше 90 дней) составляют 1 082,1 млрд.тенге или 6,9% от ссудного портфеля (на начало 2020 года – 1 200,1 млрд.тенге или 8,1% от ссудного портфеля).

Провизии по ссудному портфелю сложились в размере 1 830,8 млрд.тенге или 11,6% от ссудного портфеля (на начало 2020 года – 1 994,2 млрд.тенге или 13,5% от ссудного портфеля).

Обязательства банков второго уровня РК составляют 27 217,2 млрд.тенге (на начало 2020 года – 23 158,6 млрд.тенге), увеличение с начала 2020 года – 17,5%. В совокупных обязательствах банков второго уровня наибольшую долю занимают вклады клиентов – 79,2%. Обязательства банков второго уровня РК перед нерезидентами² РК составили 1 161,3 млрд.тенге или 4,3% от совокупных обязательств.

Вклады клиентов составляют 21 559,2 млрд.тенге или 79,2% от совокупных обязательств (на начало 2020 года 17 997,0 млрд.тенге или 77,6% от совокупных обязательств), увеличение с начала 2020 года – 19,9%.

Вклады юридических лиц составляют 10 616,5 млрд.тенге или 49,2% от вкладов клиентов (на начало 2020 года 8 664,3 млрд.тенге или 48,2% от вкладов клиентов), увеличение с начала 2020 года – 22,5%. Доля вкладов юридических лиц в иностранной валюте уменьшилась с 43% на начало года до 41,7% на отчетную дату.

Вклады физических лиц составляют 10 942,7 млрд.тенге или 50,8% от вкладов клиентов (на начало 2020 года – 9 312,7 млрд.тенге или 51,8% от вкладов клиентов), увеличение с начала 2020 года – 17,5%. Доля вкладов физических лиц в иностранной валюте уменьшилась с 41,7% на начала года до 38,6% на отчетную дату.

Регуляторный капитал сложился в размере 4 821,9 млрд.тенге. Коэффициенты достаточности капитала составили: к1 – 21,3% ; к1-2 – 21,3%; к2 – 27,0%.

Высоколиквидные активы (среднемесячное значение) составили 12 649,9 млрд.тенге или 40,6% от активов (на начало 2020 года – 9 174,6 млрд.тенге), увеличение с начала 2020 года – 37,9%.

Доход банковского сектора составил 726,1 млрд.тенге. Отношение чистого дохода к совокупным активам (ROA) составило – 2,3% (3,7% на аналогичную дату прошлого года); отношение чистого дохода к собственному капиталу по балансу (ROE) – 17,6% (29,37% на аналогичную дату прошлого года).

Доля активов банковского сектора в ВВП составляет 44,7%. Доля ссудного портфеля в ВВП – 22,6%. Доля вкладов клиентов в ВВП – 30,9%.

Доля 5 крупнейших банков в активах БВУ составила – 64,0%. Доля 5 крупнейших банков в совокупном ссудном портфеле – 64,5%. Доля 5 крупнейших банков в совокупных вкладах клиентов – 66,2%.

В 2021 году 100% простых акций АО «Банк Kassa Nova» перешли российской инвестиционной компании «Фридом Финанс». Финансовые институты - Jusan Bank и АТФБанк слились в один банк. Принудительно ликвидировано АО «AsiaCredit Bank». Также на днях было озвучено, что с рынка Казахстана намерен уйти еще один участник - АО ДБ «Национальный банк Пакистана» в Казахстане, который 27 апреля получил от Агентства по регулированию и развитию финансового рынка разрешение на добровольную ликвидацию.

При этом концентрация пяти крупнейших игроков сектора, в число которых вошли АО «Народный банк Казахстана», ДБ АО «Сбербанк», АО «Kaspi Bank», АО «ForteBank», АО «Отбасы банк», продолжает медленно, но расти. За январь-март текущего года совокупная доля этих банков в активах БВУ увеличилась с 64% до 64,1%, доля в ссудном портфеле выросла с 64,5% до 66,7%, а в депозитном портфеле - с 66,5% до 67,1%. [1]

Банковская система рано или поздно начнет разворачивать кредитную активность. Уже происходит рост портфеля, прежде всего в розничном сегменте и МСБ. Поэтому кредитный риск будет первым фокусом внимания.

Второму риску подвержена не только банковская система Казахстана, но и весь мир. Это пандемия COVID-19. Возможен негативный сценарий развития ситуации в связи с возникновением новых штаммов коронавируса и необходимостью правительств на них каким-то образом реагировать

Третья область - это цифровая трансформация банковского сектора. Казахстан находится в русле мировых тенденций. С другой стороны, это грозит для банков повышением конкурентного давления - возможен выход новых игроков, которые традиционно банковским бизнесом не занимались, таких как технологические компании». Также с цифровизацией возникают и другие риски - уязвимости перед кибератаками.

Четвертый риск, связан с факторами ESG (Environmental, Social, and Corporate Governance), которые становятся актуальными для инвесторов по всему миру. Наиболее важный компонент ESG - это фактор корпоративного управления. Происходит ли повышение прозрачности самого банковского сектора и прозрачности заемщиков. Ведь многие проблемы, которые связаны с кредитным риском, в том числе для банков, они могут возникать не потому, что у заемщика реально плохое финансовое состояние, а потому что у него могут быть проблемы с корпоративным управлением, корпоративными конфликтами и элементарно - нежеланием обслуживать свою задолженность». [2]

Таким образом, можно сделать вывод, что банковская система Казахстана почти уже адаптировалась к реалиям ковидного периода, о чем и свидетельствует ее стремление к росту. Вместе с тем, очевидно, что дальнейшее

TRENDS AND PROSPECTS DEVELOPMENT OF SCIENCE AND PRACTICE IN MODERN ENVIRONMENT

состояние сектора будет зависеть не только от мер, принимаемых государством, но и от общей экономической ситуации как в стране, так и в мире.

Список литературы:

1. Агентство Республики Казахстан по регулированию и развитию финансового рынка. Текущее состояние банковского сектора Республики Казахстан по состоянию на 1 января 2021 года. Алматы, 2021год. с.19
2. <https://kapital.kz/finance/>

ОЦІНЮВАННЯ ДІЛОВОЇ РЕПУТАЦІЇ ПІДПРИЄМСТВА: МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ

Мартин Ольга Максимівна,

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри права та менеджменту у сфері цивільного захисту,
Львівський державний університет безпеки життєдіяльності, Україна

Живко Зінаїда Богданівна,

доктор економічних наук, професор,
професор кафедри менеджменту,
Львівський державний університет внутрішніх справ, Україна

Вітер Олександра Миколаївна

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародної економічної та інвестиційної діяльності,
Львівський національний університет імені Івана Франка, Україна

Управління діловою репутацією підприємства як «системним бізнес-процесом, який може і повинен бути організований кожним суб'єктом господарювання; як комплексом послідовно здійснюваних заходів щодо формування, підтримки, захисту та перспективного розвитку й підвищення ділової репутації» [2, с. 107] потребує повноцінної і своєчасної інформації про її стан, про перспективи розвитку підприємства. Така інформація базується на основі результатів оцінки та аналізу ділової репутації підприємства.

Інформація отримується також в процесі управління діловою репутацією підприємства з використанням різноманітних методів управління. В економічній літературі методи управління репутацією підприємства поділяють на зовнішні та внутрішні методи. До зовнішніх методів відносяться:

- 1) формування очікувань партнерів по бізнесу і побудова взаємовідносин з ними;
- 2) побудова взаємовідносин із постачальниками на основі довіри та взаємної поваги;
- 3) створення «інституту довіри» у споживачів.

До внутрішніх методів відносяться наступні:

- 1) розробка місії та філософії компанії;
- 2) створення та впровадження корпоративного кодексу поведінки;
- 3) формування іміджу перших осіб та топ-менеджменту компанії;
- 4) розробка позиції соціально відповідальної компанії;
- 5) розвиток системи управління компанією з позицій «людського капіталу», дбайливих відносин до співробітників [3].

Найбільш поширеним підходом до оцінки ділової репутації є використання кількісних та якісних методів. Кількісні методи передбачають вартісну оцінку гудвілу, а до якісних методів дослідження відносять рейтинговий метод, метод

соціологічних опитувань, рекомендаційний та експертний статистичний методи. У цьому контексті український науковець О.А. Товма вважає, що для оцінки ділової репутації підприємства та розробки шляхів покращення його ділової діяльності доцільно всі методи об'єднати за двома напрямками (підходами):

1) метод удосконалення показників діяльності (якості, обслуговування, усунення проблемних питань);

2) методи аналізу (математичні, евристичні) [4, с. 399].

На наш погляд, використання даних підходів може дати позитивний ефект за умови системного поєднання якісного і кількісного аналізу (рис. 1).

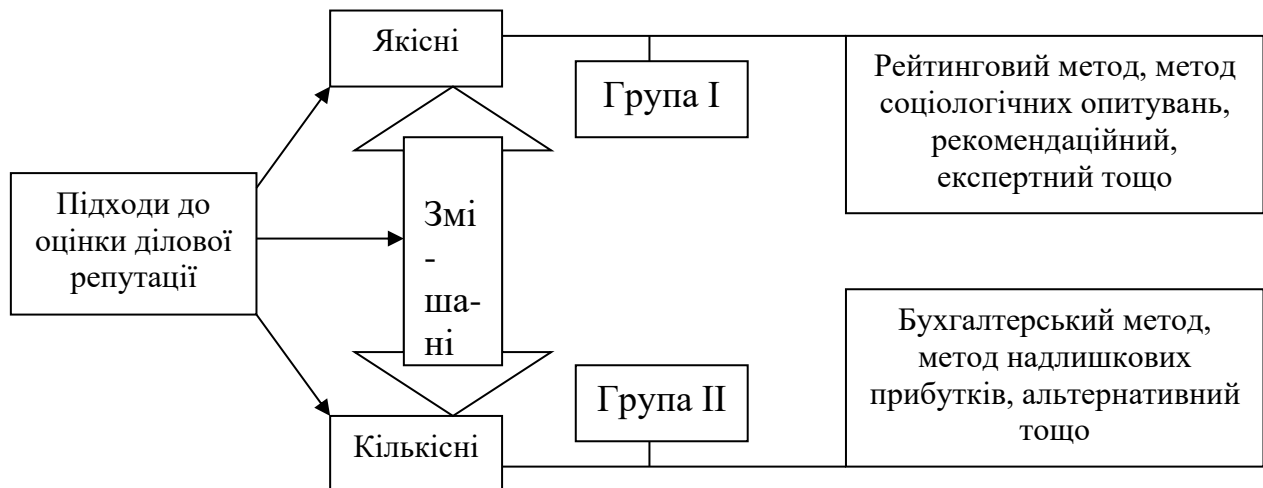

Рис. 1. Змішаний вид оцінки ділової репутації [1]

Кожен із методів оцінки ділової репутації підприємства має переваги та недоліки. Так, до переваг методу соціологічних опитувань, який є найбільш розповсюдженим та простим методом оцінки ділової репутації і використовується з метою отримання загальної думки певної цільової аудиторії, відносяться швидкість збирання та обробки інформації. Проте односторонність оцінки, суб'єктивність думки є недоліками цього методу. Поширений експертний та комплексний метод оцінки ділової репутації, який складається незалежними рейтинговими агентствами (рейтинговий метод) є універсальним, проте існує ймовірність похибки через чутливість результатів вибірки до вибору ключової аудиторії.

Економічний ефект ділової репутації є незаперечним та потребує кількісної оцінки рівня ділової репутації підприємства, оскільки наукова категорія «ділова репутація» трансформувалася у фінансовий показник «гудвіл». Оцінка гудвілу здійснюється з використанням різноманітних методів, до яких відносяться бухгалтерський метод розрахунку вартості гудвіла, метод надлишкових прибутків, оцінка за допомогою показника ділової активності, залишковий метод, витратний метод, метод надлишкових ресурсів, метод оцінки на основі показника обсягу продажу. Ці методи кількісного оцінювання ділової репутації мають також недоліки. Так, бухгалтерський метод розрахунку вартості гудвіла

застосовується тільки при купівлі підприємства. При використанні методу надлишкових прибутків часто трапляється помилки, пов'язані з неправильним визначенням чистого прибутку і коефіцієнта капіталізації; використання середньої величини активів також призводить до похибки. Слабкою стороною методу надлишкових ресурсів є припущення того, що отримання прибутку підприємством забезпечується тільки чистими скоригованими активами, і надлишкові ресурси формуються тільки за рахунок власних коштів. Метод оцінки на основі показника обсягу продажу передбачає використання середніх показників за останні роки, в умовах кризи або різкого економічного зростання він не підходить.

Різноманітність методів кількісного оцінювання ділової репутації є позитивним явищем, проте ділова репутація підприємства є поняттям більш широким ніж гудвіл та має стратегічну цінність для підприємства. На наш погляд, кількісні методи оцінювання ділової репутації підприємства мають обмежену сферу застосування, потребують їх поєднання із якісними методами. Системне поєднання якісного і кількісного аналізу, тобто використання змішаного виду оцінки ділової репутації підприємства, на наш погляд, є доцільним, оскільки саме такий підхід забезпечить реальну ефективність оцінки ділової репутації, яка сьогодні стала стратегічним активом і реальним інструментом отримання підприємством на ринку конкурентних переваг.

Список літератури

1. Гончарова К.Г. Особливості оцінки рівня ділової репутації топ-менеджменту банку в банківських установах України. *Ефективна економіка*. 2015. № 5. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2015_5_89.
2. Ігнатенко М.М. Формування процесу управління діловою репутацією та соціальною відповідальністю харчових і переробних підприємств як складниками їх конкурентоспроможності. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія : Економічні науки*. 2014. Вип. 5(2). С. 105-108.
3. Соломанидина Т., Резонтов С., Новик В. Деловая репутация как одно из важнейших стратегических преимуществ компании. *Управление персоналом*. 2005. № 3. URL: <http://www.top-personal.ru/issue.html?379>.
4. Товма О.А. Концептуальні засади управління діловою репутацією підприємства. *Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг*. 2012. Вип. 1(1). С. 393-401.

ВПЛИВ МОНОПОЛІЇ НА ЕКОНОМІКУ КРАЇНИ

Рибальченко Людмила Володимирівна,
кандидат економічних наук, доцент,

Рильська Аліна Вікторівна,
студентка групи Б-ПД-032
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ
м.Дніпро, Україна

Актуальним питанням на сьогоднішній день, є розвиток економіки держави, від якої залежить добробут кожної людини, її соціальний рівень, якість та життя населення.

Ведучі капіталістичні країни створили потужні заходи щодо централізації капіталу, через яке відбулося злиття та поглинення невеликих компаній для побудови потужного бізнесу, зростання інвестицій та заволодіння певною часткою ринку держави. Зростання ризику діяльності для невеликих компаній за останні 10-15 років призводило до того, що їх прибутки були незначними або ж взагалі компаніям загрожувало банкрутство. Тому економічні труднощі штовхали підприємства до зливань або їх поглинали інші.

Створювалися могутні корпорації, стратегіями яких є захоплення діючих компаній і створення монополії.

Монополья (від грецьких слів «mono» — один, «poleo» — продаю) — виключне право (виробництва, торгівлі, промислу тощо), що належить одній особі, групі осіб чи державі, а також встановлення підприємцем або групою підприємців контролю над однією чи кількома галузями виробництва з метою збільшення прибутків і ліквідації конкуренції.

Монополья може виникати там, де немає реальних альтернатив, які можуть замінити той чи інший товар, який випускається і має свою унікальність. Монополіст має права на володіння товаром чи послугою, має контроль над ними та встановлює свою ціну. Крім того, монополіст впливає на кількість виготовленого товару.

На теперішній час, виділяється три типи монополії, до яких належать: монополія окремого підприємства, монополія як змова та монополія, що базується на диференціації продукту.

Монополья проникають в усі сфери життя: у виробництво, обмін, розподіл та споживання. Таке призводить до того, що створюються монополістичні об'єднання, які діють тривалий період.

TRENDS AND PROSPECTS DEVELOPMENT OF SCIENCE AND PRACTICE IN MODERN ENVIRONMENT

Розглядаючи позитивні наслідки монополії, можна визначити, що із зростанням обсягів виробництва, відбувається зменшення витрат, у свою чергу, є можливість знизити ціну не лише на один вид продукції, а й у всій галузі. Така стратегія є найбільш дієвою на ринку і впливає на зростання прибутків. Це дає можливість досягти суттєвого економічного ефекту.

Наявність монополістичних об'єднань забезпечує конкурентоспроможність вітчизняної економіки та зростанню валового внутрішнього продукту, зростання кількості робочих місць.

Підприємства-монополісти здійснюють раціональний розподіл ресурсів та їх жорсткий облік, контролюють інвестиційні процеси, керують відносинами з постачальниками та сприяють забезпеченню безпеки від можливих ризиків, які можуть статися у процесі діяльності та впливають на стабільність і прогнозованість розвитку ринку чи галузі.

Позитивну тенденцію підприємства, яке є монополістом, відображає його інноваційна діяльність, в наявності якого є великі грошові ресурси, щодо масштабного фінансування та значного інвестиційного потенціалу.

Важливим є й те, що на таких підприємствах середня заробітна плата може бути вищою більше, ніж у два рази.

На ряду із тим, монополія негативно впливає на конкуренцію, яка є рушійною силою для економіки, уповільнює науково-технічний прогрес, неефективно використовують природні ресурси та забруднюють довкілля.

Маючи в наявності значний впливовий ресурс, підприємства-монополії можуть знищувати малий та середній бізнес, мають приватні засоби масової інформації, через які впливають на населення у вигідному для них напрямі та інше.

Поруч із заходами, спрямованими на недопущення утворення монополій на ринках, існують також такі, які покликані боротися з уже існуючими фірмами, що можуть вважатися монополістами. Проти них застосовується високе оподаткування монопольних прибутків, контроль за цінами на продукти виробництва монопольних утворень, переведення монополій у державну власність, адміністративне покарання за порушення антимонопольного законодавства, здійснення демонополізації, розукрупнення монополій.

На державному рівні здійснюється антимонопольна політика для підприємств-монополістів, діяльність яких направлена на отримання великих прибутків.

Задачею антимонопольної політики є регулювання діяльності монополій і недопущення до зловживання своїм монопольним становищем.

Для проведення антимонопольної політики держава створює антимонопольні служби. В нашій державі створено Антимонопольний комітет

України, який є єдиною монопольною службою країни Антимонопольне законодавство України відповідає світовим стандартам.

Конкуренція має важливі ресурси для економічного розвитку країни. Конкуренція виступає механізмом боротьби між виробниками товарів та послуг, за ринок збуту виготовлених товарів, за підвищення продуктивності праці на підприємстві, розширення масштабів виробництва, впровадження нових форм організації виробництва і систем заробітної плати тощо.

Із посиленням конкуренції між виробниками зростають пропозиція товарів і послуг, якість товарів та відбувається зниження ціни. Існують товари, які виготовляють державні підприємства. На такі товари держава встановлює свої ціни, які і регулює, до яких належать електроенергія, послуги зв'язку і пошти, укрзалізниця, добича тафти і газу та ін.

Таким чином, вплив монополій на розвиток світового господарства є різним. Тому важливу роль у створенні сприятливого конкурентного середовища відіграють антимонопольне законодавство і діяльність антимонопольних органів, які сприяють стабільному розвитку національної економіки.

Список літератури

1. Rubalchenko L., Ryzhkov E. Ensuring enterprise economic security. Scientific Bulletin of the Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs. 2019. Special Issue №1.- P.268-271
2. Дисковський А.О., Косиченко О.О., Рибальченко Л.В. Основи організації захисту об'єктів та інформації від злочинних посягань: навчальний посібник для слухачів магістратури, Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Дніпро, 2020. – 104 с.
3. Гребенюк А.М., Рибальченко Л. В., Навчальний посібник «Основи управління інформаційною безпекою». Дніпро: Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2020. – 144 с.

ДОСВІД ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН У ПРАВОВОМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВ ТА МОЖЛИВОСТІ ЙОГО ВИКОРИСТАННЯ В УКРАЇНІ

Рибальченко Людмила Володимирівна,
кандидат економічних наук, доцент,

Кондратенко Єгор Олегович,
магістр групи М-ПД-021
юридичного факультету
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ
м.Дніпро, Україна

Вивчаючи питання безпеки економічної діяльності підприємства, багато сучасних вчених дійшли до такого висновку, що «економічна безпека підприємства та його діяльності являє собою своєрідний фундамент, основу забезпечення економічної безпеки національного рівня» [2].

Діяльність більшості підприємств знаходиться на дуже високому рівні вразливості, яка визначається функціональною складовою його конкурентної здатності на вітчизняному та міжнародному рівнях.

Показники Світового банку свідчать, що з новоутворених підприємств на ринку послуг продовжує свою діяльність протягом першого року близько 60%, через 2-3 роки – 30%, а через 5 та більше років залишається менше 3%. Однак, слід зазначити, що кількість зареєстрованих підприємств із року в рік залишається на одному рівні або може зростати. Ліквідація одних суб'єктів підприємницької діяльності дає доступ до реєстрації других, але це не гарантує успіх другим [3].

Сьогодні серед головних проблем економічної безпеки підприємств є недостатня ефективність діяльності, низький рівень розвитку податкової системи країни, проблема конкуренції на ринку послуг та суттєвий брак висококваліфікованого кадрового персоналу.

Економічно стабільні країни мають позитивний досвід щодо боротьби із проблемами економічної безпеки, як на національному так і на міжнародному рівнях. Такий досвід щодо забезпечення стабільної та ефективної економічної безпеки, представляє цінну інформацію для багатьох вітчизняних підприємств.

Важливим напрямом нормативно-правового регулювання є формування економічної безпеки на підприємстві та в країні. Досліджуючи зв'язок між розвитком підприємництва та ступенем економічної захищеності, то в країнах, де забезпечується стабільно високий рівень національної економіки, основні зусилля було покладено на створення більш сприятливої фінансово-економічної ситуації в державі для заохочення входу на ринок зарубіжних інвестицій та розвитку підприємництва.

Вказана система заходів сприяла країнам Західної Європи та частині Азії вийти на лідируючі позиції з питань пов'язаних з розвитком підприємництва, а також зайняти високі місця у світових рейтингах за такими показниками, як адаптація та життєздатність підприємств на території країни, що впливає на покращення інвестиційної привабливості підприємництва.

Однією з таких країн є Франція, чий досвід свідчить, що проблеми економічної безпеки для більшості підприємств пов'язані із законодавчим та нормативно-правовим забезпеченням ринкових умов ведення бізнесу. Франція на початку 21-го століття взяла напрямок на розвиток та покращення економічного розвитку і безпеки суб'єктів підприємницької діяльності. Це було необхідною умовою для швидшої інтеграції економіки Франції до Європейського союзу. Економічна безпека підприємств у Франції наприкінці 90-х років розвивалася в трьох напрямках:

- гарантований захист майна підприємств та всієї інтелектуальної власності, а також захист ділової інформації та систем управління тобто;

- постійний моніторинг та аналізування діяльності всіх конкурентів, як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках та визначення питань, за якими поступаються конкурентам.

- вирішення кризових ситуацій з різних боків – державою та самим підприємством [4].

В таких країнах, як Італія, Великобританія та Іспанія розвиток підтримки економічної безпеки підприємств були майже однаковими. Ефективна та дієва система забезпечення економічної безпеки діяльності підприємств цих країн базується на встановленій нормативно-правовій базі. Прикладом в Іспанії являється закон «Про вдосконалення і захист національної промисловості», який забезпечив стабільну підтримку економічної безпеки підприємств. В Італії допомогу від держави отримують іноземні підприємства, які залежать від продукції та послуг, що надають італійські підприємства.

Економічна безпека своїх підприємств, більшістю розвинених країн зі сталою економікою та інвестиціями підтримує інноваційні проекти та забезпечує постійний розвиток науково-технічного оснащення [2]. Більшість підприємств у таких державах керуються принципами:

- ключем для забезпечення надійного та ефективного розвитку є наукові знання;

- сучасний рівень технологій несуть в собі, як загрозу, так і основу розвитку та забезпечення економічної безпеки;

- керівництво дає підтримку та стимулювання розвитку науково-технічного прогресу.

Аналізуючи досвід зарубіжних підприємств, щодо правового забезпечення їх діяльності, можна визначити, що для ефективного забезпечення економічної безпеки вітчизняного підприємництва треба дотримуватися певних напрямів:

- розробка ефективної нормативно-правової бази, щодо діяльності підприємств;

- удосконалення засобів виробництва та підвищення рівня умов праці, також введення у виробництво інноваційних технологій для розвитку конкурентоспроможності;

- підтримка з боку держави та усунення нею адміністративними засобами критичних загроз для підприємницької діяльності (економічних, екологічних, військових, техногенних тощо).

Таким чином, для забезпечення економічної безпеки підприємства необхідно застосування комплексного підходу, враховуючи виробничі, ринкові та правові ознаки, контроль всіх змін, які відбуваються в ході діяльності компанії, а також використання системи моніторингу, за допомогою якої можливо аналізувати всі зміни, які можуть вплинути на діяльність підприємства, без якого неможливо створити повноцінний підхід по забезпеченню економічної безпеки підприємства, економічної безпеки регіону та національної економічної безпеки [1].

Слід відзначити доцільність удосконалення умов економічної безпеки підприємництва відразу на макро- та мікрорівнях. Для першого рівня, використовувати ту нормативно-правову базу, яка б дала змогу ефективно забезпечити соціально-економічну безпеку підприємств та підтримувати їх координацію. На другому рівні, зосередитися на удосконаленні виробничого потенціалу та розвитку науково-технічних засобів для підтримання рівня конкурентоспроможності, а також зацікавлення нових ринків своєю продукцією.

Список літератури

1. Rubalchenko L., Ryzhkov E. Ensuring enterprise economic security. Scientific bulletin of the Dnipropetrovsk State University of internal affairs. 2019. Special issue №1.- P.268-271.

2. Грищенко В.Ф., Грищенко І.В., Самофалова О.А. Безпека підприємницької діяльності як складова національної безпеки держави, Державне управління: удосконалення та розвиток. 2015. № 12. URL: <http://www.dy.nauka.com.ua>.

3. Пономарьов С. Адміністративно-правове забезпечення діяльності сектору безпеки і оборони України: монографія Харків: Майдан, 2018. 470 с.

4. Плохой І.І. Адміністративно-правові форми забезпечення органами державної влади громадської безпеки: дис. канд. юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2018. 219 с.

ПЕРЕВАГИ СИСТЕМИ САМОСТРАХУВАННЯ ТА ВЗАЄМНОГО СТРАХУВАННЯ АГРОПІДПРИЄМТВ

Томашевський Ю. М.

кандидат економічних наук, доцент
доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування
Львівський національний аграрний університет

Самострахування – це форма захисту власних майнових інтересів завдяки створенню децентралізованих резервних фондів безпосередньо на підприємствах та в організаціях. Як правило, самострахування повністю забезпечує покриття збитків, які зумовлені лише відносно незначними ризиками. Проте, щодо шкоди, яка заподіяна середніми та великими ризиками, власними ресурсами можна покрити тільки таку її частку, яка адекватна визначеній страховим договором франшизі.

Основними перевагами самострахування перед класичним страхуванням, необхідно віднести такі: швидке відшкодування невеликих збитків; заощадження страхових платежів страховикам у частині, що спрямовується ними на утримання офісів працівників, комісії посередникам, сплату податків та інші витрати; доходи від інвестування власних резервних коштів залишаються в розпорядженні осіб, що організовують самострахування; кошти власного резервного фонду використовуються на покриття власних збитків й не вилучаються на подібні потреби інших підприємств.

Проте, вказані переваги самострахування в сільськогосподарських підприємствах не можуть повною мірою замінити потреби в страхуванні. Адже настання великого ризику може призвести до банкрутства та ліквідації господарства через нестачу коштів на покриття збитків з власного резервного фонду. Виокремлення значних ресурсів до резервного фонду може теж негативно позначитися на виробничому процесі. Крім того, через виникнення нагальної потреби у відшкодуванні збитків, зумовлених непередбаченими обставинами, резервні фонди можуть перебувати в неліквідній формі, а це зробить їх термінове використання неможливим.

Тому з метою уникнення цих та інших недоліків, але за одночасного збереження самої ідеї самострахування, у міжнародній практиці виник новий тип організації страхових відносин, який почав динамічно розвиватися і вдосконалюватися. Основна особливість такого типу полягає в тому, що кошти самострахування набувають тепер окремої інституційної форми управління, що наближує його до професійних страховиків [1].

Такі формування мають статус товариства, у створенні якого бере участь одна або кілька споріднених підприємств, які зацікавлені в організації самозахисту від часто властивих їм ризиків. Ця специфічна організаційно-правова форма стала причиною того, що таке товариство самострахування почали іменувати поняттям “captive”, що в перекладі означає “залежний”. Практика за кілька десятиліть виробила окремі організаційні види товариств

самострахування. На початку домінував вид, репрезентований товариством, яке було власністю однієї компанії або спільною власністю декількох формувань і яке обслуговувало тільки їхні ризики. Така організаційна форма самострахування особливо популярна серед великих фірм [1].

Інша форма кептивних фірм виникла на базі товариств, які створювались на кошти кількох підприємств, що належали до одної галузі або були тісно взаємопов'язані між собою виробничими інтересами. Важливою передумовою зацікавленості кількох засновників кептивних компаній, більшою мірою, є податкова політика. Адже податкові органи почали формувати свої взаємовідносини з такими кептивними компаніями першого типу на підставі економічної, так званої, теорії сім'ї. Основним в даному випадку є те, що розрахунки зі сплати страхових платежів і виплати страхового відшкодування між компанією-засновницею і кептивною компанією здійснюються в межах одного спільного консолідованого балансу, активи якого належать одному власнику. Тому, пошуки способів зменшення сплати податків стимулювали розвиток кептивних страхових формувань.

Сьогодні самострахування підтримується лише на рівні господарств, але ступінь страхового самозахисту рідко коли є оптимальним. Сільськогосподарські формування через нестачу готівкових коштів, які б могли скеровуватися на цілі страхування, не спроможні передавати свої ризики на відповідальність страховику. Разом з тим сьогодні спостерігається активне зростання вимог банків та інших кредиторів до мінімізації ризиків, які пов'язані з поверненням позичених коштів. Тому, на нашу думку, самострахування є необхідним елементом розвитку системи страхового захисту сільськогосподарських товаровиробників [2].

Використання резервних фондів самострахування сільськогосподарськими підприємствами, на нашу думку, зміцнить економічне становище таких формувань, а також дасть можливість оперативно ліквідувати наслідки несприятливих природно-кліматичних умов, які завдають збитки різного характеру. Водночас самострахування буде ефективним лише за наявності таких умов: самострахування не повинно виключати проведення страхування страховими компаніями; самострахування має використовуватись для усунення негативних наслідків, які зумовлені безгосподарністю та грубими помилками в управлінні сільськогосподарських підприємств; самострахування не повинно відволікати до резервного фонду ресурси понад реальну потребу та призводити до дефіциту коштів у господарському обігу.

Досвід зарубіжних країн доводить, що ефективність страхового захисту аграрного виробництва суттєво залежить і від організаційно-правової форми страховика. У багатьох країнах існує такий тип страховиків, як товариства взаємного страхування. Такі товариства мають ознаки самострахування та страхування.

Товариство взаємного страхування – це такий організаційний статус страховика, за якого кожний страхувальник одночасно є співвласником майна страховика, тобто це об'єднання страхувальників з метою надання

взаємодопомоги. Товариству взаємного страхування меншою мірою притаманна комерційна спрямованість, ніж акціонерному типу організації страховика [1].

Товариство взаємного страхування має для сільгоспвиробників низку переваг над традиційним класичним страхуванням, зокрема: управління товариством здійснюється членами-страхувальниками, що дає змогу самим визначати розподіл і напрямки ефективного використання страхових резервів на власний розсуд членів відповідно до їх потреб; стає можливим надання, у разі потреби, знижок, зменшення розмірів тарифів; у разі, об'єднання членів різних товариств, послаблюється потреба в перестрахованні ризиків, оскільки має місце територіальне їх розосередження.

Досвід багатьох розвинених країн показав, що товариства взаємного страхування це пріоритетна й важлива форма організації страхування в у сільському господарстві. Проте на сьогодні в Україні така форма страхового захисту не використовується. Але потреба в таких товариствах у аграрному страхуванні з кожним роком зростає. Хоча певні спроби з метою організації системи страхування сільськогосподарських ризиків у рамках страхових пулів вже були. Потреба у створенні пулу ґрунтується на необхідності розвитку страхового ринку в сільському господарстві та об'єднанні зусиль провідних страховиків країни задля створення дієвої системи страхового захисту для сільськогосподарських виробників [1].

Товариства взаємного страхування мають значні переваги особливо в сільськогосподарському страхуванні. Зокрема: фінансовий стан сільськогосподарських товаровиробників, зокрема, їхня платоспроможність особливо потребує надання їм страхових послуг на еквівалентних засадах; потенційним страхувальникам необхідна наявність більш демократичних форм страхових відносин, які б базувалися на принципах взаємодопомоги; страхувальники зацікавлені в тому, аби на вітчизняному страховому ринку існувала здорова конкуренція; зростає попит на якісне страхування сільськогосподарських ризиків, оскільки комерційне страхування не здатне в повному обсязі задовольнити потреби виробників як за якістю послуг, так і за їх вартістю [3]. Отже, з метою підвищення якості страхування та здешевлення його вартості пропонується утворення товариств взаємного страхування, які дозволяють своїм членам-страхувальникам визначати розподіл і напрямки ефективного використання страхових фондів на власний розсуд членів відповідно до їх потреб. Крім того, стає можливим отримання, у разі потреби, знижок, зменшення розмірів тарифів, а також у разі, об'єднання членів різних товариств, послаблюється потреба в перестрахованні ризиків, оскільки має місце територіальне їх розосередження.

Список використаної літератури

1. Смоленюк Р. П. Методи побудови тарифів при страхуванні врожаю сільськогосподарських культур. *Фінанси України*. 2002, № 11. С. 131-135.
2. Смоленюк Р.П. Актуальні питання страхового захисту в сільському господарстві. *Регіональні перспективи: наук.-практ. журнал*. Полтава. 2001. №2-3 (15-16), С. 91 – 93.

3. Навроцький С. А. Шляхи вдосконалення сільськогосподарського страхування. *Вісник Київського нац. ун-ту ім. Т.Шевченка : Сер. Економіка*. 2002, № 60-61. С. 66-67.

4. Томашевський Ю.М. Шляхи вдосконалення системи страхування в аграрному секторі. *Збірник наукових праць Луцького НТУ. – Серія «Облік і фінанси»*. Луцьк, 2011. С. 212-215.

DIE FIGUR VON PETER BOLBOCAN AUF DEM HINTERGRUND DER EREIGNISSE DER UKRAINISCHEN REVOLUTION IM MELITOPOLEN GEBIET WÄHREND DES UKRAINISCHEN ZENTRALRATS

Belikova Valeria

Sprachberaterin - Oberlehrerin Makoviei O.M.
Nationale Mykola-Schukowskyj-Universität für Luft- und Raumfahrt

Die ukrainische Revolution von 1917-1921 hatte erhebliche Auswirkungen auf Generationen von Ukrainern. Angeregt durch die Ereignisse kämpften sie für den ukrainischen Staat. Dies ist heutzutage ein sehr wichtiges Problem, denn nun stellt sich die Frage nach der Krim und der Ostukraine, die durch heimtückische Kämpfe vom Aggressorstaat erobert werden. Das Volk muss seine Helden kennen und respektieren und, inspiriert von ihren Heldentaten, den Kampf des ukrainischen Volkes für vollständige Unabhängigkeit und territoriale Integrität fortsetzen.

Derzeit ist die Figur von Petro Bolbochan den meisten Einwohnern unserer Region und den Ukrainern im Allgemeinen unbekannt. Der Durchschnittsmensch kann nicht beantworten, wer Petro Bolbochan war und was er mit Melitopol, der Krim und seiner Rolle bei der Staatsbildung zu tun hatte. Daher ist es notwendig, Persönlichkeiten in der Geschichte der Ukraine zu erforschen und zu fördern, die einen wesentlichen Beitrag zur Errichtung der ukrainischen Unabhängigkeit geleistet haben.

In der Geschichte Melitopols in den Jahren 1917-1921 gab es eine große Anzahl von wenig untersuchten oder völlig unerforschten und auf einmal künstlich zum Schweigen gebrachten Themen. Daher ist es jetzt äußerst schwierig, sich ein vollständiges Bild der Ereignisse der ukrainischen Revolution in unserer Region zu machen.

Der Zweck der Forschungsarbeit besteht darin, die wenig bekannten Seiten der Geschichte unserer Region aufzudecken, die sich auf die Aktivitäten der ukrainischen politischen Kräfte und Militäreinheiten auf ihrem Territorium im Zeitraum von März 1917 bis April 1918 beziehen.

Der Wendepunkt in der Geschichte unseres Staates war 1917, als die ukrainische Revolution begann. Es ist 100 Jahre her, aber die Ukraine kämpft weiter für ihre Unabhängigkeit. Seit vielen Jahrhunderten strebt und kämpft das ukrainische Volk für einen eigenen Staat, unabhängig und vereint, und das Ergebnis der Staatsbildungsprozesse des 20. Jahrhunderts war die Einheit der Ukraine. Die jahrhundertealte Geschichte der ukrainischen Staatlichkeit kennt viele heroische Seiten. Ein bedeutendes Ereignis war die Schaffung des Zentralrats nach der Februarrevolution von 1917. Das Hauptziel des Zentralrats war die nationalstaatliche

Wiederbelebung der Ukraine. Basierend auf den Bestrebungen des Volkes und den Aktivitäten früherer politischer Parteien führte die Zentrale Rada die Idee ein, zunächst national-territoriale Autonomie und später die Unabhängigkeit der Ukraine zu erlangen, und kämpfte aktiv dafür.

Der Beginn der ukrainischen Revolution in jeder Region hatte ihre eigenen lokalen Besonderheiten. Wir studierten die Ereignisse der ukrainischen Revolution in der Region Melitopol im März 1917 - April 1918, besuchten das Melitopoler Heimatmuseum und sprachen mit seinen Forschern.

Laut OA Chukhraenko, einem Forscher am Melitopoler Heimatmuseum, erregte die zaristische Regierung Anfang 1917 nur Hass unter den Einwohnern Melitopols, vor allem, weil sie die Ukraine in den Ersten Weltkrieg hineinzog und daher viele Hoffnungen mit der neuen Regierung verbunden wurden. Die Menschen freuten sich über den Regierungswechsel und nahmen an Kundgebungen teil.

Im März 1917 wurde in Kiew der Ukrainische Zentralrat gegründet, an dem auch Melitopol-Delegierte teilnahmen. Einer der Delegierten unserer Stadt war der Hofrat Kindrat Iwanowitsch Saliznjak. Kindrat Ivanovich Zaliznyak war auch der erste Vorsitzende von Melitopols Prosvita.

Zur gleichen Zeit begannen sich revolutionäre Autoritäten zu bilden. Am bekanntesten waren die Räte, die durch direkte Demokratie vor Ort geschaffen wurden. Insbesondere am 4. März 1917 trat ein solcher Rat in der Stadt Melitopol auf. Die Wahlen wurden direkt bei der Kundgebung organisiert [1, S. 45].

Im November 1917 wurde der Appell des Generalsekretariats der Ukraine an alle Bürger und staatlichen, politischen und öffentlichen Institutionen der Ukraine zur Aufnahme von Cherson, Charkiw, Jekaterinoslaw und Tavria in die vereinigte Ukraine vom 3. November 1917 veröffentlicht [2].

Am 17.-18. Dezember fand in Melitopol ein Sonderkongress statt: 200 Vertreter verschiedener politischer Parteien und Räte der Kommunalverwaltungen und nationalen Organisationen der nördlichen Tavria kamen (es waren keine Vertreter der Bolschewiki anwesend). Die schicksalhafte Frage, der UPR beizutreten oder nicht beizutreten, wurde gelöst. Es gab viele Kontroversen und doch war die Mehrheit für den Beitritt.

Bei der Recherche zu den Ereignissen der ukrainischen Revolution vom März 1917 bis April 1918 analysierten wir die auf der Website des Staatlichen Zentralarchivs der höchsten Behörden und Verwaltungen der Ukraine veröffentlichten Dokumente über die Zeit der ukrainischen Revolution. Unsere Aufmerksamkeit wurde auf ein Dokument gelenkt - eine Kopie des Sitzungsprotokolls des Rates der Volksminister vom 30. Januar 1918 über die Notwendigkeit der Unterstützung durch die Zentralmächte im Kampf gegen die Bolschewiki [3], die Zentrale Rada. Infolgedessen erschienen deutsche Truppen auf dem Territorium der Ukrainischen Volksrepublik, um dem Zentralkomitee im Kampf gegen die Bolschewiki zu helfen.

Die Krim-Sewastopol-Gruppe wurde gegründet. Am 14. April besetzte die Gruppe Saporischschja (Oleksandrivsk), angeführt von Petro Bolbochan, dem Kommandanten des Saporischschja-Regiments.

Am 18. April nähert sich diese Gruppe Melitopol. Einige Quellen schreiben, dass eine heftige Schlacht um Melitopol stattfand, aber Pawlo Shandruk schreibt in seinen

Memoiren, dass die Rote Armee zu dieser Zeit nicht mehr in der Stadt war, weil die Stadt von den Weißen Garden von Oberst Drozdovsky besetzt war. [4, s. 53].

Nach seiner Ankunft in Melitopol ernannte Bolbochan Borys Antonenko-Davidovych sofort zum Kommandanten [6, S.44]. Dann zogen Bolbochans Gruppen nach Chongar.

Die bolschewistischen Militäreinheiten der Krim wurden nördlich von Perekop besiegt. In der Nacht vom 21. auf den 22. April besetzte eine von Bolbochan geführte Armee Siwasch und zog sich in den Rücken der bolschewistischen Truppen zurück. Die Ausgrabung wurde in wenigen Stunden durchgeführt, und am nächsten Tag - Dzhankoy. Das erste Zaporizhzhya-Regiment unter der Führung von V. Petrov befreite Simferopol am 25. April und mit Hilfe der tatarischen Gruppen - Bakhchisarai.

Bolbochans Gruppe hatte auf dem Weg nach Sewastopol nur noch wenig übrig. Nach der Einnahme der Stadt erkannte der Kommandant der Seefestung Sewastopol Mykhailo Ostrogradsky, ein Nachkomme von Hetman Danylo Apostol, an, dass die Flotte dem ukrainischen Staat gehörte.

Die Anwohner von Feodosia und Kertsch gingen mit ukrainischen Symbolen und Porträts von Kobzar auf die Plätze und Straßen, in der Hoffnung auf die Ankunft ukrainischer Truppen, aber stattdessen kam die deutsche Besatzung.

Während des Krimfeldzuges befreiten die Truppen der Ukrainischen Volksrepublik Melitopol, und dank dessen nahm die Gesellschaft Prosvita ihre Arbeit wieder auf. Das gesellschaftspolitische Leben in der Ukraine ist wieder aktiv geworden. Das Theater begann mit der Aufführung von Stücken von Volodymyr Vynnychenko, Spiridon Cherkasenko "Das Märchen von der alten Mühle" und anderen. Später, im Juli 1918, erschien die literarische und gesellschaftspolitische Zeitung Nash Step. Die meisten Mitglieder der Prosvita-Gesellschaft waren Lehrer aus den Dörfern und Melitopol selbst. Die Erzieher begannen eine enge Zusammenarbeit mit den ukrainischen Sich Riflemen, die damals in Oleksandriwsk stationiert waren. Und zu diesem Zeitpunkt begannen die Ukrainischen Studiengänge im Kreis Melitopol Zemstvo .

Die Deutschen betrachteten die Krim als ihren Einflussbereich, sie wollten das ukrainische Korps nicht auf die Krim lassen, aber P. Bolbochan widersetzte sich den Deutschen, sie griffen das Territorium der Krim an und nahmen so die gesamte Halbinsel ein, und es wurden gelbe und blaue Flaggen gezogen auf Schiffen der Schwarzmeerflotte aufgezogen.

Aber am 26. April begannen Zusammenstöße mit den Deutschen. Die Deutschen besetzten Simferopol, umzingelten die ukrainischen Einheiten und zwangen sie später, die Krim zu verlassen. Dann zogen die Deutschen in den Kreis Melitopol. Es beginnt die Zeit der deutschen Besatzung, später die des Hetmanats.

Lange Zeit hat die sowjetische Propaganda die Siege des ukrainischen Militärs, die selbst ein Vierteljahrhundert nach der Wiederherstellung der Unabhängigkeit nur wenige unserer Landsleute kennen, aktiv zum Schweigen gebracht und verzerrt. Eine der gewaltigen Errungenschaften der ukrainischen Streitkräfte im Vergleich zu den aufgewendeten Anstrengungen und dem erreichten Ziel war der Feldzug Bolbochans auf der Krim bzw. die Krim-Operation im April 1918.

Das Schicksal der Region Melitopol ist untrennbar mit den Aktivitäten von Peter Bolbochan verbunden, der die Krim-Kampagne durchführte, unsere Region durchquerte und sie von den Bolschewiki befreite.

Der Mensch ist der Schöpfer der Geschichte. Wir vergessen oft, dass hinter all den politischen, sozialen und wirtschaftlichen Prozessen die gewöhnlichen Menschen stehen, die sie erschaffen. Daher ist es immer wichtig, zum Studium der Persönlichkeiten als integralen Bestandteil des historischen Prozesses zurückzukehren. In der Erforschung der Heimatgeschichte spielen Persönlichkeiten eine wichtige Rolle. Ihre Namen sind in die Namen von Straßen, Plätzen, Plätzen, Siedlungen eingraviert. Aber leider wurden die Namen der Helden unter dem Druck ideologischer Umstände zum Schweigen gebracht und verboten. Dies geschah vielen Figuren der ukrainischen Revolution von 1917-1921, die aktiv für die Bildung einer unabhängigen Ukraine kämpften. Einer dieser Kämpfer für die Freiheit der Ukraine war Petro Bolbochan, der Anführer der Krim-Kampagne, der die Krim von der bolschewistischen Herrschaft befreite.

Die ukrainische Revolution von 1917-1921 wurde zu einer wichtigen Etappe in Bolbochans Leben. Während der ukrainischen Renaissance spielte er eine führende Rolle bei der Bildung des 1. ukrainischen Regiments, das nach Bohdan Khmelnytsky benannt wurde. Er trug auch zur Bildung des 5. Korps der Südwestfront der russischen Armee des 1. Ukrainischen Republikanischen Regiments aus Freiwilligen bei und wurde im November 1917 Regimentskommandeur. Im April 1918 nahm er aktiv an der erfolgreichen Befreiungskampagne auf der Krim teil.

Das Ziel von Bolbochans Heeresgruppe war es, die Krim von den Bolschewiki zu befreien und die Schwarzmeermarine zu übernehmen, die eine wichtige strategische Basis war. Zahlreiche Schiffe bekräftigten ihr Bekenntnis zur ukrainischen Regierung, indem sie die ukrainische Flagge an ihren Masten hissten. Am 11. März 1918 startete die Armee eine Offensive. Die sogenannte Krimgruppe bestand aus dem zweiten saporoschischen Infanterieregiment, dem ersten saporoschischen Kosh Gordienko, der saporoschischen Kavallerie- und Gebirgskanonendivision, der Pionierhütte, vier Artilleriebatterien, der Panzerdivision und zwei Panzerzügen. Petro Bolbochan kommandierte diese relativ kleine Armee, aber kompakt und sehr mobil.

In der ukrainischen Militärgeschichte ist Bolbochans Feldzug auf der Krim nach wie vor einer der heroischsten und ein Beispiel für Kampfkunst, der seinen Nachkommen viel beibringen kann. Besonders auffällig ist die Geschwindigkeit des Regiments der Armee des ukrainischen Staates, das in einem Monat, nachdem es die Strecke von Charkiw nach Bachtschissarai zurückgelegt hatte, dem Feind verheerende Schläge versetzte.

Gekonnt in der Armee operierend, reagierte Petro Bolbochan rechtzeitig und reaktionär auf Veränderungen in der Kampfsituation und zeigte die fortschrittliche Kampfkunst, vor allem die Fähigkeit der Armee, durchzubrechen, zu erobern, den Feind zu umzingeln und sich zurückzuziehen. Bolbochan betonte auch die Umgehung von Widerstandseinheiten, ohne sie zu stürmen. Das militärische Geschick wurde auch dadurch unterstrichen, dass die Kämpfer als ein einziger Organismus agierten, was seltsam ist, da ein Teil der Armee aus Freiwilligen bestand.

Bald sollte P. Bolbochan wieder in das von den Deutschen besetzte Melitopol zurückkehren. Ukrainische Militäreinheiten hatten keine Beziehungen zu den Deutschen. Vsevolod Petrov schrieb darüber in seinen Memoiren, die in dem Buch "Frühling 1918: im Kampf um Saporoschje " [7, S. 89]. Später kehrten die Militäreinheiten von P. Bolbochan nach Oleksandriwsk zurück.

Am 12. Oktober 2018 wurde am Bahnhof Melitopol eine Gedenktafel zu Ehren der Soldaten der ukrainischen Armee der ukrainischen Revolution enthüllt, die unter dem Kommando von P. Bolbochan im April die Stadt von den Bolschewiki befreiten. Dies ist jedoch, wie wir im Laufe der Studie erfahren haben, nicht ganz richtig. Während der Expedition besuchten wir den Bahnhof Melitopol und sahen selbst, was auf der Gedenktafel stand. Tatsächlich war P. Bolbochan sehr erfolgreich bei der Befreiung der Region Saporischschja und der Krim von den Bolschewiki, aber in Melitopol war er den Drozdoviten leicht voraus. Dies belegen die Memoiren von B. Antonenko-Davidovich und Tagebucheinträge von M. Drozdovsky [4].

Formal war die Krimoperation von 1918 erfolglos: Die Halbinsel wurde nicht Teil des ukrainischen Staates, die Schwarzmeerflotte wurde nicht ukrainisch. Aber es ist zu einem Modell der Kampfkunst geworden, das den Menschen noch viele Jahre in Erinnerung bleiben wird, als Triumph der ukrainischen Armee, denn mit einer geringen Anzahl von Menschen im Vergleich zu den Bolschewiki und einer gewissen Unterdrückung durch die Deutschen, die Krimgruppe tat etwas Außergewöhnliches: - in nur einer Woche eroberte sie die Halbinsel, zwang ihre Gegner, um Frieden zu bitten, und tat alles, um die Flotte zu ukrainisieren.

In der Geschichte der Ukraine und der Kriegskunst ist Bolbochans Marsch auf die Krim, der durch Melitopol führte, im April 1918 eine der heroischsten und siegreichsten Militäroperationen. Die Stadt Melitopol war in ihrer Geschichte immer ein wichtiger strategischer Punkt, und wir sind stolz darauf, dass von unserer Stadt aus vor 100 Jahren der siegreiche Befreiungsmarsch der ukrainischen Truppen auf die Krim begann. Und jetzt, 100 Jahre später, im Zusammenhang mit der Annexion der Krim, ist die Frage der Befreiung der Krim von Eindringlingen wieder akut. Wir hoffen, dass unsere Region bald eine so siegreiche Befreiung erleben wird wie einst unter Oberst P. Bolbochan.

Referenzenliste

1. Historisch-kulturelle, archäologische und natürliche Denkmäler des Bezirks Melitopol / Kollektives Projekt der Schulen des RVO Melitopol. Zusammengestellt von Chukhraenko OA - Melitopol: Verlags- und Druckzentrum "Luxury", 2016. - 262 S.
2. ZDAVO der Ukraine. .1115. Op.1. Ref.12. Bogen. 76, 76 zv. - [Elektronische Ressource]. - Zugriffsmodus: <http://tsdavo.gov.ua/4/webpages/64127689.html>
3. ZDAVO der Ukraine. .3690. Op.1. Spr.17. Bogen. 13. - [Elektronische Ressource]. - Zugriffsmodus: <http://tsdavo.gov.ua/4/webpages/64171009.html>
4. Drozdovsky MG Tagebuch. - Berlin: Otto Kirchner und Ko, 1923. - [Elektronische Ressource]. - Zugriffsmodus: http://militera.lib.ru/db/drozdovsky_mg/index.html

TRENDS AND PROSPECTS DEVELOPMENT OF SCIENCE AND PRACTICE
IN MODERN ENVIRONMENT

5. Geschichte der Städte und Dörfer der UdSSR. Gebiet Saporoschje. - K., 1970.
6. Gromenko S. Vergessener Sieg. - Kiew, 2018.
7. Frühjahr 1918: im Kampf um Saporoschje. Memoiren ukrainischer Soldaten /
Zusammengestellt von Yu. Shchur. - ATC. Yu. Lypa - Kiew, 2017. - 132p.

МІСЦЯ ПАМ'ЯТІ: ЗМІСТ ТА СТРУКТУРА ПОНЯТТЯ

Любовець Олена Миколаївна,

доктор історичних наук,
старший науковий співробітник,
заступник директора з наукової роботи
Державної наукової установи
«Енциклопедичне видавництво», Україна

Протягом останніх десятиліть в європейській та вітчизняній історичній науці розвивається новий напрям дослідження, пов'язаний з вивченням такого суспільного феномену як національна пам'ять. Цей напрям дістав умовну назву «memory studies», тобто студії з вивчення історичної та національної пам'яті. У межах цього напрямку формується понятійно-категорійний апарат, результатом чого стало введення до наукового обігу таких понять як «національна пам'ять», «політика пам'яті», «місця пам'яті», «коди пам'яті» та ін.

Метою даної розвідки є аналіз сутності та змісту поняття «місця пам'яті», узагальнення наявних в історіографії підходів щодо визначення рівнів та типів «місць пам'яті», спроба їхньої класифікації та з'ясування ролі в проведенні державної політики пам'яті.

У контексті вивчення «memory studies» термін «місця пам'яті» у науковий обіг ввів французький історик П'єр Нора, який протягом 1983–1995 рр. видав семитомну працю «Місця пам'яті» (фран. «Les Lieux de Memoire»), присвячену історії формування колективної пам'яті Франції. Саме він є автором концепції «місць пам'яті».

Згідно з його концепцією, колективна пам'ять концентрується і репрезентується в так званих місцях пам'яті, які є не лише географічними пунктами, а визначаються як своєрідні точки зіткнення, в яких формується і комеморизується пам'ять суспільства. Такими місцями можуть бути люди, події, споруди, традиції, пісні або ландшафтні одиниці, що оточені символічною аурую. Основною функцією пам'ятних місць є збереження колективної та групової пам'яті, а створення та усвідомлення індивідами таких місць виступає головним чинником формування групової ідентичності. Тому, на переконання французького вченого вивчаючи зміну пам'ятних місць, можна зрозуміти зміну історичної самосвідомості й колективної ідентичності певної соціальної групи [1].

Водночас, П. Нора наголошує на тому, що слід розрізняти такі поняття як «місця пам'яті» та «меморіали». «Меморіали» – це те, що створюють офіційні структури, щоб зберегти пам'ять – назви вулиць, пам'ятники, меморіальні комплекси тощо. На його думку поняття «місця пам'яті» має значно ширший контекст – це простір пам'яті, який виходить за межі уявлень про минуле, відбите у меморіалах, це може бути слово або інституція [2].

Розроблена французьким істориком концепція «місць пам'яті» розглядала історичні місця Франції, однак вона була сприйнята міжнародною науковою спільнотою і дала поштовх до подібних досліджень відповідно до інших країн.

Подальшого розвитку концепція «місць пам'яті» набула у праці А. Ассман «Простори спогаду. Форми та трансформації культурної пам'яті». На думку авторки місце може бути суб'єктом і носієм спогадів й розширювати пам'ять так, що пам'ять місця буде значно виходити за межі людської пам'яті. Виходячи з цього дається таке визначення: «Пам'ятне місце – це те, що залишається від того, що більше не існує. Аби продовжуватися й зберігати своє значення, історія має оповідатися, тож оповідь заміняє втрачене середовище. Пам'ятні місця – це розкидані фрагменти втрачених і зруйнованих життєвих в'язків. Адже з руйнацією місця його історія не припиняється; воно зберігає в собі матеріальні рештки, які стають елементами розповідей, а разом з тим вихідними точками нових культурних спогадів. Та, однак, ці місця потребують пояснення; їхнє значення має бути виявлене додатково через мовне передання» [3, с. 328].

А. Ассман виділяє окремі типи місць пам'яті – так звані місця поколінь, місця спогадів, священні місця та міфічні ландшафти, могили й могильні камені, травматичні місця. Характеристика кожного типу подається у книзі, підкріплюючись прикладами художньої літератури та подіями історичного минулого.

Місця поколінь пов'язані з відчуттями, емоціями та пам'яттю окремої особи. На переконання авторки вони несуть у собі силу спогадів і мають стійкий і довгий зв'язок із сімейною історією. Знаходячись у певному такому місці в свідомості людини оживають образи минулого, відроджуються емоційні переживання, посилюється відчуття зв'язку з поколіннями своїх прашурів і усвідомлення себе часткою роду. Місця спогадів, можуть бути пов'язані як з особистими спогадами окремої людини, так і зі спогадами про історичне минуле народу, країни, людства загалом.

Священні місця та міфічні ландшафти пов'язані з історією світових релігій. У них людина відчуває присутність Бога, тобто це зона контакту між Богом і людиною. Головною функцією подібних місць є створення ілюзії єднання людини та Бога. Найвідомішими світовими священними місцями є Єрусалим і Тибет. Як окремих типів місць пам'яті А. Ассман виділяє могили й могильні камені. Це особливі місця, в яких акумулюється пам'ять про померлих.

Особлива увага у книзі приділяється так званим травматичним місцям – це місця масових вбивств і катувань. Як приклад наводиться нацистський концтабір Аушвіц. Перетворюючи такі місця у місця пам'яті люди таким чином хочуть запобігти повторенню подібних злочинів. Слушною є думка авторки, що для різних соціальних груп травматичне місце має різне смислове та емоційне навантаження: «Для тих, хто вижив та їхніх дітей, які тут оплакують своїх загиблих рідних, це насамперед кладовище. Для тих, хто особисто не пов'язаний з мільйонами жертв, це музей, який становить собою місце злочину, законсервоване за допомогою експозицій та екскурсій. Для церковних або політичних груп це передусім місце паломництва як місце страждань видатних мучеників. Для міського правління історичне місце стає приводом для публічних

виступів, закликів, пояснень і домагань. Для істориків воно залишається місцем археологічних пошуків і збереження слідів» [3, с. 348].

Загалом А. Ассман вважає, що пам'ятні місця можна розглядати як спадковий інститут, але у кожному конкретному випадку здатність місця відтворювати спогади про минуле має різні витoki. Зокрема, у випадку «місця поколінь» вона спирається на неперервний ланцюг живих і померлих родичів, у випадку пам'ятних місць – на розповіді, які відновлюються та передаються за допомогою традиції, у випадку місць спогадів – на суто антикварний історичний інтерес, у випадку травматичних місць – на рани, що не загоюються [3, с. 355–356].

Узагальнюючи наявні в науковій історіографії підходи щодо з'ясування сутності та змісту поняття «місця пам'яті», можна дати наступне визначення:

Місця пам'яті – це суб'єкти та носії інформації про історичне минуле, які на певному історичному розвитку перетворюються на символ чи образ уособлення або героїчної звитяги, або травматичної рани, стають своєрідним маркером соціальної або національної ідентичності та виконують функцію увічнення пам'яті. Однак місця здатні виконувати функцію увічнення пам'яті лише за умов якщо люди про це піклуються.

Виходячи з цього можна виділити п'ять рівнів «місць пам'яті» – особистісний, локальний, регіональний, загальнонаціональний, міждержавний.

Особистісний рівень пов'язаний зі спогадами про події життя окремої особистості. До цього рівня слід віднести виділені А. Ассман так звані «місця поколінь» і частково «місця спогадів». Насамперед, це предмети, споруди, географічні місця, які стимулюють пригадування минулих подій стають образом цього минулого.

Локальний рівень характеризує стан групової пам'яті певних соціальних чи національних спільнот. Це комплекс спогадів, знань, уявлень про соціально-правовий статус даної спільноти в державі; внесок її окремих представників у розвиток держави та культурно-наукову сферу; пережиті утиски та переслідування тощо. Влаштування власних місць пам'яті дає можливість спільноті зберегти свою ідентичність. Локальний рівень пов'язаний також із історичним минулим окремої локальної місцевості (місто, містечко, селище). По суті це можуть бути так звані «місця спогадів», функцією яких є збереження локальної історії. Улаштуванням таких місць пам'яті займаються переважно краєзнавці.

Місця пам'яті регіонального рівня вшановують події або постаті, які справили вирішальний вплив на розвиток певного регіону й країни загалом, і чітко зафіксувалися в свідомості населення даного регіону. В основі появи регіональних пам'ятних місць лежить самоідентифікація населення як частки певної території, регіону. Знання про минуле регіону передаються від покоління до покоління і з плином часу обростають міфами. Історичні події регіонального рівня потрапляють до підручників, нарисів історії регіону, уродженці та вихідці з цього регіону, які зробили суттєвий внесок у державотворчі процеси чи досягнення науки та економіки, стають національними героями на регіональному та державному або, навіть, світовому рівні. Досягнення регіону

фіксуються у місцях пам'яті. Улаштуванням і підтриманням регіональних пам'ятних місць займаються владні структури на регіональному рівні.

На загальнонаціональному рівні місця пам'яті вшановують події або постаті, що суттєво вплинули на процеси державотворення та цивілізаційного поступу нації. Їхніми головними функціями є закріплення колективної національної пам'яті, сприяння формуванню та скріпленню держави. Загальнонаціональні місця пам'яті є важливою складовою державної політики пам'яті щодо формування історичної свідомості та національної ідентичності населення. Вони використовуються владою для проведення урочистих та просвітницьких заходів, метою яких є посилення відчуття приналежності людини до певних народу, нації, держави.

Останні десятиліття місця пам'яті стали й важливою складовою міжнародної політики. Так, улаштування пам'ятних місць стало вагомим чинником розв'язання дражливих, суперечливих питань історичного минулого між різними народами. Така практика розглядається як певний процес каяття, очищення від гріхів попередньої політики, наслідком якої стало переслідування, винищення або утиски конкретних етносів чи націй. Прикладом можуть слугувати спроби України та Польщі на рівні улаштування пам'ятних місць жертвам політичних репресій зняти існуючі напруження у стосунках між державами з приводу спільного історичного минулого обох народів. Зокрема, в «Угоді між Урядом України і Урядом Республіки Польща про збереження місць пам'яті і поховання жертв війни та політичних репресій» від 21 березня 1994 р. (ст. 2) дається визначення понять:

- «місце пам'яті» означає місце, пов'язане з боротьбою або катуванням;
- «улаштування місць пам'яті і поховання» є визначення їх меж, встановлення надгробків, пам'ятників, пам'ятних дошок та меморіальних споруд;
- «утримання місць пам'яті і поховання» означає охорону могил, гробків, пам'ятників та меморіальних споруд, їх підтримання у належному стані [4].

Таким чином, поняття «місця пам'яті» поступово стає невід'ємною частиною міжнародного права.

Виходячи з наведеного вище визначення та окреслення рівнів, до місць пам'яті слід відносити:

- наукові концепції інтерпретації історичного минулого, наративи національних історій;
- архіви;
- музеї;
- фотодокументи;
- кінодокументи;
- меморіали, присвячені героїчним або трагічним подіям історичного минулого держави, нації, народу;
- пам'ятники та погруддя видатних історичних постатей, митців і науковців, які відіграли вирішальну роль у процесі становлення держави, розвитку культури та науки;
- меморіальні дошки;

- будинки, площі, майдани, географічні місця, де відбувалися найважливіші події, народилися або працювали видатні історичні особи;
- військові поховання або місця захоронення жертв політичних репресій та місця геноциду;
- монети;
- поштові марки;
- топоніміка – назви вулиць, площ, населених пунктів.

Місця пам'яті виконують у суспільстві певні функції, серед яких найважливішими можна вважати наступні:

- закріплення індивідуальної та колективної пам'яті щодо знання та уявлення про минуле власного роду, народу, нації, держави;
- формування соціальної чи національної ідентичності, сприяння створенню модерної нації;
- інформування міжнародної спільноти про внесок представниками окремих народів і націй у цивілізаційний розвиток людства;
- чинник розвитку загальнодержавного та місцевого туризму.

Ініціаторами улаштування пам'ятних місць можуть виступати поряд із державними органами влади й політичні партії, суспільно-громадські та культурно-освітні товариства й організації, наукові установи. Однак провідна роль у проведенні політики пам'яті належить державі, яка формує запити суспільству та пропонує шляхи розв'язання суперечливих питань історичного минулого. У контексті цього основним завданням держави є формування такої політики пам'яті, яка б максимально сприяла налагодженню консенсусу в суспільстві, ліквідації ліній розколу групової пам'яті та мінімізувала наслідки так званої «війни пам'ятей».

Список літератури:

1. Нора П. Всемирное торжество памяти // Неприкосновенный запас. Дебаты о политике и культуре. – 2005. – № 2–3 (40–41). – С. 37–51.
2. Нора П. Историки поняли, что законы – очень опасная вещь [Интервью записано 31 января 2010 г.]. URL: <http://urokiistorii.ru/current/view/2010/31/nora-ii>
3. Аляйда Ассман. Простори спогаду. Форми та трансформації культурної пам'яті / Пер. з нім. К. Дмитренко, Л. Доронічева та О. Юдіна, наук. ред. О. Юдіна. Київ: Ніка-Центр, 2012. – 440 с.
4. Угода між Урядом України і Урядом Республіки Польща про збереження місць пам'яті і поховання жертв війни та політичних репресій. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/616_014

РЕДАКТОРСЬКА ГРАМОТНІСТЬ ЖУРНАЛІСТСЬКОГО ТЕКСТУ: АНОРМАТИВИ НА РІВНІ СКЛАДНИХ КОНСТРУКЦІЙ

Шульська Наталія Миколаївна,

кандидат філологічних наук,
доцент кафедри соціальних комунікацій,
Волинський національний університет
імені Лесі Українки, Україна

Зінчук Руслана Степанівна,

кандидат філологічних наук,
доцент кафедри української мови,
Волинський національний університет
імені Лесі Українки, Україна

Культура писемного мовлення журналістських матеріалів постає чи не найважливішою проблемою в контексті якісного представлення електронних і друкованих ЗМІ. Мовне оформлення багатьох медіатекстів на сторінках газет та в інтернет-виданнях часто абсолютно не відповідає чинним лінгвістичним нормам, що викликає сміх у читача, який потребує сьогодні не лише якісної інформації, але й її кваліфікованої презентації. Українські дослідники розрізняють у журналістських текстах мовні і мовленнєві помилкові явища. Перші трактують як порушення норми й кваліфікують за критерієм правильно/неправильно, другі оцінюють із погляду комунікативної доцільності й визначають як мовний недогляд. Т. Г. Бондаренко розширює класифікаційну систему помилок і розмежовує мовні (орфоепічні, акцентуаційні, орфографічні, лексичні, фразеологічні, словотвірні, синтаксичні, пунктуаційні, стилістичні), мовленнєві та немовні (логічні, фактичні, естетичні) порушення норм: «Помилка – це аноматив, тобто таке ненормативне лінгвоутворення, що виникає в результаті невмотивованого порушення літературної норми і є наслідком неправильних мисленнєвих операцій» [1].

У газетних текстах виявлено чимало конструкцій, що засвідчують неправильну побудову складнопідрядного речення з підрядною означальною частиною. Згідно із синтаксичною нормою, у таких конструкціях підрядна частина може займати або постпозицію, або інтерпозицію, але обов'язково після опорного субстантива [4, с. 224]. Тому типова позиція пояснюваного іменника – розміщення його безпосередньо перед сполучним засобом, унаслідок чого виникає співвідношення «субстантив + сполучне слово (зрідка – сполучник)».

Порушення цієї схеми репрезентовано у таких фрагментах із текстів: «*Подіють, що відкупні становлять приблизно сто гривень, сплачені аби не*

мерзнути у наметах» – означальна підрядна частина *сплачені аби не мерзнути у наметах* тут мала би бути розміщена безпосередньо після опорного іменника *відкупні*; її розташування після сегмента *приблизно сто гривень* спотворює зміст речення. Після редагування речення може мати таку структуру: *«Подейкують, що відкупні, сплачені за те, щоб не мерзнути у наметах, становлять приблизно сто гривень»*.

Подібно у випадку *«Президент висловив свою позитивну оцінку розвитку відносин України із західними країнами, які «розвиваються у вірному напрямку»* означальне речення стоїть після іменника *країнами*, хоча означає субстантив *відносин*. У процесі редагування речення може набути такого вигляду: *«Президент позитивно оцінив розвиток відносин України із західними державами, сказавши, що ці відносини «розвиваються у правильному напрямку»*.

Труднощі в читача виникають і під час сприйняття змісту конструкції *«Але є люди, обділені долею, немає дітей або розлетілися по світу і на схилі літ пліч-о-пліч з своєю старістю, хворобами і життєвими проблемами залишаються самі»*. У цьому випадку конструкцію потрібно перебудувати на складне речення з підрядною означальною частиною: *«Але є люди, обділені долею, у яких немає дітей, тому на схилі літ вони залишаються самі зі своєю старістю, хворобами і життєвими проблемами»*.

Дистантна позиція підрядної частини щодо означуваного іменника засвідчена в реченні *«Результати виборів не залишають сумнівів на конституційну більшість у парламенті, які пройшли відкрито і прозоро»*. Помилку можна легко усунути при редагуванні: *«Результати виборів, які пройшли відкрито і прозоро, не залишають сумнівів на конституційну більшість у парламенті»*.

Часом у складнопідрядному реченні трапляються неточності, пов'язані з вибором ненормативного чи невідповідного контексту сполучного засобу: *«Команда, котра набере найбільше голосів, отримає путівку у сезон, обіцяють організатори волинського КВНу»*. Сполучне слово *котра* доцільно замінити на *яка*. У журналістських текстах відомий випадок використання у складнопідрядному реченні сполучного слова *допоки*, яке в українській мові кваліфіковане як діалектизм: *«Допоки ми не вирішимо нагальні потреби наших виборців, завжди залишатимемося у програвші»*.

На рівні побудови складнопідрядного речення спостерігаємо помилкові явища в оформленні головної і залежної частини в таких випадках: *«Пріоритетними темами зібрання організації, яке проводилися нещодавно, були важливі для розвитку освіти області проблеми, це формування єдиної системи оцінювання»* – із метою адекватного редагування в головній частині підмет і присудок доречно переоформити на однину: *«Пріоритетною темою зібрання організації, яке проводилися нещодавно, була важлива для розвитку освіти області проблема – формування єдиної системи оцінювання»*.

Окрему групу синтаксичних помилок на рівні складного речення становлять ненормативні утворення, пов'язані із числовим узгодженням підметів і присудків. Таку невідповідність помічено, наприклад, у випадках, коли підмет має категорію однини, а присудок функціонує як множина: *«Іван Володимирович*

запевнив усіх присутніх, що міська організація весь час дбатимуть про людей»; «Отож, за результатами змагань перше загальнокомандне місце зайняли команда Луцького району, другими стали Маневицькі депутати».

Одне з помилконебезпечних місць у газетних текстах – складнопідрядні речення з кількома підрядними. Неодноразово в таких конструкціях дві підрядні частини об'єднуються за допомогою тих же сполучних засобів. Так, у реченні *«Лише дві школи району, що не ремонтувалися десятиліттями, отримали більше 1,5 мільйона гривень, що є хорошим стимулом»* двічі вжито сполучне слово й аналогічний сполучник *що*. Накопичення співзвучного сполучного засобу і наявність двох підрядних частин обтяжують речення.

Помилку в оформленні однієї з однорідних частин складнопідрядного речення *«І знову переживаємо ті роки, дні, години, що були разом, і які на відстані років так швидко промайнули»* можна усунути, замінивши сполучний засіб: *«І знову переживаємо ті роки, дні, години, в які ми були разом і які так швидко промайнули».*

Проблема у сприйнятті читачем змісту складнопідрядного речення *«Кожен мусить розуміти, що, йдучи відпочивати до річки, ти повинен прибрати за собою»* зумовлена ненормативним вживанням зайвого підмета займенникового типу *ти*. Відредаговане речення матиме вигляд: *«Кожен мусить розуміти, що, йдучи відпочивати до річки, повинен прибрати за собою».*

Порушення синтаксичних норм у складносурядному реченні представлено одиничним прикладом: *«Окрім того, капітальні видатки будуть, я впевнений, і не менші, ніж цього року, а особливо з обласного бюджету і з міських та районних бюджетів».* Таку конструкцію доречно перебудувати на речення з різними видами зв'язку: *«Я впевнений, що капітальні видатки будуть не менші, ніж цього року, а особливо з обласного, міських та районних бюджетів».*

Виявлено помилки в оформленні речення з різними видами зв'язку: у конструкції *«Серед основних недоліків, що найчастіше фіксують, це: будівлі не обладнано установками пожежної автоматики, не просочено вогнетривким розчином дерев'яні конструкції горщик, приміщення не в достатній мірі забезпечені первинними засобами пожежогасіння»* редагування потребує перше речення: *«Серед основних недоліків [...] такі».*

Невдале поєднання різних сегментів у складному реченні фіксуємо у такому газетному матеріалі: *«А в цей час ще багато людей тільки-но вертаються по своїх домівках з роботи, якщо далеко працює, а дехто просто прогулюється вулицями».* Непослідовність викладу думок порушує легкість сприймання сказаного.

Отже, проаналізувавши зазначену помилкову базу на рівні складних синтаксичних конструкцій, виявляємо, що найвищу частотність мають помилки у складнопідрядному реченні (94 % від загальної кількості помилок у складному реченні). Із-поміж помилок у структурі складнопідрядного речення домінують аномативи у складнопідрядному реченні з підрядними означальними. На рівні складнопідрядного речення з підрядною означальною частиною найвищу частотність простежено за випадками невдалого розташування підрядної частини щодо означуваного іменника в головному реченні. Одиничними

помилковими місцями репрезентовано використання у складнопідрядному реченні зайвого підмета, порушення числової узгодженості між підметом і присудком. У складносурядному реченні норма практично дотримана (лише 2% від загальної кількості помилок у складному реченні). Анормативний потенціал на базі речення з різними типами зв'язку становить відповідно 4 % із проаналізованих помилкових явищ.

Література

1. Бондаренко Т. Г. До проблеми феномена помилки. *Вісник Черкаського університету. Педагогічні науки*. Черкаси : ЧДУ, 2001. Вип. 23. С. 10–13.
2. Бондаренко Т. Г. Синтаксичні анормативи у структурі словосполучення (на матеріалі мови преси). *Гуманітарний вісник* : [всеукр. зб. наук. пр.]. Ч. 9 : Іноземна філологія. Черкаси : ЧДТУ, 2005. С. 143–147.
3. Бондаренко Т. Г. Типологія мовних помилок та їх усунення під час редагування журналістських матеріалів : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.01.08. Київ : Інститут журналістики КНУ ім. Т. Шевченка, 2003. 18 с.
4. Цапок О. М. Логічні помилки в мові сучасних українських газет. *Мовознавчий вісник* : зб. наук. пр. / відп. ред. Г. І. Мартинова. Черкаси : Брама-Україна, 2007. Вип. 4. С. 224–231.

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПРИЗНАЧЕННЯ ТА ПРОВЕДЕННЯ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ

Гринько Лариса Петрівна

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права
та кримінально-правових дисциплін
Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого,
Харьков, Україна

Одним із головних напрямків протидії боротьби зі злочинністю в Україні є забезпечення принципу невідворотності кримінальної відповідальності. Для її реалізації необхідне своєчасне призначення та проведення судових експертиз. Проведення дослідження є необхідним етапом під час розкриття та розслідування кримінальних правопорушень. Тому, зважаючи на особливу роль судового експерта, слід взяти до уваги, що у системі забезпечення судово-експертної діяльності важливе значення мають різні напрями, які впливають на якість та ефективність такої діяльності: нормативно-правове, науково-теоретичне, матеріально-технічне, організаційно-управлінське та інше забезпечення.

Аналіз експертної практики свідчить, що на сьогодні існує низка проблем, які впливають на експертну діяльність в цілому. І однією з них є питання законодавчого регулювання судово-експертної діяльності. Насамперед, в контексті проведення судової реформи, існує нагальна потреба удосконалення на законодавчому рівні судово-експертної діяльності в Україні. Після прийняття Закону України «Про судову експертизу» від 25.02.1994 року, було прийнято низку нормативно-правових актів, якими змінено термінологічне визначення органів, які наділені правом призначення експертиз та розширено коло таких суб'єктів. Порівняльний аналіз чинного законодавства, що регулює судово-експертну діяльність, свідчить про неоднозначність тлумачення термінів. Отже, потребує уточнення для однозначного розуміння термінологічного визначення понятійного апарату інституту судової експертизи, а також систематизації та конкретизації правового статусу судового експерта.

Крім того, існують проблеми при призначенні та проведенні експертних досліджень, що значно впливає на строки проведення експертиз, їх якість в цілому. Досить часто експертами повертаються матеріали без виконання досліджень. Такий стан зумовлений тим, що особи, які здійснюють досудове розслідування кримінальних проваджень ставлять на вирішення експертиз

питання, які виходять за межі компетенції судових експертів або навпаки – суттєво звужують перелік питань, які можуть бути вирішенні такою експертизою. Несплата вартості експертного дослідження, неналежна якість та кількість об'єктів дослідження чи їх ненадання для вирішення експертизи є також причинами невиконання судових досліджень.

Скорочення посад експертів-криміналістів Експертної служби та передача їх до Національної поліції України суттєво збільшило навантаження на судових експертів при проведенні експертиз, особливо дактилоскопічних, трасологічних, наркотичних речовин [1, с. 177]. Такий стан призводить до значної кількості прострочених експертиз.

Ще одним проблемним питанням залишається матеріально-технічне забезпечення судово-експертної діяльності. Сучасні методи дослідження в судово-експертній діяльності на сьогодні потребують покращення. Оптимізація та удосконалення технологій, розробка експертних методик відповідно до міжнародних стандартів, забезпечення належного міжнародного співробітництва судово-експертних установ для роботи в експертній діяльності є передусім основними напрямками, які повинні бути направлені для ефективної діяльності експертних установ. Разом з тим, як вважає Н.В. Жадан, використання новітніх технологій в жодному разі не повинно виключати використання якісного, професійного підходу експерта до об'єкта дослідження, вони лише дають можливість на вищому рівні провести дослідження та дійти при цьому до ґрунтовного висновку [2, с. 366].

Отже, в умовах сьогодення, проблемні питання судово-експертної діяльності залишаються відкритими та потребують вирішення як на законодавчому рівні, так і в практичній діяльності судових експертів, що насамперед залежить від ефективності провадження державної політики в досліджуваній сфері.

Список літератури

1. Пілюков Ю. Окремі питання судово-експертного забезпечення досудового розслідування в умовах реформування системи МВС України. Актуальні проблеми правознавства. Випуск 3 (11). 2017 р. С. 175-179.
2. Судова експертиза: проблеми сьогодення та перспективи розвитку: колективна монографія. Львівський науково-дослідний інститут судових експертиз. Дрогобич: «ПОСВІТ». 2020. 460 с.

ПРОБЛЕМИ ДЕРЖАВНО-НОРМАТИВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Попко Станіслав Васильович

курсант 3-го курсу
Навчально-наукового інституту права
та підготовки фахівців для підрозділів
Національної поліції
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Круглова Ольга Олександрівна

кандидатка юридичних наук,
доцентка
доцентка кафедри цивільного права та процесу ДДУВС
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

Банківська система є однією із головних ланок у структурі національного господарства України. Держава зацікавлена в підтримці стабільної роботи банківської системи, котра виступає важливою складовою підвищення загальної ефективності виробництва в країні та добробуту її населення. У зв'язку з цим, перед нею постає завдання передбачати, не допускати і в крайньому випадку згладжувати об'єктивні нестійкості та недосконалості ринку, що можливо досягти лише за умови ефективного та гнучкого, в залежності від економічної ситуації, регулювання усіх сфер діяльності банківських установ.

Збереження стійкості й стабільна робота банківської системи в умовах глобалізації та виникнення системних криз вимагають пошуку нових організаційних форм реалізації наглядових процедур, які зможуть сформувати якісно нові підходи до банківського нагляду і підвищити відповідальність банків за адекватність оцінки прийнятих на себе ризиків. Виведення національної економіки з кризового стану, у якому вона опинилася, буде можливим лише у разі вжиття комплексу заходів, серед яких чільне місце належатиме механізмам системи державного регулювання банківського сектора. Для досягнення цієї мети перед державою постає питання стабільності банківської системи та відновлення до нього довіри. Тому дослідження механізму державного регулювання в банківській сфері є надзвичайно важливим, особливо в контексті сучасної трансформації та оздоровлення банківської системи України.

Державне регулювання банківської системи в Україні здійснюється на основі законів України «Про Національний банк України», «Про банки і банківську діяльність», а також Цивільного кодексу України [1,2,3].

Державно-нормативне регулювання банківської системи - це система, яка виконує функції формування банківського законодавства і здійснення банківського нагляду. В свою чергу, банківський нагляд включає контроль за діяльністю банків шляхом постійного моніторингу та застосування відповідних заходів впливу у випадках порушення норм пруденційного нагляду (виконавча функція) і нормотворчу діяльність органу банківського нагляду (функція нормотворча). На сучасному етапі особливості режиму державного регулювання банківської системи визначають наступні умови та чинники [4]:

- банківські установи, виконуючи важливі економічні та фінансові функції та будучи агентами реалізації державної грошово-кредитної політики, впливають на формування пропозиції грошей в економіці;
- наявність суперечливої інформації на банківських ринках, що підвищує ризики ухвалення хибних рішень;
- неспроможність вкладників спрогнозувати долю своїх вкладів в банках;
- ризиковість діяльності і висока нестабільність банківського бізнесу;
- вагомий ризик банкрутства банків;
- банківський сектор особливо приваблює шахраїв;
- тенденція до монополізації банківської сфери;
- процес переходу банків на міжнародну систему відкритої фінансової звітності;
- перехід на міжнародний рівень і глобалізація банківської діяльності.

У економічній теорії державного регулювання банківської системи можна виділити дві складові: позитивну і нормативну. Позитивне регулювання пояснює причини застосування тих, чи інших регуляторних норм та формулює наукові гіпотези і відповідає на питання «що» і «чим» регулювати. Нормативне, в свою чергу, передбачає створення нормативно-правових актів та законів, які регулюють сферу банківської діяльності.

Враховуючи негативні наслідки нещодавньої реорганізації банківської системи, вітчизняні науковці зазначають, що на сьогодні виникає необхідність удосконалення методів та механізмів регулювання її функціонування. Так, що організації і методології державного банківського регулювання й нагляду в Україні властиві численні проблеми нормативно-правового, кадрового, інформаційно-аналітичного, інституціонального характеру. Основна проблема державного регулювання банківської системи пов'язана з тим, що вона базується на формальних критеріях і доки вони дотримуються, НБУ не може зобов'язати вітчизняні банки здійснити так звані коригуючі заходи й привести свої операції у відповідність до високих стандартів ведення банківського бізнесу. Таким чином, саме формальний характер критеріїв оцінки діяльності банківської

системи створює умови для їх адаптації практично до будь-яких регулятивних обмежень.

К. Івченко, стверджує, що державне регулювання банківської системи - це система заходів, через які держава в особі Центрального банку (або іншого уповноваженого органу), шляхом застосування відповідних нормативно-правових актів, що визначають основи та функції банківської системи, регулює вектор діяльності банків, забезпечує їх стабільність та визначає відповідні заходи впливу в особі відповідних органів на суб'єктів банківської системи.

В цілому, державне регулювання і нагляд НБУ здійснює у двох загальновідомих формах - адміністративній та індикативній. Вони базуються на кількісних вимогах, якісних оцінках та ризик-орієнтованому підході.

Нагляд на основі оцінки ризиків визначає сфери діяльності, які в сукупності можуть становити неприйнятний рівень ризику як для окремого банку, так і для банківської системи в цілому, що дає можливість НБУ зосереджуватись на здійсненні відповідних превентивних процедур.

Однак, як свідчить практика, навіть після «очищення» банківської системи у 2014-2016 рр., ризик неповернення кредитних коштів жодним чином не зменшився. Більше того, в Україні 31 з 82 діючих банків порушували у 2018 році нормативи Національного банку України, а на 01.09.2019 року на банківському ринку функціонували 73 банківські установи [5]. Така ситуація досить ускладнюється і може призвести до подальшої актуалізації проблеми непрацюючих кредитів разом із ростом недовіри до банків.

При цьому, замість ефективного і адресного вирішення питання, Уряд продовжує списувати непрацюючі банківські кредити. Зокрема тільки «Приват Банк» у 2017 році списав 5,863 млрд. грн. непрацюючих кредитів, виданих до націоналізації банку, про що стало відомо з його фінансової звітності. Таким чином, перед законодавцями постає завдання допомогти наглядовому органу перейти на якісно вищий рівень роботи через реорганізацію процесу нагляду та вдосконалення законодавства.

Отже, державне регулювання банківської діяльності в Україні спрямоване на впорядкування та коригування банківської діяльності через нормативні акти, методи нагляду за їх виконанням, та спрямоване на підтримку ефективної і стабільної діяльності банків та захисту інтересів вкладників. На сьогодні воно має ряд проблем і недоліків, що виникають через недосконалість нормативно-правової бази. Оскільки вітчизняна банківська система постійно удосконалюється і розвивається, забезпечити власну фінансову стабільність, а відповідно і надійність, зможуть лише ті банки, які оперативного адаптують свою діяльність до постійно змінюваних внутрішніх і зовнішніх умов ведення банківського бізнесу. Тому, визначення умов, правил і норм функціонування банківської системи повинне мати випереджувальний характер, задля чого необхідно постійно удосконалювати нормативно-правове забезпечення законодавчого врегулювання у сфері банківської діяльності.

Список літератури:

1. Закон України «Про банки і банківську діяльність». Остання редакція від 25.09.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14> (дата звернення 12.10.2019).
2. Про Національний банк України : Закон України від 20.05.1999 № 679-XIV [Електронний ресурс] // Законодавство України. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/679> (дата звернення 28.09.2019).
3. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. №№ 40–44. Ст. 356 (із змінами).
4. Івченко К. А. Шляхи вдосконалення банківського законодавства України. Актуальні проблеми політики : збірник наукових праць. Одеса : Видавництво Національний університет «Одеська юридична академія», 2013.
5. Офіційний сайт Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua/statistic> (дата звернення 17.10.2019).

ПРИНЦИПИ ТРЕТЕЙСЬКИХ СУДІВ У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ЯК ФУНДАМЕНТАЛЬНА ОСНОВА ЇХ ДІЯЛЬНОСТІ

Савінов Сергій Валерійович,
Студент 2 курсу спеціальності «Право»
другого (магістерського) рівня
Поліського національного університету,
м. Житомир, Україна

Науковий керівник:
Костенко С.О.,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри правознавства
Поліського національного університету,
м. Житомир, Україна

Важливу роль в організаційно-правових засадах функціонування третейських судів відіграють законодавчо передбачені принципи діяльності останніх. Етимологія слова «принципи» - основні ідеї, керівні засади. Тому, законодавець закріпив 11 фундаментальних засад, на основі яких має здійснюватися третейське судочинство, а саме:

- 1) принцип законності;
- 2) принцип незалежності третейських суддів та підкорення їх тільки законові;
- 3) принцип рівності всіх учасників третейського розгляду перед законом і третейським судом;
- 4) принцип змагальності сторін, свободи в наданні ними третейському суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості;
- 5) принцип обов'язковості для сторін рішень третейського суду;
- 6) принцип добровільності утворення третейського суду;
- 7) принцип добровільної згоди третейських суддів на їхнє призначення чи обрання у конкретній справі;
- 8) принцип арбітрування;
- 9) принцип самоврядування третейських суддів;
- 10) принцип всебічності, повноти та об'єктивності вирішення спорів;
- 11) принцип сприяння сторонам у досягненні ними мирової угоди на будь-якій стадії третейського розгляду.

Охарактеризуємо коротко окремі із названих принципів третейського судочинства. Найперше, що кидається у вічі – це безсистемність викладу відповідних принципів у законі. Так, наприклад, під номером 5 зазначено принцип обов'язковості для сторін рішень третейського суду, тобто даний принцип передбачає вже прийняте рішення третейським суддею. Однак, під номером 10 зазначено принцип, відповідно до якого повинно прийматися

рішення суду, а саме всебічності, повноти та об'єктивності вирішення спорів. Тобто в аналізованій нормі закону відсутня логічна структура принципів третейського судочинства, що не сприяє ефективності відповідного правового регулювання.

Як слушно зазначає Реун В. А.: «Дія принципу законності носить специфічний характер через закріплення можливості врегулювання у межах закону окремих процесуальних питань третейською угодою. При цьому, здійснюючи юрисдикційну діяльність, третейські суди виступають як суб'єкти застосування норм права у межах закону» [1, с. 12]. Єдине, що варто додати, то це те, що з реалізацією принципу законності у даній сфері також тісно пов'язаний такий загально-правовий принцип як верховенство права.

Принцип незалежності третейських суддів та підкорення їх тільки законам, власне, створює передумови для об'єктивного та неупередженого прийняття рішення третейським суддею. Даний принцип є відображенням однойменного принципу, що закріплений в Основних принципах незалежності судових органів, схвалених Генеральною Асамблеєю ООН (1985 р.)

Принципи зазначені під номером 6 та 7, на нашу думку, доцільно було б об'єднати, оскільки вони походять від єдиної передумови – добровільності, як утворення третейського суду, так і вибору його складу. Також, якщо виходити з того, що ключовим завданням арбітрування у третейському судочинстві є досягнення сторонами мирової угоди, то існування окремого однойменного принципу на рівні законодавства (ч.11 ст.4 розглядуваного закону) вважаємо за недоцільне.

Не можна не відзначити, що принцип змагальності сторін, свободи в наданні ними третейському суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості запозичений з норм цивільного процесуального законодавства, що означає, що даний принцип ставить дії суду в залежність від вимог позивача та заперечень відповідача [2, с. 41]. Цікавою видається реалізація принципу диспозитивності у третейському судочинстві. Так, даний принцип часто проявляється ще до виникнення спору про право. Це відбувається у тих випадках, коли сторони цивільних правовідносин уже на стадії укладання будь-якого договору включають у його текст арбітражне застереження щодо врегулювання всіх спорів щодо договору, які можуть виникнути у майбутньому [3].

Таким, що потребує уточнення є принцип самоврядування третейських судів. Він означає, що повинні бути створені самоврядні органи, а саме, Всеукраїнський з'їзд третейських суддів та Третейська палата України. Однак, даний принцип не може бути реалізований з огляду на наступне. По-перше, діяльність постійно діючого третейського суду регулюється відповідним положенням, регламентом та третейською угодою, тому рішення вище зазначених самоврядних органів не здатні впливати на діяльність інституційних третейських судів. По-друге, якщо говорити про суди *ad hoc*, то вони взагалі самостійно не створюються, його склад, а також межі повноважень встановлюються сторонами [4, 80-81]. Тому, можна стверджувати, що при

такому нормативно-правовому забезпеченні третейського судочинства як зараз (станом на листопад 2021 р.), аналізований принцип є практично нереалізованим.

Отже, не дивлячись на те, що принципи третейських судів відіграють визначну роль у діяльності останніх, законодавче їх закріплення потребує ще значного доопрацювання, а отже і ґрунтовних наукових дискусій у вказаній царині.

Список літератури:

1. Рекун В. А. Третейські суди в Україні: організаційно-правові аспекти : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10. Одеса, 2010. 20 с.
2. Кравчук В. М., Угриновська О. І. Науково-практичний коментар Цивільного процесуального кодексу України. Київ : Істина, 2006. 944 с.
3. Бондар С. П. Правове забезпечення та проблеми розвитку третейського судочинства в Україні. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/37023/1/%D0%A0%D0%BE%D0%B1%D0%BE%D1%82%D0%B0%20%D0%91%D0%BE%D0%B4%D0%BD%D0%B0%D1%80%20%D0%A1.%D0%9F..pdf> (дата звернення: 15.11.2021)
4. Литвин Н.А., Коваль М.В., Литвин О.В., Долгий О.А. Правове регулювання діяльності третейських судів в Україні: монографія. Ірпінь: Національний інститут ТПС України, 2018. 188 с.

ЩОДО ДОТРИМАННЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА НА НЕДОТОРКАННІСТЬ ЖИТЛА ЧИ ІНШОГО ВОЛОДІННЯ ОСОБИ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Салманов Олексій Валерійович,

кандидат юридичних наук,
викладач кафедри кримінального процесу
та організації досудового слідства
Харківський національний університет внутрішніх справ, Україна

Основним Законом України, який має найвищу юридичну силу, є Конституція України. Так, відповідно до положення ст. 8 вказаного нормативно-правового акта «... закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй. Норми Конституції України є нормами прямої дії. Звернення до суду для захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина безпосередньо на підставі Конституції України гарантується». Тож вказаною правовою нормою закріплюється визнання та дія в Україні принципу верховенства права. Також, відповідно до ст. 3 Конституції України «Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави» [1,2].

Із наведених положень помітно, що законодавцем визначене основне спрямування функціонування нашої держави, яке полягає в забезпеченні прав і свобод людини та гідних умов її життя; зміцненні громадянської злагоди на території України та підтвердженні європейської ідентичності Українського народу і незворотності європейського та євроатлантичного курсу України; розвитку та зміцненні демократичної, соціальної, правової держави, про що й вказується в преамбулі до Конституції України.

Відповідно, забезпечення дотримання прав і свобод людини є одним із пріоритетних напрямків діяльності будь-якої демократичної, правової, соціально спрямованої держави, якою себе й проголосила Україна. Але, окремі сфери державного життя в тій чи іншій мірі пов'язані із застосуванням заходів примусу, які нерідко призводять до обмеження гарантованих прав і свобод людини і громадянина. Тож, особливо важливим є визначення чітких підстав і порядку обмеження окремих прав людини і громадянина. Так, однією із прерогатив держави є забезпечення здійснення органами досудового розслідування та прокуратурою кримінальної процесуальної діяльності заради «захисту особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорони прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового

розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура» [3]. Однак, досягнення визначеного в КПК України завдання кримінального провадження досить часто неможливе без обмеження конституційно гарантованих прав і свобод людини і громадянина. У зв'язку з чим особливої актуальності набувають питання про дотримання правових стандартів у кримінальному провадженні.

Так, кримінальний процес є специфічним видом діяльності, серед відмінних ознак якої виокремлюють можливість застосування такого методу державно-правового впливу як примус. При цьому примус, як наголошує О. Андрушко, є реальним правовим явищем, яке має вплив на доктринальні підходи до визначення форми кримінального процесу, способів його здійснення та забезпечення, практика реалізації примусових заходів свідчить про ступінь дотримання прав і свобод людини у державі. Більше того, вважаємо що, виконання суб'єктами кримінального процесу покладених обов'язків забезпечується не тільки засобами, передбаченими кримінальним процесуальним законом, а й примусовими засобами, регламентованими іншими галузями права (адміністративного, кримінального, цивільного) або комплексними законодавчими актами. Відповідно, здійснюючи досудове розслідування та судове провадження, уповноважені суб'єкти вправі застосовувати «так званий кримінальний процесуальний примус» [4]. При цьому варто усвідомлювати, що поняття «примус у кримінальному процесі» є збірним, оскільки виступає свого роду в якості «правової категорії для інших понять, пов'язаних із цим інститутом» та включає в себе заходи забезпечення кримінального провадження, запобіжні заходи, кримінальний процесуальний примус, «непроцесуальний» примус тощо. Ось чому, на думку О. Андрушко, примус у кримінальному процесі є ще й інтегрованою (міжгалузевою) правовою категорією. Разом із тим цілком слушним є зауваження з приводу того, що заперечувати примус як метод державно-правового впливу у кримінальному процесі неможливо, оскільки інший, переконання, якому часто відводиться провідна роль у правовому регулюванні, не завжди забезпечує досягнення завдань кримінального судочинства [5].

Із вищенаведеного помітно, що кримінальному процесу характерне застосування примусу під час здійснення кримінального провадження, а це, у свою чергу, безумовно призводить до необхідності в регламентованих законом випадках застосовувати по відношенню до особи заходи, які передбачають обмеження її окремих прав і свобод. Саме тому питання про обмеження прав і свобод людини і громадянина в кримінальному провадженні в контексті гарантування конституційно закріплених прав і свобод є вкрай актуальним на сьогодні.

Список літератури:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96–ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. №30. Ст. 141.

2. Удалова Л. Д. та ін. Кримінальний процес України у питаннях і відповідях: навчальний посібник. Київ, 2012. 275 с.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651–VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9–10. № 11–12, № 13, ст.88.
4. Вершинина С. И. Государственное принуждение в уголовном судопроизводстве: нормативно-правовая природа и механизм функционирования: дис. д-ра юрид. наук: 12.00.09. Тольятти, 2017. С. 85.
5. Андрушко О. Примус у кримінальному процесі: питання денотації і конотації. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 4. С. 217–218.

MAIN TRENDS IN TRANSPORTATION AND SCM

Semeriahina M.M.

senior lecturer

Balenko S.S.

student

National Aviation University

Introduction

Transportation is the most fundamental part of a supply chain network. It includes the delivery of products from the beginning to the end of a SC. For a SC to be efficient, the transportation section should be overseen proficiently. This includes ensuring the logistics/transport strategy is dynamic and responsive to the requests of the market.

The transportation in SC involves shipping an item from a provider to a client or an appropriation store by road, rail, pipeline, air or sea. Variables associated with transportation incorporate expense, administration/travel time and movement of items. These are the most relevant issues in an efficient SC.

As nowadays world is developing really fast, it is important for businesses to understand how to improve business processes and to be at least on the same level with competitors. In this work we are willing to name and explain main trends of transportation and supply chain management.

1. Cloud-based systems

One of the most popular transportation industry tendency for 2021 is cloud-based frameworks reception, since the stages in the cloud power a software-as-a-service (SaaS) model which opens limitless opportunities for organizations mobility and new advanced digital assets utilization. With the help of it companies can reach higher benefit and surpass the normal returns of on-premise systems' capacities.[1]

2. Visibility and Anti-Theft GPS

Nowadays transportation and retailing companies, E-commerce are getting focused on total visibility, that is why tracking tools implementation and development for higher level of traceability are one of the main driving trends in the logistics industry this year. Anti-Theft GPS, for example, is created to get real-time for entire vehicles or separate units in transit. This kind of extra security tool will also help to minimize losses across the board

3. Customer experience

Transportation companies are realizing the importance of customer experience by developing broader mobility ecosystem. They are making it easier to use digital transportation tools by putting the user's needs front and center and also simplifying in-person transactions at local departments of motor vehicles, providing better

infrastructure for pedestrians, and offering more inclusive travel options in urban areas. [2]

4. AI-augmented mobility

In order to minimize transit time, control congestion, help air traffic control, perfect regulatory compliance, etc transportation ecosystems started to implement artificial intelligence, which is able to collect and control data, cloud and analytics. [3]

5. Blockchain in Logistics

Blockchain is one of the main innovation tendency in transportation and SCM, that will impact the versatility in 2021 and even beyond. One of the viewpoint use cases for the blockchain innovation in trucking is guaranteeing the exactness of execution history records. At the point when a truck gets sold for the subsequent time, potential clients might have inquiries regarding how this vehicle was utilized. Since blockchain exchanges are changeless and straightforward, all gatherings engaged with an exchange can be certain that the data about the truck is reliable.

Another way of utilization of blockchain is monitoring capacity. The expense of transportation relies upon freight volume. The utilization of Internet-of-things (IoT) sensors can assist with deciding the measure of space a specific freight occupies. This information can be used to ascertain the shipment cost. Putting this data into a blockchain-based framework endorsed with a savvy agreement will allow self-executing payments on a base of the amount of space taken by the cargo. [4]

Conclusion

In a world of constant change, transportation companies both small and big ones will need to be more intuitive—to sense and respond to new technology opportunities, social challenges, and people needs as they emerge—and more open to solutions that harness data, technology, and human experience capabilities to tackle both new and long-standing transportation challenges.

As expenses of trucking companies rapidly increase, they should turn to new methods and strategies to improve their efficiency and mobility. For the same reason, they should go with the tides of modern transport industry technology trends and be ready to invest in equipping their vehicles with smart devices and deploying modern technologies that facilitate deliveries.

References

1. <https://www2.deloitte.com/us/en/insights/industry/public-sector/transportation-trends.html>, Transportation trends 2020, Tiffany Fishman, Mahesh Kelkar, Avi Schwartz, J. Bryan Nicol, Rana Sen, April 2020
2. <https://www.cleo.com/blog/logistics-management-trends>, 8 Major Logistics Trends Shaping Logistics Management in 2022
3. https://www.researchgate.net/publication/341586760_MODERN_TRENDS_IN_THE_DEVELOPMENT_OF_TRANSPORT_AND_LOGISTICS_SYSTEMS, MODERN TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF TRANSPORT AND LOGISTICS SYSTEMS, A. Hodoskina, March 2020
4. <https://stfalcon.com/en/blog/post/transportation-industry-trends>, Top 8 Transportation Industry Trends in 2021, Alla, January 4, 2021

УПРАВЛІННЯ КРЕДИТОСПРОМОЖНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВ: ПРОБЛЕМИ ТА НАПРЯМКИ ВДОСКОНАЛЕННЯ

Бойко Тетяна Юріївна

к.е.н., доцент

доцент кафедри фінансів, обліку і маркетингу

Придніпровська державна академія будівництва та архітектури, Україна

Одною з суттєвих проблем управління кредитоспроможністю підприємств є недосконалість методик оцінки можливостей суб'єктів господарювання розраховуватись за власними зобов'язаннями, яку піднімає низка науковців. Зокрема, Ковальчук Н.О., у статті дослідила методики оцінки рівня кредитоспроможності, що використовуються у вітчизняній практиці; визначила їх переваги та недоліки [1, с. 91]. Аналізу банківських методик оцінки кредитоспроможності підприємств, як в Україні, так і в країнах з розвинутою ринковою економікою присвячені дослідження Смолевої Т.М. [2, с. 241]. Автором виокремлено основні переваги та недоліки певних методик і запропоновані перспективні напрямки удосконалення оцінки кредитоспроможності позичальників комерційними банками. Дослідження О. Вовчак та Н. Меда присвячені вдосконаленню методики оцінки кредитоспроможності позичальників банків на основі використання системи внутрішніх кредитних рейтингів [3, с. 11].

Не зважаючи на широкий спектр досліджень, залишається необхідність у визначенні проблемних моментів в методиках оцінці рівня кредитоспроможності вітчизняних підприємств з метою їх удосконалення. Задля цього на прикладі СП "Павлоградська дистанція електропостачання" філії "Придніпровська залізниця" ПАТ "Укрзалізниця" визначимо рівень кредитоспроможності даного підприємства за різними методиками та порівняємо отримані результати.

За методикою НБУ, на підставі показників фінансового стану підприємства визначимо інтегрований показник позичальника.

$$Z_{2018} = 0,07 \times 1,61 + 1,27 \times 0,94 + 0,32 \times 0,0602 + 1,98 \times (-0,0088) + 0,04 \times 3,72 + 0,04 \times 6 - 0,15 = 1,5473$$

$$Z_{2019} = 0,07 \times 1,82 + 1,27 \times 0,92 + 0,32 \times 0,0578 + 1,98 \times 0,0263 + 0,04 \times 2,27 + 0,04 \times 4,1 - 0,15 = 1,4678$$

$$Z_{2020} = 0,07 \times 0,03 + 1,27 \times 0,44 + 0,32 \times 0,0748 + 1,98 \times 0,0137 + 0,04 \times 11,63 + 0,04 \times 0,3 - 0,15 = 1,069$$

Враховуючи галузь господарства СП "Павлоградська дистанція електропостачання" філії "Придніпровська залізниця" ПАТ "Укрзалізниця" можна віднести в 2018р. до 2 класу – позичальника, якому притаманна дуже висока кредитоспроможність, а в 2019-2020рр. до 3 класу – позичальника, якому притаманна висока кредитоспроможність.

TRENDS AND PROSPECTS DEVELOPMENT OF SCIENCE AND PRACTICE
IN MODERN ENVIRONMENT

Надалі проведемо оцінку кредитоспроможності СП "Павлоградська дистанція електропостачання" філії "Придніпровська залізниця" ПАТ "Укрзалізниця" за методикою Бівера, результати якої узагальнені в табл. 1.

Таблиця 1

Показники оцінки кредитоспроможності СП "Павлоградська дистанція електропостачання" філії "Придніпровська залізниця" ПАТ "Укрзалізниця" за 2018-2020рр. за методикою Бівера

Показники	Розрахунок	Значення показника		
		2018	2019	2020
1. Коефіцієнт Бівера	(Чистий прибуток - Амортизація) / (Довгостр. зобов'язання +Короткостр. зобов'язання)	-2,004	-0,764	-0,067
2. Рентабельність активів	(Чистий прибуток / Активи) x 100%	-0,88	2,63	0,01
3. Фінансовий леверидж	(Довгострокові зобов'язання + Короткострокові зобов'язання) / Активи	0,06	0,08	0,56
4. Коефіцієнт покриття активів чистим оборотним капіталом	(Власний капітал – Позаоборотні активи) / Активи	0,03	0,06	-0,54
5. Коефіцієнт покриття	Оборотні активи / Короткострокові зобов'язання	1,61	1,82	0,03

За результатами оцінки та за показниками фінансового лівереджу і коефіцієнту покриття СП "Павлоградська дистанція електропостачання" філії "Придніпровська залізниця" ПАТ "Укрзалізниця" в 2018-2019рр. можливо віднести до достатньо стійких підприємств, але всі інші показники Бівера протягом 2018-2020рр. свідчать про те, що підприємство знаходиться за рік до банкрутства і його стан не відповідає вимогам високої кредитоспроможності. Така тенденція не сприяє отриманню кредитів в поточному 2021 році.

За методикою фінансових коефіцієнтів розрахуємо рейтинговий показник фінансового стану СП "Павлоградська дистанція електропостачання" філії "Придніпровська залізниця" ПАТ "Укрзалізниця" (табл. 2). Відповідно до рейтингової шкали визначення класу позичальників, дане підприємство може бути віднесене до класу А. Узагальнені показники оцінки кредитоспроможності СП "Павлоградська дистанція електропостачання" філії "Придніпровська залізниця" ПАТ "Укрзалізниця" станом на кінець 2020р. за різними методиками наведені в табл. 3, яка віддзеркалює одну із головних проблем – різні результати оцінки за відповідними методиками аналізу, що впливає на формування точного та об'єктивного висновку щодо можливості підприємства одержати і погасити позику.

TRENDS AND PROSPECTS DEVELOPMENT OF SCIENCE AND PRACTICE
IN MODERN ENVIRONMENT

Таблиця 2

Розрахунок інтегрованого рейтингового показника фінансового стану СП
"Павлоградська дистанція електропостачання" філії "Придніпровська залізниця"
"ПАТ "Укрзалізниця" за 2018-2020рр.

Номер	Назва показника	Теоретичне значення	Вагоме значення показника	Показники функціонування підприємства			Значення показника з урахуванням вагомості		
				2018	2019	2020	2018	2019	2020
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
I група – Попередня оцінка позичальника									
1	Період функціонування підприємства	0,5-5	0,5	5	5	5	2,5	2,5	2,5
2	Наявність бізнес-плану	0-1	1	1	1	1	1	1	1
3	Прибуткова діяльність	0-3	2	0	3	2	0	6	4
4	Погашення позичок у минулому	0-1	6	0	0	0	0	0	0
5	Сплата відсотків за користування кредитом	0-1	6	0	0	0	0	0	0
Разом за групою I Вагомий коефіцієнт - 2							7	19	15
II група – Показники платоспроможності									
1	Коефіцієнт поточної ліквідності	не менше 2	8	1,61	1,82	0,03	12,88	14,56	0,24
2	Коефіцієнт швидкої ліквідності	не менше 0,5	7	0,85	1,49	0,004	5,95	10,43	0,028
3	Коефіцієнт абсолютної ліквідності	не менше 0,2	6	0,003	0,25	0,001	0,018	1,5	0,006
Разом за групою II Вагомий коефіцієнт - 5							94,24	132,45	1,37
III група – Показники фінансової стійкості									
1	Коефіцієнт фінансової залежності	не більше 0,5	6	0,06	0,08	0,56	0,36	0,48	3,36
2	Коефіцієнт автономії	не менше 0,5	5	0,94	0,92	0,44	4,7	4,6	2,2
3	Коефіцієнт фінансового ризику	не більше 1	4	0,07	0,09	1,28	0,28	0,36	5,12
4	Коефіцієнт маневреності власних коштів	не менше 0,5	4	0,036	0,07	-1,24	0,144	0,28	-4,96
Разом за групою III Вагомий коефіцієнт - 4							21,94	22,88	22,88
IV група – Показники надійності підприємства									
1	Коефіцієнт забезпечення кредиту	не менше 1,6	8	0	0	0	0,00	0,00	0,00
2	Коефіцієнт оборотності матеріальних запасів	2	2	7,4	11,7	12,2	14,80	23,40	24,40
3	Коефіцієнт оборотності активів	2	2	0,4	0,3	0,2	0,80	0,60	0,40
4	Коефіцієнт оборотності ДЗ	2	2	7,2	3,4	571,6	14,40	6,80	1143,20
5	Коефіцієнт оборотності КЗ	2	2	6	4,1	0,3	12,00	8,20	0,60
6	Коефіцієнт рентабельності продаж	0,1 зростання	2	6,02	5,78	0,0748	12,04	11,56	0,15
7	Коефіцієнт рентабельності власного капіталу	0,2 зростання	2	-0,93	2,85	0,0313	-1,86	5,70	0,06
8	Коефіцієнт рентабельності активів	0,1 зростання	2	-0,88	2,63	0,0137	-1,76	5,26	0,03
Разом за групою IV Вагомий коефіцієнт - 2							108,08	101,12	2337,50
Усього (S)							231,26	275,45	2376,75
КЛАС							A	A	A

Таблиця 3

Рівень кредитоспроможності СП "Павлоградська дистанція електропостачання"
філії "Придніпровська залізниця" ПАТ "Укрзалізниця" протягом 2018-2020рр.
за різними методиками

Назва методики	Розрахунок індикаторів		
	2018	2019	2020
Методика НБУ	2 клас позичальника Дуже висока кредитоспроможність	3 клас позичальника Висока кредитоспроможність	
Методика Бівера	За показниками фінансового левереджу та коефіцієнту покриття можливо віднести до достатньо стійких підприємств, але всі інші показники Бівера протягом 2018-2020рр. свідчать про те, що підприємство знаходиться за рік до банкрутства		Підприємству загрожує банкрутство через рік
Методика фінансових коефіцієнтів	Підприємство можна віднести до класу А – найвищий рівень кредитоспроможності		
Оцінка фінансового стану та результатів діяльності підприємства	Достатній рівень кредитоспроможності за рівнем фінансової стійкості та ділової активності підприємства. Сумнівність щодо можливості одержання кредиту відносно ліквідності та платоспроможності підприємства.	Достатній рівень кредитоспроможності за рівнем прибутковості та ділової активності підприємства. Сумнівність щодо можливості одержання кредиту відносно ліквідності та фінансової стійкості підприємства.	

Результати аналізу дозволяють нам визначити основні недоліки існуючих методик оцінки кредитоспроможності позичальника (табл. 4).

Таблиця 4

Недоліки методик оцінки кредитоспроможності підприємства

Методики оцінки кредитоспроможності підприємства	Недоліки
Методика НБУ	- відсутність характеристики кожного з 9 класів позичальників – юридичних осіб, - проблематичність визначення категорії якості кредиту в умовах відсутності інформації про терміни прострочення погашення зобов'язань за минулими позиками підприємства-позичальника; - не звертається увага на конкурентне середовище.
Методика Бівера	- значення окремих показників може свідчити про позитивний розвиток підприємства, а інших – про незадовільний; - не встановлено чітко межі показників, що зумовлює проблему вибору категорії підприємства (стійке, за 5 років до банкрутства, за 1 рік до банкрутства) у тому разі, коли значення показника є середнім між двома суміжними категоріями.

Продовження таблиці 4

Методика фінансових коефіцієнтів	<ul style="list-style-type: none"> - переоцінка ролі кількісних чинників і недооцінка міжособистісних відносин, висока чутливість до викривлення та недостовірності вихідних даних, порівняна громіздкість; - виникають труднощі при отриманні єдиної оцінки кредитоспроможності позичальника з об'єднанням цифрових і нецифрових даних; - питанням аналізу зовнішнього середовища не приділяється відповідна увага.
Оцінка фінансового стану та результатів	<ul style="list-style-type: none"> - значення окремих показників може свідчити про позитивний розвиток підприємства, а інших – про незадовільний; - відсутні узагальнені показники оцінки кредитоспроможності підприємства

Таким чином, на нашу думку перспективними напрямками підвищення ефективності управління кредитоспроможністю підприємства є удосконалення саме методик оцінки можливостей суб'єктів господарювання розраховуватись за власними зобов'язаннями, а саме:

- вдосконалення інформаційного забезпечення – надання кредиторам достатнього обсягу якісної інформації, що відповідає критеріям повноти, достовірності, актуальності, об'єктивності, на основі якої можливо визначити надійність позичальника;

- розробка та впровадження моделі оцінки кредитоспроможності позичальників, яка базувалася б не тільки на аналізі фінансового стану, але й на оцінці інших факторів, що впливають на розвиток діяльності підприємства;

- розширення складу показників фінансового аналізу для отримання інформації, яка б характеризувала б усі аспекти діяльності підприємства-позичальника;

- проведення аналізу можливих джерел погашення зобов'язань за кредитом, серед яких можуть бути як внутрішні ресурси підприємства, так і додатково залучені позикові кошти, кошти від ліквідації чи реалізації активів, новий внесок капіталу тощо;

- активне використання аналізу грошових потоків підприємства, що дає можливість відстежити грошові потоки між позичальником і його дочірніми та посередницькими структурами для недопущення виведення коштів на фінансування конкретних виробничих потреб позичальника через пов'язані з ним структури.

Список література

1. Ковальчук Н.О. Удосконалення методик оцінки рівня кредитоспроможності вітчизняних підприємств. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Економічні науки*. 2015. Випуск 11. С. 91-94
2. Смолева Т.М. Сучасні методи оцінки кредитоспроможності позичальників банками України. *Фінанси, облік, банки*. №1 (20). С. 241-245
3. Вовчак О. Модернізація підходів до оцінки кредитоспроможності позичальників банків. *Вісник Національного банку України*. 2013. № 12. С. 11-15.

ОСНОВНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ СУТНОСТІ ІННОВАЦІЙ У КОНТЕКСТІ УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЙНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ СУБ'ЄКТА ГОСПОДАРЮВАННЯ

Бреус Світлана Василівна,

доктор економічних наук, професор,
професор кафедри управління та смарт-інновацій
Київський національний університет технологій та дизайну, Україна

Лишко Марія Володимирівна,

магістр
Київський національний університет технологій та дизайну, Україна

В сучасних умовах розвитку економіки України задля забезпечення сталого тренду економічного зростання держави та здійснення ефективної фінансово-економічної діяльності суб'єктів господарювання важливого значення набувають інновації та інноваційна діяльність, об'єктивними підставами для чого можна вважати такі:

- інновації та інноваційна діяльність суб'єктів господарювання є вагомим чинником економічного розвитку держави та важливою складовою її економічного зростання;
- інновації є базовим елементом ефективної стратегії управління фінансуванням інноваційної діяльності суб'єкта господарювання;
- інновації загалом та інноваційна діяльність суб'єктів господарювання є важливою складовою процесу забезпечення їх успішного функціонування;
- інновації є важливим інструментом створення й підтримки конкурентних переваг суб'єктів господарювання як на вітчизняному, так і на міжнародних ринках інноваційної продукції;
- інноваційний розвиток секторів економіки є стратегічно важливим у контексті забезпечення їх конкурентоспроможності та економічного розвитку держави.

Проте досягненню позитивного ефекту за рахунок впровадження інновацій, перешкоджає, наявність негативних тенденцій у розвитку як реального та фінансового секторів економіки, так і сфери вищої освіти. При цьому, ефективність останньої значною мірою обумовлена станом розвитку суб'єктів господарювання зазначених секторів й відповідно піддається негативному впливу чинників зовнішнього і внутрішнього середовища, що стримують їх інноваційний розвиток. До таких чинників слід віднести:

- низьку інноваційну активність вітчизняних суб'єктів господарювання та недостатньо високий рівень сприйнятливості інновацій на всіх рівнях управління;

TRENDS AND PROSPECTS DEVELOPMENT OF SCIENCE AND PRACTICE IN MODERN ENVIRONMENT

- розпорошеність коштів, одержаних від впровадження результатів інноваційної діяльності суб'єктів господарювання як в середині країни, так і за її межами;
- відсутність комплексного впровадження інновацій суб'єктами господарювання;
- недосконалість організаційно-економічного механізму управління інноваційною діяльністю суб'єктів господарювання загалом та фінансуванням такої діяльності.

Ці тенденції за змістом оціночних характеристик є різноспрямованими, вони, з одного боку, характеризують роль та значення інновацій в забезпеченні економічного розвитку суб'єктів господарювання, а з іншого боку, є одночасно результатом діяльності господарюючих суб'єктів та спонукальними чинниками до активізації їх фінансово-економічної діяльності у процесі адаптації до умов конкурентного середовища.

В сучасній теорії та практиці існує велика кількість визначень поняття «інновації», однак слід зазначити, що до сих пір не вироблено єдиного підходу та сталості в трактуванні цієї категорії, що пов'язане, зокрема, з існуючими розбіжностями в поглядах науковців на цю категорію, а також з її універсальністю, інклюзивністю, що дає підстави для її використання залежно від об'єкта та предмета дослідження у контексті їх ролі та значення в економічному розвитку суб'єкта дослідження в конкретний проміжок часу за певних умов чи обставин.

Термін «інновація» першим став використовувати Й. Шумпетер. Він зазначав, що інновація – це істотна зміна функції виробництва, полягає в новому поєднанні й комерціалізації всіх нових комбінацій, заснованих на використанні нових матеріалів та компонентів, впровадженні нових процесів, відкритті нових ринків, впровадженні нових організаційних форм [1].

В науковій літературі виділяють функції інновацій, до характерних рис яких відносять такі [2]:

- інновації втягують у виробництво нові продуктивні сили, сприяють підвищенню продуктивності праці й ефективності виробництва та скорочують різного роду витрати;
- підвищують рівень життя особи й суспільства в цілому за рахунок різноманітності та якості продукції й послуг, а також задоволення потреб населення;
- сприяють приведенню у відповідність структуру виробництва зі структурою потреб, сприяють підтримці рівноваги між попитом та пропозицією, виробництвом та споживанням;
- є результатом використання творчих можливостей та знань осіб, людського інтелекту, що, у свою чергу, стимулює подальше зростання їх творчої активності.

Незважаючи на те, що окремі автори розглядають термін «інновація» в якості синоніму до «нововведення» та «новації», зважаючи на те, що латинське слово інновації (оновлення, поліпшення) є основою англійського слова інновації, в перекладі українською мовою набуває таких значень як інновація, нововведення, новація. Проте, зважаючи на те, що роль та значення інновацій залежно від

TRENDS AND PROSPECTS DEVELOPMENT OF SCIENCE AND PRACTICE
IN MODERN ENVIRONMENT

проблематики дослідження можуть відрізнятись, вважається за доцільне розглядати ці категорії окремо задля виокремлення змістових відмінностей між ними [3]

Основні підходи до характеристики понять «інновації», «інновація» та «нововведення» як економічних категорій, сутність та характеристика кожного з таких підходів залежно від джерела походження наведена у табл. 1.

Таблиця 1

Підходи до характеристики понять «інновації», «інновація» та «нововведення» як економічних категорій

Автор, джерело,	Назва підходу та характеристика категорії
Процесний підхід	
Й. Шумпетер	Інновації – нова науково-організаційна комбінація виробничих чинників, втілення результатів наукових досягнень у нових технологіях чи видах продукції й визначав таку інноваційну «тріаду»: «винахід-інновація-дифузія», яка пізніше була перетворена в інноваційний ланцюг: «науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи (НДДКР) – винахід – інноваційна дифузія – економічне зростання» [1]
Б. Санто	Інновація – суспільний техніко-економічний процес, який через практичне використання ідей та винаходів призводить до створення кращих, за своїми властивостями, виробів, технологій чи до максимізації прибутку [3-5]
Б. Твісс	Інновація – процес, в якому винахід чи ідея набувають економічного змісту [4; 6]. Нововведення – це пропозиція на ринку чогось нового, за що споживач готовий платити. Винахід стає нововведенням, якщо здобуває успіх на ринку [4; 6]
Ю. Бажал	Інновація – комерційне впровадження нової продукції чи нових засобів виробництва [4; 7]
К. Фрімен	Інновація – виробнича, дизайнерська, технічна, управлінська діяльність, пов'язана зі створенням товарів та послуг, використанням нового обладнання, чи способу виробництва, застосованого вперше з комерційною ціллю [3]
М. Портер	Інновації – можливість здобуття конкурентних переваг. Інновації виявляються в новому дизайні продукту, у новому підході до маркетингу, у новому процесі виробництва [3]
К. Найт	Інновації – впровадження нового способу організації виробництва [3]. Нововведення – впровадження будь-чого нового відносно організації, чи її безпосереднього оточення, особливий випадок процесу змін в організації [3]
С. Валдайцев	Інновації – впровадження нової виробничої лінії, заснованої на новій технології, що спроможна вивести на ринок продукт, який задовольняє незабезпечення потреби існуючою пропозицією [3; 8].
Д. Черваньов, Л. Нейкова	Інновації – процес доведення наукової ідеї чи технічного винаходу до стадії практичного використання, що приносить дохід [3; 9]
Л. Антонюк, В. Савчук, А. Поручник	Інновація – нове явище, новаторство або будь-яку зміна, яка вноситься суб'єктом господарювання у власну діяльність із метою підвищення своєї конкурентоспроможності на внутрішньому і на зовнішньому ринках [3; 10]
Результативний підхід	
Д. Соколов, А. Титов,	Інновація – підсумковий результат створення й впровадження принципово нового чи модифікованого, що задовольняє конкретні суспільні потреби і

TRENDS AND PROSPECTS DEVELOPMENT OF SCIENCE AND PRACTICE
IN MODERN ENVIRONMENT

Автор, джерело,	Назва підходу та характеристика категорії
М. Шабанова	створює ряд ефектів (економічний, науково-технічний, соціальний, екологічний) [4]
Закон України «Про інноваційну діяльність»	Інновації – «новостворені (застосовані) і (або) вдосконалені конкурентоздатні технології, продукція або послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва і (або) соціальної сфери» [11]
П. Лелон	Нововведення – новий вид продукції, методу, технології [3]
Е. Менсфілд	Коли винахід починає використовуватися, він стає науково-технічним нововведенням [3; 12]
Х. Барнет	Нововведення – будь-яка ідея, діяльність чи речовий результат, які відрізняються за своїми якісними ознаками від існуючих форм [3]
А. Кругліков	Нововведення – вперше створений та використаний конкретний засіб чи спосіб діяльності, який задовольняє суспільні потреби, дає реальний ефект у відповідних сферах людської діяльності і в якому знайшло практичне використання, або втілилось нове знання у вигляді наукового відкриття чи технічного винаходу [3]

Джерело *. Систематизовано, узагальнено та згруповано за даними [1; 3-12].

За результатом аналізування наведених у табл. 1 даних можна виділити два принципово відмінних за характеристиками підходи до трактувань науковцями економічних категорій «інновації», «інновація» та «нововведення»:

- перший передбачає, що ці поняття розглядаються як процес створення нового продукту, технології, послуги тощо у результаті діяльності суб'єктів господарювання;

- другий передбачає, що ці категорії є результатом діяльності суб'єктів господарювання, тобто перетворення ідеї в результат інноваційної діяльності.

Загалом слід зазначити, що ці підходи є взаємодоповнюючими, тому вважається за доцільне при дослідженні зазначених категорій розглядати їх не відокремленими один від одного, а з урахуванням причинно-наслідкових зв'язків, що можуть виникнути у процесі діяльності господарюючих суб'єктів у результаті перетворення інноваційної ідеї в щось принципово нове, що відрізняється за набором характеристик від існуючих аналогів на ринку, враховуючи при цьому сформовану стратегію управління інноваційною діяльністю суб'єктів господарювання.

Зважаючи на наведені у табл. 1 характеристики економічних категорій «інновації», «інновація» та «нововведення», виділені підходи до їх трактування, а також результати наукових напрацювань за проблематикою дослідження [13-20] слід зазначити, що за сучасних реалій розвитку економіки України відбувається посилення системної взаємодії між елементами системи на всіх рівнях управління. Зазначене, у свою чергу, актуалізує доцільність аналізування складних процесів та явищ й обумовлює посилення уваги до проблем розвитку та категоріальної визначеності розглянутих понять з урахуванням існування глобальних інноваційних мереж, що справляють вплив на національну й регіональні інноваційні системи та являють собою «вузли», які пов'язують ці

системи по всьому світі й, відповідно, різні структурні елементи науково-технологічної діяльності, зокрема такі як: інноваційні підприємства, університети, науково-дослідні інститути, дослідників, урядові заклади [20, с. 144-145].

Реалізація зазначеного сприятиме здійсненню ретельнішого дослідження інноваційної активності суб'єкта господарювання, забезпеченню його інноваційного розвитку й може слугувати в якості реперної точки задля формування та реалізації адекватної сучасним умовам стратегії управління його інноваційною діяльністю.

Список літератури

1. Шумпетер Й. Теория экономического развития: Исследование предпринимательской прибыли, капитала, кредита, процента и цикла конъюнктуры. М. : Прогресс, 1982. 456 с.
2. Новиков В. С. Инновации в туризме: учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. М. : Издательский центр «Академия», 2007. 208 с.
3. Гальчук А. А. Трактуювання та взаємозв'язок категорій «інновація», «новація», «нововведення», «інноваційний процес» та «інноваційна діяльність». *Ефективна економіка*. 2015. № 9. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/9_2015/26.pdf (дата звернення: 19.11.2021).
4. Власова І. В. Терміни та поняття інноваційної сфери. *Ефективна економіка*. 2010. № 11. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=379> (дата звернення: 20.11.2021).
5. Санто Б. Инновация как средство экономического развития; пер. с венгер. Н. А. Русак. М. : Прогресс, 1990. 296 с.
6. Твисс Б. Управление научно-техническими нововведениями; пер. с англ. И. И. Елисеевой. М. : Экономика, 1989. 217 с.
7. Бажал Ю. М. Економічна теорія технологічних змін: Навчальний посібник. Київ.: «Заповіт», 1996. 238 с.
8. Валдайцев С. В. Оценка бизнеса и инновации. М. : Информационно-издательский дом «Филин», 1997. 336 с.
9. Черваньов Д. М., Нейкова Л. І. Менеджмент інноваційно-інвестиційного розвитку підприємств України. К. : Знання, 1999. 514 с.
10. Антонюк Л. Л., Поручник А. М., Савчук В. С. Інновації: теорія, механізм розробки та комерціалізації: монографія. К.: КНЕУ, 2003. 394 с.
11. Про інноваційну діяльність_Верховна Рада України. Закон від 04.07.2002. Документ 40-IV. Редакція від 05.12.2012, підстава 5460-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/40-15#Text> (дата звернення: 06.11.2021).
12. Мэнсфилд Э. Экономика научно-технического прогресса. М. : Прогресс, 1979. 240 с.
13. Бреус С. В. Роль інновацій у забезпеченні конкурентоспроможності машинобудівного комплексу України. *Актуальні проблеми економіки*. 2006. № 1. С. 162-169.
14. Бреус С. В., Байрамов М. Управління продуктивними інноваціями у контексті їх впровадження суб'єктом господарювання. *Східна Європа*:

економіка, бізнес та управління. 2020. № 3 (26). С. 55-61. URL: http://www.easterneurope-ebm.in.ua/journal/26_2020/11.pdf (дата звернення: 05.11.2021).

15. Бреус С. В., Бондар А. Л. Управління інноваціями у контексті підвищення конкурентоспроможності суб'єкта господарювання. *The VIII International Science Conference «Theoretical foundations of modern science and practice»*, November 08 – 10, Lisbon, Portugal. 2021. 277 p. P. 122-126.

16. Бреус С. В., Семененко А. В. Роль та значення інновацій у стратегічному розвитку підприємства. *Інфраструктура ринку*. 2018. Вип. 25. С. 188-192. URL: http://www.market-infr.od.ua/journals/2018/25_2018_ukr/32.pdf (дата звернення: 06.11.2021).

17. Бреус С. В., Сомов М. О. Інноваційна діяльність як засіб адаптації підприємства до умов ринкової економіки. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2018. Вип. 6 (17). С. 124-127. URL: http://www.easterneurope-ebm.in.ua/journal/17_2018/24.pdf (дата звернення: 06.11.2021).

18. Бреус С. В., Шатненко Л. О. Стратегічне планування інноваційного розвитку промислового підприємства. *Економіка та суспільство*. 2018. Вип. 18. С. 292-301. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/18_ukr/41.pdf (дата звернення: 06.11.2021).

19. Shamborovskyi G., Nehoda Y., Demidova N., Tarashchenko V., Breus S. Modeling Study on Risk Identification in the Process of Anti-Crisis Enterprise Management. *J. Risk Financial Manag.* 2021. Vol. 14. Issue 2, 67. P. 1-14.

20. Рилач Н. М. Формування інноваційної парадигми: ретроспектива і сучасність. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2016. Вип. 127. Ч. I. С. 138-148.

СТАН ОДЕСЬКОГО РИНКУ ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЙНИХ ПОСЛУГ

Голубьонкова Олена Олексіївна

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри маркетингу, підприємництва і торгівлі,
Одеська національна академія харчових технологій

Верстюк Женев'єва Володимирівна

магістрант кафедри маркетингу, підприємництва і торгівлі,
Одеська національна академія харчових технологій

Сьогодні кожній людині важливо мати вдома швидкий інтернет, сучасне кабельне телебачення, IPTV. Адже у наш час дуже важливо мати зв'язок з навколишнім середовищем та бути у курсі всіх подій, що відбуваються у світі.

Рівень забезпеченості українців інтернет-послугами в розрахунку на 100 жителів становить 41,7. Найвищий рівень в Одеській, Закарпатській областях та місті Києві, а найнижчий - в Івано-Франківській, Чернівецькій і Луганській областях [1]. Кількість запропонованих сервісів абоненту постійно збільшується. Абоненти стали більш вимогливі, як і до якості послуги так і до послуг, що надаються.

В даний час український ринок телекомунікацій характеризується високим рівнем конкуренції. Учасники ринку телекомунікацій намагаються акцентувати свою увагу на необхідності підвищення якості обслуговування, впровадження інновацій тощо. Проте, фахівці звертають увагу на певні проблеми у даній сфері: жорсткість правил ведення бізнесу, нові перепони від регулюючих і контролюючих органів та реальні загрози не просто розвитку, а навіть існуванню [2, 3].

Одеський ринок телекомунікаційних послуг характеризується високим рівнем конкуренції. Великі компанії намагаються утримати позиції і, по можливості, розширити свою частку на ринку.

Основну частку ринку займають такі телекомунікаційні підприємства: Чорне море, Київстар, Sononet, TENET, Infomir, APC, Тріолан, Битек телеком.

Для того, щоб нам була ясна картина на ринку, ми розглянемо які послуги надають компанії у виді таблиці 1.

Таблиця 1

Асортимент телекомунікаційних послуг, що надаються на ринку м.Одеса

Конкуренти	Інтернет	Телебачення		SIP телефонія	Відеоспостереження
		IPTV	КТБ		
APC	+	+	+	-	-
Тріолан	+	+	+	-	-
Чорне море	+	+	+	-	-
Tenet	+	+	-	+	-
Київстар	+	+	-	+	-
Sononet	+	+	-	-	+
Infomir	+	+	-	-	-
Бітек телеком	+	+	-	-	-

Джерело: власна розробка авторів

Всі оператори надають послуги Інтернету та телебачення IPTV, лише три оператора: APC, Тріолан, Чорне море, також надають послугу телебачення КТБ (кабельне телебачення), Київстар та TENET надають послугу: SIP телефонія і лише Sononet надає послугу відеоспостереження.

Користування телекомунікаційними послугами, задовольняє потреби:

- використання зв'язку у будь який зручний час;
- отримання комфорту;
- зв'язок зі світом будь де;
- можливість працювати віддалено, навіть в іншій країні.

Проведений аналіз дозволяє стверджувати про насиченість ринку та низьку ймовірність появи нових гравців на ньому.

На сьогоднішній день у абонента є великий вибір інтернет провайдерів. В Одесі одночасно пропонують послуги щонайменше 12 провайдерів.

Кількість пропонованих сервісів абоненту постійно збільшується. Абоненти стали більш вимогливі, як і до якості послуги так і до асортименту послуг, що надаються.

Для того що б конкурувати телекомунікаційна компанія повинна абоненту надати:

- якісну послугу;
- адекватну ціну на послуги;
- доступ до різних сервісів (онлайн кінотеатр, антивіруси, телефонію і т.д);

– якісне обслуговування (будь-яким із зручних способів).

Для успішного розвитку компанії потрібні три речі:

- 1) якісна послуга;
- 2) доступ до різних сервісів (онлайн кінотеатр, антивірусів, телефонії тощо;
- 3) якісне обслуговування (контакт центр, онлайн чат, месенджери, сайт, мобільний додаток і т.д.).

Список літератури

1. Ткачук Я. Як стати провайдером: про доступ до ринку інтернет-послуг URL: <https://brdo.com.ua/top/yak-staty-provajderom-pro-dostup-rynku-internet-poslug/> (дата звернення 10.11.2021)

2. Україна опустилася на друге місце в рейтингу дешевизни інтернету URL: <https://nv.ua/ukr/biz/tech/ukrajina-posila-druge-misce-v-reytingu-deshevizni-internetu-na-pershomu-misci-siriya-novini-ukrajini-50065067.html> (дата звернення 11.11.2021)

3. Гришуленко С.І., Джигалюк О.І. Український ринок телекомунікаційних послуг у контексті стратегій поведінки його учасників URL: <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=42580264> (дата звернення 6.11.2021)

УДОСКОНАЛЕННЯ АСОРТИМЕНТУ ЯК ОСНОВА ФОРМУВАННЯ КОНКУРЕНТНОЇ ПЕРЕВАГИ ТОРГОВЕЛЬНОГО ПІДПРИЄМСТВА

Голубьонкова Олена Олексіївна

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри маркетингу, підприємництва і торгівлі,
Одеська національна академія харчових технологій

Дубчак Володимир Юрійович

магістрант кафедри маркетингу, підприємництва і торгівлі,
Одеська національна академія харчових технологій

Для торговельного підприємства однією з основних заporук успіху є формування оптимального асортименту, який би відповідав ситуації на ринку, задовольняв потреби споживачів, сприяв найефективнішому використанню підприємством ресурсів та забезпечував отримання бажаного прибутку й високий рівень конкурентоспроможності. В сучасних умовах доцільно впроваджувати заходи, що дозволять швидко реагувати на виклики. Події весни 2020 року показали, що умови можуть змінюватись миттєво. Саме оптимізація асортименту – це максимальне задоволення запитів покупців з мінімальними витратами. Асортиментна політика передбачає:

- визначення реальних і перспективних потреб у товарах;
- розрахунок основних показників асортименту і оцінку його раціональності;
- виявлення джерел товарних ресурсів, необхідних для формування раціонального асортименту;
- оцінку можливостей організації для освоєння виробництва окремих товарів;
- вибір і обґрунтування напрямків формування асортименту.

«Епіцентр К» — мережа торговельних центрів в Україні, заснована 2003 року. Асортимент товарів, що реалізуються у мережі охоплює групи будівельних, господарських товарів, меблі, посуд, побудову техніку, декор тощо. Компанія «Епіцентр К» з 2013 року володіє також і мережею «Нова лінія».

У 2020 році компанія продовжувала інвестувати в усі ключові напрями своєї діяльності, вклавши в розвиток 10,3 млрд грн. Зокрема, компанія завершила будівництво першої черги заводу з виробництва керамічної плитки в Калинівці на Київщині [1].

Нав'язати конкуренцію Епіцентру свого часу намагалися не тільки українські мережі, але і зарубіжні ритейлери, такі як Praktiker, OBI і Leroy Merlin. В результаті німецькі мережі Praktiker та OBI пішли з українського ринку, французький Leroy Merlin відкрив лише чотири торгові об'єкта, а Нова Лінія взагалі була поглинена Епіцентром.

Один з напрямків роботи – торгівля побутовою технікою. Аналіз динаміки товарообороту побутової техніки в одному з торговельних центрів за період

TRENDS AND PROSPECTS DEVELOPMENT OF SCIENCE AND PRACTICE
IN MODERN ENVIRONMENT

2015-2020 роки показав зростання. ABC-аналіз показав, що розподіл по групах досить рівномірний.

До відділу побутової техніки надходить товар від 163 постачальників. На кінець 2020 року склад асортименту складав 10603 артикули – товарних одиниць. Було проведено також аналіз методом XYZ з метою визначення сталості попиту на різні товарні категорії.

На основі проведеного аналізу асортименту методами ABC та XYZ, складено матрицю для аналізу – рисунок 1.

<i>Внесок групи в товаробіг</i>	AX Вбудована техніка Охолодження Прибирання	AU Приготування Сніданок Інформаційні технології Телевізори	AZ Прання
	BX -	BU Вентиляція припливно-витяжна	BZ Асортимент сезону "зима" Асортимент сезону "літо" Акcesуари Гаджети для розваг та відпочинку
	CX Персональний догляд	CU Плити Посудомийні машини Всесезонний асортимент	CZ Акустика ТВ Відеоелектроніка
<i>Стабільність продажів</i>			

Рисунок 1. Матриця суміщеного ABC та XYZ-аналізу асортименту побутової техніки компанії «Еліцентр К»

Саме суміщений аналіз дозволяє в повній мірі розглянути асортимент і зрозуміти, як можна управляти тими чи іншими групами і категоріями товарів. Використання суміщеного ABC і XYZ-аналізу дозволить:

- підвищити ефективність управління товарними запасами і закупівлями товару;
- виробити оптимальну закупівельну політику щодо кожного виду товарів;
- виявити товари- «зірки» і товари-аутсайтери і побачити шляхи розвитку асортименту;
- грамотно розподілити зусилля персоналу в залежності кваліфікації і наявного досвіду;
- підвищити в цілому конкурентоспроможність торгового підприємства.

В результаті даного суміщення ми отримали дев'ять груп об'єктів аналізу за двома категоріями - ступінь впливу на кінцевий результат (ABC) і стабільність (прогнозованість) цього результату (XYZ). Це незамінний інструмент для підвищення ефективності системи руху товару магазину.

При побудові матриці поєданого аналізу стає видно, що в магазинах мережі «Епіцентр К» асортимент не досить стабільний (не всі стовпці X заповнені), але є так звані стійкі «середняки». Також видно, що одна група потрапила в категорію CX: є товари, що стабільно продаються, але не вносять значний внесок в оборот магазину.

AX - Вбудована техніка, Охолодження, Прибирання - високий оборот і стабільність попиту. Є можливість прогнозувати продажу товарів цієї групи. Важливо мати запас на складі, та він не обов'язково повинен бути надмірним.

CX - Персональний догляд - низькій оборот і стабільність попиту. Можна прогнозувати продажу товару і небажано, щоб товар був відсутній у продажу. Правильним буде знайти резервного постачальника, щоб уникнути збою.

AУ – Приготування; Сніданок; Інформаційні технології; Телевізори - важливі для обороту магазину, але мають середню прогнозованість попиту. Якщо не забезпечити наявність цих товарів в магазині, то втрати будуть суттєвими. Роботу з даними групами товарів доцільно доручити сильному менеджеру. Особливо слід врахувати стабільні сезонні коливання даних товарів, відмічені при аналізі.

AZ – Прання – великий внесок в товарооборот, проте високий рівень коливань попиту. Важко спрогнозувати, але важливо мати достатню кількість, тому що відсутність товару даної групи призведе до високих втрат в товарообороті.

BZ - Асортимент сезону "зима"; Асортимент сезону "літо"; Аксесуари; Гаджети для розваг та відпочинку - важливі для обороту, але погано прогнозовані. За цих товарів немає сенсу робити надлишковий запас, так як запас доведеться занадто довго тримати через високі коливань попиту. Важливий постійний контроль за залишками таких товарів, з цими групами повинен працювати найдосвідченіший менеджер, щоб вчасно відреагувати на попит. Особливо слід врахувати сезонність попиту на окремі види товарів та вплив модних тенденцій.

CZ - Акустика ТВ; Відеоелектроніка - товари, що вносять малий внесок у прибуток та мають значні коливання в продажах. Такі товари, як правило, підлягають в першу чергу розпродажу, зниження цін, йдуть в якості подарунків або призів покупцям. Тобто необхідно розробити програму щодо стимулювання збуту даної групи товарів.

Таким чином, провівши аналіз різними методами, необхідно оптимізувати розміщення товарів з категорії «Персональний догляд» з урахуванням сезонних коливань попиту; організувати правильну викладку аксесуарів і гаджетів для розваг; організувати роботу щодо стимулювання збуту і інформування покупців по групі Прання.

Реалізація запропонованих заходів дозволить забезпечити задоволення попиту та підвищити конкурентоспроможність.

Список літератури:

1. Епіцентр розвитку: плани компанії та інвестиційні вливання в економіку України. URL:<https://epicentrk.ua/ua/news/epitsentr-rozvitku-plani-kompanii-ta-investitsiyi-vlivan-ya-v-ekonomiku-ukraini.html> (дата звернення 6.11.2021)

МАРКЕТИНГОВА ПОЛІТИКА ПРОСУВАННЯ ЯК НАДБУДОВА НАД РИНКОВОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ КОМПАНІЇ

Даценко Вікторія Володимирівна,

кандидат економічних наук, доцент,
декан факультету економіки, бізнесу та міжнародних відносин
Університету митної справи та фінансів, Україна

Маркетингова політика є частиною загальної політики бізнесу та описує лише сукупність правил, поглядів та устремлінь компанії щодо її ринкової діяльності. Політика фіксує маркетинговий підхід компанії, коли "задоволення потреб ринку" є основним мірилом усієї діяльності компанії: від принципів створення самого бізнесу, вибору вектора розвитку, до створення продуктів та реалізації товарів та послуг.

Мета маркетингової політики – формування ринкової свідомості власників, маркетологів, іншого виконавчого управління компанії.

Бізнес та економіка не створюють ні філософських, ні релігійних, ні моральних, ні естетичних чи політичних ідей. Ідеї, норми поведінки, як і ринкові відносини створюють люди. Часто миттєва вигода, думка, здатні вплинути кардинально на їх устремління, призвести до досягнення як позитивних, так і негативних – руйнівних результатів. Політика маркетингу фіксує правила діяльності компаній, бізнесменів, менеджменту, відповідно до існуючих суспільних, передусім економічних підстав, умов і суспільних, у тому числі й ринкових законів.

З одного боку, політика маркетингу визначає ринкову діяльність. З іншого, маркетингова політика, будучи надбудовою, - вторинна, залежна від базису - стратегії бізнесу, стратегії маркетингу - від ринкових цілей, які ставить перед собою компанія і від тих коштів, які вона застосовує для досягнення цілей. Політика маркетингу може як відповідати базису – стратегії, і випереджати його чи відставати від нього, в такий спосіб, стимулюючи чи гальмуючи маркетинговий розвиток компанії.

Відсутність маркетингової політики – причина пошуку компанії ідей, що може передбачати формування невиправданих витрат, паразитування чи пожирання одних бізнес-напрямів іншими, відсутності виразного та усвідомленого ринком позиціонування.

Політика просування відповідає за формування комплексу просування, що включає рекламу, стимулювання збуту, зв'язку з громадськістю, особисті продажі, прямий маркетинг і програми просування.

Просування — це будь-яка форма повідомлень, що використовуються фірмою для інформації, переконання чи нагадування споживачам про свої товари та їх переваги. Маркетингові комунікації - методи та форми подання інформації

та впливу на певну (цільову) аудиторію. Цільова аудиторія - це сукупність споживачів, що приймають купівельні рішення, а також сили, що впливають на них.

Комплекс маркетингових комунікацій є системою заходів, покладених у встановлення і підтримку певних відносин підприємств з адресатами комунікацій. З використанням комплексу маркетингових комунікацій підприємство забезпечує більш ефективне просування своїх продуктів на ринок та їх подальший продаж, включаючи всі складові комплексу маркетингу.

У науковій літературі поняття "просування" та "маркетингові комунікації" часто ототожнюються. Наприклад, Ф. Котлер визначає просування як "комплекс маркетингових комунікацій, що складається з чотирьох основних засобів впливу на споживача: реклами, стимулювання збуту, пропаганди, особистої продажу" [1]. У той же час він розглядає просування, як поетапний процес досягнення комунікаційного ефекту, що забезпечується, як комплексом елементів просування, а й іншими елементами комплексу маркетингу (4P). Тому комплекс елементів просування, мета яких полягає у збільшенні попиту на продукти, разом із іншими елементами комплексу маркетингу (товар, вартість, розподіл) є комплексом маркетингових комунікацій, що несуть необхідну інформацію до ухвалення рішення споживачем про купівлю даного продукту.

Модель комплексу маркетингових комунікацій, у якій відображаються всі елементи комплексу маркетингових комунікацій, і елементи комунікацій, включаючи прямі (візуальне сприйняття при безпосередньому контакті) і непрямі (формування комунікаційного послання і доведення його клієнта через спеціальні канали комплексу просування). До прямих каналів відноситься також якість процесу виконання послуги (функціональне та фізичне), ціна (абсолютна та відносна), персонал (компетентність, комунікабельність, зовнішній вигляд), місце як фактор репутаційного капіталу, матеріальні свідоцтва, сервіс як доповнення до основної послуги. Непрямі канали включають традиційні елементи просування (рекламу, стимулювання продажів, особисті продажі та зв'язки з громадськістю) та сучасні засоби просування (інтернет-технології).

Набір цих елементів складає комплекс маркетингових комунікацій. Причому елементи, які представляють прямі канали і виходять за рамки комплексу просування, вимагають застосування спеціальних носіїв інформації, і сприймаються клієнтами візуально. До них слід віднести такий вид просування, як особистий продаж, який у сфері послуг невід'ємний від персоналу — носія комунікації, оскільки обслуговування можливе тільки при безпосередньому спілкуванні клієнта з представником фірми.

Список літератури

1. Котлер Ф. Основы маркетинга / Ф. Котлер, Г. Армстронг, Д. Сондерс, В. Вонг. — М.: Вильямс, 2001. — С. 236 — 248.

КОНЦЕПТУАЛЬНА МОДЕЛЬ УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ КОНТРОЛІНГУ В ГОТЕЛЬНО- РЕСТОРАННОМУ БІЗНЕСІ

Лілія Гончар

кандидат економічних наук, доцент,
Київський національний університет
культури і мистецтв,
Київ, Україна
<https://orcid.org/0000-0001-5621-0910>

Ольга Аухімік

магістр,
Київський національний університет
культури і мистецтв,
Київ, Україна
<https://orcid.org/0000-0002-9358-3609>

На сьогоднішній день, в період пандемії та коливального локдауну, коли ситуація в країні та світі є невизначеною, важливим є вихід з кризових ситуацій без затрат. Саме тому для встановлення стійкого розвитку готельно-ресторанного бізнесу є досить актуальним питання підвищення ефективності системи управління. Відповідно актуальною постає проблема визначення концептуальних основ формування нової та удосконалення існуючої моделі управління бізнесом. В сучасних кризових умовах ведення готельно-ресторанного бізнесу у розрізі забезпечення ефективності управлінської складової актуалізується застосування контролінгу, як елемента антикризового управління в індустрії гостинності, що дозволяє перевести управління підприємством на якісно новий рівень за допомогою оцінки, координації, узгодження, оптимізації та контролю діяльності всіх служб та підрозділів, які функціонують на підприємстві.

Незважаючи на широку популяризацію контролінгової діяльності як комплексного процесу в цілому та безпосереднього і частого виживання самого поняття «контролінг» в сучасних умовах ведення бізнесу, як в Україні, так і в світі немає однозначно сформованого і визначеного єдиного трактування наукової категорії «контролінг». Дослідженню цього напрямку присвячені роботи ряду вітчизняних і зарубіжних науковців, зокрема О. Ананькіної [2], А. Борисова [2], А. Вайсмана [3], В. Герасименко [4; 5], А. Дайле [6], Н. Данілочкіної [7], Е. Майєра [8;9], Р. Манна [9], М. Пушकारа [10], Х. Фольмута [11], Д. Хана [12], Ч. Хорнгрена [13].

Однак, незважаючи на широту та глибинність досліджень поняття контролінгу та особливостей системи його впровадження, а також орієнтуючись на трансформацію й динамічність розвитку готельно-ресторанного бізнесу та

вплив кризової ситуації, актуальним постає питання ґрунтового теоретико-методологічного та прикладного дослідження ключових концептуальних аспектів удосконалення системи контролінгу безпосередньо для підприємств готельно-ресторанного бізнесу.

Система контролінгу сьогодні виступає як новий підхід до управління підприємством, що першочергово враховує критерії ефективності з метою підвищення вимог до гнучкості управління. Завдяки застосуванню на практиці такого новітнього напрямку управління підприємством контролінг здатний переводити ефективність підприємства на якісно новий рівень.

Відповідно до специфіки та властивостей сфери гостинності, удосконалення системи контролінгу – це комплексний процес, спрямований на розроблення системи заходів щодо управління одним або декількома процесами підприємства, що спрямована на досягнення та збереження стратегічної цілі і включає в себе здійснення інформаційного забезпечення, оцінку, координацію, узгодження, оптимізацію та контроль діяльності усіх функціонально-управлінських одиниць за виконанням стратегічного плану.

На підприємствах готельно-ресторанного бізнесу створення служби контролінгу відбувається в три основних етапи – підготовки, впровадження та автоматизації, які можуть доповнюватись іншими етапами, але ні в якому разі не зменшуватись.

Для того, щоб забезпечити підвищення конкурентоспроможності підприємства необхідно налагодити роботу служби системи контролінгу, що є важливим аспектом у вирішенні низки питань, а саме стабільності бізнесу і його фінансів, антикризові заходи, виявлення та приведення в дію наявних внутрішніх резервів, оперативне та ефективне впровадження інновацій, реалізація місії, стратегії розвитку підприємства та багато інших.

Підприємства готельно-ресторанного бізнесу з метою удосконалення системи контролінгу найчастіше схилиються до модернізації шляхом її створення з нуля у вигляді штатної посади контролера-аналітика, що буде допомагати вищому керівництву в прийнятті управлінських рішень. Спираючись на визначений вектор зміни, доцільно виділити основні засади концепції удосконалення системи контролінгу, що необхідно здійснити на підприємстві готельно-ресторанного бізнесу, що передбачають наступні кроки:

- визначення необхідності впровадження зміни;
- аналізування ефективності поточної діяльності підприємства;
- визначення рівня підтримки з боку співробітників;
- формування компетентної команди реалізації зміни;
- аналізування зовнішнього середовища;
- розроблення стратегії впровадження системи контролінгу;
- забезпечення процесу впровадження та підтримки зміни на підприємстві.

Для кожної із визначених позицій характерна своєрідна система завдань, виконання яких дасть змогу визначити концептуальні параметри функціонування системи контролінгу та сформулювати концептуальну адаптивну модель удосконалення системи контролінгу в готельно-ресторанному бізнесі (рис.1).

Концептуальне бачення адаптивної моделі удосконалення системи контролінгу в готельно-ресторанному бізнесі розроблено відповідно до зазначених концептуальних засад на основі узагальнення та аналізування загальновідомих моделей управління змінами, зокрема «ADKAR» Дж. Хаята [14], «8 сил» Дж. Коттера [15] та «Дослідження – дії» О. Віхановського і А. Наумова [16], а також із обов'язковим врахуванням визначених на рис. 1 етапів створення системи контролінгу.

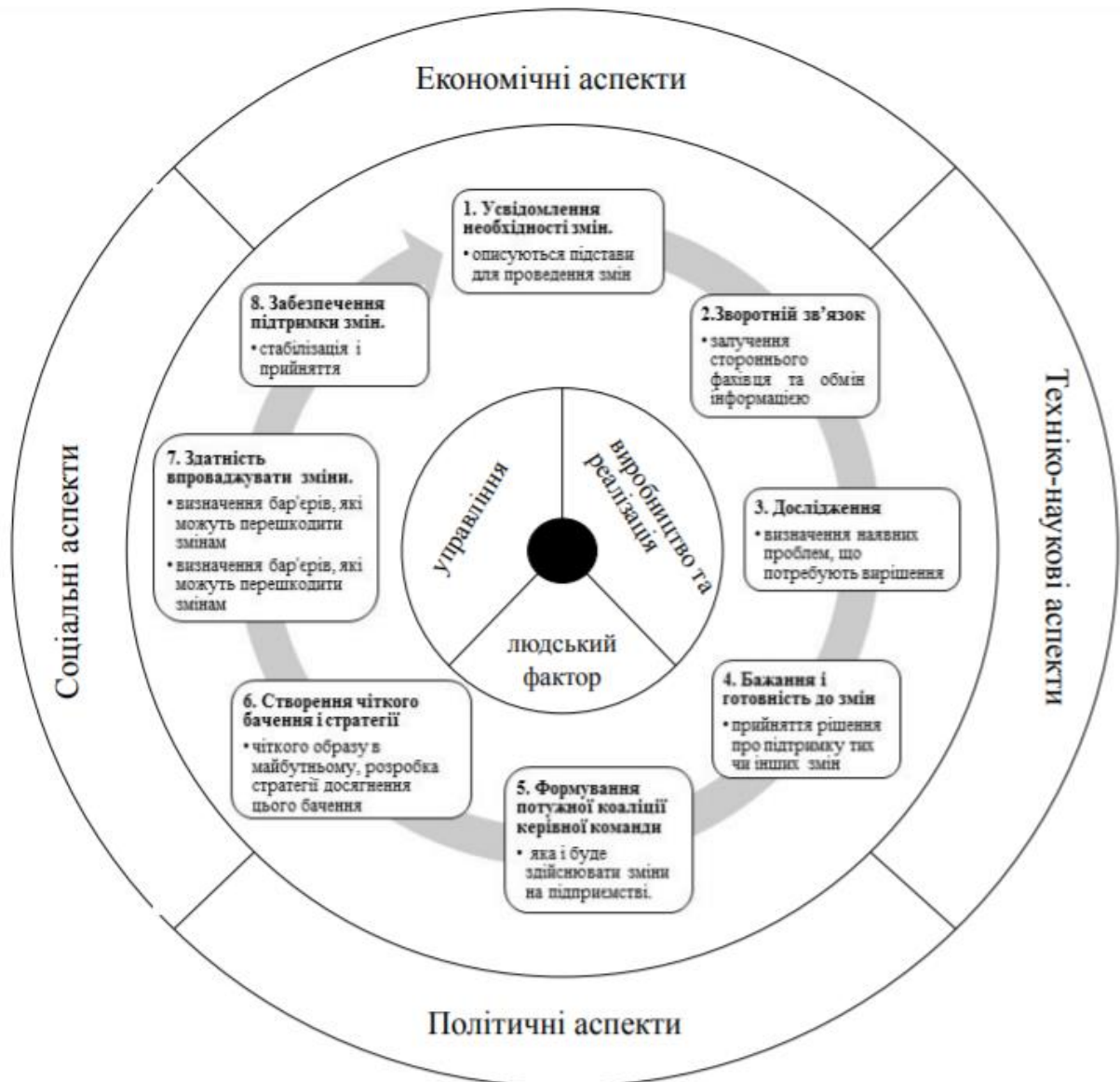

Рис. 1. Концептуальна адаптивна модель удосконалення системи контролінгу в готельно-ресторанному бізнесі

**Джерело: спроектовано авторами*

Відповідно до представленої на рисунку 1 структуро-логічної схеми концептуальної адаптивної моделі удосконалення системи контролінгу в готельно-ресторанному бізнесі, видно, що вона базується на моделі «ADKAR» Дж. Хаята, що була доповнена та трансформована у 8 етапів удосконалення шляхом впровадження системи контролінгу в готельно-ресторанному бізнесі, що враховує ряд специфічних особливостей сфери гостинності.

Отже, концептуальна адаптивна модель удосконалення системи контролінгу в готельно-ресторанному бізнесі має комплексний характер, циклічну структуру і складається із трьох кіл (внутрішнього, середнього та зовнішнього), для кожного з яких визначені параметри впливу та взаємозв'язку між собою.

У внутрішньому колі розташовані чинники, що впливають на адаптивну модель з середини підприємства, а саме управління, виробництво та реалізація і людський фактор. Відповідно зовнішні чинники знаходяться на зовнішньому, третьому, колі, яке визначається економічними, соціальними, політичними та техніко-науковими аспектами.

Для середнього кола характерним є спроектований поетапний механізм здійснення змін на підприємстві готельно-ресторанного бізнесу, який включає вісім логіко-структурних елементів, для кожного із яких визначена система дій, завдань і операцій.

Ключовою особливістю представленої концептуальної адаптивної моделі процесу впровадження системи контролінгу на підприємстві готельно-ресторанного бізнесу є циклічність, що забезпечує безперервне та постійне удосконалення як системи контролінгу, так і підприємства в цілому.

Загалом варто зауважити, що представлене концептуальне бачення адаптивної моделі удосконалення системи контролінгу в готельно-ресторанному бізнесі дає змогу комплексно розглянути процес впровадження нової системи управління у діяльність підприємств гостинності та врахувати особливості функціонування галузі готельно-ресторанного бізнесу, де передбачено врахування аспектів як внутрішнього, так і зовнішнього середовища.

Список літератури:

1. Ананькина Е. А. Данилочкин С. В., Данилочкина Н. Г. (1998) Контроллинг как инструмент управления предприятием. Москва: Аудит, ЮНИТИ. 279с.
2. Борисов А. Б. (1999) Большой экономический словарь. Москва: Книжный мир, 1999. 892 с
3. Вайсман А. (1985) Стратегия маркетинга: 10 шагов к успеху; Стратегия менеджмента: 5 факторов успеха. Москва: АО «Интерэксперт», Экономика, 1985. 344 с.
4. Герасименко В. М. (2018) Місце контролінгу в системі підвищення ефективності менеджменту організації. *Вісник економіки транспорту і промисловості*, № 61. С. 174-179. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vetr_2018_61_24
5. Герасименко В. М. (2018) Роль контролінгу в системі управління високотехнологічним підприємством. *Вісник економіки транспорту і промисловості*, № 62. С. 285-289.
6. Дайле А. (2001) Практика контроллинга. Москва: Финансы и статистика. 336 с
7. Данилочкина Н. Г. (2001) Контроллинг как инструмент управления предприятия. Москва: Аудит, ЮНИТИ. 279 с.
8. Майер Э. (1992) Контроллинг как система мышления и управления. Москва: Финансы и статистика. 96 с.

TRENDS AND PROSPECTS DEVELOPMENT OF SCIENCE AND PRACTICE
IN MODERN ENVIRONMENT

9. Манн Р., Майнер Э. (2004) Контроллинг для начинающих. Система управления прибылью: Пер. с нем. Ю.Г. Жукова / Под ред. и с предисл. д-ра экон. наук В.Б. Ивашкевича. 2-е изд., перераб. и доп. Москва : Финансы и статистика. 304 с.
10. Пушкар М. С., Пушкар Р. М. (2004) Контролінг – інформаційна підсистема стратегічного менеджменту. Тернопіль: Карт-бланш. 370 с.
11. Фольмут Х. (2003) Инструменты контроллинга от А до Я. Москва: Финансы и статистика.
12. Хан Д. (1978) Планирование и контроль: концепция контроллинга; [пер. с нем.]. Москва: Наука.
13. Хорнгрен Ч. Т., Фостер Дж. (1995) Бухгалтерский учёт: управленческий аспект: Пер. с англ. /Под ред. Я. В. Соколова. Москва: Финансы и статистика, 416 с.
14. Hiatt Jeffrey M. (2006) ADKAR: a model for change in business, government and our community.
15. Kotter J. (1995) Leading change: Why transformation efforts fail. Harvard Business Review. March-April. Vol. 73(2). P. 59-67.
16. Виханский О. С., Наумов А. И. (2006) Менеджмент. Москва: Экономистъ, 670 с.

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ ОЛІЄЖИРОВОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ

Страшинська Л.В.

д.е.н., професор,
професор кафедри маркетингу
Національний університет харчових технологій

Грушкевич В.

здобувач
Національний університет харчових технологій

Жорстка конкуренція на ринку рослинної олії не лише на внутрішньому ринку України, але й на глобальному ринку, зобов'язує виробників модернізувати виробництво та впроваджувати технології, які дозволяють підвищити його ефективність, знизити витрати та забезпечити підприємству енергонезалежність від зовнішніх джерел, а також вдосконалювати якість готової продукції для розширення її ринків збуту.

Функціонування підприємств в умовах світової фінансово-економічної кризи та жорстких карантинних заходів, спричинених COVID-19, ускладнили й без того непросту ситуацію на ринку впродовж минулого року, який став справжнім випробуванням для підприємств галузі.

Не виправдалися прогнози відносно рекордно високого врожаю насіння соняшника через складні погодні умови внаслідок засухи. Валовий збір насіння олійних культур знизився на більше, ніж 3,5 млн. т, у тому числі насіння соняшника – на 2,0 млн. т порівняно з минулим маркетинговим роком. У 2020/21 маркетинговому році загальне виробництво основних видів олійних культур склало 18,466 млн. т, у тому числі соняшника – 13,111 млн. т, сої – 2,798 млн. т, ріпаку – 2,557 млн. т. [1]

Це призвело до стрімкого зростання закупівельних цін на насіння соняшника, які вже в кінці жовтня – на початку листопада зросли вдвічі проти початку вересня. Наслідком стало уповільнення його продажів сільськогосподарськими виробниками і невиконання поставок за раніше укладеними форвардними контрактами з олієжировими підприємствами.

В результаті виробники олії втратили сировинні запаси з фіксованими цінами і були змушені купувати сировину за стрімко зростаючими поточними цінами. Переробні підприємства понесли значні збитки через те, що змушені були виконувати контракти по поставках олії і шроту за ціною попередньо узгоджених контрактів, зокрема закуповувати сировину, якість якої поступалася врожаю 2019 року, за ціною, що значно перевищувала передбачену форвардним контрактом.

Недозавантаження потужностей через відсутність сировини, і як наслідок, затримка виконання експортних контрактів на постачання олії та шроту, спричинило не лише матеріальні збитки, але й вплинуло на імідж українських постачальників на світовому ринку.

У той же час, мало місце значне зростання експорту насіння соняшника з України за цінами, нижче світових і внутрішніх. Вперше після підписання Угоди про асоціацію з ЄС експорт насіння соняшника за результатами 2020 р. (головним чином врожаю 2020 року), до країн ЄС значно перевищив 100,00 тис. т (більше ніж на 30%). При цьому не було використано право України на застосування додаткових заходів.

Зростання цін на продовольчому ринку на соняшникову олію було прогнозованим, враховуючи всі об'єктивні і суб'єктивні фактори, які склалися як на світовому, так і внутрішньому ринку. Причини подорожчання олії в поточному році досить об'єктивні – високі ціни на соняшник через зниження врожаю та збільшення його експорту на початку маркетингового року, зростання світових цін на рослинну олію, і відповідна прив'язка до них внутрішніх цін, враховуючи експортну орієнтованість її збуту (не менше 95%), а також постійне зростання тарифів на всі складові вартості її виробництва.

Не дивлячись на всі труднощі підприємства олієжирової галузі України проводять зважену цінову політику, забезпечуючи першочергові поставки соняшникової олії в торговельну мережу. Виробники бутильованої соняшникової олії на теперішній час фактично субсидують внутрішній ринок, не дивлячись на світові ціни на даний продукт, оскільки, при високій вартості сировини підтримують на внутрішньому ринку ціни, нижче економічно обґрунтованих.

Проте, у другому кварталі поточного року виникла реальна загроза обмеження експорту соняшникової олії з України шляхом введення його квотування і ліцензування. З ціллю недопущення зупинки підприємств, та відчуваючи їх підтримку, керівництвом асоціації «Укроліяпром» була прийнята альтернативна пропозиція Мінекономіки про підписання 19 квітня поточного року Меморандуму про взаєморозуміння між Міністерством розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України і асоціації «Укроліяпром» в 2020/2021 маркетинговому році, що дозволило підійти до вирішення питання цивілізованим шляхом.

Однією з головних особливостей поточного маркетингового року стало встановлення максимального обсягу експорту соняшникової олії до кінця сезону на рівні 5380 тис. т.

Отже, зниження врожаїв, що обумовило дефіцит соняшника на внутрішньому ринку, і як наслідок, зростання цін майже вдвічі, призупинення роботи частини переробних підприємств та недозавантаження потужностей інших, а в кінці сезону – наміри держави заборонити експорт олії з України до

початку наступного сезону, що могло мати катастрофічні наслідки для всієї галузі, спричинили складну ситуацію на ринку олії. Тому, якщо раніше, у висококонкурентному середовищі для підприємств-виробників гостро стояло питання підвищення ефективності виробництва і збільшення його маржинальності, то на даному етапі найбільш актуальним постало питання виживання і розуміння подальших перспектив.

В таких умовах питання контролю якості на всіх етапах виробництва виходять на перший план, особливо для виробників, які постачають продукцію на експорт. Виробництво безпечної, високоякісної і функціональної продукції дає можливість виробникам розширювати свою присутність на ринку закордонних країн.

Потужності по переробці основних видів олійних культур в Україні на теперішній час оцінюються на рівні 24 млн. т. Найбільші виробники нерафінованої олії – агрохолдинги, які об'єднують декілька підприємств, зокрема ГК «Кернел» (до складу якої входять сім підприємств: Придніпровський, Бандурський, Вівчанський, Пересічанський, Полтавський, Кропивницький ОЕЗ і Українська Чорноморська індустрія), питома вага якої в загальнонаціональному виробництві складає 26,5%, BUNGE (Дніпропетровський та Миколаївський ОЕЗ) – 12%, ПГ «Виойл» (Вінницький та Чернівецький ОЖК) – 5,5%, холдинг «Миронівський хлібопродукт» – 4,3% [2].

Сучасні тенденції формування здорового раціону харчування диктують необхідність створення нових продуктів з підвищеною біологічною і фізіологічною цінністю. Виходячи з урахування можливостей вибору, істотними факторами залучення уваги споживачів є покращання смакових та інших споживчих властивостей продуктів, а також підвищення їх якості. Враховуючи міжнародні вимоги відносно якості і безпеки харчової продукції, які постійно стають все жорсткішими, а також прагнення українських виробників розширити свою присутність на закордонних ринках, ці питання стають все більше актуальними.

Список літератури

1. Масличный сезон 2020/21 – испытание на прочность для производителей подсолнечного масла Украины. *Масложировой комплекс*. 2021. №2 (73). С. 7–8.
2. Экономические показатели работы масложирового комплекса Украины в сентябре-июне 2020/21МГ. *Масложировой комплекс*. 2021. №2 (73). С. 9–19.

MEDICAL SCIENCES

CONCUSSIONS

Dhvanit Rajdeep

Student from 2nd Course
Bukovinian State Medical University
Chernivtsi, Ukraine.

Nazymok Ye.V.

c.med.s, Assitant of Profeesor,
Disaster and Military Medicine department
Bukovinian State Medical University
Chernivtsi, Ukraine

Biriuk I.G.

c.med.s, Assitant of Profeesor,
Head of Disaster and Military Medicine department
Bukovinian State Medical University
Chernivtsi, Ukraine

Introduction. A Trauma induced temporary alteration in functioning of our brain which rarely has any structural irregularity is considered as concussion! While according to some it is a just a type of mild brain injury even after having a concussion in a traumatic situation and just because it happens to be a very common sports and bicycle injury where majority of cases consist of 5 to 14-year-olds. Concussion mainly happens when a person's head or body is hit which may causes our brain to move quickly back and forth.it is high time that we understand that while concussions may not be life-threatening, but they happen in trauma situations and has multiple effects on our brain like second impact syndrome which at times can have serious consequences.

Connect to Concussions. Even after many researches, proof for axon tearing is lacking for concussion so as assumed by many concussions is due to rotational acceleration of the brain which may create a disordered metabolic cascade or biochemical injury such as altered metabolic reactions for carbohydrates or disordered adenine nucleotides [4] but we don't know where concussion occurs or origins of its symptoms in brain. Sometimes direct impact of head is not necessary for concussion it can also occur with a very big blow to the chest, for example a whiplash-type effects on neck and brain can coexist in concussions [1].

As you may know that there are more chances of concussion in brain of younger people than the brain of adult people as during younger age myelination is less so nerve fibers are less protected and may require more time to recover. Signs and symptoms of concussion are subtle so does not show up early and can even last for days, weeks or

TRENDS AND PROSPECTS DEVELOPMENT OF SCIENCE AND PRACTICE IN MODERN ENVIRONMENT

even longer that's why even if your child says if he or she is fine after a traumatic head hit or chest blow always try to go for a check up to doctor at least once otherwise later it may result in serious consequences like second impact syndrome. We also know that there is greater chance to having another concussion after previous one concussion and that subsequent concussions can occur with even lesser force and may take longer to resolve.

According to many doctors' signs and symptoms of a concussion may include: Headaches, ringing in the ears, Nausea, Vomiting, Fatigue or drowsiness, Blurry vision, Confusion, Feeling hazy and Amnesia (loss of memory), seizures [1].

Many of you know that there are some potential complications of concussion such as post-traumatic headaches and vertigo. post-concussion syndrome [5].

One more rare complication Second impact syndrome is experienced by an individual very rarely but it is a very serious condition in which, experiencing a second concussion before the first concussion is completely recover may resolve in a fast brain swelling and it is even more harmful when fluid builds up around brain which results in cerebral oedema causing intracranial pressure to increase. Discussed by many and so it has become a controversial topic in medical field that because of second impact syndrome many sudden deaths had been seen in athletes and young adults. Although cases of second impact syndrome cases are few but it results in some serious consequences later in life.

Doctors mainly test for concussions by including questions about its symptoms and a physical examination: Vision, Hearing, Balance, Coordination, Reflexes, Memory, Concentration and sometimes CT scan and MRI [5].

Sadly, people who have a concussion look and act normally, so it is hard for them and their teachers to know that they've suffered a concussion. the concussed brain should be rested to recover. During recovery, person shouldn't exert themselves physically and mentally like tasks which might increase their blood pressure or tasks which need concentration. Try to avoid consequent concussions as they to take longer to recover and may result in second impact syndrome [4]. Doctors usually prescribe aspirin free medications to relieve pain and sometimes may also recommend a very strong medications to counter some early complications. Usually, most people who have concussions recover in 7-14 days while some may require very longer time periods, and some never went back to normal [3].

To prevent concussions, one should wear protective gears especially for athletes like headgears padding and eye guards etc. [2] and vehicular accidents one should try to wear seatbelts and obey traffic rules to avoid harmful accidents all the time and use home safety measures like install window guards and try to block stairways especially for children and young ones as most of the times their age group has high concussion chances. Not much but there is increase in awareness in today times so some of measures mentioned above are used by some individuals to some extent to prevent concussions.

Conclusion. Some of you might know how complex and serious can be effects of concussion on one but ways to prevent a concussion is known to even less and now-a-days not only physical but mental and psychological effects of concussions should be taken seriously too as the physical effects of a traumatic concussion most of the time

are observable while the emotional and psychological effects are not taken seriously. Therapy might help in psychological aspects. if more people are aware about effects of concussions and if their necessary measures are taken carefully then cases of concussions will be less and many young lives will be less affected by it and they may lead a normal and very happy life in future.

References

1. DeKosky, S. T., Ikonovic, M. D., & Sam Gandy, M. D. (2010). Traumatic brain injury football, warfare, and long-term effects. *The New England journal of medicine*, 363(14), 1293.
2. Hrysomallis, C. (2016). Neck muscular strength, training, performance and sport injury risk: a review. *Sports Medicine*, 46(8), 1111-1124.
3. Katz, M., Lenoski, S., Ali, H., & Craton, N. (2020). Concussion office based rehabilitation assessment: a novel clinical tool for concussion assessment and management. *Brain sciences*, 10(9), 593.
4. Mesfin, F. B., Gupta, N., Shapshak, A. H., & Taylor, R. S. (2020). Diffuse axonal injury (DAI). In *Stat Pearls [Internet]*. Stat Pearls Publishing.
5. Ryan, L. M., & Warden, D. L. (2003). Post-concussion syndrome. *International review of psychiatry*, 15(4), 310-316.

CORRECTION OF INTRA-ABDOMINAL HYPERTENSION IN PATIENTS WITH SURGICAL PATHOLOGY IN CASE OF MORBID OBESITY

Ihor Kolosovych

Dr.Med.Sci., Prof.

Head of Department of Surgery #2

Bogomolets National Medical University, Kyiv, Ukraine

Sustained increase of intra-abdominal pressure (IAP) in patients with surgical pathology of the abdominal cavity can lead to disorders in the systems of a body, leading to the onset of abdominal compartment syndrome (ACS)[1]. A special risk group for the occurrence of ACS is patients with morbid obesity (MO)[2]. For the correction of intra-abdominal hypertension (IAH) a lot of techniques have been proposed [3]. In patients with MO, the most effective method for correction of IAH is laparolifting (LL)[4]. However, all known methods of LL are used with the use of an endolift, requiring special conditions (sterility, the presence of an anesthetist, etc.).

Objective: to improve the results of treatment of the IAH.

Methods. We have proposed a method for correction of IAH by applying an exolift, which is a special polyethylene sleeve 15 cm wide (50 microns thick), wrapped around the body of the patient at the level of the umbilical region. A polyethylene tube is inserted under the sleeve and connected to an electric aspirator. The space between the sleeve and the skin is sealed with adhesive tapes, after creating a negative pressure between the skin and the sleeve at a level of 1.15-0.20 bar, using two lifting ropes, fixed with one end to the sleeve on the anterior-lateral surfaces of the abdomen, and on the other hand to the holding mechanism of the bed. Then a conduction of a traction sleeve, and with it the anterior abdominal wall, is performed to normalize IAP. For the period from 2013 to 2016 the proposed method was used in 23 patients with surgical pathology of the abdominal cavity on the background of MO. Men were 13 people (56.5%), women - 10 (43.5%). The average age of patients was 52.3 + 1.2 years.

Results. The use of the proposed method of correction of IAH using LL in the composition of conservative measures to combat the IAH in patients with surgical pathology of the abdominal cavity allowed to reduce the incidence of systemic complications by 37.1%, local complications - by 19.3%, and the total mortality - by 9, 8%.

Conclusions. 1. Application of the proposed method for correction of IAH using LL can effectively reduce IAP in patients with surgical pathology of the abdominal cavity and avoid the development of ACP. 2. The method is non-invasive, convenient, easy enough and quick to use, can be done in the ward where the patient is, which makes it possible to apply it widely in medical practice.

Literature

1. Rogers WK, Garcia L. Intraabdominal Hypertension, Abdominal Compartment Syndrome, and the Open Abdomen. Chest. 2018 Jan;153(1):238-250. doi: 10.1016/j.chest.2017.07.023. Epub 2017 Aug 2. PMID: 28780148.

2. Sosa G, Gandham N, Landeras V, Calimag AP, Lerma E. Abdominal compartment syndrome. *Dis Mon.* 2019 Jan;65(1):5-19. doi: 10.1016/j.disamonth.2018.04.003. Epub 2018 Nov 17. PMID: 30454823.
3. De Laet IE, Malbrain MLNG, De Waele JJ. A Clinician's Guide to Management of Intra-abdominal Hypertension and Abdominal Compartment Syndrome in Critically Ill Patients. *Crit Care.* 2020 Mar 24;24(1):97. doi: 10.1186/s13054-020-2782-1. PMID: 32204721; PMCID: PMC7092484.
4. Khitar'Yan AG, Miziev IA, Provotorov ME, Veliev KS, Glumov EE, Kovalev SA, Abramyants MK, Khubiev ST. APPLICATION OF LAPAROSCOPIC LIFTING SYSTEMS IN PATIENTS WITH HIGH CARDIORESPIRATORY RISK. *Vestn Khir Im I I Grek.* 2016;175(4):62-6. English, Russian. PMID: 30457274.

PATHOGENIC FLORA AND ITS SENSITIVITY TO ANTIBACTERIAL AGENTS DURING PNEUMOEMPYEMA

Lopatenko Dmytro

Candidate of Medical Sciences,
assistant of surgical department №1
National Kharkov Medical University, Ukraine

Despite significant progress in pulmonology in last time, the problem of medical care for patients with nonspecific acute destruction of the lungs, accompanied by pneumoempyema, is one of the most difficult problems in pulmonology. The urgency of this issues caused by the high mortality, severity and duration. The growing number of patient's young and middle-aged, sometimes socially advantaged and necessitated the search for new approaches to diagnosis and treatment of this disease [Eur. J. Cardiothorac. Surg. - 2004. - Vol.26. - P. 503-507.]. Important place in the development of pathogens pneumoempyema belongs causative agents. The species composition represented by different combinations of strict asporogenous anaerobes with gram-negative aerobic microbiota with the predominance of anaerobic component (Kolesov AP et al , 1985).

Purpose of the work: To determine the species composition of microflora by pneumoempyema and establish its sensitivity to antibacterial agents.

Materials and Methods: We examined 109 patients with pneumoempyema. Patients for the study were selected without any specific causes of pneumoempyema (tuberculosis, cancer, etc.). Material for bacteriological examinations was pleural effusion. It was obtained from the pleural cavity in the day of hospitalization by puncture method. Crops were incubated for 18-20 hours at 37 ° C, determination of the sensitivity to antibiotics produced by disc - diffusion method .

Results and Discussion: In the analysis of the pleural fluid dominated Gram-positive bacteria, among which the most commonly seeded: *Streptococcus epidermidis*, *Streptococcus pneumoniae*, *Staphylococcus aureus*. Second place by the detection rate is occupied gram-negative bacteria, which are dominated *Pseudomonada aeruginosa*, rarely - *Escherichia Coli*, *Enterobacter spp*. In some of the examined patients (10.1%) were identified the pathogenic fungi of the genus *Candida*. Pathogenic fungi encountered in association with other microorganisms (*Staphylococcus aureus*, *Streptococcus epidermidis*, *Pseudomonada aeruginosa*), and independently.

Streptococci showed the greatest sensitivity to third-generation cephalosporins (ceftazidime) antibiotics, fluoroquinolones (gatifloxacin, levofloxacin); staphylococci - a combination of carbapenem and digidropeptidaza inhibitor (thienam), combination

of penicillin and β - lactamases inhibitor(klaforan), fluoroquinolones (ciprofloxacin), the causative agent of pulmonary infection *P. aeruginosa* - a combination of carbapenem and digidropeptidaza inhibitor (thienam) , a combined preparation of third generation cephalosporins and inhibitor of β - lactamases. *Candida* species were susceptible to amphotericin B, and not sensitive (just 27.3 % of strains) to an imidazole derivatives. In 10 patients were found *Pseudomonada Aeruginosa* strains with multidrug-resistant.

Conclusions: According to de-escalation tactics, before the results of bacteriological tests for initial antibiotic therapy in patients with pneumoempyema can recommend the following antibiotic regimens:

1. Combined drug third generation of cephalosporins and inhibitor of β - lactamases or penicillin combined drug of penicillin and inhibitor β - lactamase + fluoroquinolones (gatifloxacin, levofloxacin) + amphotericin B.

2. combined drug of penicillin and inhibitor β - lactamase + inhibitor drug carbapenem with digidropeptidaz inhibitor + amphotericin B. These combinations are most effective against pathogens, wich we founded by pneumoempyema, more than 96% founded microorganisms are sensitiv to them.

References:

1. Drain A .J. Ferguson J.I. & Sayeed R. Fibrinolytic treatment of complicated pediatric thoracic empyemas with intrapleural streptokinase (2014) Eur. J. Cardiothorac. Surg. (Vol.26). London, DC: APA.

2. Copley S.J., Wells A.U. & Rubens M.B. Functional Consequences of Pleural Disease Evaluated with Chest Radiography and CT (2009) Radiology. (Vol. 220). Washington, DC: APA.

3. Brutsche M.H., Tassi G.-F.& Gyorik S. Treatment of Sonographically Stratified Multiloculated Thoracic Empyema by Medical Thoracoscopy (2015). Oak Brook USA.

4. Varker K.A.& Thomas Ng Management of Empyema Cavity With the Vacuum-Assisted Closure Device (2016) Thorac. Surg. (Vol. 81). Chest, (2018). University of Michigan.

5. Yim A. C. Early results of endoscopic lung volume reduction for emphysema (2014) Thorac Cardiovasc Surg. (Vol. 127). University of California, Davis.

МЕДИКАМЕНТ-ІНДУКОВАНІ УРАЖЕННЯ ПЕЧІНКИ

Каньовська Л.В.

доцент, кандидат медичних наук

Микитюк А.А.

студентка 6 курсу 7 курсу БДМУ

Печінка виконує важливу роль у нашому організмі, вона фактично є маленькою очисною станцією нашого організму яка відповідає за його детоксикацію. Вона є першим органом який реагує на прийом ліків і зазнає токсичного ураження внаслідок їх побічних дій. Як результат це призводить до розвитку медикаментозного гепатиту.

Медикаментозні ураження печінки є значною проблемою сучасної медицини і суспільства. Особливо це актуально в теперішній час- час пандемії ковід. На даний момент присутній безконтрольний прийом іноді абсолютно непотрібних ліків без урахування їхньої токсичної дії на печінку. Небезпечним є той факт, що з метою самолікування пацієнти приймають ліки, денна й курсова доза яких можуть бути перевищеними, окрім цього, безконтрольний прийом антибіотиків, а інколи навіть в поєднанні, не покращує ситуацію. Сьогодні згідно з реєстром Livertox відомо понад 1000 медикаментів, біологічноактивних добавок, фітопрепаратів які володіють гепатотоксичною дією. На першому місці МУП стоять такі групи препаратів як протипухлинні, протитуберкульозні, антибіотики, проти судомні, статини, НПЗП і т. п..

За визначенням лікарські ураження печінки (ЛПП) це пошкодження печінки, викликане всіма типами ліків, що відпускаються за рецептом або без, включаючи невеликі хімічні молекули, біологічні агенти, фітопрепарати (ФП), дієтичні добавки і біологічні добавки до їжі (БАДи), що виникає в період в середньому від 5 до 90 днів від початку прийому [1, 2]. Можна підсумувати, що діапазон гепатотоксичних ліків є досить великим, звернемо увагу на декілька найпопулярніших та найвживаніші серед них. У кожному домі в аптечці ви знайдете ібупрофен. Досить буденний препарат який застосовують часто як знеболючий, але що скаже наша печінка на таке рутинне застосування даного препарату? Досі застосування даного препарату вважалося повністю безпечним проте нове дослідження, проведене вченими з Каліфорнійського університету доводить протилежне. Було проведене дослідження на мишах де тваринам вводили дозу ібупрофену 486мг на добу протягом двох тижнів, дана доза еквівалентна дозі дорослої людини. Було виявлено що ібупрофен викликає набагато більше змін в експресії білка в печінці ніж було відомо раніше.

Наступним найбільш поширеним препаратом в нашій аптечці є парацетамол. Гепатотоксичність парацетамолу є однією з найпоширеніших причин гострої печінкової недостатності у США та деяких країнах Європи. У США припозно

50% випадків ГПН є результатом пошкодження печінки парацетамолом. Половина випадків зумовлена щоденним прийомом ацетамінофену в добових дозах 4-10 г, хоча за результатом багатого центрального проспективного дослідження проведеного в США, ГПН може розвинутиися і у разі прийому даного препарату в дозі 2-4 г. Є чиники які сприяють токсичному впливі парацетамолу на печінку це прийом супутніх препаратів, голодування, системні захворювання та зловживання алкоголем.

Варто також пам'ятати що фітопрепарати і харчові добавки мають теж не менш виражений гепатотоксичний ефект. Найвищий рівень доказовості щодо гепатотоксичності мають препарати самої сили гайового, м'яти болотної, чистотілу, кава-кава, клопогону гроно видного. Вище наведено всього декілька прикладів гепатотоксичних ліків які рутинно застосовуються, але їх значно більше. Тож ризик розвитку МУП на даний момент значно зріс в порівнянні минулими десятиріччями у зв'язку з широко розвинутою фарміндустрією і легкодоступністю багатьох препаратів.

Механізм несприятливої дії медикаментів складний і не вивчений до кінця.

У печінці метаболізується практично кожен препарат, що потрапляє в організм. Більшість лікарських засобів має ліпофільну будову, що дозволяє їм легко проникати через клітинні мембрани. У результаті проходження низки біохімічних процесів у гепатоцитах, вони стають гідрофільними, що сприяє їх інактивації і легшому виведенню [4, 9,15]. Метаболізм ліків відбувається у дві фази. У першій вони піддаються окисненню, гідроксилюванню, що забезпечує посилення їх поляризації. Ферменти цитохрому P450 каталізують першу фазу метаболічних реакцій. Більшість з цих проміжних продуктів є нестійкими і мають високу реакційну здатність. Внаслідок реакцій можуть утворюватися метаболіти, більш токсичні, ніж вихідна речовина, що власне і може викликати ураження печінки. У людини метаболізм ліків, в основному, забезпечують цитохроми, які належать до трьох сімейств: P450 – I, P450 – II, P450 – III. Деякі лікарські засоби можуть індукувати та інгібувати ферменти P450. [1,8] Реакції другої фази виникають безпосередньо в печінці або поза нею. Вона полягає у кон'югації з ендogenousними сполуками (оцтовою, сульфатною, глюкуроновою кислотами, амінокислотами, глутатіоном), в результаті чого підвищується їх розчинність. Пізніше препарати з високою молекулярною масою можуть виділятися з жовчю, тоді як нирки екскретують дрібніші молекули.

Радою міжнародних організацій медичних наук (Council for International Organizations of Medical Sciences – CIOMS) виділені 3 типи ідіосинкратичних МІЗП: гепатоцелюлярний, холестатичний і змішаний. У випадку гепатоцелюлярного типу ураження відміна препарату призводить до поліпшення біохімічних показників у середньому на протязі 2 тижнів. При холестатичному або змішаному типах ураження позитивна динаміка може бути відсутня на протязі 4-х тижнів. Біохімічні зсуви, які спостерігаються більш тривалий час, дозволяють припустити наявність супутньої патології печінки або іншу етіологію існуючих порушень [6,8,10]

Крім ідіосинкратичних, з клінічної точки зору виділяють специфічні фенотипи МІЗП: реакція на медикаменти з еозинофілією та системними

симптомами (DRESS-синдром); аутоімунний гепатит, індукований медикаментами; холестатичні ураження печінки (вторинний склерозивний холангіт, дуктопенічний синдром); гостра жирова дистрофія; вузлова регенеративна гіперплазія; пухлини печінки. Причиною неопластичних новоутворень печінки стає використання анаболічних андрогенних стероїдів і пероральних контрацептивів. [4,12]

Надзвичайно важливим пунктом є діагностика МУП, адже на даний момент реєструється велика кількість малосимптомних МІЗП. Таким чином хворим які отримують гепатотоксичні препарати і при поліпрагмазії (не рідше одноразово на 2 тижні, а при тривалій терапії – одноразово на місяць) визначення активності амінотрансфераз, ЛФ і рівня білірубіну в сироватці крові. Якщо активність трансаміназ підвищена більш ніж в 3 рази, препарат відмінюють. Альтернативою відміни препарату, а також при необхідності продовження лікування гепатотоксичним препаратом, є зниження дози гепатотоксиканта з прийомом гепатопротектора [3].

Перейдемо від причин до наслідків і можливих шляхів вирішення даної ситуації. Який підхід до лікування варто обрати при розвитку МУП? Чіткої тактики ведення даного пацієнта на сьогодні немає. Якщо причиною ураження печінки було передозування певним препаратом починаємо із антидоту. Наприклад при ураженні печінки левуфлунамідом чи тербінафіном можна використовувати холестирамін в дозі 4 мг.. Специфічним антидотом при гепатотоксичності вальпроату є L-карнітин, парацетамолу- N – ацетил цистеїн. Гепатопротектори є також складовою терапії МУП.

На сьогодні така група препаратів як гепатопротектори ще не має точного визначеного місця в лікуванні ураження печінки є багато за і проти застосування даних препаратів. Деякі джерела при МУП рекомендують застосовувати такі групи гепатопротекторів: ЕФЛ, похідні розторопші, УРДХК, Антитоксична фракція(Гепадиф), Глутатіон(Гепавал), Лецитин(Ліюліф), Тіотріазолін. Нещодавно такий препарат як есенціале був повністю розкритикований і визнаний неактивним. Як щодо інших гепатопротекторів? Було проведено дослідження китайськими вченими щодо доцільності застосування гепатопротекторів при ураженні печінки протитуберкульозними препаратами. Результати дослідження показали що гепатопротектори не дають профілактичного ефекту на функцію печінки у пацієнтів які приймають протитуберкульозні препарати. В свою чергу французькі дослідники вказали на можливу гепатопротекторну дію даних препаратів за рахунок їхньої антиоксидантної здатності. Повідомляється про терапевтичний ефект уродесоксихолевої кислоти та геп тралу у пацієнтів з холестатичним варіантом МУП, проте певні терапевтичні ефекти даних препаратів ще мають бути підтверджені проспективними рандомізованими та контрольованими дослідженнями.

З цих даних можна зробити висновок що такі препарати як гепатопротектори мають поки недоведений терапевтичний ефект. Є багато статей які свідчать на їхню користь, але є і так само багато свідчень які спростовують їхню

ефективність при МУП. Дані препарати потребують додаткових досліджень щоб остаточно в'ясувати їхнє місце у терапії МУП.

Література

1. Гепатотоксичність ліків / Грицко Р.Ю. , Задорожний А.М, Герасун О.І та ін. //Гепатологія.-2014.-№2.-С.16-28
2. Дроговоз С.М., Гудзенко А.П., Бутко Я.А./ Побочное действие лекарств. С.М. Дроговоз, А.П. Гудзенко, Я.А. Бутко и др. // – Сим, Харьков. – 2010. – 479с.
3. Ивашкин В.Т., Барановский А.Ю., Райхельсон К.Л. и др. Лекарственные поражения печени (клинические рекомендации для врачей) // Рос. журн. гастроэнтерол. гепатол. колопроктол. – 2019. – № 29 (1). – С. 101-131
4. Медикаментозно–індукована гепатотоксичність // Медицинские аспекты здоровья женщин. – 2011. – №7/2. – С. 51 – 57.
5. Недашківський С.М. Медикаментозно зумовлені ураження печінки: принципи діагностики, патологічні зміни, підходи до лікування //Медицина невідкладних станів,-2019.-№2(97).-С. 62-70
6. Тлумачний словник з клінічної токсикології / Марков Ю.І., Недашківський С.М., Лоскутов О.А. — К., 2018. — С. 152.
7. Ткач С.М. Эпидемиология, патогенез, диагностика и лечение медикаментозно-индуцированных поражений печени // Здоров'я України. – 2018. – № 2. – С. 31-33.
8. Кушнір І.Е.Медикаментозні ураження печінки:епідеміологія, клініка, принципи діагностики та лікування <https://health-ua.com/article/50287-medikamentozne-urazhennya-pechnki-epdemologiya-klchn-proyavi-dagnostichn-kr>
9. Камышников В. С. Клинико-лабораторная диагностика заболеваний печени / В. С. Камышников. – Ї.: ЇЕДпрессинформ, 2013. – 96 с.
10. Квиташвили Ї. А. Оценка эффективности гепатотропного препарата легалон (обзор материалов научной конференции) / Ї. А. Квиташвили // Georgian medical news. – 2011. – №6 (195). – С. 71–76.
11. Можокина Г. Н. Экспериментальное обоснование применения ропрена для профилактики поражений печени, вызванных изониазидом / Г. Н. Можокина, Н. А. Алистратова, Л. П. Михайлова [и др.] // Туберкулез и болезни легких. – 2014. – №7. – С. 47–53.
12. Chalasani N., Björnsson E. Risk Factors for Idiosyncratic Drug-Induced Liver Injury // Gastroenterology. — 2010. — 138(7). — 2246-2259.
13. Cholongitas E., Theocharidou E., Vasiannopoulou P. et al. Comparison of the sequential organ failure assessment score with the king's college hospital criteria and the model for end-stage liver disease score for the prognosis of acetaminophen-induced acute liver failure // Liver Transpl. — 2012. — 18. — 405-12.[PubMed]
14. EASL Clinical Practice Guidelines: Drug-induced liver injury // Journal of Hepatology. – 2019. – P. 1-40.
15. Ye H., Nelson L., Gomez del Moral M. et al. Dissecting the molecular pathophysiology of drug-induced liver injury // World J Gastroenterol. – 2018. – № 24 (13). – P. 1373-1385.
16. Rutherford A., King L.Y., Hynan L.S. et al. Acute Liver Failure Study Group Development of an accurate index for predicting outcomes of patients with acute

liver failure // Gastroenterology. — 2012. — 143. — 1237-43. [PMC free article] [PubMed]

17. І.Е. Кушнір Медикаментозне ураження печінки: епідеміологія, клінічні прояви, діагностичні критерії та принципи лікування. // Гепатологія.- 2020- 10-12ст.

18. Laura R. Nikolas P. Liver injury induced by paracetamol and challenges associated with intentional and unintentional use // World J Hepatology-2020-12(4)6:125-136

19. Shanshan Wu 1, Yinyin Xia, Xiaozhen Lv, Shaowen Tang, Zhirong Yang, Yuan Zhang, Xiaomeng Wang, Daiyu Hu, Feiying Liu, Yanli Yuan, Dehua Tu, Feng Sun, Lin Zhou, Siyan Zhan Preventive use of hepatoprotectors yields limited efficacy on the liver toxicity of anti-tuberculosis agents in a large cohort of Chinese patients // J Gastroenterol Hepatol. 2015 Mar;30(3):540-5.

20. Gustavo Alberto de la Riva 1 2, Francisco Javier López Mendoza 1, Guillermin Agüero-Chapin Known Hepatoprotectors Act as Antioxidants and Immune Stimulators in Stressed Mice: Perspectives in Animal Health Care // Curr Pharm Des . 2018;24(40):4825-4837

УКРІПЛЕННЯ ПОТЕНЦІАЛУ І ПОСЛУГ ГРОМАДСЬКОГО ЗДОРОВ'Я В УКРАЇНІ

Котельникова Алла Олексіївна

слухачка 6 курсу

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара
Навчально-методичний центр післядипломної освіти
та підвищення кваліфікації

Науковий керівник:

Приходько Ольга Миколаївна

Кандидат наук з державного управління, доцент
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

Здоров'я нації є визначальним чинником соціально -економічного розвитку держави, оскільки такий розвиток напряду залежить від своєї головної складової – трудових ресурсів. Тому громадське здоров'я - це наука про захист та покращення здоров'я людей та їх спільнот. Ця робота досягається шляхом пропаганди здорового способу життя, досліджень з профілактики захворювань та травм, а також виявлення, запобігання та реагування на інфекційні захворювання.

Система громадського здоров'я — комплекс інструментів, процедур та заходів, що реалізуються державними та недержавними інституціями для зміцнення здоров'я населення, попередження захворювань, збільшення тривалості активного та працездатного віку та заохочення до здорового способу життя шляхом об'єднаних зусиль усього суспільства.

Громадське здоров'я сприяє скороченню диспропорцій щодо здоров'я. Значна частина спрямована на забезпечення справедливості, якості та доступності медичної допомоги. Тому особлива увага повинна приділятися соціальним детермінантам здоров'я, екологічним, поведінковим та професійним взаємозв'язкам здоров'я та хвороби, а також впливу політики, практики та втручанням у галузі охорони здоров'я на суспільство.

Європейський план дій щодо укріплення потенціалу і послуг громадського здоров'я – документ прийнятий на 62-й сесії Європейського Регіонального комітету ВООЗ у вересні 2012 році в масштабах всього Європейського регіону. Це не просто технічний документ для країн-членів Європейського регіону: це ініціатива, орієнтована на практичні дії, а його розробка і реалізація відображають цінності та принципи, закладені в основах політики Здоров'я-2020, в якій представлено бачення і напрямки політики в інтересах здоров'я в Європі у XXI столітті.

Як основи політики Здоров'я-2020 року, так і План Дій закликають до забезпечення прихильності справі поліпшення здоров'я і скорочення нерівностей з використанням «загальнодержавного підходу» і «підходу залучення всього суспільства», інтеграції взаємопов'язаних політик, зміцнення національних

систем громадського здоров'я та розвиток кадрових ресурсів; коли завдання поліпшення здоров'я пронизує механізми стратегічного керівництва в інтересах здоров'я, а процес прийняття рішень відображає базові принципи прав людини, соціальної справедливості, широкої залученості та участі, партнерських відносин і сталого розвитку.

Об'єднуючим принципом громадського здоров'я є властивий йому "громадський" характер, а також той факт, що воно головним чином орієнтоване на здоров'я населення в цілому. Громадське здоров'я може розумітися як ключовий аспект ширшої системи охорони здоров'я і може відігравати важливу роль в поліпшенні ефективності і результативності роботи системи охорони здоров'я. Зокрема, План Дій підкреслює важливість зміцнення системи ГЗ в рамках всієї системи охорони здоров'я та соціальних служб, зокрема через інтеграцію окремих послуг громадського здоров'я, наприклад, на рівень Первинної медичної допомоги.

Потенціал систем громадського здоров'я та механізми застосування послуг громадського здоров'я значно різняться в межах регіону. Ці відмінності відображають різницю в політичному визначенні пріоритетів та організаційних моделях систем громадського здоров'я, а також у розподілі функцій та відповідальності на різних адміністративних рівнях. Однак, у різних країнах відзначається багато подібностей, головним чином, щодо основних потреб в інформації, знаннях та компетенціях в галузі громадського здоров'я. При цьому, спільним викликом в цілому є систематична інтеграція основних оперативних функцій громадського здоров'я у всі сектори суспільства шляхом підвищення підзвітності, прозорості та участі.

Таким чином, кінцевою метою Європейського плану дій є впровадження та забезпечення здійснення 10 Основних Оперативних Функцій Громадського Здоров'я, котрі безпосередньо викладені у цьому документі і мають форму детального списку для оцінки потенціалу системи та послуг громадського здоров'я і заходів, необхідних для їх зміцнення.

Початковий перелік мав під собою міцний фундамент традиційних послуг громадського здоров'я, в якому чітко виділялись профілактика захворювань, епіднагляд і контроль захворювань, охорона навколишнього середовища, гігієна праці та зміцнення здоров'я.

У 2000-х коло пріоритетів розширилось і перелік функцій був змінений таким чином, щоб врахувати в ньому аспекти стратегічного управління (керівництва), фінансування та кадрових ресурсів, а деякі функції, такі як гігієна праці та гігієна навколишнього середовища, були згруповані разом під більш широкими заголовками (в даному випадку під заголовком «захист здоров'я»). Слово «функції» було замінено словами «оперативні функції» для того, щоб провести чітке розмежування між основними оперативними функціями громадського здоров'я і рамковими функціями системи охорони здоров'я. Крім того, з розвитком інформаційних технологій та соціальних ЗМІ було створено нову оперативну функцію – інформаційно-роз'яснювальну діяльність і комунікацію.

Перелік із десяти ООФГЗ відображає всі ці історичні поступки та охоплює наступні категорії:

- профільні послуги громадського здоров'я, пов'язані зі збором та обробкою інформації; її профілактикою захворювань, зміцненням і захистом здоров'я;
- функції системної підтримки, які створюють можливість для надання послуг належним чином забезпечуючи якісне управління системою, забезпечення кваліфікованими кадровими ресурсами, фінансуванням, комунікацією та науковими дослідженнями;
- а також, фокусування на справедливості відносно здоров'я, залучення населення і застосування моделей міжсекторального стратегічного управління.

Десять напрямків дій не є взаємовиключними. Наприклад, забезпечення компетентними кадрами громадської охорони здоров'я достатньої чисельності впливає з дій по кожному з інших напрямків; аналогічним чином, зміцнення механізмів стратегічного керівництва може бути застосовано до всього комплексу дій. Водночас, не варто сприймати ООФОЗ як 10 окремих послуг, адже кожна із функцій спрямована на реалізацію певних послуг. Вони можуть адаптуватися в залежності від різних умов і реалізовуватись групами або блоками. Наприклад, функція перша «Епіднадгляд й оцінка стану здоров'я» і функція друга «Моніторинг та реагування на загрози для здоров'я» в основному відносяться до аналітичної інформації з питань громадського здоров'я, яка може використовуватися при захисті й зміцненні здоров'я і профілактиці хвороб (що охоплено функціями 3-4-5), тоді як ситемні функції (з шостої по десяту) можуть розглядатися як такі, що сприяють удосконаленню надання послуг в цілому.

Варто також пам'ятати, що реалізація кожної із 10 функцій:

1-ше: здійснюється на усіх рівнях адміністративного управління, адже континуум реалізації кожної із функцій передбачає впровадження окремих послуг громадського здоров'я чи їх груп; і

2-ге: реалізація кожної функції не є суто лінійним явищем та саме застосування інтеграційного підходу сприяє ефективній імплементації у вирішенні поставлених завдань.

Саме у цьому контексті варто відмітити принцип міжсекторального підходу «Здоров'я у всіх політиках (Health in All Policies)».

Здоров'я у всіх політиках є спільним підходом в різних секторах суспільних відносин, який систематично враховує прогнози впливу та наслідки рішень для здоров'я, пошуку синергії та уникнення шкідливих наслідків для здоров'я населення з метою його покращення та досягнення справедливості у відношенні до здоров'я

Цей підхід спрямований на покращення здоров'я шляхом включення пріоритету здоров'я населення у процес прийняття рішень у різних секторах та сферах політики, у тому числі на усіх рівнях: національному, регіональному та локальному. Існують докази того, що міжгалузеві дії є драйверами «Здоров'я у всіх політиках» і що поточний соціальний, культурний, економічний та політичний контекст є благодатним ґрунтом для місцевого самоврядування у прийнятті інтегрованих заходів та політик щодо громадського здоров'я в інтересах громади. Здоров'я у всіх політиках – це спільна робота з покращення здоров'я населення та окремих його груп, де здоров'язберігаючий принцип

лежить у «серці» вироблення і впровадження політик (стратегій) у різних галузях та сферах суспільної діяльності.

Метою забезпечення реалізації цього принципу є, у першу чергу, поінформованість тих, хто приймає рішення про стан здоров'я населення на відповідній території та обізнаність про їх умови проживання, тобто про соціальні детермінанти, які по суті є здоров'яформуючими чинниками.

Варто зауважити, що в умовах конкурентності пріоритетів політик, у яких здоров'я та справедливість дуже часто не отримують перевагу над іншими цілями політики, важливим критерієм успішності у просуванні інтересів здоров'я є лідерська роль представників сектору громадського здоров'я, як на національному так і на місцевому рівнях, щодо адвокації забезпечення прозорого врахування питань громадського здоров'я при розробці політики, а також відкритого діалогу стосовно спільної вигоди для секторів та суспільства в цілому. При цьому надзвичайно важливим є застосування найкращих доказових практик впровадження політик в громадському здоров'ї, де інвестиції у профілактику демонструють економічні переваги та наслідки для здоров'я населення.

Економічно ефективні превентивні підходи можуть сприяти покращенню у сфері охорони здоров'я за нижчих та більш стійких витрат, при цьому підтримуючи універсальне охоплення послугами охорони здоров'я. Широкий спектр профілактичних підходів економічно ефективні, у тому числі в розрізі втручання, що стосуються екологічних та соціальних детермінант здоров'я, формування стійкості до зовнішніх впливів та сприяння здоровій поведінці, а також вакцинації і скринінгу. Докази свідчать, що профілактика є економічно ефективною як у короткостроковій так і довгостроковій перспективі. Крім того, інвестування в здоров'я приносить економічно ефективні результати не тільки для здоров'я, а також сприяє більш широкій стійкості з економічними, соціальними та екологічними вигодами.

Тому пріоритетом у виробленні політик і стратегій громадського здоров'я в Україні мають слугувати найкращі доказові практики країн-членів Європейського регіону, де інвестиції у профілактику демонструють економічні переваги та вигоди для здоров'я населення.

Список літератури

1. Концепція розвитку системи громадського здоров'я [Електронний ресурс] - Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/250214112>
2. Думанский Ю.В. Современное состояние систем здравоохранения мира: монография / Думанский Ю.В., Шутов М.М., Лобас В.М., Вовк С.М. – Донецк: ВИК. – 2013. – 368 с. – С. 33
3. Державне управління охороною здоров'я України: [монографія] / [Лазоришинець В.В., Слабкий Г.О., Ярош Н.П., Чепелевська Л.А., Шевченко М.В., Кутуза А.С., Ціборовський О.М., Істомин С. В., Кондратюк Н.Ю., Кучеренко Н.Т., Тяпкін Г.М.] – К., 2014. – 312 с. – С. 53

TRENDS AND PROSPECTS DEVELOPMENT OF SCIENCE AND PRACTICE
IN MODERN ENVIRONMENT

4. "Health 2020: the basis of European policy and strategy for the 21st century", [Online], available at: http://www.euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0017/215432/Health2021
5. Concept of public health system development, [Online], available at: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/250214112>

БІОХІМІЧНІ ЗМІНИ В КРОВІ ТА М'ЯЗЕВІЙ ТКАНИНІ ПРИ УШКОДЖЕННІ АХІЛЛОВОГО СУХОЖИЛКА

Кулева Олександр Валерійович

к.мед.н., лікар ортопед-травматолог
ДУ «інститут ортопедії та травматології НАМН України»

Нанинець Василь Ярославович

к.мед.н., лікар ортопед-травматолог
ДУ «інститут ортопедії та травматології НАМН України»

Пятковський Володимир Михайлович

к.мед.н., старший науковий співробітник
ДУ «інститут ортопедії та травматології НАМН України»

Ахілловий сухожилок (АС) – найбільший та найміцніший сухожилок тіла людини. Під час ходьби циклічне навантаження на нього перевищує 3500 N, але незважаючи на таку надзвичайну міцність, він часто зазнає розривів. Так, з усіх сухожилків АС та сухожилки ротаторної манжети ушкоджуються найчастіше. В патогенезі підшкірного розриву АС значне місце займають дистрофічні зміни, що зменшують його міцність. Існують дані про залежність між його міцністю та вмістом колагену, проте слід відмітити, що дані літератури стосовно вмісту колагену у сухожилках в нормі та патології представлені фрагментарно.

Ушкодження значного масиву сухожильної тканини, яким є АС, повинно супроводжуватись відповідними змінами метаболізму основних компонентів екстрацелюлярного матриксу – колагену та протеогліканів, які репрезентують перебіг дегенеративного та репаративного процесу, проте досліджень з даного питання ми не знайшли.

Метою даної роботи стало дослідження динаміки метаболічних змін колагену та глікозаміногліканів у пацієнтів із підшкірним розривом Ахіллового сухожилка.

Проаналізовані результати біохімічного дослідження крові та тканин у 22 пацієнтів із розривом Ахіллового сухожилка (АС). Було залучено 19 чоловіків та 3 жінки у віці 18 – 65 років в строки від 2 до 162 днів після розриву. В крові досліджували активність колагенази, концентрацію глікозаміногліканів (ГАГ), вільного та зв'язаного гідроксипроліну (ГП). Вміст колагену досліджували у проксимальній частині АС поруч з латеральною голівкою *m. gastrocnemius*. Відмічалась підвищена активність колагенази ($3,9 \pm 0,06$ мкмоль/мл), концентрації ГАГ ($0,069 \pm 0,02$ г/л) та вільного ГП ($6,18 \pm 0,04$ мкмоль/л) при зниженій концентрації зв'язаного ГП ($10,13 \pm 0,16$ мкмоль/л). Вміст колагену в АС суттєво знижений ($2,15 \pm 0,27$ мг/г; $< 4x$) з перших днів після розриву та продовжував знижуватись ($R^2 = 0,44$) в строки більше 160 діб.

Отримані нами результати стосовно вмісту колагену в АС при його ушкодженні подібні до даних Eriksen Н. та ін., які досліджували вміст колагену в АС при його розриві. Зразки відбирались з трьох ділянок: в місці розриву, на відстані 8 см від місця розриву (1-й контроль) та на відстані 16 см від місця розриву (2-й контроль). В якості норми був обчислений вміст колагену в аналогічних ділянках АС свіжих трупів (до 72 годин після смерті). За їхніми даними, вміст колагену в ушкодженому АС становив: в місці розриву 540 – 770 мг/г, 1-й контроль – 674 – 798 мг/г, 2-й контроль – 375 – 788 мг/г. Норма на відповідних ділянках становила 830 – 923 мг/г, 873 – 981 мг/г, 883 – 959 мг/г.

За нашими даними, вміст колагену в найбільш проксимальній частині АС при його розриві ще нижчий, ніж 2-й контроль Eriksen Н. та ін., хоча загалом результати співзвучні. Перевагою нашого дослідження є вивчення біохімічних змін при розриві АС в динаміці, що дає можливість оцінити спрямованість метаболізму колагену при даній патології.

Підшкірний розрив АС супроводжується змінами метаболізму екстрацелюлярного матриксу сухожильної тканини, що проявляється на тканинному рівні суттєвим зменшенням вмісту колагену у самому сухожилку з тенденцією до ще суттєвішого зниження, а у крові – тривалим підвищенням активності колагенази, рівня ГАГ та вільного ГП, зниженням рівня зв'язаного ГП. Результати нашого дослідження підтверджують існуючу в літературі думку, що тривалий безсимптомний дегенеративний процес в тканині АС передуює розриву.

АНАЛІЗ МАКРО- ТА МІКРОЕЛЕМЕНТНОГО СКЛАДУ СКРОНЕВОЇ КІСТКИ ТА НИЖНЬОЇ ЩЕЛЕПИ СКРОНЕВО-НИЖНЬОЩЕЛЕПНОГО СУГЛОБА ПРИ ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНІЙ ГІПЕРГЛІКЕМІЇ

Рубас Леся Василівна

старший лаборант кафедри
ортопедичної стоматології

Тернопільського національного
медичного університету
імені І.Я. Горбачевського, Україна

Мариновська Оксана Василівна

Лікар-ортодонт,

ТОВ Са-Ната, Україна

Розлади скронево-нижньощелепних суглобів часто зустрічаються у хворих на цукровий діабет [1]. Клінічні дослідження підтверджують, що у жінок симптоми ураження даних суглобів зустрічаються у 4 рази частіше, ніж у чоловіків [2]. При хронічній гіперглікемії порушуються всі види обмінних процесів, виникає резорбція кісткової тканини внаслідок дисбалансу остеобластної і остеокластної активності [4]. Однак, особливості мінерального складу кісткової тканини скронево-нижньощелепного суглоба при цукровому діабеті залишаються маловивченими.

Мета роботи – проаналізувати макро- та мікроелементний склад кісткової тканини скронево-нижньощелепного суглоба при експериментальній гіперглікемії.

Матеріали і методи. 45 лабораторних статевозрілих білих щурів-самців розділяли на 3-и групи: 1-а група – 15 інтактних тварин, 2-а – 15 щурів з одномісячним експериментальним цукровим діабетом, 3-я – 15 тварин з двомісячною патологією. Цукровий діабет моделювали шляхом одноразового внутрішньоочеревинного введення стрептозоточину фірми «Sigma» в дозі 50 мг/кг. Тварин виводили з експерименту через 1 та 2 місяці від початку експерименту. Мінеральний склад кісткової тканини скронево-нижньощелепного суглоба досліджували атомно-абсорбційним спектральним аналізом [3] Кількісні показники обробляли статистично [4].

Результати і обговорення. Атомно-абсорбційним спектральним аналізом в скроневій кістці та нижній щелепі експериментальних тварин визначали вміст мінеральних макроелементів кісткової тканини: кальцію (Ca), фосфору (P), натрію (Na), магнію (Mg), а також мінеральних мікроелементів: міді (Cu) та заліза (Fe). Встановлено, що вміст досліджуваних хімічних елементів в неуражених скроневій кістці та нижній щелепі був однаковим. В умовах змодельованої гіперглікемії мінеральний склад скроневої кістки та нижньої

щелепи виражено змінювався. Так, в скроневої кістці вміст кальцію, фосфору, магнію, міді та заліза зменшився, а макроелемента кісткової тканини натрію збільшився. Вміст наведених хімічних елементів у нижній щелепі змінився у більшому ступені. Більш виражені зміни мінерального складу досліджуваних кісток домінували при двомісячній експериментальній гіперглікемії.

Висновок. При експериментальній гіперглікемії у скронево-нижньощелепному суглобі виражено змінюється мінеральний склад скроневої кістки та нижньої щелепи, який характеризується зменшенням вмісту в досліджуваних кістках кальцію, фосфору, магнію та зростанням вмісту натрію. Вміст досліджуваних мінеральних мікроелементів кісткової тканини (мідь та залізо) в умовах змодельованого стрептозотоцинового цукрового діабету знижується.

Список літератури

1. Орленко В.Л. Гормональні характеристики діабет-асоційованих остеоартритів / В.Л.Орленко // Клінічна та експериментальна медицина. – 2020. – Вип.2 (154). – С.138–143.
2. Рубас Л. В., Мариновська О. В. Вплив експериментальної гіперглікемії на структуру диска скронево-нижньощелепного суглоба. XXIV міжнародний медичний конгрес студентів та молодих вчених, 13-15 квітня 2020 р. Тернопіль, 2020. С. 250.
3. Чайковська С.Ю. Аналіз вікової динаміки мінерального складу кісткової тканини коміркової частини нижньої щелепи у дітей дошкільного віку / С.Ю.Чайковська // Клінічна анатомія та оперативна хірургія. – 2016. – Т.15, № 3. – С.53-57.
4. Гржибовский А.И. Сравнение количественных данных двух парных выборок с использованием программного обеспечения Statistica и SPSS: параметрические и непараметрические критерии / А.И. Гржибовский, О.В. Иванов, М.А. Горбатова // Наука и здравоохранение. – 2016. – Т.3. – С.5-25.

ФОРМУВАННЯ ПЕРЕКЛАДАЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЯК ПОКАЗНИКА ЕФЕКТИВНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

Ірина САВКА,

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри іноземних мов для гуманітарних факультетів
Львівського національного університету імені Івана Франка,
ORCID ID 0000-0002-3213-0921

Тетяна Яремко,

викладач англійської мови, асистент кафедри іноземних
мов для гуманітарних факультетів,
Львівського національного університету імені Івана Франка, Україна

Світлана Гульченко,

викладач англійської мови педагогічного фахового коледжу
Львівського національного університету імені Івана Франка, Україна.

Вимоги до сучасного перекладача передбачають його високу продуктивність, гнучкість, здатність адаптуватися до швидких змін умов функціонування галузі. Зокрема, майбутній фахівець з перекладу має володіти необхідним багажем актуальних наукових і прикладних знань, спеціальних умінь і навичок, керуватися у своїй професійній поведінці гуманістичними цінностями, постійно прагнути до творчого пошуку й саморозвитку тощо. Під час підготовки перекладачів необхідно врахували певні психологічні аспекти, а саме; опора на принцип єдності свідомості та діяльності; опора на інтегровані асоціації, які є найскладнішими різновидами зв'язків психологічних процесів, що забезпечують повноту та цілісність знань; інтегративний підхід для вироблення професійного мислення; розвиток мотиваційного аспекту професійної діяльності на основі інтеграції різноманітних моральних та матеріальних чинників; розвиток прогностичних аспектів мислення, зокрема на базі міждисциплінарних асоціацій.

Під час фахової підготовки майбутнього перекладача відбувається формування професійної компетентності у перекладацькій діяльності, тобто системи теоретичних знань зі спеціальності, вироблення практичних умінь і навичок.

Професійна компетентність це інтегрована єдність знань, необхідних для успішного здійснення професійної діяльності, та досвіду, що передбачає не лише володіння необхідними практичними вміннями та техніками, а й наявністю в

фахівця відповідного змісту й особливостей цієї діяльності, що великою мірою зумовлюють творчий характер майбутньої професійної діяльності [1]. Професійна компетентність є результатом професійної підготовки та характеризує теоретичну, практичну і психологічну готовність майбутнього фахівця до реалізації професійної діяльності. Професійна компетентність є складником результату професійної підготовки, відповідна до переліку вимог, які пред'явлені даній професії. Критерієм професійної компетентності є суспільне значення результатів праці фахівця, його пріоритет у тій чи іншій діяльності [2, с. 70].

Ми вважаємо, що «професійна компетентність перекладача» це система якостей, наукових і практичних знань і умінь перекладача, що дозволяють йому вирішувати професійні проблеми та типові професійні завдання, які виникають у професійних ситуаціях використовуючи знання, професійний та життєвий досвід. Майбутній перекладач повинен бути готовим здійснювати професійну діяльність, виконувати професійні функції, вирішувати професійні завдання. Професійна компетентність перекладача це показник ефективної професійної підготовки, рівень сформованості професійної перекладацької діяльності.

Професійні компетенції фахівця з перекладу визначаються виробничими функціями, типовими завданнями діяльності:

– організаційно-адміністративна: здатність аналізувати процес ухвалення рішень з різних питань як об'єкту управління; особливості ведення та перекладу ділових паперів;

– функціональна: перекладач є особливою формою каналу передачі інформації в системі соціальних комунікацій;

– посередницька: готовність вести діалог, листування, переговори іноземною мовою у рамках рівня поставлених завдань тощо; застосовування правил дипломатичного етикету [4, с.135].

Майбутній перекладач повинен бути готовий до кооперації з колегами і роботи в колективі. Працюючи у колективі, фахівець повинен зрозуміти специфіку спілкування перекладача з клієнтом.

Професійна компетентність перекладача залежать від стану розвитку психологічної, педагогічної та філологічної наук, антропології та культурології, філософії освіти, а також соціального розвитку суспільства.

Список використаних джерел

1. Гулай О. І. (2009). Компетентнісний підхід як основа нової парадигми освіти. Педагогічні науки. 4, 45. (Gulay O. I. (2009). Competence approach as the basis of a new paradigm of education. Pedagogical sciences. 4, 45).

2. Зозуля І. Є. (2012). Полікультурне виховання іноземних студентів вищих технічних навчальних закладів: автореф. дис. ... канд. пед. наук: Вінниця. (Zozulya I. E. (2012). Multicultural education of foreign students of higher technical educational institutions (PhD thesis abstract). Vinnytsia,

3. Колодій І. А. (2009). Аспекти формування інтегральної професійної компетентності у майбутніх перекладачів авіаційної галузі. Вісник післядипломної освіти. 11, 1, 112–118. (Kolodiy I. A. (2009). Aspects of formation of integrated professional competence in future translators of the aviation industry.

Bulletin of postgraduate education. 11, 1, 112– 118). URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vpo_2009_11%281%29__16.

4. Кривонос О. М. (2009). Інформаційно-комунікаційні компетентності майбутніх вчителів інформатики. Київ, III, 15, 131—137. (Krivonos O. M. (2009). Information and communication competencies of future computer science teachers. Kyiv, III, 15, 131-137).

ВПЛИВ ЗМАГАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА МОТИВАЦІЮ ДО ЗАНЯТЬ СПОРТИВНИМИ ТАНЦЯМИ У ЮНИХ СПОРТСМЕНІВ

Горбенко Олена Володимирівна

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри гімнастики,
танцювальних видів спорту та хореографії
Харківська державна академія фізичної культури, Україна

Лисенко Альберт Олексійович

старший викладач кафедри гімнастики,
танцювальних видів спорту та хореографії
Харківська державна академія фізичної культури, Україна

Сучасний етап розвитку вищих досягнень в танцювальному спорті характеризується переходом на професійну основу. Це висуває підвищені вимоги до якості управління підготовкою танцювальних пар, неодмінною умовою якого є об'єктивна оцінка досягнутого рівня майстерності. Основу такої оцінки, поряд з іншими показниками, складають результати контролю змагальної діяльності, так як тільки в умовах гострого суперництва в повній мірі проявляються як позитивні, так і негативні сторони підготовленості спортсменів.

Зміст програм підготовки танцювальних пар високого рівня виконавської майстерності в значній мірі залежить від повноти та достовірності інформації, отриманої в результаті контролю змагальної діяльності спортсменів. У танцювальному спорті в якості основних критеріїв оцінки змагальної діяльності та спортивної майстерності танцюристів фахівці рекомендують використовувати показники ефективності і результативності. Питання контролю та оцінки змагальної діяльності танцюристів знаходилися прямо або побічно в центрі уваги багатьох фахівців. Однак кожен конкретний випадок обмежувався рішенням лише окремих приватних завдань, які стояли перед дослідником.

Багато фахівців розглядають змагальну діяльність, зводячи її в ранг інтегрального показника, а спортивний конкурсний результат – як один з провідних критеріїв ефективності навчально-тренувального процесу. Тому при управлінні тренувальним процесом пропонується сконцентрувати зусилля на аналізі змагальної діяльності танцювальної пари і окремих танцюристів, так як тільки в умовах відповідальних змагань в повній мірі проявляються позитивні і негативні сторони підготовленості спортсменів [1,2,4].

Спортивні танці на паркеті є видом спорту з яскраво вираженою ранньою спеціалізацією, в якій стоїть завдання не тільки досягнення високих результатів, а й збереження здоров'я всіх учасників змагального процесу. В процесі багаторічної підготовки спортсмени-танцюристи відчують підвищені навантаження. Крім того, структура змагальної діяльності в цьому виді спорту

має свою специфіку, в результаті чого спортсмени часто не виявляють свої реальні можливості, а також у них можуть виникнути проблеми зі здоров'ям, особливо у юних спортсменів.

Тому надзвичайно важливо для тренерів в процесі занять формувати адаптаційні процеси в організмі спортсменів будь-якого віку, адекватні змагальним навантаженням, що дозволить уникнути шкідливого впливу на організм екстремальних умов, а також показати оптимальний для кожного результат.

Аналіз правил змагань виявив такі найбільш суттєві відмінності змагального процесу в танцювальному спорті від інших видів спорту:

По-перше, це вимоги до порядку проведення змагань, а саме:

- на великих і головних змаганнях сезону бере участь велика кількість спортсменів до 700 пар в кожній віковій категорії;
- на паркеті одночасно змагаються від 2-х до 25 пар;
- всі танці європейської та латиноамериканської програми (по 5 танців) і двоборства (10 танців) виконуються послідовно один за одним в суворо визначеній послідовності;
- попередні, відбіркові тури і фінал можуть проводитися без перерв.

По-друге, тимчасові вимоги, регламентують такі положення:

- зафіксовано тільки час виконання одного танцю (60 ± 10 с) паузи між танцями не регламентуються;
- у фінальному турі танці виконуються підряд, перерви між виконаннями 10 ÷ 15 секунд (час заповнення всіма судьями протоколів);
- тривалість активного періоду змагального дня може становити від 1 до 12 годин.

Такий регламент танцювального спорту поширюється на змагання спортсменів будь-якого віку (від 8 до 75 років). Основна відмінність танцювального спорту полягає в тому, що в фіналі одні і ті ж спортсмени виступають поспіль без перерв (від 5 до 10 разів) і що особливо важливо, з різними руховими локомоціями (різні танці).

Все це вимагало проведення хронометражу змагальної діяльності спортсменів на змаганнях різного рангу (чемпіонатах світу, Європи, національних чемпіонатах різних країн). Результати хронометражу півфінального та фінального турів змагань в дисципліні «Європейські» або «Латиноамериканські» танці) наведені на рис. 6.1 та рис. 6.2. На цих рисунках високий рівень на графіку позначає наявність рухової дії, а низький рівень – її відсутність [5].

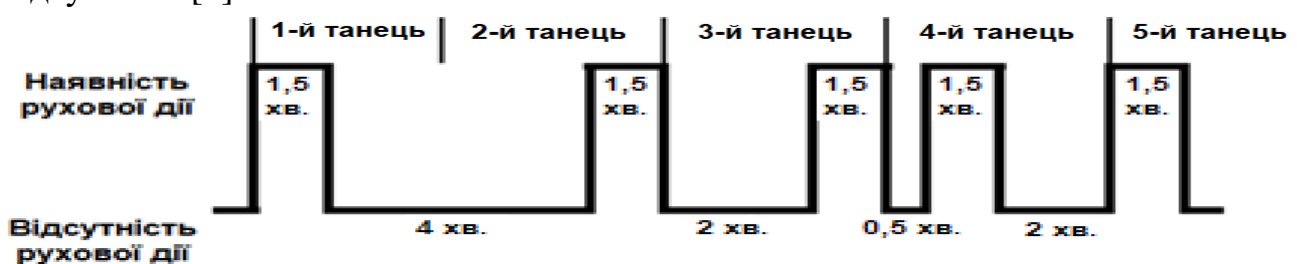

Рис. 1. Розподіл часу активних дій і пауз в півфіналі (при «випадковому» розподілі заходів між танцями) (Сивицький, 2012) [5]

Розглядаючи всі варіанти рухової активності в період змагальної діяльності, можна виділити три характерні режими діяльності:

- **перший режим:** РА – ДП – РА (рухова активність (1,5 хв.) потім довгострокова пауза (до 1,5-2 годин), знову рухова активність (1,5 хв.), потім знову тривалий спокій і т.д.). Такий режим характерний для попередніх турів на великих змаганнях;

- **другий режим:** РА – ВП – РА (рухова активність (1,5 хв.), потім пауза від 2 до 5 хвилин, достатня для повного відновлення і знову рухова активність). Такий режим характерний для відбіркових турів змагань будь-якого рівня;

- **третій режим:** РА – КП – РА (рухова активність (1,5 хв.), потім короткочасна пауза (15-20 с), знову рухова активність, потім знову короткочасна пауза і т.д.) [5].

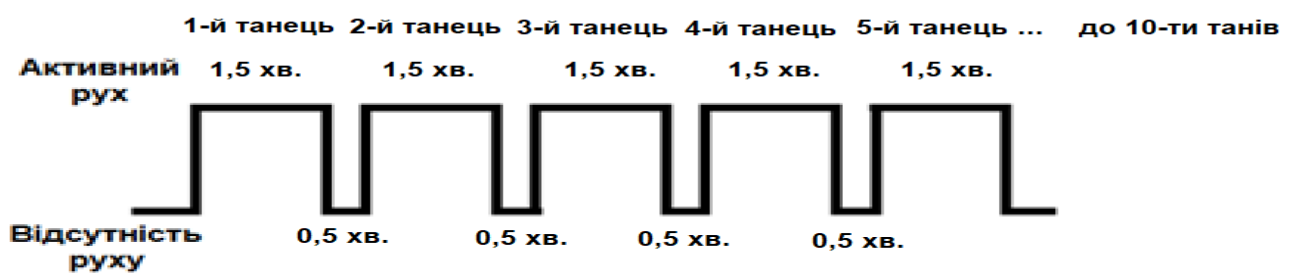

Рис. 2. Розподіл часу пауз і рухової активності в фінальному турі змаганні (Сивицький, 2012) [5]

Такий режим характерний для фінальних турів усіх змагань. Режим характеризується повним невідновленням функціональних систем організму спортсменів між періодами великих енерговитрат [4,5].

Розглядаючи ці режими можна зробити висновок, що для успішної змагальної діяльності під час багаторічного тренувального процесу необхідна підготовка організму спортсменів до різких переходів від повного спокою до активної рухової діяльності з одного боку, а з іншого боку – до активної рухової діяльності в умовах «повного невідновлення»

Список літератури

1. Костюкевич В.М. Теорія і методика тренування спортсменів високої кваліфікації: Навчальний посібник. Вінниця: «Планер», 2007. 273 с.
2. Лисенко А.О., Горбенко О.В. Спортивні танці (європейська програма): навч. посіб. Харків: ФОП Бровін О.В., 2020. 344. ISBN 978-617-7912-32-2
3. Ронь І.Н. Психолого-педагогические условия формирования соревновательной эмоциональной устойчивости конкурсных танцевальных пар: дисс. канд. пед. наук: 13.00.01; СГУ. Ставрополь, 2006. 224 с.
4. Осадців Т.П. Спортивні танці: [Навч. посібник]. Львів: ЗУКЦ, 2001. 340 с.
5. Сивицький В.А. Особенности соревновательной деятельности в танцевальном спорте / Ученые записки университета им. П.Ф. Лесгафта. 2012. № 10 (92). С. 146-150.

METHODOLOGICAL ESSENCE OF LEARNING SPEECH SITUATIONS IN THE PROCESS OF TEACHING FOREIGN LANGUAGE COMMUNICATION IN GYMNASIUM

Горошкін Ігор Олександрович,

кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник відділу навчання іноземних мов,
Інститут педагогіки НАПН України

An important component of a modern foreign language lesson is learning speech situations - communicative tasks that model various life circumstances and engage students in various types of speech activities. Researchers of the issue (M. Weisburd, S. Nikolaeva, O. Pasichnyk, T. Polonska, V. Redko, etc.) note that the systematic use of speech learning situations contributes to the enrichment of student vocabulary, promotes the development of their communication skills.

Given the fact that from elementary school students are familiar with the lexical topic "My family", we consider it appropriate to continue this topic in foreign language lessons in gymnasium. In this case, there is an expansion of socio-cultural information through modelling the situation on the sub-topics, such as "Professions of my family members", "Holidays in the family", "Animals that live with us", "My family's hobbies", etc.

From a methodological point of view, the content of the educational speech situation is important. If it corresponds to the age characteristics of students, takes into account the acquired knowledge, especially vocabulary, then it is interesting for children and encourages them to participate actively. The core of mastering the learning material is a situation that is modelled by the teacher or suggested in the textbook. In this case, a learner performs a certain social role (that of a brother, sister, son, daughter, grandson, granddaughter, etc.). Having received a certain social role, the learner should answer the questions: "Who am I?", "What are my qualities and disposition?", "What do I have to do?" Consequently, the task for students should be clearly set.

Psychologists (I. Zymnia, O. Sergeenkova, etc.) note that interesting topics for adolescents are those in which there are new facts for them, as well as those that involve discussion of deeds and relationships. Learners are interested in group work, during which the teacher divides the class into groups (each group is a family). The teacher sets roles for students: mother, father, grandmother, son, daughter, etc., and asks questions in turn, for instance, "Which family member do you want to be like?", "Who do you trust with your secrets?" Why?", "Who do you like to communicate with the most?" and other.

It is important that a learning speech situation would not become a formal or silent one. Practice shows that the use of visual aids (pictures, photographs, drawings,

collages, posters) enhances students' speech activity. For example, in order to learn vocabulary and grammar patterns, it is advisable to offer learners a variety of dialogic situations: "Help parents to choose a gift for grandma (younger brother, sister)", "Help grandpa shop in the supermarket", "Advise parents what movie to watch at the weekend", etc. A teacher can offer students to choose from the items in the pictures and explain their choice.

To create a situation as close as possible to life, it is important to determine a particular coordinate system defined by such factors as the communicative role of a person; his/her social status; activities performed by an individual, moral and ethical beliefs, etc. Students should take into account the extralingual features of communication (a dialogue with a younger brother or with a much older person; a familiar person or a stranger; the context of the communication, etc.).

Authors of modern textbooks [1; 3] try to engage students in various types of speech activities, offering educational speech situations, which do not have the capacity to address the specifics of each class (student). So it is up to a teacher-practitioner to determine the appropriateness of an educational speech situation and its potential to account for inclinations and interests of a learner and his/her psychological state in class.

The teacher's task is to create an environment of trust in class, because students should not be afraid to express their own opinions or make mistakes in speech.

Thus, practice shows that speech situations, which are close to real life, increase the effectiveness of the lesson, intensify the speech activity of students and promote their interest in the subject. The key to success is deemed to be taking into account the age characteristics of learners, non-verbal factors, the range of educational speech situations, which are able to arise students' interest, engage them in speech activities.

Список літератури

1. Карпюк О. Д. Англійська мова: 5-й рік навчання (English: year 5). 5 кл. : підручник для закладів загальної середньої освіти. 2-е вид., виправлене і доопрацьоване. Тернопіль : «Видавництво Астон», 2018. 240 с. : іл.
2. Навчальні програми з іноземних мов для загальноосвітніх навчальних закладів і спеціалізованих шкіл із поглибленим вивченням іноземних мов (Англійська мова) : Режим доступу: 70 <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-5-9-klas/programiinozemni-movi-5-9-12.06.2017.pdf>
3. Несвіт А. М. Англійська мова (5-й рік навчання). English (Year 5) : підруч. для закл. заг. серед. освіти : 5-й кл. 2-ге вид., доопрац. Київ : Генеза, 2018. 208 с.
4. Горошкін І.О. Ситуаційні завдання як педагогічна умова компетентісно орієнтованого навчання іноземних мов. Стан освітнього процесу в умовах викликів сьогодення : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Дніпро, 12 лютого 2021 р.) Міжнародний гуманітарний дослідницький центр, м. Дніпро, Україна, стор. 93-95.

РОЛЬ ТРУДОВОГО ВИХОВАННЯ У РОБОТІ З ДІТЬМИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

Завітренко Долорес Жораївна

кандидат педагогічних наук, доцент
Центральноукраїнського державного педагогічного
університету імені В.Винниченка,
Україна

Нагорна Олена Василівна

викладач,
Центральноукраїнського державного педагогічного
університету імені В.Винниченка,
Україна

Ковальова Анна

студентка кафедри педагогіки спеціальної та соціальної освіти
Центральноукраїнського державного педагогічного
Університету імені В.Винниченка,
Україна

Трудове виховання – це діяльність, спрямована на розвиток загальних здібностей, формування психологічної готовності, відповідального ставлення до роботи, а також впливає на розумовий і фізичний розвиток дитини. Трудове виховання – одне з важливих напрямків освітнього процесу, спрямоване не тільки на отримання первинних трудових знань, навичок і умінь, але і на духовне збагачення особистості, формування необхідних якостей поведінки в суспільстві, які сприяє ефективним формам спілкування.

Корекційно-розвивальний ефект може впливати лише за умови спеціальної організації трудового навчання, тобто якщо він є корекційно спрямованим. Максимально можливий розвиток може бути досягнуто лише при дотриманні таких умов: застосування програм та методів навчання, відповідних реальному віковому періоду та реальним можливостям дітей з ООП та цілям їх виховання. Трудова діяльність є однією з найважливіших факторів виховання особистості.

Виготський Л. С. надавав великого значення проблемі трудового навчання, її впливу на формування особистості дитини з ООП. Він стверджував, що найбільш ефективною формою впливу на вихованця є трудова діяльність, яку легше організувати. У процесі роботи у дітей з особливими потребами виробляються цілеспрямовані способи діяльності, які відіграють важливу роль у їх загальному розвитку.

Завдання закладу дошкільної освіти, окреслені в Законі України «Про освіту» та «Дошкільна освіта», передбачають трудове виховання дітей дошкільного віку, яке починається з молодшого віку. Базовий компонент

TRENDS AND PROSPECTS DEVELOPMENT OF SCIENCE AND PRACTICE IN MODERN ENVIRONMENT

дошкільної освіти визначає одне з завдань – це виховання за допомогою праці; головна мета – жити в гармонії з навколишнім середовищем, іншими людьми та з собою. Слід зазначити, що трудове виховання дітей дошкільного віку здійснюється на основі чинної програми, за якою працює ЗДО та програмами для дітей з особливими освітніми потребами.

Завдання трудового виховання в ЗДО:

- формувати в учнів позитивні особисті якості, прагнення до роботи, зацікавленість до праці дорослих та бажання наслідувати;
- формувати систему знань, необхідну для роботи, соціального та життєвого самовизначення;
- формувати мотивацію, позитивно-емоційне, ціннісне ставлення до праці як способу самореалізації людини;
- формувати досвід суспільно корисної виробничої діяльності, вміння використовувати знання на практиці;
- мотивувати відповідне ставлення до трудових обов'язків, бажання довести справу до кінця;
- розвивати трудові навички, навички самообслуговування;
- розширити уявлення про працю дорослих, соціальну значимість, її види, особливості;
- виховувати вміння працювати в колективі та шанобливе ставлення до праці тощо [3, с.5].

Трудове навчання дітей з ООП сприяє:

- розвитку навичок особистої роботи дітей, розширення уявлень про навколишнє середовище в процесі праці; виховання готовності до роботи в колективі;
- моральному вихованню;
- фізичному розвитку (поліпшення координації рухів рук, дрібної моторики, зорової координації);
- розумовому вихованню (розвиток сприйняття, уявлень, мислення, оволодіння різними знаряддями праці, набуття навичок планування та прогнозування результатів роботи);
- розвитку мовлення (збагачення та розширення словникового запасу);
- естетичному вихованню (вміння правильно та обережно працювати).

Під час роботи з дітьми використовуються різні види праці:

- праця самообслуговування;
- господарсько-побутова праця (замовлення на роботу тощо);
- праця в природі (догляд за рослинами та тваринами);
- ручна (художня) праця (робота з папером, природним матеріалом);

Методи та прийоми управління трудовою діяльністю дошкільників:

- формувати в дітей доброзичливе ставлення до всіх учасників трудової діяльності, прагнути допомагати один одному;
- види та зміст роботи повинні відповідати віку та індивідуальним можливостям дітей;

– створення сприятливої психологічної атмосфери, дотримання вимог безпеки, норм навантаження;

– спрямувати увагу та зусилля дітей на якість роботи;

– демонстрація, пояснення та приклад дорослого, створення ігрових та проблемних ситуацій, оцінювання тощо.

Форми організації елементарної трудової діяльності.

Доручення використовуються у будь-якому віці у всіх видах праці. Зазвичай вони походять від дорослої людини і різноманітні за складністю (прості, складні), способом організації дітей (індивідуальні чи колективні), часом виконання (короткотривалі, епізодичні, довготривалі). Вихователь пропонує дітям різні доручення, пов'язані з іграми, організацією діяльності та побутових процесів, виконанням індивідуальних запитів дорослих чи дітей.

Колективна робота організовується зі старшими дошкільниками 1-2 рази на тиждень. Це переважно побутова, художня праця, праця у природі. Для колективної роботи можна організувати дітей як фронтально (вся група), так і підгрупи. Важливо враховувати їх індивідуальні особливості. Зокрема, доцільно об'єднувати активних дітей з однолітками, більш пасивних у взаєминах, які їм симпатизують, а в різних вікових групах слід залучати молодших дошкільників до колективу старших дошкільників для збагачення життєвого досвіду дітей обох вікових категорій [4, с.27].

Особлива увага приділяється трудовому вихованню дітей з особливими освітніми потребами в дошкільному закладі. Під час вступу в дошкільний навчальний заклад діти, як правило, безпорадні у самообслуговуванні, а також у виконанні простих трудових доручень. У більшості випадків це пов'язано з недосконалою організацією виховання дітей у сім'ї. У процесі спеціально організованого трудового навчання особистість учня поступово вдосконалюється. Трудова діяльність може проходити в процесі навчальної діяльності не тільки на занятті, а й на прогулянках тощо.

Заклад дошкільної освіти з урахуванням індивідуальних та вікових особливостей дітей з особливими освітніми потребами в колективі однолітків вчить їх бути активними, ініціативними, робити усвідомлений вибір, досягати компромісного вирішення проблеми, приймати самостійні рішення.

Водночас досвід показав, що їм цілком доступне та посилене самообслуговування, прості види ручної праці, господарсько-побутової (прибирання ігрових осередків, догляд за кімнатними рослинами, різні доручення). Як і звичайні діти, вони здатні брати участь у суспільно-корисній праці дорослих. При наявності спеціальної організації праця в особливих дошкільників може набувати достатньо розвинених форм, здійснюючи вплив на розвиток їх особистості.

Важливою умовою трудового навчання дітей з особливими потребами є забезпечення принципу наступності та систематизації за роки навчання, суть якого полягає у послідовному розширенні та поглибленні знань і практичних навичок. Програмні вимоги до трудового навчання дітей з ООП мають бути освітніми, навчальними та мати чітко спрямований корекційно-розвивальний характер:

–забезпечити максимально можливу для даної дитини самостійність в побутовому і санітарно - гігієнічному обслуговуванні себе;

–виробити позитивне ставлення до посильних видів праці, готовність до допомоги в господарсько-побутовій праці в сім'ї або в закладі освіти, уміння виконувати нескладні види цієї праці;

–сформуванню звичку і позитивну установку до певного виду праці;

–за індивідуальних можливостей кожного навчити переключатися з виконання однієї знайомої операції на іншу, виконувати декілька взаємозалежних операцій послідовно;

–дати можливість вихованцям самообслуговуватись, жити в колективі, по можливості соціально адаптуватися в суспільстві.

В. О. Сухомлинський вважав трудове виховання учнів важливим елементом розумового, морального, естетичного та фізичного виховання. Він роз'яснював це у такий спосіб: «Праця – дуже складне явище, в якому розкривається ідейний, емоційний, розумовий, естетичний, психологічний, творчий смисл людського життя, виховання й самовиховання... Завдяки праці, через працю, через уміння й майстерність людина виявляє себе, як наймогутніша й наймудріша сила природи». Як бачимо, це філософське розуміння.

Знаходимо у Василя Сухомлинського і соціологічне розуміння феномену праці. У роботі «Методика виховання колективу» педагог пише наступне: «Праця – не просто засіб виховання. Це сама суть, зміст життя колективу й особистості. Виховання тільки тоді й виховання, коли воно трудове: без праці, яка ввійшла в духовне життя людини вже в роки дитинства, неможливе ні моральне, ні естетичне, ні фізичне, ні розумове виховання. Без праці немислимий колектив, бо тільки в праці – у віддачі фізичних і духовних сил для людей, у творенні щастя для людей – можливі відносини обов'язку, відповідальності, вимогливості.

У книзі «Серце віддаю дітям» педагог розглядає працю з педагогічної точки зору – як «засіб для досягнення цілого ряду багатогранних цілей виховного процесу – суспільних, ідейних, моральних, інтелектуальних, творчих, естетичних, емоційних».

В. Сухомлинський розробив принципи трудового виховання, детально охарактеризував їх, а також описав методи, форми і засоби трудової підготовки, що найбільш ефективно впливають на дітей.

Педагог вважав, що будь-яка праця має надзвичайно важливе значення. Він був переконаний, що тисячі комбінацій розумних рухів рук людини є одним із найбільш могутніх засобів розвитку її мозку, що розумна рука робить розумним мозок. Більш того, він підкреслював, що без праці людина не лише не може знайти свого покликання, а й не зможе існувати, бо це – «життєво необхідна діяльність». Переконливо підтверджують зазначене його численні статті, присвячені цій важливій проблемі: «Праця, покликання, щастя», «Підготовка учнів до трудової діяльності», «Праця і боротьба», «Праця і моральне виховання», «Природа, праця, світогляд» та ін.

Для того, щоб бажання працювати у дітей не зникало, треба займатися трудовим самовихованням. Це ще одне поняття, яке в надзвичайно доступній формі роз'яснюється у працях Василя Олександровича. Зокрема, у книзі «Сто порад учителю» він пише, що трудове самовиховання – це «заглиблення в самого себе, злиття розумових сил і майстерності рук, свідомо постановка мети й подолання труднощів».

Трудове виховання та трудове самовиховання, на думку вченого, мали сприяти виникненню у дітей майстерності рук та трудової культури. Під майстерністю рук він розумів «матеріальне втілення допитливого розуму, кмітливості, творчої уяви». А в поняття «трудова культура» вмещував «такий ступінь духовного розвитку, коли людина не може жити без праці в ім'я спільного блага, коли праця наповнює її життя високим натхненням, духовно збагачує життя колективу». Педагог був переконаний, що треба дбати й про те, щоб вихованці отримували від праці задоволення та ставилися до неї з любов'ю. Напевне, тому у своїх роботах він увів поняття «радість праці». Під нею він розумів «самовираження в праці» або «той складний духовний стан, коли людина з подивом і захопленням бачить витвір своїх рук, знаходить у ньому саму себе, своє напруження, години одноманітної, нічим не примітної праці».

Саме у навчально-виховному процесі відбувається розвиток усіх складових самовдосконалення особистості, у першу чергу потреби у самоствердженні та самореалізації, що є невід'ємною частиною соціального становлення сучасної людини.

Список літератури:

1. Базовий компонент дошкільної освіти. — К.: Видавництво, 2012. – 26 с.
2. Організація трудової діяльності в дитячому садку/Фесенко О.В. – Х.:ВГ «Основа»,2018. – 144 с.
3. Організація трудової діяльності в дитячому садку. –Х.:ВГ «Основа», 2008. - 187.
4. Комплекс програмно-методичного забезпечення «Зміст корекційно-спрямованого навчання і виховання розумово відсталих дітей у спеціальних дошкільних закладах» (програма з трудового виховання, методичні рекомендації, дидактичні матеріали) / О.В.Чеботарьова. — К.: 2012. - 112 с.
5. «Віконечко». Програма розвитку, навчання та виховання дітей дошкільного віку із затримкою психічного розвитку / за ред. проф. Т.В. Сак. – 2012. – 238 с.

ФОРМУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ У ЗДОБУВАЧІВ ПЕДАГОГІЧНОЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Клєба Анна Іванівна,

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри
інформатики КЗ «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»

Давидченко Інна Дмитрівна,

кандидат педагогічних наук, викладач кафедри
української лінгвістики, літератури та методики навчання
КЗ «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»

Нечипоренко Марина Олександрівна,

викладач кафедри іноземної філології
КЗ «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»

Реформування системи освіти в Україні відбувається на основі компетентнісного підходу, який повинен забезпечувати набуття здобувачами вищої освіти навичок та компетенцій, необхідних для ефективної діяльності у ХХІ столітті.

За компетентнісного підходу акцентується увага на ефективності освіти, причому як результат освіти розглядається не сума засвоєної інформації, а здатність людини діяти у різних проблемних ситуаціях [7].

На думку науковців А. Андрюхіної та О. Коротаєвої професійні компетенції виховують ціннісне відношення до обраної професії, що є одним із мотивів її здійснення й наголошують на виховній діяльності здобувачів освіти та створення умов для розвитку педагогічних компетенцій [1]. Тому актуальною та обов'язковою мусить бути педагогічна компетенція.

Аналіз літературних джерел показав, що дослідженнями педагогічної компетенції займалися науковці С. Архангельський, Т. Ісполатова, Ю. Саксонова, Т. Ул'яницька та багато інших. Водночас у здобувачів педагогічної освіти необхідно формувати виробничо-технологічну, соціально-комунікативну, рефлексивну та дидактико-технологічну компетенції, які разом з педагогічною компетенцією уявляють собою змістову основу професійно-педагогічної культури педагога професійної освіти.

Н. Кузьміна в якості окремих видів педагогічних компетенцій виокремлює: методичну компетенцію в області дослідження способів формування знань, умінь і навичок у здобувачів вищої освіти; психолого-педагогічну компетенцію в області мотивів, здатностей, спрямованості здобувачів вищої освіти; аутопсихологічну компетенцію [6].

У дослідженні Н. Залкіної до складу педагогічної компетенції входять комунікативна компетенція, а також компетенція простування діяльності. Дослідники В. Слагіна та Н. Ковальова вважають, що до складу педагогічної компетентності здобувачів вищої освіти, майбутніх педагогів, обов'язково

повинна входити дослідницька компетенція, відносячи її до однієї з ключових компетенцій у професійній педагогічній діяльності [3]. На їх думку, дослідницька компетенція представляє собою основу, яка розвиває інтелектуальні, комунікативні, проектувальні вміння, критичне мислення, креативність студентів.

А. Казарінова пропонує самоосвітню компетенцію, яка має формуватися у процесі навчання. Авторка трактує цю компетенцію, як «складний процес переростання самостійної роботи студента у самоосвіту» [4, с. 64]. Процес оволодіння цією компетенцією передбачає творчу активність та самостійність у придбанні знань у закладі вищої педагогічної освіти.

Необхідність формування у здобувачів вищої педагогічної освіти гендерної компетенції відмічена у дослідженні Л. Кобелянської [5]. Дана компетенція входить до складу загальнонавчальних та професійних компетенцій та являє собою інтегровану особисту освіту, що виявляється в діяльності при рішенні різноманітних соціальних та професійних завдань; передбачає наявність знань про сутність гендера і специфіку його конструювання в суспільстві, власне ціннісне відношення до розвитку особистості з позиції гендерного підходу, а також вміння виявляти ситуації гендерної нерівності та адекватно протистояти їм.

На думку І. Ващенко та М. Кляп можливе формування ще однієї компетенції – конфліктологічної, на основі поєднання різних видів діяльності й досягнення загальних і особистих цілей, і яка виявлятиметься через такі функції: мобілізаційну, інформативну, прогностичну, регулятивну, ціннісну, рефлексивну, інтегративну [2, с. 178].

Також, на формування педагогічних компетенцій може впливати участь у науково-дослідницьких конференціях з питань освіти. Здобувачі вищої освіти ознайомлюються із передовим педагогічним досвідом, можуть представляти свої власні дослідження.

Таким чином, процес формування педагогічної компетенції у здобувачів закладів вищої педагогічної освіти є найважливішою частиною сучасної підготовки фахівців у сфері освіти. Це обумовлено самим поняттям педагогічної компетенції, яка визначається як педагогічні здібності та професійно значущі якості, які необхідні для успішної діяльності у сфері освіти. Оволодіння випускниками зазначеними компетенціями дозволить успішно виконувати свої професійні та посадові обов'язки.

Список літератури

1. Андрюнина А.С. Формирование ценностного отношения к профессии у будущих педагогов во внеучебной деятельности. *Педагогическое образование в России*. 2016. С. 47–51.
2. Ващенко І. В., Кляп М. І. Конфліктологія та теорія переговорів: навч. посіб. К.: Знання, 2013. 407 с. (Вища освіта ХХІ століття).

3. Елагина В. С. Исследовательская компетенция как компонент профессионально-педагогической компетентности студентов педагогического колледжа. *Инновационное развитие профессионального образования*. 2015. № 1. С. 118–121.
4. Казаринова А. Ю. Опыт реализации новой программы спецкурса «Самообразовательная компетенция будущего учителя в педагогическом ВУЗе». *Вестник Челябинского государственного педагогического университета*. 2009. № 5. С. 63–72.
5. Кобелянська Л. С. Гендерна освіта в Україні: Реалії та перспективи. Проблеми освіти. *Науково-методичний збірник*. Вип. 36. К. : НМЦ ВО, 2003. С. 3–8.
6. Кузьмина Н.В. Акмеология: пути достижения вершин профессионализма. М. : Рос. акад. управления, 1993. 73 с.
7. Пометун О. І. Теорія та практика послідовної реалізації компетентнісного підходу в досвіді зарубіжних країн. *Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи*. Київ : К.І.С., 2014. С. 15–24.

МОДЕЛІ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ СТУДЕНТА У ВИЩІЙ ШКОЛІ США

Козубовська Ірина Василівна

доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри
загальної педагогіки та педагогіки вищої школи,
Ужгородський національний університет, Україна

Повідайчик Михайло Михайлович

кандидат економічних наук, доцент кафедри
кібернетики і прикладної математики

Сьогодні у вищій школі США наявний суттєвий досвід ефективного інтелектуального розвитку студентів – майбутніх фахівців. На думку американських учених, щоб мисленню можна було навчати, цьому необхідно надати структурний характер за допомогою моделі, що представляє набір взаємозалежних інтелектуальних операцій у вигляді системи структурних компонентів. Модель розвитку мислення служить організаційним каркасом, який створює змістову й структурну цілісність навчального процесу з інтелектуального розвитку студентів, інструментом визначення проміжних цілей і результатів навчання на кожному рівні розумових умінь відповідно до дидактичних можливостей навчального матеріалу для конкретної теми й конкретного заняття. У результаті навчання мислення здобуває характер системної планованої діяльності, у якій викладач веде за собою студентів, відслідковуючи й усуваючи ті труднощі, які перешкоджають становленню їх інтелектуальної компетентності. Чим більше інтелектуальних операцій освоїть студент, тем краще він підготовлений до майбутньої професійної діяльності. Особливість кожної моделі визначається структурою й складом інтелектуальних операцій [1; 2].

Аналіз різноманіття дидактичних пошуків теоретичного й теоретико-методичного плану дає можливість об'єктивно виділити із числа використовуваних у практиці вищої школи США модель «Thinking Dimensions» («Аспекти мислення»), розроблену групою американських учених (R.Brandt, C.Hughes, B.Jones, R. Marzano, S.Rankin, C. Sukhor) за підтримки Комітету з управління й розробки навчальних програм (Association of Supervision and Curriculum Development (ASCD)). Дана модель виступає носієм інваріантного комплексу універсальних способів розумової діяльності, іменованих «уміннями XXI століття», затребуваних у сучасному соціумі, які, тією чи іншою мірою, можуть бути сформовані на матеріалі будь-якого навчального предмета. Структурні компоненти даної системи концептуально зв'язані між собою завданням досягнення головної мети вищої освіти США – сформованість мислення високої організації, що свідчить про високий рівень інтелектуальної підготовки випускників.

У моделі «Аспекти мислення» категорії інтелектуальних операцій навряд чи утворюють таксономію в точному значенні цього слова, але це не розрізнені, а

тісно зв'язані елементи цілісного процесу навчання мисленню. Їхня єдність і взаємодія сприяє ефективності інтелектуально розвиваючого процесу й результату. У ролі планованих загальних і проміжних цілей виступають: контекстне знання, базові способи мислення, інтегральні розумові процеси, метакогнітивні стратегії, критично-творче мислення.

Рівень контекстного знання. Оскільки мислення є предметним, будь-яка дисципліна дає стимул і матеріал для реалізації завдань інтелектуального розвитку учнів. Предметний контекст служить ресурсом освоєння способів мислення, а способи мислення, у свою чергу, є засобом глибокого проникнення в суть предмета, вони забезпечують освітній результат у вигляді концептуального знання.

Рівень базових способів мислення. Хоча мислення являє собою інтегративне явище, дослідники одностайні в тому, що навчання ефективному мисленню передбачає освоєння спеціального набору способів раціональної розумової діяльності. Створені в такий спосіб механізми переробки інформації послужать інструментами поглибленого вивчення предметного змісту.

Способи розумової діяльності, що корелюють із категорією «знання», представлені в моделі «Аспекти мислення» як «способи придбання інформації». Мається на увазі необхідність звертання до способів діяльності, які спрямовані на виявлення наявних знань (постановка питань, відновлення по пам'яті, спостереження). Категорія «розуміння» на рівні конкретної практики передбачає застосування спеціальних способів організації інформації для складання чіткого поняття про предмет. Далі ми виділяємо групу способів «аналітичного освоєння інформації», що формують уміння виробляти об'єктивну оцінку на основі певних уявлень про взаємозв'язки й принципи наукового й повсякденного знання. Головним результатом аналітичного етапу є формування досвіду побудови обґрунтованого судження. Способи оцінки й формування позиції стосовно інформації пов'язані з умінням суб'єктивного тлумачення значимості того або іншого продукту діяльності, виходячи із внутрішніх або зовнішніх критеріїв. Головне значення досвіду побудови оцінних суджень полягає в тому, що студенти, «здобуваючи вміння оцінювати погляди інших, зможуть оцінити й свої власні».

Складні розумові операції більш високих рівнів включають усі пізнавальні вміння нижчих рівнів, які виступають у ролі «будівельного матеріалу» для інтегральних розумових процедур.

Рівень інтегральних розумових процедур (thinking processes) представлений розумовими операціями продукування й застосування знання. Стратегії продукування або застосування знання включають: розв'язок проблемних завдань, прийняття рішення, дослідження, письмові міркування. Розумова операція «усне міркування» (oral discourse) служить як для придбання, так і для використання знання. Освоєння вмінь цього інтелектуального рівня необхідно для інтелектуальної самореалізації індивіда.

Рівень метакогнітивного знання регулює когнітивну систему.

Аналіз різноманіття дослідницьких трактувань категорії «метапідзнання» дозволяє виділити ряд компонентів цього аспекту розумової діяльності. Загалом

дослідження в цій області групуються навколо двох видів метакогнітивних умінь: здатності пізнавальної рефлексії, що представляє вміння самооцінки власних знань і здібностей і здатності самоуправління розумовою діяльністю. Останнє передбачає знання про процеси власного мислення, а також здатність саморегуляції власної розумової діяльності.

Освоєння розумових операцій високих рівнів, побудова обґрунтованих суджень та інтелектуальний досвід перетворення ідей на певному рівні суб'єктності ведуть до підвищення рівня інтелектуальної культури, для якої властиві інтелектуальна самостійність, продуктивність, гнучкість, критичність, внутрішня організованість і вміння створити мотивацію. Поступово формується поведінкова модель, яка передбачає такі якості: самостійність мислення, системність, визнання чужої істини, відмова від спрощених раціональних схем, наполегливість і ретельність в інтелектуальній діяльності, вираженість суджень, прийняття інших точок зору, готовність дотримуватися критичності у ставленні до себе, віра в силу розуму, вміння будувати діалог і йти на розумний компроміс, соціальна відповідальність за прийняті рішення та ін. Ці якості сприяють досягненню рівня критично-творчого мислення, що проявляється в умінні логічного, обґрунтованого міркування, формулюванні зважених суджень [3].

Слід відзначити, що поняття «мислення вищого порядку», «критично-творче мислення», «продуктивне мислення», «інтелектуальне мислення», в американській науковій літературі зазвичай використовуються в як синоніми.

Список літератури

1. Cartwright, R., Weiner, K. Student Learning Outcomes Assessment Handbook. Montgomery County, Maryland: Montgomery College Publishing, 2009. 101p.
2. Costa, A.L. The thought-filled curriculum. *Educational Leadership*, 2008. Vol. 65. No.5. P.20 - 24.
3. Brown, N.M. Critical thinking in the business curriculum. *Journal of Business*, 2004. Vol.79. No.4. P. 232 - 236.

ДЕЯКІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ

Козубовський Максим Ростиславович

аспірант кафедри загальної педагогіки
та педагогіки вищої школи,
Ужгородський національний університет, Україна

Сьогодні українська держава переживає дуже складний, нестабільний період розвитку. Гострота політичних, соціально-економічних проблем, різка майнова диференціація населення, розрив у системі старих і нових моральних норм і цінностей привели до духовної кризи, дезадаптації більшості соціальних груп населення, насамперед, дітей, підлітків, молоді як найбільш вразливих категорій. Результати наукових досліджень (К.Андросович, М.Блажківський, І.Ковчина, В.Оржеховська, І.Парфанович, І.Трубавіна, Т.Федорченко та ін.) свідчать, що значна частина дезадаптованих неповнолітніх схильні до девіантної поведінки. Все це, безперечно, актуалізує питання дослідження різних аспектів проблеми адаптації.

Відомо, що термін «адаптація» запозичений з латинської мови і означає пристосування. Наприклад, це може бути пристосування організму, особистості до різних впливів чи умов життя, які постійно міняються [1, с.10]. Низька адаптивність або її відсутність характеризуються терміном «дезатація».

Розрізняють різні види адаптації, проте зазвичай вони взаємозв'язані. Наприклад, психологічна адаптація особистості в суспільстві відбувається завдяки таким психологічним механізмам, як рефлексія, ідентифікація, емпатія тощо. Соціальна адаптація – процес пристосування індивіда до умов соціального середовища, формування адекватної системи стосунків із соціальними об'єктами, інтеграція особистості в соціальні групи, діяльність щодо освоєння стабільних соціальних умов, прийняття норм і цінностей нового соціального середовища. Як слушно відзначає О.Безпалько, без психологічної адаптації соціальна була б неможливою [2, с.8].

У сучасній літературі поняття «адаптація» має певну багатозначність. Теоретичний аналіз дозволяє зробити висновок про те, що сьогодні немає єдиної точки зору на цей феномен. Однак загальним для всіх досліджень адаптації залишається уявлення про даний феномен як про взаємодію індивіда й середовища [3].

Слід підкреслити, що людині протягом свого життя неодноразово доводиться зустрічатися зі змінами соціального середовища. Це приводить до того, що минулий досвід суб'єкта стає недостатнім і непридатним для життя в нових умовах, і людина виявляється в ситуації, що передбачає необхідність змінювати себе, або середовище, або те й інше разом, тобто людина виявляється перед необхідністю адаптуватися до умов, що змінилися, навіть в умовах соціальної й економічної стабільності.

Адаптація – це динамічний процес. Завдяки цьому, рухливі системи живих

організмів, незважаючи на мінливість умов, підтримують стійкість, необхідну для існування, розвитку й продовження роду. Процес адаптації реалізується щоразу, коли в системі «організм-середовище» виникають значимі зміни, і забезпечується формування нового гомеостатичного стану, який дозволяє досягати максимальної ефективності фізіологічних функцій і поведінкових реакцій. Оскільки організм і середовище перебувають не в статичній, а динамічній рівновазі, їх співвідношення міняється постійно, а, отже, постійно повинен здійснюється процес адаптації.

Адаптація як суспільний феномен виступає складним структурно-функціональним духовно-практичним утворенням, що проявляються на всіх рівнях соціального життя людей. Завдяки цьому адаптація стає одним з найважливіших універсальних способів подолання кризових негативних суспільних явищ і підготовки людей до включення в інноваційні соціальні системи. Тим самим адаптація забезпечує послідовність і закономірність трансформації суспільства, зниження ризику прояву деструктивних тенденцій і гармонізацію складних соціальних відносин. Адаптація до соціальних змін у суспільстві зв'язана, насамперед, з існуванням нормативно регульованої в історичний період часу соціентальної системи. Її найважливішими компонентами виступають різноманітні економічні, соціальні, політичні й ідеологічні структури. Соціокультурні системи є «ядром» змісту форм адаптації до соціальних змін. Це відбувається у зв'язку з тим, що вони безпосередньо впливають на характер сприйняття такого роду змін, оскільки в їхній основі можна виділити певний вид культури. Адаптація до економічних змін відбиває елементи економічної культури й повинна опиратися на них. Коли люди адаптуються до політичних змін, вони звертаються до норм політичної культури. Адаптація до духовно-моральних змін пов'язана з моральною культурою. Адаптація до змін в освітній сфері пов'язана з культурою освіти, у професійній сфері – з професійною культурою, у дозвіллевій сфері – з культурою дозвілля і т.д. Складніше з адаптацією до соціальних змін. Вона має відношення не до якої-небудь однієї сфери культури, а до декількох, оскільки соціальні зміни мають комплексний характер і можуть диференціюватися залежно від тієї або іншої соціальної сфери людської життєдіяльності.

Специфікою людської адаптації є те, що цей процес пов'язаний із соціалізацією людини, з процесом засвоєння соціальних норм поведінки, з «входженням у соціальний світ». По суті соціальна адаптація є найважливішим механізмом соціалізації. Але якщо «соціалізація» являє собою поступовий процес формування особистості в певних соціальних умовах, то поняття «соціальна адаптація» підкреслює, що у відносно короткий проміжок часу особистість або група активно освоює нове соціальне середовище, яке виникає в результаті соціального або територіального переміщення, чи при зміні соціальних умов.

Соціальна адаптація є цілеспрямованою взаємодією елементів свідомості й поведінки соціального суб'єкта й ціннісної системи зовнішнього для нього середовища з метою встановлення між ними відповідності й подолання розбіжностей взаємин. Адаптація виступає як різновид суспільних відносин,

процесів, діяльності й соціальних інститутів, які оптимізують і направляють її розвиток. Головні цілі адаптації як суспільного феномена – подолання дисфункцій соціальної системи, гармонізація взаємозв'язків соціального суб'єкта з елементами середовища. Процес соціальної адаптації має конкретно-історичний характер, який по-різному впливає на особистість і підштовхує її до певного вибору механізмів дії в заданому контексті часу.

Процес соціальної адаптації необхідно розглядати на трьох рівнях:

- суспільство (макросередовище) – адаптація особистості й соціальних прошарків до особливостей соціально-економічного, політичного, духовного й культурного розвитку суспільства;

- соціальна група (мікросередовище) – адаптація людини до соціальної групи (виробничий колектив, родина, навчальний колектив та ін.), яка передбачає продуктивну взаємодію;

- сам індивід (внутрішньо особистісна адаптація) – прагнення досягти гармонії, збалансованості внутрішньої позиції і її самооцінки з позицією інших індивідів.

Процес соціальної адаптації безперервний, зважаючи на те, що в соціальному середовищі відбуваються постійні зміни, які потребують нових способів пристосування індивіда.

Результатом соціальної адаптації особистості є її адаптованість. Адапованість може бути внутрішньою, що виявляється у формі перебудови функціональних структур і систем особистості при певній трансформації середовища її життя і діяльності (у цьому випадку зовнішні форми поведінки й діяльності особистості змінюються відповідно до зовнішніх вимог середовища; зовнішньою (поведінковою), коли особистість внутрішньо змістовно не перебудовується і зберігає себе, свою самостійність; змішаною, при якій особистість частково перебудовується і пристосовується до середовища, його цінностей, норм і водночас зберігає своє Я. Якщо ж особистість не може пристосуватись до умов середовища, виникає часткова або повна дезадаптація.

Список літератури

1. Словник іншомовних слів. Укладач О.Давидова. Тернопіль: Підручники і посібники. 2010. 430 с.
2. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери. За заг.ред. Зверевої І.Д. Київ–Сімферополь : Універсум, 2013. 536 с.
3. Терміни і поняття. Соціологія. Навчальний енциклопедичний словник-довідник. За загальною реакцією проф. В.М.Пічі. Львів. Вид-во «Новий світ - 2000», 2018. 502с.

МЕТОДИ І ЗАСОБИ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ДІТЕЙ

Котелянець Юлія Сергіївна,

доктор педагогічних наук, доцент
доцент кафедри методик дошкільної та початкової освіти
Центральноукраїнський державний педагогічний університети
імені Володимира Винниченка, Україна

Оптимальним періодом для активного навчання соціальної поведінки, засвоєнню мовних, комунікативних знань, умінь і навичок, а також їх розуміння і грамотного застосування є молодший шкільний вік. Пізнавальні процеси переходять на новий рівень розвитку. Діти адаптуються до нового соціального оточення, вчаться взаємодіяти між собою та з дорослими в процесі навчальної діяльності. В цьому віці виникає потреба в отриманні навичок спілкування, уміння встановлювати та підтримувати різні форми взаємовідносин. Стає актуальним наявність комунікативних здібностей, знань, умінь і навичок. Навчання іноземної мови в початковій школі має виражені особливості. У перші роки навчання у школярів відбувається інтенсивне накопичення мовних засобів, необхідних для вирішення досить широкого кола комунікативних завдань. Надалі учні будуть реалізовувати ці ж завдання в інших ситуаціях спілкування, у рамках нових тем. Однак первісне нагромадження мовних і мовленнєвих засобів відбувається саме на першому етапі. При цьому істотний вплив на ефективність процесу навчання надає динаміка накопичення мовних засобів, послідовність, обґрунтованість і інтенсивність їх введення.

Проблемою психолого-педагогічних основ навчання іноземної мови дітей молодшого шкільного віку займалися, як вітчизняні так і зарубіжні вчені, такі як: Wright A., Phillips S., Басіна А., Бідюк І., Роман С., Бігич О., Вишневецький О., Захарченко А., Кочергіна Л., Максименко С.

Мозок людини найбільш активно сприймає та запам'ятовує інформацію протягом першої половини життя. Таким чином, надання можливості вивчення англійської якомога раніше є вирішальним. Науковцями доведено, що чим пізніше дитина починає вивчати іноземну мову, тим складніше йде процес її засвоєння. Хоча варто зазначити, що даний аргумент треба розглядати з точки зору індивідуальних особливостей та здібностей кожної дитини. На початкових етапа успішність навчання та ставлення дітей до будь-якого навчального предмету залежить від того, які методи використовує вчитель. Дуже часто методи та засоби, які використовують і які дають результати в середній та старшій школі, не працюють у початковій школі. У цьому віці всі діти мають виражену потребу у вивченні іноземної мови, у кожного є свій природний інтерес та цікавість до всього нового. Але, як і в інших предметах, рівень знань дітей неоднаковий і саме ставлення школярів до вивчення мови сильно різниться. Прогрес і заключні вміння, бажання говорити англійською мовою залежать не

лише від здібностей дітей та особистості педагога. Визначальним є методика викладання англійської мови в школі. Методика викладання англійської мови в початкових класах має бути основана на іграх, наочних методах, активній діяльності та повинна бути зрозумілою учням.

Методика викладання англійської мови повинна базуватися на комунікативному методі [4, с. 15]. Комунікативний метод навчання англійської мови в початковій школі передбачає розвиток навичок письма, читання, сприйняття почутої інформації та говоріння. Учні вчать розуміти автентичні тексти, ситуації та аудіо діалоги. Уроки мають бути структуровані таким чином, щоб містити в собі життєво важливі теми, наприклад, про школу сім'ю, хобі тощо. Важливо використовувати завдань в парах та групах, адже діти використовують мову, розмовляючи між собою в процесі підготовки, і звикають до вільного спілкування. Ще одна ефективна методика – проектна. Діти протягом декількох занять знайомляться з темою, правилами граматики, новою лексикою, дізнаються цікаву інформацію.

Для закріплення матеріалу можна запропонувати дітям створити проєктів. Це може бути індивідуальна, парна або групова робота з подальшим її викладом та обговоренням [5, с. 34]. У процесі занять діти мають можливість розвивати мовні навички і одночасно реалізують свої творчі можливості. Метод проєктів передбачає не тільки міцне засвоєння навчального матеріалу, але й всебічний розвиток особистості учнів, їх дружлюбне та толерантне ставлення, як вчителя так і один до одного, товариськість та бажання допомагати іншим.

Метод проєктів забезпечує реалізацію особистісного підходу до учнів, який потребує, перш за все, ставлення до дітей, як до людей з їх власними потребами, можливостями та прагненнями. Для того, щоб уроки англійської мови були продуктивними, вчитель має зацікавити дітей іноземною мовою. Важливо використовувати ігри при вивченні англійської мови в початкових класах. Педагог має урахувати такі основні особливості молодших школярів, як активність, рухливість, емоційність та нестабільність уваги. Ігрові завдання допомагають учням відволіктись від підручників та правил і корисно провести час. Правильне планування та використання ігор сприяють тому, що іноземна мова сприймається не як складний матеріал, який потрібно вивчити, а як доступний засіб спілкування.

Багато вчених та педагогів не вважають за потрібне пояснювати у початковій школі граматичні категорії (поняття часу чи порядок слів у реченні), незалежно від того, наскільки візуально це робиться [1, с. 65]. Граматичні ігри на певну тему сприяють швидкому, більш ефективному засвоєнню матеріалу, без особливих зусиль учнів. Тому, у процесі викладання мови для учнів молодшого шкільного віку навчальна гра відіграє важливу роль. Велика кількість ігрових предметів та наочності сприяють швидшому та міцнішому засвоєнню матеріалу. Виконання звичайних граматичних вправ зазвичай змушує школярів помилитися. Участь у іграх допомагає дитині повністю зосередитися на ході гри і почуватися впевненіше і вільніше, що сприяє уникненню страху помилок. При такому використанні гри у школярів формуються: позитивне ставлення до навчання, до англійської мови, вміння слухати один одного, вміння та бажання

включатися в колективну навчальну роботу; самовираження, самоствердження. Таким чином, гра на уроках у початковій школі просто необхідна.

Викладання англійської мови не може проходити без аудіо та відеоматеріалів. Пісні завдяки своїм ритмічності, емоційному тону та частому повторенню фраз допомагають дітям краще запам'ятовувати лексичний матеріал. [6, с. 94].

Відеоматеріали можна використовувати на будь-якому етапі уроку. Наприклад відеозаписи можна використовувати як фонетичну вправу. Діти мають можливість не лише почути чітку правильну вимову слів, але й більш глибоко зрозуміти побачити сюжет, про який йде мова. Пояснюючи новий, в процесі перегляду відео можна повторити пройдені лексичні одиниці, прослухати текст, продемонструвати сюжетні картинки для подальшого говоріння, вирушити в уявну. Можна використати відео, як фізкультхвилинку для переключення виду діяльності учнів та попередження втомлюваності; під час заключної частини уроку у вигляді гри на закріплення матеріалу тощо.

Робота з використання відеоматеріалів передбачає виконання ряду вимог:

- повинні відповідати темі, яка передбачена програмою;
- перед переглядом відеоматеріалу педагог має попередньо чітко сформулювати завдання з якою метою відео застосовується;
- відео має бути не тривалим за часом або ділитися на змістові відрізки, які можна повторювати декілька разів під час одного або декількох занять [2];
- вимова диктора має бути чітка, зрозуміла, бажано використовувати записи носіїв мови;
- відеоматеріали повинні відповідати віковим особливостям учнів;
- матеріал, який підібраний на відеозаписі, має спиратися на наявний рівень знань учнів та їх досвід;
- після перегляду відео обов'язково відбувається виконання завдань за змістом викладеного матеріалу [3]

Школа XXI століття вимагає докорінних змін, які дозволять дітям адаптуватися до умов світу, які постійно та швидко змінюється. Раннє вивчення іноземної мови є дуже важливим для дітей, адже від успішності залежить успіх в оволодінні предметом на наступних етапах.

Список використаних джерел

1. Гусак Л. Є. Застосування методу асоціативних символів у процесі вивчення англійського лексичного матеріалу. *Наук. вісн. Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки*. 2011. № 17. С. 15–19.
2. Куліченко Н. М. Використання відеоматеріалів на уроках англійської мови [Електронний ресурс]. 2015. Режим доступу до ресурсу: <http://dnz156.klasna.com/uk/article/vikoristannya-vidiomaterialiv-na-urokakh-angliisko.html>.
3. Пшенянікова Н. О. Використання відеофільмів на уроках англійської мови [Електронний ресурс]. *Науковий вісник Донбасу*. 2012. № 1. Режим доступу до ресурсу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvd_2012_1_13.
4. Роман С. В. Методика навчання англійської мови у початковій школі : [навчальний посібник]. Київ: Ленвіт, 2009. 216 с.

TRENDS AND PROSPECTS DEVELOPMENT OF SCIENCE AND PRACTICE
IN MODERN ENVIRONMENT

5. Foreign Language Teaching in Primary Schools: Issues and Research. – Irish National Teachers' Organisation, Dublin, 2001. 67 p.
6. Key Data on Teaching Languages at School in Europe, EACEA; Eurydice; Eurostat, 2012.
7. Make your lessons brighter / [упоряд. С. Тулупова, І. Берегова]. – Київ: Ред. загальнопед. газ., 2005. 128 с.

ІННОВАЦІЙНІ ФОРМИ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛЯ ДО РЕАЛІЗАЦІЇ КОМПЕТЕНТІСНО ОРІЄНТОВАНОГО НАВЧАННЯ

Левченко Фессалоніка Григорівна

кандидат педагогічних наук, доцент,
старший науковий співробітник
відділу профільного навчання
Інститут педагогіки НАПН України

Одним з оновлюючих етапів у розвитку шкільної освіти є активне використання компетентісного підходу до формування змісту та організації освітнього процесу. Зазначені обставини активно впливають на підвищення професійної майстерності вчителя, що полягає у освоєнні ним нових знань, оволодінні сучасними компетенціями, методами і технологіями, які б дозволили йому удосконалити освітній процес відповідно до тих вимог і підходів, що актуальні для сьогодення.

Основне завдання сучасної школи полягає у формуванні духовно, інтелектуально, психологічно підготовленої до самостійного життя особистості. Зміни, що сьогодні відбуваються у всіх сферах задекларували, що суспільство потребує професійнокомпетентної молоді, яка володіє вміннями швидкої адаптації в нестабільних умовах, виявляє здатності до ризику, самостійного вибору сфер діяльності, поведінки, орієнтованої на успіх, саморегуляції. У зв'язку з таким підходом перед школою постає завдання, суть якого в тому, щоб не вчити, а навчати вчитися, підготувати майбутнього випускника до неперервного навчання.

Головним виконавцем нововведень в освітньому процесі закладів загальної середньої освіти є вчитель, якому теж постійно необхідно вчитися для підвищення власного професійного рівня. Таким чином свідома діяльність, що направлена на удосконалення особистості вчителя як фахівця: адаптування своїх індивідуально неповторних якостей до вимог педагогічної діяльності, постійне підвищення професійної компетентності та неперервне вдосконалення якостей своєї особистості дістала назву самоосвіта.

Самоосвіта розглядається як складова і результат усього процесу духовного розвитку особистості, її загальної культури [1, с. 4]. У вузькому контексті самоосвіту розглядають як один із головних методів самовиховання. Тоді як у широкому – вона наближається за своєю суттю до поняття самовиховання [3, с. 19].

Процес опанування самоосвітньою діяльністю непростий і багатогранний та передбачає методичний супровід.

Існує багато форм для здійснення ефективної самоосвітньої діяльності вчителів. Найбільш ефективними з точки зору сьогодення є: проект; розробка електронних уроків, посібників тощо; розробка пакету тестового матеріалу в

електронних оболонках; створення особистої методичної чи предметної web-сторінки; створення електронної бібліотеки творів художньої літератури згідно програм тощо.

Проект як форма організації самоосвітньої діяльності вчителя представляє гнучку модель, що орієнтована на творчу самореалізацію особистості, розвиток її можливостей у процесі створення нового продукту шляхом самостійних, інтерактивних дій з обов'язковим представленням результатів.

У процесі роботи над проектом відбувається: підвищення особистої впевненості кожного виконавця проекту; розвиток комунікативних компетентностей; забезпечуються умови для розвитку критичного мислення, що сприяє рефлексії педагогів; формування та розвиток уміння пошуку шляхів вирішення проблеми; розвиток дослідницьких умінь, спостережливості, уміння висувати гіпотези, узагальнювати.

Для сучасного інформаційного суспільства характерними рисами є швидкий розвиток науки та техніки, виникнення нових інформаційних технологій та «старіння» отриманих знань. Темп оновлення відомостей та баз знань настільки швидкий, що протягом життя людині доводиться неодноразово підвищувати свою кваліфікацію або отримувати нову. Освіта упродовж усього життя є не тільки реальним, але й необхідним явищем. Для успішної освіти та самоосвіти учителю-предметнику необхідно володіти певним набором компетентностей, у тому числі й інформаційно-комунікаційними [2; с.6].

На разі форми самоосвітньої діяльності, що передбачають застосування ІКТ технологій, зокрема: розробка електронних уроків, посібників тощо; розробка пакету тестового матеріалу в електронних оболонках; створення особистої методичної чи предметної web-сторінки; створення електронної бібліотеки є актуальними і своєчасними ще й у час активного дистанційного навчання в закладах загальної середньої освіти.

Електронний урок як особливий вид електронного освітнього ресурсу, присвячений темі одного уроку, і призначений для самостійного вивчення матеріалу. Цей ресурс укладається відповідно певному сценарію, контенту та має обов'язково зворотний зв'язок.

Розробка такого типу уроку вимагає від учителя сформованого досвіду застосування ІКТ у своїй професійній діяльності, орієнтованого на сучасні освітні результати. Слід зазначити, що ІКТ-компетентним учителем вважають не лише того, у якого є різні посвідчення про відповідну ІКТ-підготовку, а й наявні знання і вміння втілювати ці знання в педагогічну діяльність.

Використання зазначених інноваційних форм у процесі самоосвітньої діяльності вчителя сприяє підвищенню його професійної компетентності і формуванню ключових компетентностей учнів закладів загальної середньої освіти.

Отже, сучасний педагог має бути готовим до змін, що відбуваються в системі освіти, здатним сміливо приймати педагогічні рішення, виявляти ініціативу, творчість. Це пов'язано, насамперед, із проблемами саморозвитку особистості та творчою самореалізацією педагога, новими концептуальними підходами до

реформування загальної середньої освіти. Значну роль у цьому відіграє самоосвіта.

Список літератури:

1. Айзенберг А. Я. Самообразование: история, теория и современные проблемы : учеб. пособие для вузов. – М. : Высш. шк., 1986. 128 с.
2. Іліницька Н. Організаційно-педагогічні умови музичної самоосвіти / Мистецтво та освіта. 2001. № 4. С. 19–22.
3. Грабовський П. П. Інформаційні технології і засоби навчання. 2009. №1(9). – Режим доступу: <http://www.ime.edu-ua.net/em.html>.

БЕГ НА КОРОТКИЕ ДИСТАНЦИИ

Мендигалиева Шолпан Абдиевна

Магистр п.н., старший преподаватель кафедры
«Физическая культура и спорта»

Казахский национальный педагогический университет им.Абая, Алматы,
Республика Казахстан

Кенджибаев Ахмирза Борисович

Магистр п.н., преподаватель кафедры
«Физическая культура и спорта»

Казахский национальный педагогический университет им.Абая, Алматы,
Республика Казахстан

Баймурзаев Танирберген Хамитович

преподаватель кафедры
«Физическая культура и спорта»

Казахский национальный педагогический университет им.Абая, Алматы,
Республика Казахстан

Жакып Куаныш Кайсарулы

Магистр п.н., преподаватель кафедры
«Физическая культура и спорта»

Казахский национальный педагогический университет им.Абая, Алматы,
Республика Казахстан

Сержанұлы Біржан

Магистр п.н., преподаватель кафедры
«Физическая культура и спорта»

Казахский национальный педагогический университет им.Абая, Алматы,
Республика Казахстан

Бег - одно из старейших и испытанных средств укрепления здоровья. В Древней Греции на одной из скал были высечены слова: «Если хочешь быть сильным- бегай, хочешь быть красивым - бегай, хочешь быть умным -бегай». Дошла до нас и такая фраза, автором которой считают Горация: «Если не бегаешь, когда здоров, будешь бегать, когда заболеешь». Слова эти проникнуты верой в целебную силу бега.

Воздействие бега на организм чрезвычайно разнообразно. Он благотворно влияет на состояние нервной системы, уравнивает процессы возбуждения и торможения. Профессор К. Ф. Никитин объясняет положительное влияние бега на психофизическое состояние организма тем, что в это время в коре больших полушарий появляются сильные зоны возбуждения. Они подавляют в мозгу доминантные очаги возбуждения, обуславливающие угнетенное или

раздраженное состояние, человека, его нервно-эмоциональное напряжение. Существенным также является улучшение нейрогуморальной регуляции деятельности мозга, происходящее вследствие интенсивного, но размеренного притока импульсов с ритмично работающих во время бега мышц.

1. ОБЩИЕ СВЕДЕНИЯ О БЕГЕ НА КОРОТКИЕ ДИСТАНЦИИ.

Бег на 100 м характеризуется тем, что на всем протяжении дистанции нужно полностью использовать свои скоростные возможности. Спортсмены мужского пола для выполнения норматива ГТО на серебряный значок должны пробегать 100 м за 14,3 с, их средняя скорость на дистанции при этом составит 7,0 м/с. У девушек на этой же дистанции скорость приближается к 5,9 м/с. Специалисты подсчитали, что при беге с такой скоростью усилия, развиваемые мышцами ног при толчке, у мужчин составляют 240 кг, у девушек - 200 кг. Порой приходится сталкиваться с не совсем приятными примерами. Так, новый, облегченный, норматив ГТО IV ступени в беге на 100 м у девушек равен 17,0с (серебряный значок) и 15,7 с (золотой значок). Большинство же студенток и в это время не «укладывается». Например, в Киевском университете средний результат в беге на эту дистанцию составляет 18 с, в ряде ленинградских вузов-18,2. Примерно такие же результаты и у студенток большинства белорусских вузов. Основная причина этого- низкий уровень развития физических качеств. Для самостоятельной подготовки к выполнению норматива в беге на 100 м можно использовать повторный метод с пробеганием трех-четырех отрезков по 20-30 м с максимальной скоростью и интервалами отдыха до восстановления пульса 110-120 уд/мин. Кроме того, можно применять переменный метод: пробегание двух отрезков по 30 м с максимальной скоростью и последующим переходом на спокойный бег 150-200 м. Таких ускорений желательно выполнить 3-4.

2. ТРЕБОВАНИЯ К ФИЗИЧЕСКОМУ РАЗВИТИЮ, К УРОВНЮ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ ОТДЕЛЬНЫХ СИСТЕМ ОРГАНИЗМА.

Ныне по каждому виду спорта разработаны основы спортивной ориентации, спортивного отбора, определены этапы многолетней подготовки к рекордным результатам с изменяющимися задачами и тестами. Установлены требования к физическому развитию к уровню функционирования отдельных систем организма, к параметрам психической устойчивости и др. для каждого этапа подготовки. В этих целях применяются информативные специальные тесты педагогического, психологического, медицинского и медико-биологического контроля, определяющие успешность и своевременность (по возрасту) прохождения каждого из этапов спортивного пути, который занимает около 10 лет непрерывной подготовки. Планирование многолетней подготовки спортсменов высокого класса связано с научнообоснованным установлением оптимальных возрастных границ, в которых обычно демонстрируются наивысшие спортивные результаты. Во многих видах спорта периоды «первых больших успехов» или «оптимальных возможностей» достижений наивысших спортивных результатов совпадают или с периодом обучения будущего специалиста,

или со временем начала профессиональной деятельности после окончания высшего учебного заведения.

Модель бегуна-барьериста высокого класса (на дистанции 110 м расставлены 10 барьеров, высотой 106,7 см) указывает, что оптимальный рост этих спортсменов 186-192 см. Между тем на Олимпийских играх 1952 г. в Хельсинки эту дистанцию выиграл «малыш» Г. Диллард, рост которого 176 см. Но недостаток роста у него компенсировался высочайшей для барьериста скоростью бега. Ведь тот же Г. Диллард в 1948 г., случайно не попав на отборочных соревнованиях в состав олимпийской команды США на «своей» дистанции 110 м с барьерами, «пробился» в команду как бегун на 100 м и победил на Олимпиаде в Лондоне с результатом 10,3 с. Таких исключений за свою большую историю спорт знает немало. Но все же -это только исключения! А значит, они редки, очень редки! И вот вы сверили модельные показатели. Все они в полном порядке, и даже не надо делать никаких исключений. К тому же спортивная федерация, спонсоры или олимпийский комитет взяли вас под свою опеку, и у вас нет проблем ни со специальным оборудованием и местами занятий, ни с дорогим, качественным спортивным инвентарем, ни со специальным медико-биологическим обеспечением (питанием, витаминизацией и др.), ни с восстановительными процедурами (спортивным массажем, сауной и др.). У вас есть все! Казалось бы, вперед, к олимпийским вершинам! Но не тут-то было! Не учли одного — временного фактора, что в сутках всего 24 часа! Если мы говорим о проблеме сочетания активных занятий в сфере большого спорта и полноценной учебы в высшем учебном заведении с целью качественного освоения будущей профессии, то неизбежно сталкиваемся с проблемой времени. Современная подготовка спортсменов суперкласса требует больших ежедневных тренировок.

Бег на короткие, средние, длинные и сверхдлинные дистанции является действенным средством совершенствования сердечно-сосудистой, дыхательной систем, экономизации обменных процессов в организме. Все это вкуче значительно повышает выносливость организма человека. Это упражнение значительно интенсивнее, чем ходьба. Так, даже при скорости бега 10 км/ч (трусца) энергозатраты составляют 10,5 килокалории за минуту (630 ккал/ч), а при скорости 15 км/ч (обычный легкий бег) - 21 килокалории за минуту (1260 ккал/ч). Это составляет более половины суточной энергозатраты человека, занятого, например, умственным трудом.

В настоящее время к коротким дистанциями относят отрезки до 800 м, средним дистанциям относятся отрезки от 800 до 1500 м, к длинным - от 3000 до 10 000 м и к сверхдлинным - 20 км до марафонского бега (42 км 195 м). Ныне на всех дистанциях соревнуются не только мужчины, но и женщины. Соревнования в беге на короткие, средние и длинные дистанции проводятся как на открытом воздухе, так и в помещении. При беге в работу включаются большие группы мышц, что вызывает усиленную деятельность сердечно-сосудистой и дыхательной систем. Работа организма при беге на эти дистанции связана в основном с аэробным обеспечением. Значительную нагрузку при беге испытывает опорнодвигательный аппарат, особенно на сверхдлинные дистанции.

Естественно, что характер физической нагрузки имеет определенное отличие у «средневикунов» по сравнению с бегунами на длинные и сверхдлинные дистанции, но в любом случае основным «базовым» физическим качеством бегунов на эти дистанции является общая выносливость. Не случайно воспитанию этого качества уделяется значительная часть тренировочного времени. Тренировки этой группы бегунов проводятся преимущественно на открытом воздухе. Вот почему велик и общий оздоровительный эффект таких тренировок, поскольку они повышают закаленность спортсменов. Обычно бегунов отличает не только выносливость и закаленность, но и способность к перенесению высоких нагрузок (способность «терпеть»), что связано с необходимостью проявления волевых усилий не только в соревнованиях, но и в определенной части тренировочных занятий. Вместе с тем следует отметить, что во время длительного бега с оптимальной скоростью возникает ощущение эмоционального комфорта, психологической разгрузки, приносящее внутреннее удовлетворение бегунам. Это явление находит свое отражение в результатах специальных научных исследований. Так, было выявлено, что при беге от 20 мин и дольше с интенсивностью 60—80% от максимального возрастного показателя частоты сердечных сокращений в плазме крови значительно повышается концентрация бета-эндорфинов и метабенцефаминов—медиаторов удовольствия. Не случайно миллионы людей во всех концах земного шара в качестве самого действенного лекарства от распространенной болезни цивилизованного мира - гиподинамии выбрали древнейшее легкоатлетическое упражнение - бег. Исследователи предполагают, что подобная реакция имеет место при всех циклических упражнениях.

В заключение следует отметить, что достижение высоких результатов - плод систематической и целенаправленной подготовки. Высших спортивных достижений добивались и люди, сравнительно поздно пришедшие в спорт) олимпийский чемпион Владимир Куц и др.).

Спринтерский бег стимулирует работу сердца, помогает тренировать скоростную выносливость, провоцирует мощный выброс адреналина.

Заниматься спринтерским бегом рекомендуется только подготовленным спортсменам, причем не только бегунам. Скоростные качества просто необходимы в прыжках в длину и высоту, в метании, а также практически во всех игровых видах спорта.

Бегуны на средние и длинные дистанции часто практикуют занятия спринтом на тренировках, для отработки финишного рывка на большой скорости и умения ориентироваться на дорожке, при беге с большой интенсивностью. Преодоление отрезков в 100-400 метров используют и марафонцы, в интервальном методе тренировки. Эти методы, представляющие собой чередование бега на максимальной скорости и ходьбы, отлично тренируют аэробные способности, необходимые для успешного прохождения марафонской дистанции.

Без соответствующей физической подготовки заниматься спринтерским бегом нежелательно. Он дает повышенную нагрузку на сердце, заставляет ваш

организм искать дополнительные источники энергии. Элементы бега на короткие дистанции могут включаться в тренировки для похудения, но только после консультации с врачом.

Список использованной литературы

1. Гаврилов О. К. Физкультура. – М.: Мир, 1987;
2. Жидкова А. П., Новиков Ю. В. Ключ к здоровью. – М.: Знамя, 1984;
3. Николаев Ю. С., Нилов Е. И. Простые истины. – М., 1985;
4. Петровский К. С. Азбука здоровья. – М.: Знамя, 1982; 5.
5. Хартова Н. А. Физкультура, труд, здоровье. – М., 1969

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВПЛИВУ МУЗИЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ НА ОСОБИСТІТЬ СЛУХАЧА

Орданова Олена Олександрівна

Студентка IV курсу
Фаховий коледж «Універсум» Київського університету імені Бориса Грінченка

Комарова Ірина Олександрівна

Студентка IV курсу
Фаховий коледж «Універсум» Київського університету імені Бориса Грінченка

Кифенко Анна Миколаївна

Науковий керівник
кан. пед. наук Фаховий коледж «Універсум» Київського університету імені Бориса
Грінченка

Серед багатьох чинників, які впливають на психологічний стан сучасної людини, і молоді зокрема, музика займає одне з провідних місць. Оскільки відомо, що з самого початку виникнення людської спільноти, музика була знаряддям пізнання і змінення життя.

Особливе значення музики, як засобу впливу на свідомість, було відоме з прадавніх часів. Музика розглядалася як магічний засіб впливу на психіку при первісному ладі. Так, відомі спроби тлумачення об'єктивних можливостей впливу музики на психіку людини у стародавньому Китаї, Єгипті, Індії та інших країнах. Загальновідомою є роль культової музики у формуванні містико-теологічних поглядів Середньовіччя та інших культурно-історичних періодів. Питання музичного впливу на особистість вивчали мислителі минулого (Г. Гегель, І. Кант, Г. Сковорода, А. Шопенгауер та ін.). Проблема психологічного впливу музичної інформації на особистість слухача є основою системи моральної теології, що є систематично обробленими положеннями про моральне життя і діяльність людини і що є кращим у древній філософії.

Духовний розвиток особистості є предметом дослідження сучасних науковців, таких як М. Бражніков, І. Вознесенський, Н. Герасимова-Персидська, Ю. Келдиш, А. Кифенко, М. Успенський, Л. Корнійта та ін.

І. Харитон, вивчаючи питання впливу духовної музики на особистість, акцентує увагу на сакральності, що породжує сугестивний вплив на особистість, який зумовлений психологічними особливостями людини, її естетичними здібностями, переживаннями та емоціями у процесі творення, відтворення і сприймання музики [5]. За А.Кифенко, визначну роль відіграє духовна музика у юнацькі роки розвитку особистості, коли закладається і формується духовно-моральний фундамент майбутнього спеціаліста [3]. А.Рубінштейн, М.Римський-Корсаков, Р.Шуман та ін., вагоме значення надавали музиці як засобу комунікації, підкреслювали її семантичну специфіку та інші особливості музичного мовлення.

Ідеалістичне тлумачення музично-психологічних поглядів відображено у працях А.Шопенгауера.

За А. Готсдинером, основним у вивченні сприймання музики є поняття «психічного образу». У психологічній літературі психічний образ (образ сприймання) розуміють як суб'єктивне відображення предметів і явищ об'єктивної дійсності, що забезпечує регуляцію поведінки і діяльності людини [2]. Структура і зміст психічного образу формуються у процесі функціонування і тісної взаємодії трьох підсистем психіки: когнітивної, комунікативної та регулятивної. Вчений наголошує на багаторівневому характері психічного відображення, виділяючи три головні рівні: сенсорно-перцептивний, рівень уяви та рівень понятійного або вербально-логічного мислення. Незважаючи на протилежність образної і понятійної форм психічного відображення, структура образу визначається тісним взаємозв'язком усіх трьох рівнів відображення. Адже для того, щоб у людини сформувався образ, який би забезпечував їй можливість адекватної взаємодії із зовнішнім середовищем, необхідні не лише дані органів відчуття, але й здатність розкрити їхнє значення, виявити суттєве, загальне, закономірне в цих даних [4].

Слухове сприймання виконує когнітивну, комунікативну та регулятивну функції. Когнітивна функція пов'язана з виявленням характеристик цілісності сприймання звуку і предметності образу. Комунікативна, - з формуванням комунікативної підсистеми психіки, що реалізується у процесі спілкування особистості. Оскільки саме у спілкуванні люди обмінюються своїми образами й уявленнями, то сам процес спілкування тісно пов'язаний із процесом формування образу[4]. Регулятивна функція, забезпечує регуляцію поведінки та діяльність індивіда, які організують його оптимальну взаємодію з навколишнім середовищем

Отже, психологічними особливостями впливу музичної інформації на особистість слухача є складність сприймання художньої інформації, закладеної у музичному творі. Сприймання музики може бути активним і пасивним процесом. Для розуміння музики необхідна складна пошукова аналітично-синтетична робота свідомості, спрямована на виділення та об'єднання головних елементів звукового полотна твору, їх осмислення шляхом активізації емоційно-образних асоціативних комплексів.

Література:

1. Ветлугіна Н. О. Музичний розвиток дитини. /Н. О. Ветлугіна - К. : Музична Україна, 2017.
2. Готсдинер А. Л. Музыкальная психология. - М.: Магистр, 2012 - 263 с.
3. Кифенко А. М. Духовна хорова музика в репертуарі наваляного хорового колективу. Матеріали XVII Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції «Вітчизняна наука на зламі епох: проблеми та перспективи розвитку»: Зб. наук. праць. - Переяслав-Хмельницький, 2015. - Вип. 17. - 362 с.
4. Олексюк О.М., Ткач М.М. Педагогіка духовного потенціалу особистості: сфера музичного мистецтва: навч. посібн. – К. : Знання України, 2004. – 236 с
5. Харитон І.М. Феномен духовної музики в українській православній традиції : автореф. дис ... кандидата філ. наук : 09.00.11 / Харитон Ігор Миколайович. Київ. Нац. ун-т ім. Т.Шевченка. – К., 2006. – 16с.

РЕАЛИЗАЦИЯ КОМПЕТЕНТНОСТНОГО ПОДХОДА В ПЕДАГОГИЧЕСКОМ ВУЗЕ

Сарсенбаева Ботагоз Габдулловна,

К.п.н., профессор Высшей школы педагогики
Павлодарский педагогический университет. Казахстан.

Басхан Жанерке Даулетхановна,

магистр, преподаватель Высшей школы педагогики
Павлодарский педагогический университет. Казахстан.

Жылкайдарова Сара Болатовна,

магистр, преподаватель Высшей школы педагогики
Павлодарский педагогический университет. Казахстан.

Современное образование предъявляет новые требования к подготовке будущих специалистов для профессиональной деятельности, ориентированной на овладение не только системой специальных знаний, но и системой умений, позволяющих осваивать весьма сложную практическую реальность. Отсюда, в вузе следует развивать способность каждого студента к самореализации, нацеленность на работу по своей будущей специальности, к освоению условий будущей трудовой деятельности. Поэтому, перед преподавателями стоит задача поиска современных активных форм занятий, направленных на практическое ознакомление с будущей профессиональной деятельностью.[1] Отличительной особенностью таких занятий должна быть возможность как бы препарировать процесс деятельности будущего бакалавра, выделять характерные ее стороны на разных этапах, побуждать обучающихся к самоанализу выполненной работы. То есть в этом случае на этапе обучения используется упрощенный вариант будущей выбранной профессии, сохраняющая основные ее черты. Такая модель дает обучающимся представление о целостном содержании будущей профессиональной деятельности, ее внутренней структуры, взаимосвязи и взаимозависимости ее элементов.

Конкурентоспособный специалист – это специалист, обладающий соответствующими личностными качествами:

- способностью принимать решения, способствующих успеху реформ в сферах педагогической науки;
- способностью брать ответственность;
- гибкостью, находчивостью в сложных ситуациях;
- нестандартным мышлением – индивидуальное восприятие ситуации.

Современные подходы формирования высокоинтеллектуальных и креативных возможностей бакалавра должны быть ориентированы не только на воспроизведение заученного и решение задач по образцу, не обойтись без высокой информатизаций и компьютеризаций образовательного процесса.[2]

Профессиональные и ключевые компетенции формируются у студентов при организации творческих форм занятий: интегрированные уроки, решение ситуационных задач в разрезе реальных условий производства, метод проектов. На сегодняшний день, требования общества делают акцент еще и на то, что будущий специалист должен уметь решать нестандартные задачи, обладать навыками сознательной самоорганизации, быть готовым самостоятельно обрабатывать и использовать информацию, планировать и реализовывать свою деятельность. Подготовка будущих специалистов в вузе во многом зависит от того, насколько учебный процесс ориентирован на формирование ответственной, творческой, инициативной и самостоятельной личности, способной к познавательной деятельности. Важную роль при этом также имеет применение различных образовательных технологий, в том числе и информационных [3]. При реализации компетентного подхода подготовки выпускников перед преподавателями высших учебных заведений ставится важная задача – создать условия для развития познавательной деятельности, развить внутреннюю потребность к обучению, т.е. научить учиться. В современном мире источники и скорость получения информации существенно отличаются от традиционных печатных изданий. В данном ключе основной задачей педагога становится научить обучающихся самостоятельно выделять из общего объема информации тот материал, который бы позволил углубить профессиональные знания и сформировать необходимые профессиональные компетенции. Особенно это важно при изучении профильных дисциплин, когда обучающийся работает со специальной информацией и у него вырабатываются определенные навыки в профессиональной сфере. При организации самостоятельной работы студентов определяются наиболее важные и актуальные аспекты дисциплины, которые будут использоваться в профессиональной деятельности, а также обладать организаторскими способностями. Здесь необходимо выделить ряд организационно-педагогических условий для эффективного управления самостоятельной работой обучающихся:

– формирование оптимальной нравственной среды, направленной на создание благоприятного климата, учитывающего индивидуальные и общественные потребности эмоционального, духовного и культурного характера;

– рациональная организация самостоятельной работы, которая направлена на формирование базовых принципов педагогического взаимодействия – научности, систематичности и последовательности, связи теории и практики, сотрудничества, диалога, сознательности и т.д.

Большую роль играют внутренняя и внешняя мотивация самостоятельной работы обучающихся. В современном мире часто внешняя мотивация, т.е. продвижение по карьерной лестнице, не всегда зависит от способностей и знаний. Поэтому следует делать упор на внутреннюю мотивацию, то есть на

способности к обучению. С этой целью используются такие формы мотивации, как:

- применение различных форм организации учебного процесса;
- индивидуализация заданий;
- полезность выполняемой работы;
- творческая деятельность;
- система контроля знаний;
- система поощрения. [4]

Оценка знаний, полученных в результате учебного труда, занимает важное место в процессе преподавания любой учебной дисциплины. Разрабатываются различные фонды оценочных средств, представляющих собой совокупность контрольно-измерительных материалов. Самостоятельная работа студентов как вид учебной деятельности занимает одно из основных мест в учебном процессе и является базовой основой для формирования профессиональной компетентности будущего специалиста. При подготовке будущего специалиста возникает необходимость моделирования профессиональной деятельности. Содержание ее состоит в том, что студенты воспроизводят профессиональную деятельность в процессе обучения в специально созданных условиях, когда эта деятельность носит условно-профессиональный характер, а при выполнении действия отражаются наиболее существенные ее черты.

В подготовке будущих специалистов, такой подход основан на формировании компетенций, самостоятельном поиске знаний и потребности в их совершенствовании.

Компетенции выпускника как степень его готовности к реализации поставленных обществом задач, осуществление разноплановой деятельности являются логичной целью обучения.

Литература

1. Бордовская Н.В., Реан А.А. Педагогика: учебник для вузов. –СПб.: Питер, 2001 – С.186,193,280
2. Реан А.А. Психологический анализ проблемы удовлетворения избранной профессией //Вопросы психологии, 1988, № 25.
3. Хмель Н.Д. Теоретические основы профессиональной подготовки учителя. – Алматы, Ғылым, 1988, 320 с.
4. Сарсенбаева Б.Г. Теоретико-методологические основы профессионального самоопределения /Учебное пособие. Павлодар: 2007 - 162с.

РОЛЬ ІНТЕРАКТИВНОГО ПОСІБНИКА «СИСТЕМАТИКА ТВАРИН» У НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Швець Ольга Володимирівна
магістрантка

Микитин Тетяна Василівна
Кандидат біологічних наук, доцент
Прикарпатський національний університет імені В. Стефаника
м. Івано-Франківськ, Україна

Вступ. Сучасній загальній середній освіті в Україні важливим є внесення змін у зміст, форми та методи навчання для підвищення ефективності та якості навчально-виховного процесу. Важливим аспектом у вирішенні проблеми підвищення ефективності навчально-виховного процесу, особливо при вивченні змісту природничого циклу, є формування в учнів природних здібностей, орієнтації на практичні результати, а не на основи та обсяг знань. Особистий успіх принципово важливий для життя в таких умовах, як швидкі зміни, впровадження нових технологій, встановлення нових відносин між освітою та ринком праці.

Розвиток пізнавальної діяльності особистості, формування критичного, творчого мислення, інтерактивні методи навчання сприяють виробленню нових ідей та інновацій та їх практичній реалізації, а також вмінню співпрацювати з іншими людьми.

Як свідчить огляд наукової літератури, кількість наукових досліджень, присвячених проблемі застосування інтерактивних методів навчання у процесі вивчення біології та хімії в загальноосвітніх навчальних закладах України, є недостатньою.

Мета роботи. Слід зазначити актуальність інтерактивних методів навчання в сучасних контекстах. Необхідність застосування інтерактивного навчання в навчальній практиці зумовлена двома тенденціями. По-перше, впливає із загального напрямку розвитку освіти, його спрямованість не на отримання конкретних знань, а на формування умінь і навичок розумової діяльності, уміння вчитися, вміння обробляти великі обсяги інформації. По-друге, впливає з вироблення вимог до властивостей особистості того, хто навчається, який також повинен мати вміння найкраще поводитися в різних ситуаціях у професійній сфері.

Матеріали та методи. Для розробки інтерактивного посібника були використані матеріали з програми life.map і сформований він у програмі Calameo. Апробацію посібника проводили у шкільному колективі Лицею № 18 м. Івано-Франківськ в період проходження педагогічної практики.

Результати та обговорення. Широке ознайомлення з кладистикою та технікою чисельної таксономії, палеонтологією, молекулярною біологією та

швидким розвитком Інтернету, призвело до створення різноманітних відкритих баз даних нуклеотидних та амінокислотних послідовностей у різних видів – все вплинуло на сучасний стан систематики. Дослідники стали звертати більше уваги на назви двох видів тварин (більш ретельний пошук перших описів видів, перевірку їх синонімів, граматичні правила також прийняті при написанні класичних латинських назв) і вищих таксономічних одиниць. Систематика тварин стає все більш природною, що стає доброю основою для розуміння еволюції та адаптації видів, їх походження та процесів вимирання.

Розуміючи та враховуючи зазначені вище зміни, ми взялися за розробку та подальше впровадження інтерактивного посібника «Систематика тварин» у програмі Calameo в навчальний процес. Як і в попередній розробці, ми не пов'язували матеріал посібника з конкретними шкільними підручниками з біології, оскільки спрощення навчального процесу дозволило вчителям загальноосвітніх шкіл вибрати будь-який підручник із якомога більшої кількості. Тому ми також розглядаємо цей посібник як довідково-інформаційний засіб, що дозволяє вчителям біології самостійно готуватися до занять, вибирати та висвітлювати теми, що відповідають меті та завданням запланованого уроку з різних дисциплін біології.

На початку посібника подано короткі дані про загальне поняття систематики організмів, а також коротку інформацію про систематику тваринних форм життя. Насправді посібник починається типом Саркомастигофора (*Sarcomastigophora*) і закінчується типом Хордові (*Chordata*). Представлені в посібнику види є найвідомішими, що допомагає краще запам'ятати їх систематичне розташування та вигляд.

Працюючи з учнями в навчальному закладі під час проходження виробничої педагогічної практики, ми помітили, що учням легше запам'ятати систематику царства тварин, оскільки візуальний вступ та інтерактивність посібника полегшували пошук необхідного матеріалу.

Висновки. Розробка та впровадження інтерактивних матеріалів у навчально-виховний процес сприяє кращому розумінню та пізнанню учнями шкільного матеріалу.

Список літератури:

1. Уткина Н. Е. Формы интерактивного обучения биологии как элемент развития / Бийськ : 2018. – 89 с.
2. Ягоднікова В. В. Інтерактивні форми і методи навчання у вищій школі: навч.-метод. посіб. / К.: ДП «Вид. дім «Персонал», 2009. – 80 с.
3. Ковальчук Г. В. Зоологія з основами екології / Суми: «Університетська книга», 2003. – 614с.

ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Шикітка Галина Миколаївна,

кандидат педагогічних наук, старший викладач,
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Наше століття характеризується часом переходу до високотехнологічного інформаційного суспільства, у якому рівень освіченості, якість людського потенціалу набуває вирішального значення. Оскільки технології стрімко увійшли у наше життя та сфери повсякденної діяльності, важливим завданням педагогів є широке їх запровадження у процес навчання, що відкриває унікальні можливості процесів пізнання та діяльності учнів, перспективи вивчення дисциплін. Сьогодні перед учителями відкривається широкий вибір навчальних платформ та освітніх сервісів, які дозволяють реєструвати класи, проводити повноцінні уроки, діагностувати знання.

Використання навчальних платформ на уроках математики у початковій школі значною мірою підсилює класичну шкільну освіту. Онлайн-сервіси розроблені професійними методистами та відповідають навчальним програмам, завдяки яким вчитель працює на уроках математики з учнями, а учні в інтерактивній формі виконують завдання з предмету. Створене таким чином навчальне середовище сприяє формуванню в учнів навичок ефективного використання інформаційно-комунікаційних технологій, уміння працювати в групах, стимулює розвиток інтересу до навчання, сприяє вихованню відповідальності за досягнення індивідуальних та спільних результатів діяльності.

Вчи.юа – система адаптивної інтерактивної освіти, в якій міститься понад 1000 завдань з усіх тем математики початкової школи. Початковий курс математики складається із взаємопов'язаних інтерактивних завдань, що дозволяють будувати індивідуальну освітню траєкторію для кожного учня.

Завдання на цій платформі сформульовано відповідно до чинних типових освітніх програм для закладів загальної середньої освіти: 1-2 та 3-4 класів, розроблених під керівництвом Р.Б. Шияна та О.Я.Савченко. Зокрема в основі математичної ключової та предметної компетентностей учнів 1-2 класу Нової української школи є формування здатності виявлення простих математичних залежностей в навколишньому світі; моделювання процесів та ситуацій із застосуванням математичних відношень та вимірювань; усвідомлення ролі математичних знань та вмінь в особистому і суспільному житті людини. Відповідно до розробленої О.Савченко програми, освітня галузь «Математика» представлена такими змістовими лініями: «Числа, дії з числами. Величини», «Геометричні фігури», «Вирази, рівності, нерівності», «Робота з даними», «Математичні задачі і дослідження». Навчальна платформа Вчи.юа для

першокласників пропонує такі розділи із завданнями: «Числа та лічба», «Додавання і віднімання», «Геометрія». Після обрання розділу, наприклад «Числа та лічба», визначається певний блок завдань («Числа та лічба до 10», «Числа та лічба від 11 до 20», «Круглі числа до 100», «Числа та лічба до 100»). Ресурс сприяє формуванню в учнів першого класу вмінь виконувати арифметичні дії додавання та віднімання, а також навичок розв'язувати задачі, будувати числовий ряд, визначати розряд числа.

Кожний блок має кілька завдань та обов'язковий підсумковий тест для перевірки знань, умінь і навичок учнів. Завдання платформи Вчи.юа доцільно застосовувати як під час очного навчання для самостійної підготовки, так і в умовах дистанційного опрацювання завдань під час карантину, бо вчитель створює власний кабінет з учнями та може здійснювати контроль та оцінювання роботи учнів.

Matific – це онлайн-сервіс, у якому зібрано яскраві та динамічні ігри, що допомагають зробити вивчення математики цікавим та захоплюючим. Тут можна знайти найрізноманітніші завдання для учнів 1-6 класів. Крім вивчення математики, завдання в Matific допомагають формувати ключові компетентності дітей. Ресурс на основі перегляду яскравих відео та анімацій, у ігровій формі допомагає учням усвідомити роль математичних знань та вмінь у повсякденному житті людини. До прикладу, вдалим для учнів 4 класу є пояснення теми «Звичайні дроби» та наочне представлення частин одного цілого, формування уявлення та розуміння таких не простих для сприймання молодшими школярами понять, як чисельник та знаменник. Дане освітнє середовище сприяє формуванню в учнів вмінь виконувати арифметичні дії з багатоцифровими числами, дії з іменованими числами, розв'язувати задачі різних типів і знайомить учнів з основами знань геометричних фігур та їх комбінацій.

Досвід застосування **LearningApps** на уроках математики в початковій школі доводить, що дане навчальне середовище можна застосовувати на різних етапах уроку: під час організації самостійної, індивідуальної діяльності та у спільній проектно-дослідницькій діяльності. На уроках математики у 3 класі доцільно застосовувати LearningApps на етапі закріплення вивченого матеріалу. Інтерактивні вправи допоможуть учням: закріпити вміння виконувати обчислення в межах 1000, знаходити невідомі компоненти дій, розв'язувати рівняння та нерівності; вдосконалити навички розв'язувати та складати обернені задачі, порівнювати нерівності; розвивати логічне мислення, абстрактне мислення; формувати вміння бачити закономірності, міркувати за аналогією.

Отже, грамотне використання сучасних інформаційних технологій у навчанні математики значною мірою сприяє ефективності педагогічного процесу. Вдало підібрані освітні ресурси забезпечують розвиток творчих здібностей, стимулюють пізнавальну активність, емоційну сферу та інтелектуальні почуття школярів. При цьому підвищується працездатність учнів, поліпшується просторова уява, пам'ять, логічне мислення, розширюється світогляд. Використання сучасних технологій у початковій школі дозволяє сформувати навички XXI століття.

ВИЗНАЧЕННЯ ТОКСИЧНИХ ВЛАСТИВОСТЕЙ ПОХІДНИХ НАФТАЛІМІДУ – ІНДУКТОРІВ ІНТЕРФЕРОНУ ТА ПРОТИВІРУСНИХ АГЕНТІВ

Глущенко Вікторія

кандидат медичних наук, доцент
доцент кафедри загальних дисциплін та клінічної медицини
Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д.
Ушинського

Кучеренко Микола

кандидат медичних наук, викладач
Міжнародний гуманітарний університет

Ковтуняк Катерина

студентка III курсу
Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д.
Ушинського

Інфекційні захворювання, в першу чергу вірусні, є проблемою, яка постійно турбує людство. Епідемії та загрози їх виникнення, спричиняють значні моральні та матеріальні збитки, шкодять здоров'ю людей, загрожують їхньому життю, призводять до перекосів суспільної свідомості. Тому створення нових засобів протиінфекційної терапії та профілактики посідає одне з перших місць в списку першочергових завдань медичної хімії та фармацевтичної промисловості.

Одним з результатів цих досліджень стало отримання низки похідних нафталіміду та індохіноксаліну, здатних до індукції інтерферону та інгібування вірусної репродукції в малих дозах при низькій цитотоксичності. Фармакологічні властивості цих сполук дозволили розглядати їх як потенційно перспективні противірусні засоби та кандидати до впровадження у клінічну практику.

Визначення специфічної активності похідних нафталіміду можна тільки після того, як будуть визначені межі нешкідливих доз препаратів. Точне визначення значень LD50 навіть у гострих експериментах потребує загибель багатьох тварин. Тому гуманнішим є приблизне визначення границь прояву токсичності, а точне визначення величин активності здійснити тільки для тих сполук, специфічна активність яких на тваринах виявилась би достатньою для відбору їх у предклінічні дослідження.

Таким чином головним завданням першого етапу слід було вважати первинне дослідження гострої токсичності похідних нафталіміду та визначення верхньої

межі доз для протівірусних досліджень. Це і стало формулюванням мети роботи.

Метою роботи було провести дослідження гострої токсичності на якомога обмеженішій групі тварин та визначити діапазон токсичних і нетоксичних доз;

МАТЕРІАЛИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Об'єкти дослідження – похідні аміноалкілнафталіміду та основні амідні нафталімідогліцину. Розчинність сполук у воді та фізіологічному розчині достатньо велика і становила від 40 – 150 мг/мл. Розчини готували у стерильному ізотонічному розчині хлориду натрію *ex tempore*.

Для експериментів використовували білих безпородних мишей, яких отримували з віварію при Одеському національному медичному університеті. Маса тварин складала 19.5 – 29.5 г.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Розчини сполук вводили внутрішньочеревно інсуліновим шприцом у всіх випадках тварини вели себе спокійно, під час проколу не здригалися, що свідчило про правильно проведене введення.

Після ін'єкції тварин розсаджували у індивідуальні бокси на 24 г. Тварин що виживали протягом 24 г маркірували та зсаджували у одну спільну клітку, після чого спостерігали за ними ще 1 тиждень.

Під час проведення експерименту з причин, ймовірно, не пов'язаних з токсичністю сполук загинула 1 тварина.

РЕЗУЛЬТАТИ ТА ОБГОВОРЕННЯ

Показано, що вивчені сполуки належать в основному до малотоксичних, більшість із них (13/15) виявилися менш токсичними за аміксин.

Показано відсутність кореляції між цитотоксичністю та гострою токсичністю на мишах при внутрішньочеревному введенні.

Показано, що гостра токсичність незадовільно корелює з ліпофільністю та площею полярної поверхні речовин.

Аміноалкілнафталіміди, що містять у бічному ланцюзі 4 атоми – акцептора водневого зв'язку виявляються вірогідно ($P < 0.05$) менш токсичними за аналоги, які містять 3 таких атоми.

Результати досліджень можуть бути враховані при створенні препаратів на основі досліджуваних речовин та при їх рецептурі.

ФОРМИРОВАНИЕ ИНОЯЗЫЧНОЙ СОЦИОКУЛЬТУРНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ СТУДЕНТОВ: НА ОСНОВЕ ИНТЕРНЕТ-РЕСУРСОВ (А2)

**Орынбек Ж. Қ.,
Баданбекқызы З.**

Магистрант 2-курс¹, кандидат филологических наук²
1, 2 Казахский национальный педагогический университет им. Абая
г. Алматы, Қазақстан

Аннотация

На современном этапе развития общества невозможно преподавать иностранный язык, не обращая внимания на процессы глобализации, охватившие мировое сообщество. При обучении иностранному языку очень важно сформировать у студентов социокультурную компетенцию - способность использовать знания о стране изучаемого языка и ее социокультурных особенностях в процессе общения на иностранном языке. Современные интернет-технологии обладают большим потенциалом в области преподавания английского языка. Интернет предоставляет неограниченное количество быстро меняющейся информации, которая не всегда является достоверной или носит образовательный характер, поэтому на данном этапе возникла необходимость создания новых методик обучения английскому языку на основе учебных Интернет-ресурсов. Рассмотрена методика формирования иноязычной коммуникативной компетенции на основе современных интернет-технологий. В статье описывается процесс формирования иноязычной социокультурной компетенции студентов на основе интернет-ресурсов.

Ключевые слова: социокультурная компетенция, интернет-ресурсы, иноязычие, особенности, развитие, студенты.

Основной целью обучения иностранным языкам является развитие личности студента, способной и желающей участвовать в межкультурной коммуникации на языке перевода и самостоятельно совершенствоваться в освоенной ими иноязычной речевой деятельности. Указанная цель раскрывается в единстве четырех ее взаимосвязанных компонентов: воспитательного, развивающего, образовательного и практического. Именно практический компонент цели заключается в формировании у студентов социокультурной компетенции на иностранном языке, которая обеспечивает основные познавательные и коммуникативные потребности студентов на каждом этапе обучения и возможность приобщения к культурным ценностям народов - носителей изучаемых языков. Тем не менее, учитывая, что не у всех студентов и

преподавателей есть такая возможность, необходимо искать эффективные способы развития социокультурной компетенции в языковой среде, например, в интернет ресурсах. Это повсеместное присутствие в учебном кабинете компьютеров, наличии доступа к скоростной интернет сети. Создание веб-образовательной среды, наличие в кабинете средств массовой информации, постоянно настроенных на прием аутентичных веб-материалов. Создание языковой среды в реальном образовательном процессе способно инициировать формирование картины мира, присущей изучаемому иностранному языку, помочь научиться строить свое поведение, вербальное и невербальное, по его законам, обеспечить формирование социокультурной компетенции.

Таким образом, создание языковой интернет среды выступает в качестве решающего условия формирования социокультурной компетенции. Использование аутентичных веб-материалов на уроках иностранного языка создает иллюзию приобщения к естественной языковой среде, что, по мнению многих ведущих специалистов в области методики, является основным фактором успешного овладения иностранным языком, но необходима актуализация социокультурной компетенции. По мнению Д.В. Зиновьев, актуализация компетенций приписывает им следующие характеристики:

- готовность актуализировать данную компетенцию (мотивационный аспект);
- владение компонентами компетенции (когнитивный аспект);
- опыт актуализации компетенции в различных конвенциональных и неконвенциональных ситуациях (поведенческий аспект);
- отношение к содержанию компетенции (ценностно-смысловой аспект);
- эмоционально-волевая регуляция процесса и результатов актуализации компетенции [1].

Все эти характеристики важны для разработки критериев оценки, применимых к социокультурной компетенции. В методике преподавания иностранных языков социокультурная компетенция определяется как владение национально-культурной идентичностью страны-мишени и способность строить вербальное и невербальное поведение в соответствии с ее особенностями. Социокультурная компетенция совпадает со второй группой компетенций, предложенной Ю.К. Бабанский. В эту группу входят компетенции, связанные с социальным взаимодействием и социальной сферой. Она включает в себя следующие компетенции:

- компетенции социального взаимодействия с обществом, коллективом, друзьями, партнерами; конфликты и способы их устранения; сотрудничество; толерантность, уважение и принятие других (по расе, национальности, религии, статусу, полу); социальная мобильность;
- коммуникативные компетенции: говорение, письмо; диалог, монолог; порождение и восприятие текста; осознание и уважение традиций, обрядов; этикет; межкультурная коммуникация; деловая переписка; деловой язык; общение на иностранных языках, коммуникативные задачи, воздействие на адресата [2].

В работах других ученых социокультурная компетенция представлена по-другому. Так, А.Б. Антошин исследует вопрос формирования социокультурной компетенции в интернете. Она предлагает выделять в структуре данной компетенции 4 компонента, такие как:

- лингвистический компонент (владение языком и материалом дискурса);
- социальный компонент (владение социокультурными знаниями и навыками);
- психологический компонент (адекватная интерпретация проявлений иноязычной культуры);
- технологический компонент (умение общаться с использованием информационных технологий, в частности интернета) [3].

Растущий темп различных видов образовательной деятельности побуждает прогрессивного преподавателя, преподавателя-новатора трансформировать образовательную среду и интегрировать современные технологии в учебный процесс путем применения интернет-ресурсов, таких как онлайн-лекции, вебинары. Ведь дистанционное обучение вызывает серьезную реконструкцию образовательного рынка. Электронное образование - это сфера, подверженная влиянию трендов, и онлайн курсы сегодня можно рассматривать как очередную часть интернет-ресурсов. Онлайн курсы предлагают бесплатный и открытый доступ к высококачественным материалам, предоставляемых престижными университетами, что отлично подходит для студентов. Они привлекают большую глобальную аудиторию, заполняя пустоту между формальными и неформальными вариантами обучения. Они также несут в себе огромный потенциал для учащихся и большие возможности для проведения исследований в области обучения в целом, с особым вниманием к дистанционному и онлайн обучению [4].

Студенты могут принять участие в тестировании, в викторинах, конкурсах, соревнованиях, проводимых в интернете, пообщаться со сверстниками из других стран, участвовать в чатах, видеоконференциях. В рамках проекта студенты могут получить информацию о проблеме, над которой они работают в данный момент. Это может быть совместная работа студентов и их зарубежных сверстников из одной или нескольких стран. Коммуникативный подход предполагает обучение общению и формирование способности к межкультурному взаимодействию, что является основой функционирования интернета. Вне коммуникации интернет не имеет смысла - это международное многонациональное, кросс-культурное общество, жизнедеятельность которого построена на электронном общении миллионов людей по всему миру, говорящих одновременно. Участвуя в занятиях по иностранному языку, студенты создают модель реального общения. Общаясь в настоящей языковой среде, которую предоставляет интернет ресурсы, учащиеся оказываются в реальных жизненных ситуациях. Вовлеченные в решение широкого круга значимых, реалистичных, интересных и выполнимых задач, студенты учатся спонтанно и адекватно реагировать на них, что стимулирует создание оригинальных высказываний, а не рутинное манипулирование лингвистическими формулами. Интернет ресурсы, как информационная система, предлагает своим

пользователям разнообразную информацию. В базовый набор услуг могут входить: электронная почта, группы новостей, видеоконференции, возможность публикации собственной информации, создание собственной домашней страницы и размещение ее на веб-сервере, доступ к информационным ресурсам - справочным каталогам, поисковым системам, общение в сети. Эти ресурсы можно активно использовать в рамках формирования социокультурной компетенции.

Интерактивность не только создает реальные жизненные ситуации, но и заставляет учащихся адекватно реагировать на них посредством иностранного языка. При работе с компьютерными технологиями меняется и роль преподавателя, главная задача которого - поддерживать и направлять развитие личности учащихся, их творческий поиск. Отношения со студентами переходят на новый уровень - сотрудничества и совместной работы. В этих условиях неизбежен пересмотр существующих организационных форм учебной работы: увеличение самостоятельной индивидуальной и групповой работы учащихся, отход от традиционного урока с преобладанием объяснительно-иллюстративного метода обучения, увеличение объема практической и творческой поисково-исследовательской работы. При обучении с помощью интернет-ресурсов усваивается гораздо больший объем материала, чем за то же время в условиях традиционного обучения.

Онлайн курсы нацелены на развитие социокультурной компетенции, креативности и руководство изменениями, призывает к экспериментам и опытному обучению. Проблема формирования иноязычной социокультурной компетенции в процессе обучения в вузе может быть решена за счет технологических преобразований образовательной перспективы [5]. Имеющиеся интернет-технологии должны использоваться более рационально и последовательно, так как это особенно необходимо для технических конкурентоспособных вузов с многоуровневой системой подготовки. Образовательные модули в сети интернет построены таким образом, что студенты осваивают информацию по принципу от элементарного к более сложному, и поэтому в любой момент они могут вернуться и повторить любой уже усвоенный материал. Более глубокие знания и ликвидация пробелов побудили студентов не только пересмотреть отношение к языку как к трудному и непонятному, но и захотели углубить знания дальше.

Следует отметить, что кроме теоретического аспекта особое внимание в модели онлайн обучения уделяется иллюстрированным материалам мультимедийного характера. Стратегия освоения учебного материала формируется студентами. Компьютер, подключенный к интернету, служит основным техническим компонентом в информационно-образовательной среде. Стоит отметить, что кроме стационарных компьютеров работать с модулями можно с помощью любых мобильных устройств, задания по изучению культуры чужой страны можно выполнять в любом месте, где есть интернет. Некоторые исследования показывают, что студенты в основном используют интернет для учебной работы, в частности, для поиска в сети информации, необходимой для проектов. Роли учителей и студентов, а также роль информации в интернете

существенно меняются. Так, преподаватель выполняет роль менеджера вместо роли информатора, а иностранцы становятся субъектом взаимодействия вместо того, чтобы быть объектом воздействия. Информация выступает не как цель, а как средство для развития действий и операций профессиональной и социально-культурной деятельности.

Подводя итоги, мы пришли к выводу, что активное использование интернет ресурсов и электронных образовательных ресурсов на иностранном языке неуклонно ведет к формированию зрелого мышления и формированию иноязычной социокультурной компетенции у студентов.

Список использованной литературы:

1. Зиновьев Д.В. Социокультурная толерантность - ее сущностные характеристики / Д.В. Зиновьев // Парадигма. – 1998. – № 1. – С. 50- 61.
2. Бабанский Ю.К. Совершенствование форм обучения / Ю.К. Бабанский // Избранные педагогические труды. – Москва: Педагогика, 1989. – 495 с.
3. Антошин А.Б. Интернет ресурсы при обучении иностранному языку. – Москва: Высшая школа, 2000. – 72 с.
4. Воробьев, Г.А. Развитие социокультурной компетенции будущих учителей иностранного языка // Иностранные языки в школе / Г.А. Воробьев. – Пятигорск, 2003. – № 3. – С. 41-45.
5. Панчин Д.А. Интернет и соцкультурная компетенци. - Красноярск, 2013. – 41 с.

DEUTSCHE ENTLEHNUNGEN IN DER UKRAINISCHEN SPRACHE

Puzanov Vasyl

PhD in Sozialer Kommunikation, Chealektor
am Lehrstuhl für Theorie und Praxis des Übersetzens (Englisch),
Nationale Universität Saporischja, Ukraine

Das Thema der deutschen Entlehnungen in der ukrainischen Sprache ist aufgrund der wachsenden Zahl von Studien zur Sprach- und Entlehnungsgeschichte im modernen wissenschaftlichen Denken gefragt. Jetzt wird die ukrainische Sprache zunehmend in verschiedenen Bereichen verwendet, und daher ist es wichtig, den Ursprung bestimmter Entlehnungen, ihre Entwicklungsgeschichte und die Möglichkeit zu verstehen, sie durch ukrainische Wörter zu ersetzen. Darüber hinaus kamen Anleihen aus der deutschen Sprache manchmal durch die russische Sprache, was zu der Notwendigkeit führt, ihren Wandel in der ukrainischen Sprache durch Russisch zu studieren.

Ziel diesen wissenschaftlichen Thesen ist es, die Hauptanwendungsgebiete von Entlehnungen aus dem Deutschen ins Ukrainische, die Entstehungsgeschichte sowie aktuelle Tendenzen und Probleme der Entlehnung aus der deutschen Sprache herauszufinden.

Das Thema der deutschen Entlehnungen in der ukrainischen Sprache wurde in der Literatur sowohl vor der Unabhängigkeit der Ukraine als auch nach 1991 eingehend untersucht. Dmytrenko und Polunina [2] untersuchten beispielsweise die Prozesse der Übertragung deutscher Wörter in die ukrainische Sprache, die Zeiträume und die Gründe dafür. L. Boyarova [1] untersucht deutsche Anleihen in Terminologie, Herkunft und Merkmalen.

T. Pitz [3] untersucht, wie deutsche Entlehnungen in die ukrainische Sprache von Wissenschaftlern im deutschsprachigen Raum untersucht wurden. Pidluzhna [4] untersuchte deutsche Entlehnungen im Haushaltsbereich in ukrainischer Sprache. Daher ist das Thema der deutschen Entlehnungen in der ukrainischen Sprache in der wissenschaftlichen Literatur umfassend untersucht worden, einschließlich verschiedener Bereiche, in denen diese Entlehnungen verwendet werden, sowie ihrer Geschichte.

Kredite sind für die normale Entwicklung und das Funktionieren der Sprache notwendig. Anleihen aus anderen Sprachen werden in der Regel benötigt, um neue Begriffe und Konzepte zu bezeichnen, die in die Sprache eingehen und keine eigenen Wörter zur Bezeichnung haben. In der ukrainischen Sprache gibt es viele Lehnwörter aus der deutschen Sprache. Der Kreditaufnahmeprozess begann in den Tagen der Kiewer Rus. Eine aktivere Entlehnung aus dem Deutschen begann jedoch etwas später, im 16. – 18. Jahrhundert [4].

Das Magdeburger Gesetz förderte die Kreditaufnahme. Auch kamen viele deutsche Wörter aus dem Russischen und Polnischen in die ukrainische Sprache, was nicht nur im Ukrainischen, sondern auch in der Germanistik der Sprachgeschichte bestätigt wird

[3]. Alle aus dem Deutschen entlehnten Wörter weisen charakteristische Merkmale auf, beispielsweise die Buchstabenkombination 'шт' am Wortanfang und nach einem Konsonanten, komplexe Wörter ohne Vokalverbindung und 'ц' am Wortanfang [4].

Wörter deutschen Ursprungs werden der ukrainischen Sprache mit dem Aufkommen neuer Konzepte ständig hinzugefügt, zum Beispiel 'гамбургер', und gleichzeitig verschwinden einige Wörter wie 'фільварок', weil das Konzept, das sie bezeichnen, verschwindet [2]. So werden deutsche Entlehnungen in verschiedenen Bereichen des Gebrauchs der ukrainischen Sprache verwendet, sind dynamisch und fügen sich oft harmonisch in die ukrainische Sprache ein.

Deutsche Anleihen sind in der Terminologie weit verbreitet. Terminologische Entlehnungen aus dem Deutschen beinhalten nicht immer deutsche Muttersprachler. Dies können Wörter sein, die selbst aus anderen Sprachen ins Deutsche gelangt sind, etwa aus dem Lateinischen (агент, лінза, пульт, штатив), Italienisch (жирант, ракета, шпагат), Griechisch (фагоцитоз, цитра) [1]. Deutsche Begriffe kamen direkt aus dem Deutschen (гардина, рабат, риф), über das Polnische (крейда, куля, цукор), Russisch (амеба, кокс, бригадир) in die ukrainische Sprache.

Bei den deutschen Wörtern, die in die ukrainische Sprache entlehnt sind, können Änderungen auftreten, um sie an die Phonetik und Grammatik der ukrainischen Sprache anzupassen. Aussprache, Betonung, Geschlecht können sich ändern und auch der Artikel geht verloren. Deutsche Wörter werden in der ukrainischen Sprache aktiv verwendet und nehmen an der Bildung neuer Wörter mit bereits typisch ukrainischen Merkmalen wie бавовництво, крейдування, цегляр usw. teil. So sind deutsche Wörter zu einem organischen Bestandteil der ukrainischen Sprache geworden, in den Alltag eingegangen und werden in verschiedenen Bereichen aktiv verwendet.

Wie wir sehen, sind deutsche Entlehnungen in vielen Wissensgebieten präsent, auch in der Terminologie und im Alltagsgebrauch der ukrainischen Sprache. Viele deutsche Wörter kamen über Russisch und Polnisch ins Ukrainische. Deutsche Wörter werden weiterhin der ukrainischen Sprache hinzugefügt, um neue Konzepte zu bezeichnen, und werden auch aktiv bei der Bildung neuer ukrainischer Wörter verwendet.

Literaturverzeichnis

1. Боярова, Л. Г.. Німецькі запозичення в українській термінології. Лінгвістичні дослідження, [S.l.], №. 52, p. 51-63, may 2020.
2. Дмитренко О.В. Німецькі лексичні запозичення в українському розмовному дискурсі [Електронний ресурс] / О.В. Дмитренко, Ю.І. Полуніна // Імідж сучасного педагога. – 2020. – № 2 (191). – С. 63-67
3. Пиц Т. Дослідження німецьких лексичних запозичень в українській мові у німецькомовних країнах. Актуальні питання гуманітарних наук. 2012. С. 274–280.
4. Підлужна І. А. Німецькі лексичні запозичення у сфері побуту в сучасній українській мові. Вчені записки ТНУ ім. Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації. Том 31 (70) № 4 Ч. 1 2020

ВЛИЯНИЕ ФИЛОСОФИИ Ф.В. НИЦШЕ НА ЛИТЕРАТУРУ США В РЕЦЕПЦИИ РОССИЙСКИХ И АНГЛО-АМЕРИКАНСКИХ ИССЛЕДОВАТЕЛЕЙ

Акопова Е.

Старший преподаватель
Каспийский университет
технологий и инжиниринга
имени Ш.Есенова
Казахстан, г. Актау

Ломова Е.А.

ассоциированный профессор,
Казахский национальный педагогический
университет имени Абая
Казахстан, г. Алматы

Касымжанова М.Е.

Докторант
Казахский национальный университет
имени аль-Фараби
Казахстан, Алматы

Аннотация. В данной статье рассматриваются вопросы о воздействии и влиятельности идей Ф.В. Ницше на западную культуру. Освещается интерес к философскому наследию писателя.

Ключевые слова: литературная интерпретация, трансцендентализм, природа индивидуальности, амбивалентный характер.

Широта и многоплановость воздействия Ф.В. Ницше на культуру Запада на рубеже XIX-XX веков позволяет говорить о реальном восприятии его идей писательским сообществом и их отображение в литературно-художественной практике стран западной Европы, России и США [7], [13].

Причем, непосредственно в случае с американской литературой, рецепция идей Ф.В. Ницше накладывается на достаточно сложный и специфичный процесс ее развития в 1890-1910-е годы.

Проникновение идей Ф.В. Ницше в Америку и рецепция их американским интеллектуальным сообществом имеет определенную специфику [25], которая определяется тем, что первоначально восприятие текстов Ф.В. Ницше осуществлялось «в общем контексте интереса и желания приобщиться к новейшим художественным и философским открытиям Европы, которые были представлены теориями Спенсера и Дарвина, философскими учениями Канта, Гегеля, Шопенгауэра» [5, 29].

В этом контексте и сам Ф.В. Ницше с его глубоким интересом к философии американского трансцендентализма, и прежде всего, романтическому наследию Р.У. Эмерсона вполне вписывается в те культурологические и философские теории, которые зародились на собственно американской почве [14, 197].

Другим выразительным примером влияния идей Ф.В. Ницше в американской литературной среде может служить творчество таких знаменитых писателей Америки, как Джек Лондон и Теодор Драйзер. Доказательством стойкого предвоенного интереса к Ф.В. Ницше в англоязычном мире становится фундаментальный проект полного собрания сочинений его трудов, осуществленный в 1909-1913 годах под редакцией О. Леви («The complete works»), где в восемнадцати томах на английском языке были опубликованы практически все сочинения Ф.В. Ницше.

В межвоенный период и после первой мировой войны ситуация вокруг Ф.В. Ницше уже меняется, и интерес к его фигуре резко ослабевает в новых социальных и общественных условиях, хотя ряд американских критиков, среди которых можно назвать Кассерса, продолжают разрабатывать и интерпретировать теорию Ф.В. Ницше о «сверхчеловеке» [26].

Интерес к философскому наследию Ф.В. Ницше возрождается вновь в англоязычном литературоведении с 1960-х годов, и тема влияния философа на американское литературно-художественное сознание становится материалом диссертаций многих западных ученых (Kauffman Le Roy C, Clarl M., Clouwes E.W., Sheng Ch.) [27], [28], [31], [29].

Рецепция идей Ф.В. Ницше в США имеет значительную историю и в той или иной степени затрагивает творчество подавляющего большинства и поэтов, среди которых Ф. Норрис, Д. Лондон, Т. Драйзер, Э. Синклер, Т. Элиот и многие другие.

Особая роль в литературно-эстетическом осмыслении философии Ф.В. Ницше принадлежит Дж. Г. Хьюнекеру и Г. Л. Менкену [2]. Хьюнекер воспринимал и интерпретировал идеи Ф.В. Ницше, прежде всего, как одну из ипостасей западноевропейской культуры, что нашло отражение в его сборниках эссе «Инокоборцы. Книга о драматургах» (1905), «Эгоисты. Книга о сверхчеловеках» (1909) и «Любовь к дальнему» (1913).

Г.Л. Менкен активно пропагандирует точку зрения Ф.В. Ницше на философию и мораль, посвящая раскрытию этой темы свои книги «Философия Фридриха Ницше» (1908) и «Ницше в выдержках» (1910) [6], [10]. Кроме этого выходят в свет авторские монографии (Thatcher; Bridgwater) и коллективные исследования (Nietziche in), в которых рассматриваются самые различные аспекты его философского наследия.

Американские ученые (Sherman Stuart P.) исследуют проблему соотношения художественных текстов с текстами Ф.В. Ницше и случаи его внятного или скрытого цитирования в произведениях отдельных писателей или же пытаются

рассуждать о характере проявления идей и философии Ф.В. Ницше в конкретном культурном пласте (Ackerman, Sherkel, Zapf) [24], [33].

С самого начала в интеллектуальной жизни США складывается два типа отношения к Ф.В. Ницше. Одно из них является резко отрицательным, негативным и формируется в основном под воздействием книги Макса Нордау [22], содержащей агрессивную критику философской системы Ф.В. Ницше.

Другое отношение можно назвать условно-позитивным, потому как оно пыталось разобраться в сущности ницшеанских идей, но постепенно попадало под их влияние, и как следствие этого процесса, пыталось реализовывать их в процессе осмысления и литературной интерпретации.

В российском литературоведении проблема влияния Ф.В. Ницше на американское литературное сознание была крайне идеологизирована и рассматривалась лишь с негативной точки зрения [30], [23], [9].

Такие ученые как Самохвалов и Засурский избегали подробного рассмотрения данного вопроса [11], а другие (И.М. Боданова, В.М. Быков) [1], [4] вообще сомневались в серьезности знакомства крупных писателей Америки (например, Джека Лондона) с работами Ф.В. Ницше.

Другие исследователи все же признавали известное влияние Ф.В. Ницше на представителей творческой элиты США [19], но объясняли это спецификой политических взглядов Джека Лондона (Богословский) [3, 93] или же считали, как, например, А.Ш. Садагурский, что Джек Лондон «воспринимал у Ф.В. Ницше лишь радостный жизненный подъем его «героя», энергичность его самоутверждения в жизни». Причем он не ставит знака между сильным героем Джека Лондона и идеалом Ф.В. Ницше, утверждая мысль о том, что писатель высказывался об опасности крайнего индивидуализма, порывающего с общечеловеческими традициями гуманности. Напротив, он ставил проблему взаимоотношения сильной личности и общества [20, 81].

И.В. Лунина, говоря о влиянии философии Ф.В. Ницше на творчество Джека Лондона, утверждала, что писатель всю свою жизнь находился в поиске, отрицая при этом возможность отдельного человека вершить судьбы всего человечества и выступая против анархистской идеологии и методов индивидуального террора [16, 58]. С чем, в общем, в общем соглашается и В.М. Быков, подчеркивая различие между Джеком Лондоном и Ф.В. Ницше. «У Ф.В. Ницше герой аморален, он проповедует тезис «падающего подтолкни». У Джека Лондона же душевное благородство, товарищеская взаимопомощь - основные свойства положительных персонажей» [4, 86].

Говоря об относительной устойчивости натуралистических тенденций в творчестве Норриса и Джека Лондона, Р.М. Самарин подчеркивал спенсерианство и прагматизм, которые подготовили почву для культа «сильного» героя в американской литературе [21, 324].

Другой российский исследователь Т.Л. Морозова утверждала, что сама капиталистическая система, основанная на беспощадной конкуренции «рождает

в человеческом сознании идею «выживания сильнейшего», которая в процессе логического развития закономерно доходит до принципа «сверхчеловек», коему по праву сильнейшего все дозволено» [18, 237].

Е.А. Морозкина, исследуя творчество Теодора Драйзера, подчеркивает «существенное влияние на его творчество некоторых аспектов эстетики Ф.В. Ницше, сообразно которым он переосмысливал свои взгляды в соответствии с избранным им реалистическим методом в литературе и эпохой, к которой он принадлежал» [17, 191].

С.П. Вышленкова справедливо утверждает, что о знакомстве с идеями Ф.В. Ницше с самого начала карьеры может свидетельствовать роман Джека Лондона «Дочь снегов» (1902), где «процесс лондонского осмысления ницшеанской идеологии и ницшеанского героя только начинается. Очевидно, что писатель, изначально интуитивно чувствующий Ф.В. Ницше «своим», пока знаком с его идеями лишь поверхностно, можно сказать понаслышке» [5, 91]. Именно первое знакомство послужило своего рода основой для повторного обращения Джека Лондона к творчеству Ф.В. Ницше в 1904 году.

Дальнейшее творчество писателя характеризуется углубленным пониманием природы индивидуальности («Люди бездны», «Морской волк»). Примечательно, что в романе «Морской волк» Дж. Лондон не просто изображает основной конфликт «генеалогии морали», заключающийся в противопоставлении альтруизма эгоизму, а фактически предлагает альтернативу бессмысленному ницшеанству Ларсена в образе более высокого нравственно сильного человека» [12, 25].

Лондонская рецепция Ф.В. Ницше претерпевает определенную «эволюцию в процессе творческого и художественного развития самого писателя» [15, 143].

Ф.В. Ницше становится и остается постоянным спутником и оппонентом Джека Лондона. И потому без учета восприятия идей Ф.В. Ницше, адекватная оценка творческого наследия Джека Лондона будет в большей степени необъективной.

В своих поздних произведениях Джек Лондон высказал сомнения в состоятельности человеческого индивидуализма и предчувствовал его обреченность.

Несмотря на горячее увлечение идеей человеческого индивидуализма в молодости, зрелый Джек Лондон с горечью был вынужден признать, что как только его герои отрываются от социальной среды, как Мартин Иден в ' одноименном романе, их поражение перед суровой действительностью становится неизбежным.

Что касается Теодора Драйзера, то влияние идей Ф.В. Ницше не было для него исключительным [8].

Теодор Драйзер создал в своем творчестве различные художественные модели личности, которые объединяют такие личностные характеристики как эгоизм и эгоцентризм, порожденные «философией успеха» и стремлением стать

сильной личностью, способной добиться этого жизненного успеха и связанных с ним дивидендов.

Писатель ярко воплотил в своих произведениях систему образов, с помощью которых анализировал социально-психологические характеристики личности, особенности ее сознания и подсознания, что нашло выражение в его романах «Сестра Керри», «Дженни Герхардт», «Трилогия желаний», «Гений», «Американская трагедия» и «Оплот».

Личность в произведениях Теодора Драйзера вынуждена вести борьбу за возможность реализовать эти свои желания, но, осуществив их, личность либо трагически погибает, либо утрачивает духовность.

Теодор Драйзер препарировал личность гения и финансиста, объясняя безнравственные поступки исключительной личности потребностями творческой природы, тоже подверженной влиянию желаний и страстей.

Таким образом, восприятие идей Ф.В. Ницше носит у американского писателя «амбивалентный характер» [7], однако отдельные мысли философа он охотно принимал, и ницшеанская подоплека чувствуется в динамике и эволюции характеров Герствуда, Каупервуда, Юджина Витлы и других персонажей.

Литература

1. Баданова И.М. Джек Лондон и его герой. - М., 1963. - 127 с.
2. Балтимора: Г.Л. Менкен // Диалог США. - Вашингтон, 1990. N. 43. - С. 48-56.
3. Богословский В.Н. Джек Лондон. - М.: Просвещение, 1964. - 239 с.
4. Быков В.М. Вокруг Джека Лондона // Вопросы литературы, 1980, N. 8, С. 286-293.
5. Вышленкова С.П. Идеи Ф.В. Ницше в литературном сознании США конца XIX-начала XX веков. - Дисс. канд. филол. наук. – М., 2010. - 205 с.
6. Гаджиев К.С. США: эволюция буржуазного сознания. М.: Мысль, 1981. - 255 с.
7. Галеви Д. Жизнь Фридриха Ницше. - Новосибирск: Наука, 1992, - 214 с.
8. Гордеева Е.Ю. Теодор Драйзер и «американская мечта»// Идеино-художественное многообразие зарубежной литературы нового и новейшего времени. Часть I Межвузовский сборник научных трудов. М.: МПУ, 1996. - С. 109-116.
9. Гройс Б. Ницшеанские темы и мотивы в русской культуре 20-х годов // Бахтинский сборник. - М., 1992. - 127-131 с.
10. Жогин Б.Г. Литературная критика США начала XX в. в борьбе за реализм. - М., 1983.-397 с.
11. Засурский Я.Н. Американская литература XX века. - М.: Изд-во МГУ, 1984. - 927 с.
12. Каули М. Дом со многими окнами. - М.: Прогресс, 1973. -327 с.

13. Лаврова А.А. Философия Ницше // Философские науки, 1997, N. 1. - С. 38-41.
14. Литература США XX века. Опыт типологического исследования. - М., 1978. - 312 с.
15. Литературная история США: в 3-х томах. - М.: Прогресс, 1979. Т. 3. - 547 с.
16. Лунина И.Е. Поздний этап творчества Джека Лондона. - М., 1989. - 153 с.
17. Морозкина Е.А. Европейский позитивизм и философско-эстетические взгляды Т. Драйзера // Зарубежная литература. Проблемы метода. - Л., 1989.- Вып. 3. С. 33-44.
18. Морозова Т.Л. Спор о человеке в американской литературе: История и современность. - М.: Наука, 1990. - 334 с.
19. Немировская Л.З. Ницше: мораль «по ту сторону добра и зла». - М.: Знание, 1991. - 225 с.
20. Садагурский А.Ш. Д. Лондон: Время, идеи, творчество. - Кишинев, 1978. - 199 с.
21. Самарин Р.М. Зарубежная литература. - М.: Высшая школа, 1987. - 368 с.
22. Нордау М. Вырождение. - М.: Республика, 1995. - С. 5-18.
23. Синеокая Ю.В. Ницше в России // Русская философия: Словарь. - М.: Республика, 1995. - С. 323-326.
24. Ackerman R. Current American thought on, 1988. - 129 p.
25. Cadello J.P. Nietzsche in America: The spectrum of perspectives, 1895-1925. Diss. U. of Purdue, 1990. - 246 p.
26. Casseres B.D. The Superman in America. Seattle, 1929. - 167 p.
27. Clark M. Nietzsche on Truth and Philosophy. N.Y., 1990. - 176 p.
28. Clouwes E.W. The revolution of moral consciuosness: Nietzsche in Russian literature, 1890-1914. Dekalb: Northern Illinois univ, press, 1998. - 200 p.
29. Kauffmann Le Roy C. The influence of Friedrich Nietsche on American literature. Diss. U. of Pennsylvania, 1963. - 189 p.
30. Nietzsche and Soviet culture: Allyand adversary/ Ed. by Rosenthal B.G. Cambridge: Cambridge univ. press, 1994. - 130 p.
31. Sheng Ch. Nietzsche's Superman Americanized: on Dreiser's "The Financier". Diss. U.of Maryland, 1989. - 194 p.
32. Sherman Stuart P. The barbaric naturalism of Theodore Dreiser. Bloomington: Indiana UP, 1965. - 128 p.
33. Zapf H. Elective affinities and American diferrences// Nietzsche in American literature. Columbia, 1995. - P. 313-337.

ФРАНКОМОВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ ДИСКУРС: КОМУНІКАТИВНО-ПРАГМАТИЧНИЙ АСПЕКТ

Кисельова К.С.

Магістр

Запорізький національний університет
Наук. кер.: к.філол.н., доц. Тарасюк І.В.

Педагогічний дискурс є достатньо актуальним напрямом, дослідженням якого займаються такі науковці, як Н.Г. Алексєєва, В.Г. Борботько, Ю.В.Громико, В.І. Карасик, М.А. Коміна, М.Л. Макаров. За визначенням В.І. Карасика, педагогічний дискурс – це різновид спілкування, що відбувається в межах освітнього соціального простору і позначається рольовими відносинами учасників комунікації [1]. Дослідження педагогічного дискурсу є досить актуальним, оскільки з процесами швидкого розвитку сучасних технологій, глобалізації та розширення використання інформаційного простору, з'являється необхідність покращення навчально-виховного процесу.

Об`єктом нашого дослідження є франкомовний педагогічний дискурс та його комунікативно-прагматичні особливості. **Предмет** дослідження – засоби вербалізації комунікативно-прагматичних характеристик франкомовного педагогічного дискурсу. **Метою роботи** є описати засоби вербалізації франкомовного педагогічного дискурсу з урахуванням його комунікативно-прагматичних особливостей.

У дослідженні була використана методика, розроблена В.І. Карасиком [2], згідно до якої було описано: 1) засоби вербалізації учасників педагогічного дискурсу у Франції; 2) хронотоп, як особливу організація часових і просторових параметрів навчального процесу в учбових закладах Франції; 3) цінності, яких дотримуються всі учасники освітнього процесу у Франції.

Отже, основними учасниками франкомовного педагогічного дискурсу є викладач та учень – l'enseignant та l'élève. У широкому значенні l'enseignant використовується для позначення викладача будь-якого навчального закладу, l'élève називає дитину або підлітка, який здобуває освіту. Аналіз словникових дефініцій показав, що найближчим до l'enseignant є лексема le professeur, з наступним набором сем, згідно до словника Le Robert [3]:

1. personne qui enseigne une discipline, un art, une technique, d'une manière habituelle (людина, яка викладає будь-яку дисципліну);
2. personne qui enseigne au collège, au lycée, à l'université (людина, яка викладає у коледжі, ліцеї, університеті).

Словник Le Robert дає наступне визначення слова élève – у вузькому значенні, дитина або підліток, який здобуває освіту в школі, коледжі, ліцеї: «Elève - enfant, adolescent(e) qui reçoit l'enseignement donné dans une école, un collège, un lycée» [3]. Тоді як écolier – це дитина, яка відвідує початкову школу після перших класів коледжу: «Ecolier - enfant qui fréquente l'école primaire, suit les petites classes d'un collège». Collégien – це учень коледжу: «Le collégien - élève

d'un collège». Lycéen – учень ліцею: «*Le lycéen - élève d'un lycée*». Etudiant – особа, яка здобуває вищу освіту і відвідує курси в університеті, вищій школі «*L'étudiant - personne qui fait des études supérieures et suit les cours d'une université, d'une grande école*» [3].

Проаналізувавши всі ці тлумачення, ми побачили що в основі кожного визначення є лексема «*élève*». Найближчою до неї є лексема *étudiant* з наступними ознаками:

1. *personne qui fait des études supérieures* (людина, яка здобуває вищу освіту);
2. *enfant, adolescent(e) qui reçoit l'enseignement donné dans une école, un collège, un lycée* (дитина, підліток що отримує освіту у коледжі, ліцеї, школі).

У значенні синонімічних слів-репрезентантів зафіксовано особливості їх використання в залежності від навчального рівня:

- *l'écoles maternelles et élémentaire*: instituteur, précepteur, professeur des écoles; élève, écolier;
- *le collège* : professeur, éducateur, précepteur; collégien, élève; étudiant;
- *le lycée*: professeur, précepteur; lycéen, élève;
- *l'université*: lecteur, éducateur; élève; étudiant.

Основними складовими хронотопу педагогічного дискурсу у Франції є тривалість занять, тривалість перерв, загальна кількість навчальних годин на тиждень та рік, загальна кількість навчальних предметів. Для аналізу хронотопу франкомовного педагогічного дискурсу було досліджено офіційні ресурси, на яких зазначена інформація про навчальний процес закладів освіти Франції, а саме, офіційний сайт Міністерства національної освіти, молоді та спорту «*Ministère de l'éducation nationale, de la jeunesse et des sports*» [4]. Для дослідження було обрано наступні навчальні заклади: *l'école maternelle*, *l'école élémentaire*, *le collège*. після аналізу регламентної документації, було визначено, що середня кількість навчальних годин на тиждень у садочку складає 24 години, на рік – 286 годин; у початковій школі – 24 годин на тиждень, 286 годин на рік; у коледжі – 26 годин на тиждень. Перерва у молодшій ланці триває 30 хвилин, тоді як для учнів старших навчальних закладів часу для перерви виділено більше – 1 година 30 хвилин. Предмети, які вивчають учні, розпочинаючи з 3-х років повторюються з кожним циклом, але рівень поглибленості навчання змінюється, також змінюється кількість навчальних годин, виділених на ту чи іншу навчальну дисципліну.

Основними базовими цінностями франкомовного педагогічного дискурсу для усіх його учасників є повага до вчителів та батьків (*respect des enseignants et des parents*); свобода інформації та свобода вираження поглядів та думок (*la liberté d'information et la liberté d'expression*). Базовими цінностями вчителя є обов'язок толерантності та поваги до інших у їхній особистості та в їхніх переконаннях (*le devoir de tolérance et de respect d'autrui dans sa personnalité et dans ses convictions*); моральні домагання та сексуальні домагання є кримінальними злочинами (*le*

harcèlement moral et le harcèlement sexuel sont des délits pénalement répréhensibles). Основними цінностями учня є повага до вчителів та батьків (respect des enseignants et des parents); повага до викладачів (respect des enseignants); повага до одногрупників (le respect de l'autre et de la vie en groupe); право на можливість висловлення колективних думок (droit d'expression collective); дотримуватись правил безпеки, що діють у певному навчальному закладі (connaître, respecter et faire respecter les règles de sécurité en vigueur dans le service) [4].

Отже, проаналізовані засоби вербалізації франкомовного педагогічного дискурсу відображають як інституційні риси, так і національно-специфічні властивості французької системи навчання.

Література

1. Карасик В.И. О категориях дискурса. *Языковая личность: социолингвистические и эмотивные аспекты* : сб. науч. тр. Волгоград: Перемена, 1998. С. 185–196.
2. Карасик В. И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс. Волгоград: Перемена, 2002.
3. Le Robert [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://dictionnaire.lerobert.com/definition/eleve>
4. Ministère de l'éducation national, de la jeunesse et des sports [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.education.gouv.fr/>

СТРУКТУРА ТА КЛАСИФІКАЦІЯ ІТАЛІЙСЬКИХ РЕАЛІЙ

Миронова Наталя Володимирівна

кандидат філологічних наук,
доцент кафедри романської і новогрецької
філології та перекладу,
Київський національний лінгвістичний університет, Україна

Василенко Аліна Геннадіївна

студентка I курсу магістратури,
Київський національний лінгвістичний університет, Україна

Слова-реалії є невід'ємною частиною лексики будь-якої мови, адже відображають специфічну картину світу людей, що говорять цією мовою. Реалії належать до найбільш національно маркованих шарів складу мови. Більш того, створюють певний лексикон, зумовлений світоглядом, менталітетом та ідеологією.

Що стосується структури реалій, то на питання, до якої категорії мовних засобів слід віднести реалії, фахівці не дають однозначних відповідей. М.Л. Вайсбурд, наприклад, вважає, що «поняття, віднесені до реалій, можуть бути виражені окремими словами, словосполученнями, реченнями і скороченнями» [3, с. 18]. Але більшість інших вчених говорять про «слова» – «лексичні одиниці», і тільки інколи додають «словосполучення» [3, с. 18]. Так вважають Л.Н. Соколов, А.В. Федоров, Г.В. Чернов, а також С.І. Влахов і С.П. Флорин. В розумінні цих фахівців реалії – це тільки слова і словосполучення. Додавання в цьому випадку «і словосполучення» означає, що до реалій можна віднести «номінативні словосполучення», тобто такі сполучення слів, які семантично дорівнюють слову. Реалією може бути номінативне словосполучення ще тому, що до реалій прирівнюються кальки, які нерідко являють собою саме такі словосполучення. Іншою формою реалій є скорочення (аббревіатури). Включення їх до реалій також логічне, оскільки вони являють собою стягнені в одне «слово» номінативні словосполучення. Дуже часто реалією можуть вважати фразеологічні звороти, тобто стійкі словосполучення всіх типів, в тому ж числі ідіоми, прислів'я та приказки, багато з яких мають характерне національне або історичне забарвлення.

Визначивши структуру реалій, для більш повної та яскравої характеристики доцільно розглянути типи реалій.

Проблема класифікації реалій завжди перебувала в центрі уваги перекладознавців. Класифікувати всі реалії за предметними групами – надто складна справа. Інакше кажучи, не можна досягти неосяжне, проте нікому не заборонено хоча б спробувати зробити це. Не претендуючи на всеохоплення, на основі загального аналізу реалій можна розділити їх згідно з предметною ознакою на три основних семантичних групи, кожна з яких, у свою чергу, може

бути поділена на інші підгрупи та на дві групи за місцевою. Відразу також зауважимо, що межі між групами і підгрупами досить умовні: одну й ту ж реалію можна віднести одразу до двох, а подекуди – й до трьох підгруп чи навіть груп.

Розглянемо італійські реалії за класифікацією. На наш погляд найкращою класифікацією реалії є класифікація С.І. Влахова та С.П. Флорина, які розглянули реалії в різних напрямках. Класифікація реалій має на їх погляд:

- 1) Поділ за предметною ознакою;
- 2) Поділ за місцевою ознакою (в залежності від національної та мовної залежності).

Предметна ознака.

1. Географічні реалії:

- Найменування об'єктів фізичної географії, в тому ж числі і метеорології (*Toscana, prateria, Tramontana, Grecale*);

- Найменування географічних об'єктів, пов'язаних з діяльністю людини (*sequoia, yeti*);

- Найменування ендеміків (*camoscio appenninico, salamandrina dagli occhiali, apollo di Sicilia*).

2. Етнографічні реалії:

- Побут:

1) їжа, напої, побутові заклади та ін. (*spaghetti, cedrata*);

2) одяг (включно: взуття, головні убори та ін.) і прикраси (*berritta, ciocia*);

3) житло, меблі, посуд та ін. обладнання (*trullo, baglio*);

4) транспорт (засоби та “водії”) (*corriera, galeone*).

- Праця:

1) люди праці (*tabaccaio, fruttivendolo*);

2) знаряддя праці (*vanga, carriola*);

3) організація праці (включно господарства) (*caseificio, margine lordo*).

- Мистецтво і культура:

1) музика і танці (*tarantella, saltarella*);

2) музичні інструменти та ін. (*tammorra, cutufu*);

3) фольклор (*Befana, Giufa*);

4) театр (*Battuta*);

5) інші мистецтва та предмети мистецтв (*abbozzo, acquaforte*);

6) виконавці (*Fedez, Al Bano*);

7) звичаї та ритуали (*pennichella*);

8) свята та ігри (*Festa della Befana*);

9) міфологія (*Bennie, O'Munaciello*);

10) культ (прихильники та послідовники) і культові будівлі та предмети (*Risorgimento*);

11) календар (*calendario gregoriano*).

- Етнічні об'єкти:

1) етноніми (*sardi, sudtirolesi*);

2) прізвиська (звично жартівливі або образливі) (*Superba, Milano del Sud*);

3) найменування осіб за місцем проживання (*aostani, ischitani*).

- Міри і гроші:

- 1) одиниці мір (*metro cattolico*);
- 2) грошові одиниці (*lira italiana*);
- 3) простомовні найменування мір і грошей (*spiccioli*).

3. Суспільно-політичні реалії:

- Адміністративно-територіальний устрій:
 - 1) адміністративно-територіальні одиниці (*regione*);
 - 2) населені пункти (*borgo*);
 - 3) деталі населеного пункту (*città media*).
- Органи та носії влади:
 - 1) органи влади (*comune*);
 - 2) носії влади (*sindaco*).
- Суспільно-політичне життя:
 - 1) політична діяльність та діячі (*bipolarismo, apparentamento*);
 - 2) патріотичні та суспільні рухи (і їх діячі) (*carbonari, ciompi*);
 - 3) соціальні явища та рухи (і їх представники) (*scippatore, scugnizzo*);
 - 4) звання, титули, звання (*professore ordinario, Cavaliere del Lavoro*);
 - 5) заклади (*unita' sanitaria locale, USL*);
 - 6) навчальні заклади і культурні установи (Montecitorio);
 - 7) стани та касти (і їх члени) (*patrizi, plebei*);
 - 8) станові знаки і символи (*giglio*).
- Військові реалії:
 - 1) підрозділи (*alpini*);
 - 2) зброя (*becco di corvo, afena*);
 - 3) обмундирування (*basco, bustina*);
 - 4) військові службовці і командири (*carabiniere*).

Наприкінці цієї предметної класифікації хотілось би зазначити, що подальше розділення – по місцю – стосується тих же реалій, але розглянутих під іншими кутами зору [3, с. 65–67].

Місцева ознака

1. В площині однієї мови:

- Свої реалії – це більшою частиною лексеми конкретної мови (*scugnizzo* – італійська реалія);

- Чужі реалії – це або запозичення, тобто лексеми іншомовного походження в словниковий склад мови, або кальки, тобто по морфемні або послівні переклади найменувань чужих для даного народу об'єктів, або транскрибовані реалії іншої мови (*varenyky* – українська реалія).

2. В площині пари мов:

- Зовнішні реалії – однаково чужі для обох мов (*heath* – англійська реалія, однаково чужа для італійської та української мов);

- Внутрішні реалії – слова, які належать одній з пари мов, і отже, чужі для іншої мови (*tifosi* – італійська внутрішня реалія в парі італійської та української мов) [3, с. 68].

Отже, кількість реалій, кожна з яких характеризується певною формою, лексичними, фонетичними та морфологічними особливостями, в мові будь-якого народу досить значна, що й зумовило питання щодо їх класифікації.

Класифікації реалій здійснюються за тематичним принципом. Доцільність такого угруповання ґрунтується на традиції загальної та навчальної лексикографії, практиці складання різного роду розмовників, навчальних тематичних словників і словникових розробок (вокабуляром) з окремих тем.

Список літератури

1. Влахов С. И., Флорин С. П. Непереваемое в переводе. Москва: Международные отношения, 1980, 342 с.
2. Зорівчак Р. П. Реалія і переклад (на матеріалі англомовних перекладів української прози). Львів: Вид-во при Львів. ун-ті, 1989, 216 с.
3. Фёдоров А. В. О художественном переводе. Ленинград: Гослитиздат, 1941, 260 с.

ТЕРМІНООДИНИЦІ НА ПОЗНАЧЕННЯ ПЕРСОНАЛЬНИХ РАНГІВ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ АРМІЇ

Монастирська Римма Іванівна

кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри української мови
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

У сучасних умовах військової лексики регулярно використовують політики, журналісти, дипломати, а також пересічні громадяни. Тому *актуальність* дослідження військової лексики пояснюється стрімким поширенням у суспільстві, що давно не обмежується використанням її лише військовими фахівцями впродовж різних військових операцій та повсякденному житті армії. Семантика терміноодиниці *персональний ранг військовослужбовця* маніфестує поняття військового звання різних ступенів, що надають у Збройних силах відповідно до їхньої посади, кваліфікації, фахової підготовки та терміну служби [3]. Військове звання визначає статус (права, обов'язки) одних військовослужбовців щодо інших [1]. У сучасній військовій терміносистемі нещодавно з'явилися лексеми на позначення понять нових військових звань, що вперше будуть застосовуватися в Збройних силах та інших військових формуваннях України. Зокрема, сержантський і старшинський склад поділений на три категорії: молодший, старший та вищий. Відтак, з 1 жовтня 2020 року, в Україні вступили в дію номени на позначення військових звань: *рядовий*, *сержант* і *старшина*. А терміноодиниці *прапорщик*, *старший прапорщик*, *мічман*, *старший мічман*, а також *старшина* перейшли до розряду архаїзмів, оскільки перестали існувати для армійської лінійки. Зміна цих терміноодиниць – це не просто заміна одних назв іншими – це перебудова усєї сержантської вертикалі, структуризація кар'єрного зросту і підвищення матеріального та соціального забезпечення сержантів та перехід на стандарти НАТО.

Головним джерелом формування військової терміносистеми є національна українська мова, її лексика та генетика. Найприкметнішою рисою є перевага значної кількості так званих спеціальних, маркованих слів, тобто пристосованих власне для цього стилю, а граматична характеристика військової термінології представлена різними за структурою моделями (однокомпонентними, двокомпонентними, трикомпонентними тощо). Наприклад, *вузькоспеціальними* термінами на позначення категорій військових звань є одиниці: *рядовий склад*; *сержантський склад*; *старшинський склад*; *офіцерський склад*, представлені двокомпонентною моделлю (*прикм. + імен.*), де головним компонентом є одиниця *склад*.

До угруповання терміноодиниць на позначення понять *рядового складу* входять лексеми: *рекрут (імен.)* – (тимчасове звання до прийняття присяги), *солдат (імен.)* – (рядовий), *старший солдат (прикм. + імен.)* – (досвідчений помічник командира відділення).

Угруповання терміноодиниць на позначення понять сержантського і старшинського складу репрезентують терміни: *молодший сержант* (прикм. + імен.) – (заступник командира відділення), *сержант* (імен.) – (командир відділення), *старший сержант* (прикм. + імен.) – (заступник командира взводу), *штаб-сержант* (імен. + імен.) – (головний сержант батальйону), *майстер-сержант* (імен. + імен.) – (головний сержант бригади), *старший майстер-сержант* (прикм. + імен. + імен.) – (головний сержант роду військ), *головний майстер-сержант* (прикм. + імен. + імен.) – (головний сержант ЗСУ), *молодший лейтенант* (прикм. + імен.), *лейтенант* (імен.) та *старший лейтенант* (прикм. + імен.) – (командири взводу), *капітан* (імен.) – (командир роти), *майор* (імен.) – (заступник командира батальйону), *підполковник* (імен.) – (заступник командира полку), *полковник* (імен.) – (командир полку), *генерал* (імен.) – (командир армії). Отже, аналізуючи терміни на позначення категорій персональних рангів військовослужбовців, констатуємо, що за будовою серед таких термінів-синонімів переважають двокомпонентні словосполучення, утворені за моделлю *прикметник + іменник*.

Важливим аспектом дослідження терміна є семантичний аналіз через зіставлення та виявлення дефініцій. Причинами з'яви синонімії в українській військовій термінології можна вважати заміну старих звань, але ще існуючих у мовному просторі військовослужбовців, новими (закріпленими законодавством) з метою врегулювання штатно-посадових категорій, а саме: *генерал-майор / бригадний генерал* (командир бригади), *генерал-лейтенант / генерал-майор* (командир дивізії), *генерал-полковник / генерал-лейтенант* (командир корпусу), *перший сержант / головний сержант* (старшина роти), *військовий Священик / капелан* (посада, прирівнена до заступника командира полку або батальйону, якому надають особистого озброєного ад'ютанта), *солдат / рекрут* (найнижче військове звання, зазвичай означає, що особа не пройшла повний курс військової підготовки) [2].

Проаналізований матеріал дає підстави висновкувати, що термінів на позначення поняття *персональний ранг військовослужбовця* у сучасному мовознавчому просторі є достатньо, щоб заглибитись у цю тему, а військова лексика підпорядкована законам як термінології, так і мові загалом. Тож у військовій термінології поєднані й водночас протиставлені одна одній стабільність як властивість будь-якої знакової системи і синонімічність, що притаманна лексиці загальнолітературної мови. Перспективним є вивчення військових термінів на фонетичному, лексичному, морфологічному та синтаксичному рівнях.

Список використаних джерел:

1. Армія fm – перша військова радіостанція України. «Військові звання». Режим доступу: <https://www.armyfm.com.ua/vijskovi-zvannya/>
2. Ukrainian Military Pages. Закон про зміну військових звань остаточно схвалено. «Закон про зміну військових звань». Режим доступу: <https://www.ukrmilitary.com/2020/06/ranks.html?m=1>
3. Науменко К.Є. Військові звання // Енциклопедія Сучасної України: електронна версія [веб-сайт] / гол. редкол.: І.М. Дзюба, А.І. Жуковський, М.Г. Железняк та ін.; НАН України, НТШ. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2005. URL: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=34476

ТВОРЕННЯ КОРОНА-НЕОЛОГІЗМІВ «STATU NASCENDI» У СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

Ступак Інна Валер'янівна

доктор філологічних наук, професор
Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К. Д. Ушинського»

Каширіна Ірина В'ячеславівна

Магістрант 2-го року навчання
Державний заклад «Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

З того часу, як COVID-19 з'явився в грудні 2019 року, а Всесвітня організація охорони здоров'я оголосила пандемію в березні 2020 року, тема коронавірусу COVID-19 є найактуальнішою та найбільш обговорюваною у суспільстві. З початку пандемії коронавірусоловничий склад англійської мови суттєво поповнився новими словами, новозапозиченнями, лексичними інноваціями. Поширення захворювання знайшло свій відбиток не лише у медицині, а й усіх соціальних сферах та у лексичному складі багатьох мов[4]. Щодня у засобах масової інформації, інтернет-виданнях, блогах висвітлюється тема COVID-19. Оскільки мовознавці повсякчас фіксують все нові й нові лексеми, що продовжують виникати внаслідок соціального лінгвoseміотичного «вибуху» [3; с.168], особливості творення і функціонування корона-неологізмів привертає увагу сучасних лінгвістів. Неологізми пов'язані практично зі всіма сферами життя сучасного суспільства [4].

Мета роботи полягає у встановленні корпусу неологізмів у сучасній англійській мові, виявленні структурних особливостей і способів їхнього словотворення.

Матеріалом дослідження слугував онлайн словник Covid-19 (Glossary of the Covid-19 pandemic), створений в межах інтернет-ресурсу (https://en.wikipedia.org/wiki/Glossary_of_the_COVID-19_pandemic) і онлайн словник Merriam-Webster (<https://www.merriam-webster.com/>). Глосарій пандемії COVID-19 (Glossary on the COVID-19 Pandemic) включає корона-неологізми, які з'явилися під час пандемії COVID-19. Глосарій (Glossary on the COVID-19 Pandemic)- містить англійські та французькі корона-неологізми, серед яких є терміни з галузі медицини, соціології та політики (<https://open.canada.ca/data/en/dataset/>). Він розроблений як інструмент для перекладачів, письменників і редакторів, а також для всіх, хто відповідає за поширення інформації під час пандемії Covid-19. Глосарій був створений Бюро перекладів (The Translation Bureau) - федеральною установою, яка фінансується

урядом Канади. Основною метою його побудови була допомога у сприянні чіткому спілкуванню англійською та французькою мовами, визначаючи основні поняття, пов'язані з коронавірусною хворобою. Same Glossary on the COVID-19 Pandemic став підґрунтям для створення Glossary of the COVID-19 Pandemic на вебресурсі Вікіпедія (<https://en.wikipedia.org/>)- за рейтингом Alexa і зайняла 13-е місце за популярністю станом на 2021 рік, випереджаючи Reddit, Netflix та Instagram.[8]

Поняття «неологізм» вперше з'явилося в 1735 р. у французькій мові («néologisme»), звідки було запозичене англійською мовою у 1772 році в значенні «використання або звичка використання нових слів, інновацій у мові, а також нове слово або вираз». З того часу в лінгвістичній літературі поняття «неологізм» вживається стосовно нових слів у різних мовах.

Проблема визначення терміна «неологізм» є суперечливою і недостатньо обґрунтованою. Якщо період народження і зникнення слова фіксується більш-менш об'єктивно, то тривалість перебування слів в «статусі новоутворень» або «*statu nascendi*» суб'єктивною [1, с. 15]. Кожен неологізм проходить наступні етапи, які можна зазначити наступним способом: виникнення → узуалазація → акцептуалізація → лексикалізація/інтеграція. Тобто поняття неологізму не є статичним і має природу процесуально-динамічного характеру [2, стр.113].

У роботі неологізми «*statu nascendi*» визначаються як новоутворення на даному синхронному етапу розвитку мови, які «сприймаються носіями певного мовного континіуму як нові за формою і/або значенням, створені за словотворчими моделями мов дослідження, або запозичені з інших мов, і не зафіксовані у словниках неологізмів» [4].

Пандемія створила та популяризувала багато термінів, що стосуються різних сфер життя. Так, за даними словника Collins англійський словом 2021 року був признаний термін «локдаун», вживання якого збільшилося з чотирьох тисяч до четверті мільйонів [4].

Корпус корона-неологізми «*statu nascendi*» [4], що аналізується в даному дослідженні, не є вичерпним. До корпусу увійшли лише ті слова, які відповідають вище зазначеним критеріям неологізмам «*statu nascendi*» [4].

З-поміж корпусу неологізмів «*statu nascendi*» виявлено:

- нові лексеми: *ComirNaty* – the commercial name for the FDA approved COVID-19 vaccine from Pfizer, released August 21, 2021 - комерційна назва схваленої Управлінням з санітарного нагляду за якістю харчових продуктів та медикаментів США – (*Food and Drug Administration, US - FDA*) - інноваційна вакцина на платформі мРНК, яка розроблена німецькою біотехнологічною компанією BioNTech спільно з американським фармакологічним концерном Pfizer проти COVID-19, вироблена 21 серпня 2021 року; *covidiot* «a person who ignores safety guidelines, potentially spreading COVID-19» - людина, яка ігнорує інструкції з безпеки, що може поширювати COVID-19; *doomscrolling* «endlessly scrolling through bad news, to the detriment of the reader's mental health» - безкінечна прокрутка поганих новин, на шкоду психічному здоров'ю читача; *quarantini*- «a quarantini is a cocktail you make at home and drink

alone or with members of your household during a period of imposed isolation» - карантині – коктейль, який ви готуєте вдома і п'єте наодинці або з членами вашої родини під час ізоляції; *zoombombing* - «unwanted members joining a Zoom (a brand videoconferencing software) call» - небажані учасники приєднуються до дзвінка Zoom (назва програмного забезпечення для відеодзвінків);

- незначну частину нових лексем становлять запозичення з латинської мови, наприклад *Fomite* «an object or surface that may contain an infectious virus or bacteria that can be a means of transmission. (https://en.wikipedia.org/wiki/Glossary_of_the_COVID-19_pandemic) - предмет або поверхня, які можуть містити інфекційні віруси або бактерії, та виступати засобом їх передачі.
- нові значення: *covid, pandemic, coronavirus*.

Як відомо, термін *coronavirus SARS-CoV-2* уже існував у ХХ сторіччі в медичній термінології та позначав об'єднану групу споріднених, але різних вірусів. Утворена складна лексема у 1968 році від латинських слів *corona* («вінець») та *virus* («отрута»), назву якої пов'язують із візуальною зовнішньою специфічною формою вірусу під мікроскопом, оскільки він нагадує сонячну корону, з шиповидними виступами [5].

За даними статистичної вибірки, переважну більшість неологізмів «*statu nascendi*» [4] становлять нові лексеми.

За структурою неологізми «*statu nascendi*» [4] поділяються на прості й складні (композиції). Продуктивним способом творення неологізмів «*statu nascendi*» [4] на позначення явищ COVID-19 є основокладання, яке полягає в утворенні складного слова поєднанням основ двох або більше слів: *doomscrolling* (*doom + scrolling*) - «endlessly scrolling through bad news, to the detriment of the reader's mental health»; *zoombombing* (*zoom + bombing*) - «unwanted members joining a Zoom (a brand videoconferencing software) call» - небажані учасники приєднуються до дзвінка Zoom (назва програмного забезпечення для відеодзвінків).

Встановлено наступні моделі творення композицій:

- N+N: *host cell* «a living cell invaded by or capable of being invaded by an infectious agent (such as a bacterium or a virus)» - жива клітина, уражена інфекційним агентом (таким як бактерія чи вірус) або здатна бути заражена ним; *social distancing* «the practice of maintaining a greater than usual physical distance from other people or of avoiding direct contact with people or objects in public places during the outbreak of a contagious disease in order to minimize exposure and reduce the transmission of infection» [11] - практика підтримування фізичної дистанції, більшої, ніж зазвичай, від інших людей або уникання прямого контакту з людьми або предметами в громадських місцях під час спалаху інфекційної хвороби, щоб мінімізувати вплив і зменшити передачу інфекції;
- Adj+N: *vital load* «also called "viral dose" refers to the amount of a virus an individual has been exposed to» - вірусне навантаження ще називають

«вірусною дозою», термін відноситься до кількості вірусу, якому піддалася людина; *herd immunity* «a term to describe when a high percentage of a defined population is immune to a disease because of vaccination or prior exposure to a disease» - термін, що описує, коли високий відсоток певного населення має імунітет до хвороби через вакцинацію або попередній контакт із захворюванням. [9]

Одним із поширених способів творення композитів є абревіатура: *PCR-test* - «polymerase chain reaction test» - «тест полімеразної ланцюгової реакції»; *R0* - вимовляється як "R-naught" or "R-zero" і позначає «a measurement used to describe the intensity of an outbreak» - вимірювання, яке використовується для опису інтенсивності спалаху COVID-19. Наприклад, *COVID-19* утворено шляхом усичення складного слова латинського походження «coronavirusdisease», де CO – «корона», VI – «вірус», D – хвороба (укоронавірусна хвороба) [10]. Цифра ж 19 дає уточнення різновиду цього коронавірусу, а саме вказує на той вид, щовпершебувзафіксований у пацієнтів у 2019 році.

Процес словотворення відбувається постійно, відбиваючи зміни в навколишньому світі. Словоскладання, абревіація та конверсія залишаються основними способами утворення неологізмів. Перспективою подальшого дослідження є встановлення корпусу неологізмів з першим компонентом *vaccine* і визначити особливості їх функціонування.

Література:

1. Дзюбіна О. І., Структура, семантика, та прагматика сленгових неологізмів соціальних мереж TWITTER ТА FACEBOOK, Дисертація, https://www.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2016/05/dis_dzyubina.pdf
2. Лингвистический энциклопедический словарь / гл. ред. В.Н. Ярцева. – М. : Сов. энцикл., 1990. – 685 с.
3. Попкова О. А., Комунікативно-прагматичний потенціал складних слів періоду пандемії (на матеріалі українських газетних текстів), Херсонський державний університет, URL: <http://zum.onu.edu.ua/article/view/235534>
4. Ступак І. В. *Корона*-неологізми в німецьких та українських медійних текстах. 2020, Contributionstothe 23rd Annual Scientific Conference of the Association of Slavists (Polyslav), 12-13the September, 2020.
5. Coronavirus: medical terminology in plain language [Koronavirus: medychna terminolohiia zrozumiloi umovoii].URL:<https://www.dw.com/uk/koronavirus>.
6. Glossary of terms to know during a COVID-19 pandemic -URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/koronavirus-terminy-slovyk/30520097.html>
7. Glossary on the COVID-19 Pandemic -URL: <https://open.canada.ca/data/en/dataset/85ac1ca1-f206-4948-97a7-4c6ccc3ff6dd>;URL:<https://www.btb.termiumplus.gc.ca/publications/covid19-eng.html>

TRENDS AND PROSPECTS DEVELOPMENT OF SCIENCE AND PRACTICE
IN MODERN ENVIRONMENT

8. The Economist, електронне видання журналу, URL:
<https://www.economist.com/international/2021/01/09/wikipedia-is-20-and-its-reputation-has-never-been-higher>
9. Wikipedia – URL-<https://en.wikipedia.org/> -
https://en.wikipedia.org/wiki/Glossary_of_the_COVID-19_pandemic
10. Dictionary.com <https://www.dictionary.com/>
11. Merriam-Webster <https://www.merriam-webster.com/>

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ГЕНДЕРНО МАРКОВАНОЇ ЛЕКСИКИ В СУЧАСНІЙ ЖІНОЧІЙ ПРОЗІ

Сірант Алла Миколаївна

кандидат філологічних наук

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
м. Кам'янець-Подільський, Україна

Проблема гендерних стереотипів у суспільстві хвилює наукові кола вже не одне десятиліття. Власне, гендерні студії стали безпрецедентним явищем, що поєднало теоретико-методологічні підходи філософії, соціології, культурології, психології, мовознавства, педагогіки; та й це ще не повний перелік галузей наукового знання, що є дотичними до проблеми гендеру в сучасному глобалізованому та емансипованому світі.

Визначаючи найважливіші аспекти гендерної лінгвістики, Л.Ставицька виокремлює такі: аналіз номінативної системи лексикону української мови з використанням лексикографічних джерел, характеристика категорій маскулінності та фемінності, як таких, що визначають розподіл соціальних ролей чоловіків та жінок і є одним із фундаментальних та універсальних чинників, що впливають на специфіку картини світу в українській культурі, фіксують гендерні асиметрії, а також визначають успіх або невдачу міжкультурної комунікації [1, с. 13-14]. Значну кількість досліджень мовознавчого характеру присвячено проблемі виявлення та системного опису відмінностей у чоловічому та жіночому мовленні. Зокрема, це стосується праць кінця ХХ ст. Сьогодні існує думка, що не варто абсолютизувати присутність гендеру в мові, оскільки гендер є виявляється з неоднаковою інтенсивністю аж до повного зникнення у низці комунікативних ситуацій. [2, с. 117]. Власне основними одиницями, що функціують у гендерній мовній картині світу, є гендерно марковані одиниці, що відображають у мовних знаках гендерні стереотипи певної мовної спільноти. До гендерно маркованих одиниць дослідники зараховують одиниці, вільні атрибутивні словосполучення, стійкі словосполучення, стійкі словесні комплекси, лексику, лексеми, фраземи, фразеологічні номінації, фразеологічні одиниці, граматичні одиниці, синтаксичні конструкції, а також лексичний субстандарт.

Сучасна українська жіноча проза є актуальним та продуктивним джерелом для вивчення гендерної лексики в контексті реалій сучасного лінгвокультурного простору. Тому матеріалом для аналізу ми обрали прозові твори Дари Корній, Алли Рогашко, Ніки Нікалео, Анни Хоми, Любові Долик та ін., що увійшли до збірок "Львів. Вишні. Дощі" та "Львів. Смаколики. Різдво". У мові художніх творів, як власне і в будь-яких інших формах та жанрах мовлення, гендерна маркованість проявляється через граматичну категорію третьої особи однини особових займенників. Наприклад: "**Вона** привітно помахала до прозурки у дверях сусідського помешкання..." [3, с. 30]; "**Власне, таким він** був: шалено творчим і весь час у русі" [4, с. 142]. Також гендерну маркованість мають лексеми на позначення статево-рольових, соціальних, статусних відношень. Такі

лексеми, як правило, за їхньою внутрішньою формою співвідносять з маскулінним та фемінним. У художніх текстах зустрічаємо такі випадки вживання гендерно маркованих лексем: “*А те, що Оксана в мамі на шії не сидить, — то хіба злочин?*” [3, с. 16] (статеворольові відношення); “*А вона зателефонує сестрі чоловіка*” [3, с. 17] (статеворольові відношення); “*Вона мала дивовижно мелодійний голос, такий самий, як моя вчителька у початкових класах*” [3, с. 64] (соціальні відношення); “*Таку чарівну панянку, як ви, треба носити на руках*” [3, с. 155] (статусні відношення). Натрапляємо також на лексеми, пов’язані з вербалізацією концептів чоловік та жінка, зокрема, такі, що описують зовнішність чоловіків та жінок: “*Йому так хотілося розговорити сором’язливу красуню. А вона тільки зводила на нього гарнезні чорні очі й відразу поспіхом їх ховала*” [4, с. 104]; “*Чоловік затримався на танку, у дорогому вишуканому костюмі, з коротко підстриженим волоссям, самовпевнений і доглянутий*” [3, с. 68].

Гендерна маркованість у мові може виявлятися різними способами на різних мовних рівнях як безпосередньо, так і опосередковано. Перспективними вважаємо подальші дослідження особливостей вербалізації категорії гендеру різними мовними одиницями в синхронічному та діахронічному аспектах.

Список використаної літератури

1. Ставицька Л.О. (2015). Гендер: мова, свідомість, комунікація. Київ: КММ, 440 с.
2. Кирилина, А. (2003): Современное состояние гендерных исследований в российской лингвистике. In: Beitrage des Gender-Blocks zum XIII. Internationalen Slavistenkongress in Ljubljana 15-21, s. 113-127.
3. Львів. Вишні. Дощі: збірка. (2017). Харків: Книжковий Клуб “Сімейного Дозвілля”, 192 с.
4. Львів Смаколики. Різдво: збірка. (2017) Харків: Книжковий Клуб “Сімейного Дозвілля”, 256 с.

АДАМЗАТТЫҢ АР МӘСЕЛЕСІ

Туймебекова Алия Абзелбековна

аға оқытушы, М.Х.Дулати атындағы
Тараз өңірлік университеті , Қазақстан

Мырзабаева Балмира Джунусбековна

аға оқытушы, М.Х.Дулати атындағы
Тараз өңірлік университеті , Қазақстан

Раушанбек Бегімай

6B02311-филология:қазақ филологиясы ББ 1курс студенті

Адам мәселесі адамзатты ерте кезден ойландырып келеді.Адам, этика мәселесін батыс та шығыс та үнді де ғұламаларын толғандырды.Ж.Баласағұн екі тақырыпты, яғни адамның адами жетілуі мен қоғамның кемелденуін арнайы сөз етіп, негізгі нысанасы етеді.Адами жетілуді , яғни дамыған көркейген қоғамды жасайтын адам екенін алға тартты.Жеке адамның ісі қоғамда ғана танылады.Ж.Баласағұн өз дастанында әртүрлі қызмет өкілдерінің кісілік келбетін салыстыра қарастырады.Ж.Баласағұн өз дастанын Алла атымен оған деген мадақпен бастайды.Ж.Баласағұн кейіпкері неге Айтолды аталады.Себебі Ай астындағы елдердегі тіршілік, яғни жер бетіндегі өмір туралы айтылады.Ж.Баласағұнның алға қойған мәселесі- адамның кемелдену кезеңі.Адамның өз бойында екі түрлі кезеңнен өтеді екен. Әл-Фараби ең бірінші, таным, ізгілік, қайырымдылық, кісілік деп таниды.Осы негізде Ж.Баласағұн да таным мен ізгілікті басты мәселе етіп алады.Ал осы ізгілік жан жетілуі яғни кісілік кемелділік Абай шығармаларында жалғасын тапқан.Таным мен ізгілік айналасында шоғырланып жинақталып көрінетін барлық адами қасиеттер де жауыздық әрекеттер де бар.Бақытқа жетелейтін әрекет- ізгі іс.Мұны туғызатын әдет-ғұрып, ізгілік.Бақытсыз ететін надандық, кесірлі істер болмақ.Бақытты Әл-Фараби кемелдік деп ұқсақ, Абай шығармалары мен Ж.Баласағұн шығармашылығындағы адами асыл қасиеттер де кісілік кемелділікті құрайды.Дастандағы Одғұрмыш адамның адалдығын насихаттайды.Абай да бұл туралы өз қарасөзінде көрсетеді.

«Құтты білік» дастанының құнды болуының себебі, онда өз кезеңінің танымы сөз болады. Адам өмірінің мәні жүрек, басшылық жайы Әл-Фарабиден бастау алып, Абай мен Ж.Баласағұнда жалғасын тауып жатады.

Ізгілік,қайырымдылықты адамның жетілу, кемелдену кезеңі деп біледі.Дастандағы діни сопылық таным көрінісі адамды ада ретінде қалдыру,адамдығын арттыратын асыл қасиеттерін жетілдіру орын алған. «Құтты білік» дастанын Ж.Баласағұн 18 айда жазып бітірген. «Құтты біліктің» түп құсқасы бізге жетпеген.Оның 3нұсқасы ғана мәлім. «Құтты білікті» зерттеуде,жариялауда В.Радловтың еңбегі зор.Біздің негізгі мақсатымыз атақты ойшыл Ж.Баласағұн дастанының өміршеңдігін айқындау. «Құтты білік» қазақ

зерттеушілерінің назарын аударып келеді. Әсіресе М.Мырзахметұлы А.Егеубаев зерттеулерінен көп тұжырымды түсініктер аламыз. «Құтты білік» жайында Х. Сүйіншәлиев Ә. Қоңыратбаев Н. Келімбетов тарапынан зерттелген. Ж.Баласағұнның негізгі мәселесі таным мен ізгіліктің дамыған кісілік кемелділіктің көрсеткішін танытқан шығарма деп танымыз. Біздің басты нысанамыз Ж.Баласағұн «Құтты білік» шығармасы.

Адамгершілік категориясы ғасырлар бойы шығармашылық иелеріне таныс жайт. Ж.Баласағұн «Құтты білік» дастаны соншалық негізгі ойы адамның жетілуі, сол арқылы мемлекетті қуатты, құтты етуі. Құт-береке деп отырғаны толық адам идеясы. Толық адам тазарған, ішкі-сыртқы дүниесі ағарған, таза періштелікке бет алған адам. Осыған қарағанда адамның жетілуі, ақиқатты ұстауы өзіне байланысты. Бүгінгі заманда атлаған еңбек бүкіл адамзаттың адамдық мектебіндей. Өзіңді сақтау идеясы көп кездеседі. Яғни, сырттан келер жамандық, көрсеқызарлық қасиеттерден аулық бол дегенді айтады. Ақын Күнтуды кейіпкері арқылы бүкіл кісілік қалыптарды шығарады. Дастандағы 4 кейіпкердің сұхбаты, әрекет тірлігі ақынның арманы, қиялы. Бұл дастанның мазмұнынан ұғарымыз кісі өзін-өзі құрметтеп жақсылық, адамығын жасырады. Тірі жүру міндет емес, тіршіліктің мәні кісілік пен адамдық дейді. Дастанның бүкіл мазмұны кісіліктің қадір-қасиеті кісіліктің мән-мазмұнын әңгімелеуге құрылған. Дастанның көркемдік ерекшелігінің бірі ондағы астарлы ойлар-ділді ондау, пәк ету, пір тұту, кісілік тереңіне бойлау, өзін-өзі сүйреу, биік мақсатқа қол созу сияқты ойлар. Өтпелі өмірде мәңгілік болып қалар нәрсені таңдау қиын. Мәңгілік нәрсе кісілік екенін ұқтырады. Ақын өзіңді ұмытпау деген қағиданы да жиі айтады. Яғни, адам өзінің орнын білу керек. Аз жетістікке майсайрамай, қанағат ету мәселесін алға тартады.

Өзіңді ұстап дұрыс жолдан жаңылма!

Кішік болғын кекірейме кекіреп...

Яғни, әр адам өзін-өзі күтіп, даңғойланбай өтпелі өткінші өмірде кісілігін кір шалдырмай адамдық ісімен ел аузында қалуды мақсат етуі керек. Бұл жөнінде Қ.Мырзалиев:

Адам боп оңай туғанмен,

Адам боп қалу көп қиын,-десе, XIX ғасырда Абай:

Атымды адам қойған соң,

Қайтіп надан болайын,-деп, адамдық шеңберін межеллеуі көрінеді. Адамдық қасиетпен діл мәселесі сөз болады. Діл деген сөз парсы тілінде жүрек ұғымын береді екен. Осы жүйе Абайдың толық адам идеясында жатыр. Толық адамды ақыл, қайрат, жүректі бірдей ұстаған адам деп білген. Жүсіп заманында адам бойындағы кеселді қасиеттер құт пен бақ бар кезде тұрақтап қалмайтынын айтады. Ақын адам бойындағы асыл қасиеттерді алға тартады. Бірде Елік Өғдүлмішті әңгімеге тартып, жұртқа не пайдалы деп сұрайды? Сонда Өғдүлміш – ізгі қылық, түзу құлық, ұят және әділет осылар болса ғана адам бәрінен де биік. Ал екінші адамның қасиетін кемітетін арсыз, мақтан, жамандық, аладау, арбау, арамдық, сараңдық адамды аздырады. Алдыңғының барар жолы-құт, кейінгінің жетер жолы-жұт. Дастандағы Күнтуды бек ең әділетті адам. Оның аздаған ақау беретін жері оның қызбалығы мен ашулығы. Жалған сөз бен

өтіріктен жалтару Айттолдының өз ұлына айтқан өсиетінде бар. Ол жаман не, жауыздық не деген сұраққа жалғандық, жамандық деп жауап береді. Сондай-ақ, сөзінде тұрмау кісіліктің қас дұшпаны екендігі Еліктің Өгдүлмішке айтқан сөзінен байқалады. Сондай-ақ ақын шарап ішуді ең нашар әрекет деп таниды. Шарап адамның ақыл-есін жоғалтады, тірлігінің қиюы қашады. Сондықтан да шығарманың өң бойында шарап ішудің зияндығы айтылып өтеді. Айттолдының Елікке арнаған өсиетінде де кеселді бес нәрсенің біреуі шарап ішу деп аталады. Шараптың сопылық таным кезінде символдық сипатына қарамастан, ол шарапты көп насихаттамайды. Тіл кісіні көкке көтереді, жерге де тығады. Ақын ашулы тіл у шағып сөксе тіл өлтіретіндігін айтады. Адамгершілігі жоқ адамдарды зымиян, арам, пасықтық деп аталатын қасиеттер айналшықтайды. Бұлардың барлығы ой мен ділдің қараюынан болады. Арамдық- адамдықтың ақ жолы, адалдықтың қарсы беті. Келесі бір жат қасиеттер зұлымдық пен жауыздық-ізгіліктің қас жауы. Адам адамға бауыр дейтін болсақ, ал қиянат кісілерді бір-біріне қас етеді. Құт-береке адамды бірлікке шақырады. Жауыздық бір-біріне жау етеді. Адам өз бойындағы адамгершілік қасиеттен айырылса, айуанға бір табан жақындай түседі.

Зұлымдық-өрт, тисе өртеп қырады,

Заң-тірі су, құйсаң өніп шығады.

Ақын діни заманда өмір сүрсе де, жалпы адамзаттық мәселені бірінші орынға қояды. Болашақ жастарды өзі армандаған адамгершілік қалыпта көргісі келеді.

Көкіректе жамандық еш ниет жоқ (Абай)

Ақын ұғымында адамгершілік, сүйіспеншілік адамды жақсылыққа шақырады.

Ақын адамды дініне қарай бөлмейді, о бастағы тегіне қарай тең көріп, өзіне-өзі артықша сипат беріп, менменсіген кісілерді аяусыз сынады. Осы қасиеттердің барлығы кісінің бойына біткен құрт сияқты.

Аулақ жүргін ұяты жоқ пендеден,

Ұятсыздың алдау, арбау арманы.

Ақынның тағы да адам бойындағы жағымсыз қасиеттерінің бірі деп санайтыны қызғаныш пен күндеу. Екеуі де кісіні жаулық, қастық жасауға алып барады.

...кісілерді күндеме,

Өйтсең сұмсың,

Оранғанмен бүлдеге.

Тұрақсыздық, құмарлық, зинақорлық ол да кісіні азғындық жолға бастайды.

Құрмет, қадір болсын десең өзіңде,

Зинәдан без, көңілде де өмірде .

Дастанда адам бойындағы олақтық, ұшқалақтық та сыналады. Ақын Өгдүлміштің Елікті сақтандыратын бес нәрсесінің біреуі- осы ұшқалақтық. Ақынның тағы бір сынына ұшыраған қасиеттерінің бірі- сарандық. Орта ғасыр ақындарының жырлаған ең басты мәселесі сарандық еді. Сарандыққа қарсы жомарттықтары да насихаттайды. Ақынның түсінігіндегі ең жомарт ең мырза тұлға Тәңір. Ол пенделеріне жан береді, тән береді. Оның алатыны жалғыз жан. Ақын кісілік келбеттің шығар биігін сопылық танымда

Құдай тұлғасымен байланыстырылады. Құдай-хақ, ақиқат, шындықтың ең абсолютті шыңы. Адамның мақсаты-жанның тәңірлік сипаттарын жетілдіру. Адам жетілу үшін өз қасиеттерін кемел етумен таныта лады, ал адам қасиеті-кісілік пен адамдық. Адам Құдай жолында жүріп өзінің кісілік келбетін түзейді.

Хаққа бүтін сенсең, ділді табындыр,
Көңілің сенсе ақылыңды бағындыр.

Осыларға қарама-қарсы пенделер ол-сараңдар. Дастанда сонымен қатар сұғанақтық пен ашкөздік те сипатталады.

Ашкөзденбе, ұятты ойла адам бол,
Сұғанақтық-дауасыз дерт, арылмас,
Күллі жахан емі қонбас жазылмас.

Дастанның әр тұсында жалқаулық та адам мінезінің кереғар сипатындай көрінеді.

Жалқау болма, алаған істі аяқта,
Ақылды бол, жалқаулықты таятпа.

Ақын кісілікке кеселді қасиеттерді соншалықты танып, оны адамдардың алдына даралап жайып салады.

ақынның бұл шығармасында адами жетілу мен кісілік кемелділік жайы қарастырылған. Толық адам немесе кісілік кемелділік сыры ашылған. Ізгілік, қайырымдылық танымын құрайтын сүю, ізгілік, әділет жайы сөз болады. Ізгілік бастауын Құдайдан тауып, өзіне дейінгі ақындардың Құдайға құрмет көрсеткен танымын жалғастырады. Екеуі де адамзаттың ең абыройлы, баяды байлығы-ізгілік деп таниды. Ақын дастанда бек бейнесіндегі басты кейіпкер Күнтудыны ізгілік пен әділет сипатын таныту мақсатында көрсетеді. Оғдұрмыш-ізгілікті насихаттайтын кісілікті адам. Ақын өз дастанына әділет сипатын танытар кейіпкерін енгізіп, әділет сипатын арнайы бапта әңгімелейді. Ж. Баласағұн мен Абай тереңдеп таныған кісіге түпкі ой-арманы ізгілік екенін байқатады. Ізгілікті дәріптеу арқылы екі ақын түпкі ой-армандарын табыстырады. Ізгілікті дәріптеп марапаттауға екі ақын өзіндік таным қабылдауларын қолданған. «Құтты білік» мазмұны соншалық бай, әрі ауқымды. Ж. Баласағұн адамдық әлемді мүсіндеуге әр қырынан келеді. Дастанның аты «Құтты білік» болса сол құт пен бақты табыстыратын-ізгілік. Ж. Баласағұнның ең басты іздегені ізгілік мәселесі еді. Әрбір кейіпкер өз ұғымына, қасиетіне сай қызмет етеді. Айтолды-құт-береке, бақтың көрінісі. Осы дастандағы оқиға басталар тұста Айтолды тірлігі тақуалыққа жақын еді. Оны осы ізгілікке бастаған Күнтуды еді. Адамның өмір бойы іздейтін мансап, атақ-даңқы осы ізгіліктің алдында ғана бас иеді.

Қызметшімін, босаға-орным, атым-құл,
Ісім қызмет, кісілікке жақынмын.

Күнтуды ізгілік жолында жүрген адам. Әділет бейнесіндегі Күнтуды-ізгіліктің сақшысы. Оның бек, Елік сипатында келуі оның осы құт-берекеге құштар екенін көрсетеді. «Құтты білік» дастанында ізгілік жасау-өмірдің мәні, сәні саналады. Ізгілік бейнесіндегі Күнтуды бектің ең басты өсиеті-өмірді ізгілікпен өткізу. Айтолды да өлер сәтінде ұлына былай дейді: Тірлігіңде ізгілігің көп болсын. Бұны Өғдүлміште пір тұтады. Туысы Оғдұрмышты осы өмірдің

ізгілігіне шақырады. Адам үшін әйтеуір күнелту емес, ізгілік, ізгі іс жасау қажет деп санайды. Өйтсе де, өзге кейіпкерлерді өз маңайына топтастырған орталық бейне-Күнтуды бек. Ізгілікті мұра тұту әсіресе осы Күнтуды бектің іс-әрекетінен көрінеді. Өмірде адамды жақсылыққа сүйрейтін іс-әрекет көп. Алайда, кейін өкінішіке ұрынбастай алдамшы қызыққа жүгірмей өмірдің мәні-ізгілік дегенге алып келеді. Ж. Баласағұн ізгілік етуді өсиет етсе, Абай жақсылыққа жақсылық жасай білу қажет дейді. Абай ақын адамзатты жаратып, жасаудағы Алланың еңбегін айтады. Адамдардың бір-біріне жақын жүруі, бірін-бірі бауыр тұтуы Абайда ежелден бар өсиет. Абай Алланың ізгілігі мен рақымын жиі айтады. Осы рақымшылық пен ізгілік жасаудың басы-Алладан деп таниды. Құдайға, Аллаға тең келер құдірет жоқ дегенді Абай өлеңдерінде жиі айтады. Әл-Фараби бірінші тұлғаны алға қойып үнемі кемелділікке жетудің жолында жүруін Абай айтады. Ж. Баласағұн ізгіліктің мерейін үстем етудің жолы – Құдайдың жолы деп таниды. Абай өзі көрсететін 3 сүюі мен махаббаты Алла туралы таныммен байланысты. Алланы тану өте кең ұғым екенін айтады. Адамның арманы ізгілік, адамгершілік екенін айтудан Ж. Баласағұн еш талмайды. Дастанның өң бойында символдық сипат орын алады. «Бақ қайда барасың?»-Ынтымаққа, ізгілікке деген осы. Ізгілік – кісіліктің өзі. Ізгілік дастанда күн сипатымен келуі көп нәрсені аңғартады. Ал ізгілік ұғымыны танытушы кейіпкер Күнтуды деп аталуы кездейсоқ емес. Ж. Баласағұн мол ықыласына ие болған тақырып-әділдік. Әділет сипатындағы Күнтуды-Еліктің қасиеті.

Ақын әділетті құт санайды. Әділетті өзіндік таным қабылдауымен арнайы әңгімелеу Абайда да өзінше орын алған.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Қыраубаева А. Ежелгі әдебиет. А., «Қазақ университеті», 1999.
2. Келімбетов Н. Қазақ әдебиеті бастаулары. А., «Ана тілі», 1998.
3. Сүйіншәлиев Х. Қазақ әдебиетінің тарихы. А., «Санат», 2006.
4. Мырзахметұлы М. Абай және Шығыс. А., «Қазақстан», 1994.
5. Дербісәлиев Ә. Қазақ даласының жұлдыздары. А., «Рауан», 1995.
6. Егеубаев А. Кісілік кітабы. А., «Ана тілі», 1998.
7. Қазақ даласының ойшылдары. А., «Ғылым», 1995.
8. Әліпханұлы М. Құттың кілті - кісілік. Түркістан. «Мұра», 1997.
9. Жүсіп Баласағұн. Құтадғу білік. Түркістан. 2004.
10. М.Өтемісов атындағы БҚМУ-інің Хабаршысы. № 2, 2009.
11. Абай. Шығармалар жинағы. I том. Алматы. «Жазушы», 1986.
12. Абай. Шығармалар жинағы. II том. Алматы. «Жазушы», 1986.
13. Абай және қазіргі заман. Алматы. «Ғылым», 1994.
14. Ахметов Т. Жүсіп Баласағұнның имандылық идеялары. Қазақстан мектебі. 1993. № 10.
15. Әл-Фараби. Әлеуметтік-этикалық трактаттар. Алматы, «Ғылым», 1975.
16. Әл-Фараби. Философиялық трактаттар. Алматы. «Ғылым», 19737
17. Baser Sait. Kutadgu bilig'de kut be tore. Ankara. 1990.

18. Ғаббасов С. Халық педагогикасының негіздері. Алматы. «Әл-Фараби». 1995.
19. Есімов Ғ. Хакім Абай. Алматы, «Атамұра-Қазақстан», 1994.
20. Қожа Ахмет Иасауи. Диуани хикмет (Ақыл кітабы) Баспаға әзірлеп, қазақшаға аударғандар: М.Жармұхамедов, С.Дәуітұлы, М.Шафиғи. Алматы, Мұраттас. 1993.
21. Қоңыратбаев Ә., Қоңыратбаев Т. Көне мәдениет жазбалары. Алматы. «Қазақ университеті», 1991.
22. Қоңыратбаев Т. Әуелбек Қоңыратбаев – түркітанушы. Алматы. «Білім», 1996. 86-96-беттер.
23. Машанов А. Әл-Фараби және Абай. Алматы. «Қазақстан», 1994.
24. Мырзахметов М. Абайдың адамгершілік мұраттары. Алматы. «Рауан», 1993.
25. Мырзахметов М. Абай және Шығыс. «Алматы Қазақстан», 1994.
26. Мырзахметов М. Жүсіп Баласағұни. –Сөнбес жұлдыздар. Алматы. «Қазақстан», 1989.
27. Мырзахметов М. Абайдың «Құтадғу білікке» қатынасы. Бастауыш мектеп. 1985. № 8.
28. Орынбеков М. Жүсіп Баласағұнның «Құтты білік» дастанындағы философиялық ойлар. – Қазақ даласының ойшылдары. IX-XII ғ. Алматы. «Ғылым». 1995. 58-93-беттер.
29. Орта Азия және Қазақстанның ұлы ғалымдары (IX-XIX ғғ.) Алматы. 1964.
30. Шәкәрім Құдайбердиев. Шығармалары. Алматы, «Жазушы». 1988.
31. Шалекенов У. Құм басқан қала. Алматы. «Қазақ университеті». 1992.
32. Юсуф Хос Хожиб. Құтадғу билиг (Саодатга иуллоучи били). Тошкент, «Фан», 1971.
33. Ясауи тағылымы. Түркістан, «Мұра». 1996.

ЖАЗУШЫНЫҢ ОБРАЗ СОМДАУЫ

Туймебекова Алия Абзелбековна

аға оқытушы

М.Х.Дулати

атындағыТараз өңірлік университеті , Қазақстан

Зауытбекова Данагүл

6B02311-филология:қазақ филологиясы ББ

1курс студенті

Жазушы образдарды тұлғалауда, мінездерді даралауда, образ танымының диалектикасын ашуда бейвербалды ишараттардан басқа да түрлі көркемдік тәсілдерге: монолог, диалог, пейзаж т.б. сүйенеді. Қай жазушы болсын осы тәсілдерге соқпай өтпейтіні белгілі. Бірақ мәселе сол тәсілдерді қолдану арқылы жасалған характерлердің нанымдылығы мен шынайылығында, шығарманың сюжеттік-композициялық құрылымының тұтастығында. Осы ретте Б.Момышұлы сомдаған кейіпкерлердің көпшілігінің ойдан қиыстырылмай, өмірде бар, жазушының өзімен қатар жүрген адамдар болып келетінін тағы да қайталап айтып кетейік. Және осы кейіпкерлердің психологиясын ашу үшін қолданған көркемдік құралдар шығармаларының композициясында үнемі өз орнын тауып отырады.

Жазушының образ сомдау тұғырнамасында қасаң біржақтылық жоқ. Мәселен, бір рудың бетке ұстар азаматы Аққұл ақсақал тұлғасын әдеттегі қалыппен пайымдау қиын. Дос-жаранға пейілді, көңілі кең, мінезі ашық қарттың аз-маз өркөкіректеу қылығы, шайпау тілі, кейбір ерекшеліктері де кешірімді шығатындай. Алайда кейіпкердің келінін бекерге қаралап, жазықсыз Момынкұлды соққыға жыққызатын әрекеті кейіннен ешбір жуып-шаюға келмейтін біртұтас қатеге айналады. Зорлыққа намыстанған Зейнеп сол дәуір үшін жаңа заман әкелген бас бостандық заңын пайдаланып, өз қалауымен еркіндікке жол тапса, ескінің көзі Аққұл опық жеп, ел алдында жер болады. Кісіден беті қайтпаған ел ағасы өмірінің соңғы шағында айыпқа қалып, көңілі жасуы – аянышты жағдай. Осы бір драмалық ширығыс әйгілі додасы Аққұлдың тіршілігіндегі ақырғы көкпарда сүйікті Қосшолағымен бірге қайғылы қазаға ұшырауымен трагедиялық кернеуге дейін жетеді. Дала төскейінің қызық та қиын машықтарының бірін Аққұл сияқты кесек жандар қайталанбас сәттеріне орай өзімен бірге әкетіп жатады.

Қаламгер кейіпкерінің характерін оның тосын мінездері, ерсі қылықтары, ерекше бір қасиеттері арқылы әртүрлі ситуацияда ашуға тырысады. Мәселен, оның сан ғасырлар бойы сақталып, ұрпақтан-ұрпаққа ауысып келе жатқан халқымыздың ұлттық ойыны көкпарға деген сүйіспеншілігін, әйгілі көкпаршылығын, сайыс кезіндегі ептілігін жазушы төмендегідей жеткізеді.

"Сол-ақ екен, Аққұл айтып тұрған әңгімесін ұмытып, арқасы қозып шыға келді. Қомданған бүркіттей көзі жайнап, жүзі албырттанып, қиқулап тұр..."

"Сол-ақ екен, қасқырға құйылған қырандай Аққұл ілгері ұмыла берді. Жардай үлкен шалдың жинақыланып, бір уыс болып кеткеніне таң қалдым. Денесі шиыршық атып, әлгі серкені жерге жеткізбей қағып алды" (14,390).

Қанша алпамсадай болса да, көкпарға түскен сәттегі Аққұлдың ширақтығын, іс-қимылын жазушы сыртқы көріністер арқылы сипаттайды. Аққұл – ат құлағында ойнайтын сайыпқыран. Онда дала, тұз қазағының мінезі бар. Ал енді мына үзіндіге назар аударайық:

"Түрі бұзылып, жауар бұлттай түнеріп алыпты. Ешнәрседен аянар түрі жоқ. Шүңірек көзі қанталап, өз ашуына өзі буынып тұр.

Мына топтың бір сұмдыққа бел буғанына шошынғаным сонша, киіз үйге сүріне-қабына сүңгіп кеттім. Дауысым қалтырап, тізем дірілдеп әрең сөйледім" (14,430).

Сыртқы қимыл қозғалыс, іс-әрекет арқылы кейіпкердің сол сәттегі психологиялық жағдайына тереңдеп енуге тырысқан автор Аққұлдың бір әзәзілдің өсегіне еріп, Момынкұлды соққыға жығуға келгендегі сәтін осылай бейнелейді. Бұл үзіндіден оның бойында өзін-өзі жақсы көрушілігі мен біреуге намысын таптатпау күштері өзара шарпысып жатқандығын көруімізге болады. Аққұлдың ашуынан қатты қорқып, өз денесін өзі ұстай алмаған бас кейіпкердің де де бір сәттік әлсіздігін сыртқы қимыл-қозғалыс, іс-әрекет ажарлай түседі.

Мына мысалды оқып көрелік:

"Жарылған бастан қара қан бұрқ ете қалды. Бетін қан жауып кетті. Аққұл таяғын тағы сілтей беріп, кілт тоқтай қалып, мұңайып төмен қарады да, еңсесі салға кеткендей бұрылып соңына қарамастан бүкірейіп, кібіртіктей басып өз аулына тартты.

Жеңілген жігіттер оның соңынан бөкселерін сүйретіп, бастарын салбыратып бара жатты" (14,432)

Бұл үзіндідегі таяқ сілтеп, Момынкұлдың басын жарған кейіпкердің "еңсесі салға кеткендей, бүкірейіп, кібіртіктей басып кетіп бара жатуында" үлкен мән бар. Себебі, "Қазақтың заңы бойынша:

- 1) Үйге келіп ұру – әруақты қорлау;
- 2) От басының ырысын шашу;
- 3) Ата-баба ардақтаған төрді сыйламау"(16,11).

Аққұл долбар сөздің ақ-қарасын анықтамай, қасына бір топ

адам ертіп келіп, бірден көкесін соққыға жығады. Ал, қанша қағажу көрсе де Момынкұлдың Аққұл атасына қолы тимейді. Бұған әкесінің де бала Бауыржанның да ішінің жылуы повесте тартымды бейнеленген. Бірақ Аққұл қарт әдепке тосылмай, көкесін қақ маңдайдан періп жіберіп, әбестік жасайды. Ата-баба дәстүрін жақсы білетін Аққұлдың жанын жеп, салын суға кетіріп бара жатқан да осы қателігі.

Аққұлдың келіні Зейнеп пен Момынкұл "көңілдес" болыпты-мыс деген өсекке бола қатар қонған ағайын екі ауылдың арасы қырғиқабақ болып, алыс-берісі жүріп тұрған қос ауылдың арасына із түспей, азаматтары қандарына қарайып алады. Екі аптадан соң ел ағалары жиылып, үкім айтуға қалыс ағайын

Жарымбет биді таңдайды. Жасы келген ақсақалға туысқанның түңлігін қаралайтын осындай көргенсіз тірліктің үкімін айту оңайға соқпайды. Бидің осы сәттегі күйзелісін Б.Момышұлы оның келбетіндегі өзгерістермен қатар баяндайды.

"Билікті Жарымбет ақсақал жүргізеді екен. Ұзын бойлы, ет-жеңді қарт өте жабырқау еді. Іштей езіліп, қатты қиналып отырғаны түрінен білініп-ақ тұр. Жұртқа қабағының астынан түнере тұнжырай қарайды" – деп сипаттайды (14,433). Билік айту барысында Жарымбет ақсақалдың келбетінен қиналыс ізі сейілмейді. "Жарымбет көкемді зейін қойып тыңдап алды да, қырау шалған қабағын тұнжыратып, қасын қинала керді. Сонан соң Аққұлға ала көзімен қарады...

Аққұлдың басы салбырап, жер шұқылап отыра берді".

Осы үзінділердегі қабақтың тұнжырауы, қастың әрбір қимылының өзі орасан зор психологиялық қызмет атқарып тұрған жоқ па?! Бұлардың бәрі ым мен ишараға қатысты өзіндік мағынаға ие қимыл-қозғалыстар. Бұл орайда М.Жұмабаевтың: "Адамның жан сыры дене арқылы, мимика арқылы сыртқа білінеді", "... дене де жанға байлаулы, жан көріністері денеге қатты әсер береді. Адамның көзқарасы, дауысы, аяқ басуынан жанының қандай күйде екені көрініп-ақ тұрады" (17,243) деуі осыған саяды.

Бейвербалды ишараттар тіршіліктегі ашу-ыза, қуаныш, реніш т.б. толып жатқан сезімдік құбылыстар барысында жүзеге асырылып жатады. Кейіпкерлердің көңіл-күйінің құбылмалылығына орай, олардың тәндерінде де толып жатқан сыртқы ишараттар көрініс береді. Мысалы, дауда сөйлейтін сәттегі Аққұлдың портретін жазушы асқан шеберлікпен суреттейді.

" Аққұлдың әжімді жүзі жыбырлап, өзі құрысқандай бір уыс болып, бозарып сала берді. Қанын ішіне тартып қатайып алыпты. Қамшысының сабымен жер тіреп, жүгініп отырып ашынып сөйлеп кетті..." (14,434)

Бет-әлпеттегі әрбір сызық, әрбір әжім – сол тұлғаның көңіл-күйінің көрінісі. Б.Момышұлы да әрбір мүше қозғалысындағы құпияны сыртқы қимыл көріністері арқылы ашуға тырысқан. Міне, осы жерде жазушы сыртқы психологиялық белгінің, бейвербалды ишараттардың психологизмде белгілі бір көркемдік қызмет атқаратынын, әсіресе олар адамның ішкі әлемін әшкерелеудің таптырмас тетігі екендігін дәлелдейді. Б.Момышұлы сыртқы ишараттарды орынды қолдана отырып, психологиялық образ жасай білді десек артық айтқандық емес.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

- 1 Нұрпейісов Ә. Толғау. Әдеби портреттер. –Алматы: Жазушы, 1972.- 220 б.
- 2 Момышұлы Б. Қанмен жазылған кітап. Ауд. М.Қазбеков. –Алматы: Қазақстан, 1991.- 400 б.
- 3 Момышұлы Б. Көз алдымда бәріңсің.- Тараз, 2007.- 195 б.
- 4 Гиленсон Б.А. Эрнест Хемингуэй: Кн. Для учащихся.- Москва: Просвещение, 1991.- 192 с.
- 5 Елеуменов Ш. Замандас парасаты. Әдеби сын. Алматы: Жазушы, 1977.- 300 б.)

- 6 Нұрғалиев Р. Арқау. Екі томдық таңдамалы шығармалар. – Алматы: Жазушы, 1991. -572 б.
- 7 Мұқанов С. Таңдамалы шығармалар. 4 т. – Алматы: Жазушы, 1978. – 194 б.
- 8 Цейтлин А. Труд писателя. – Москва: Сов.Писатель, 1962. –с. 367.
- 9 Ақшолоақов Т. Көркем шығарманың эстетикалық табиғаты. – Алматы: Ғылым, 2001. – 430 б.
- 10 Қаратаев М. Шеберлік шыңына. – Алматы: ҚМКӘБ, 1963. – 296 б.
- 11 Момышұлы Б. Екі томдық шығармалар жинағы. 1т. –Алматы: Жазушы, 2002. – 480 б.
- 12 Борев Ю. О комическом. – Москва: Искусство, 1957. – с. 119.
- 13 Майтанов Б. Сөз сыны. – Алматы: Ғылым, 2001. – 215 б.
- 14 Байтұрсынов А. Әдебиет танытқыш. – Алматы: Жібек жолы, 2002. – 208.
- 15 Нұрғали Р. Телағыс. – Алматы: Жазушы, 1986. – 439 б.
- 16 Ыбырайұлы М. Халықтық мінез хақында. // Абай журналы. 1996, № 2. – 103 б.
- 17 Гинзбург Л. О психологической прозе. – Л: Художественная литература, 1997. – с 443.

REFLECTIVE PURPOSE OF PHILOSOPHY IN CONDITIONS OF LIFE THAT CONTINUOUSLY CHANGE

Kravtsov Yuriy

doctor of of philosophical science, professor
Professor of the Department of Sociology
Dnipro State Technical University, Україна

Ryabenko Evgeniy

applicant of the 2nd year of the Faculty
of Mechanical Engineering
Dnipro State Technical University, Україна

The summary: The authors analyze the problem of how a person solves the issues of his existence and what role philosophy plays in this. The authors come to the conclusion that a person can find the salvation of the world in philosophical wisdom.

Keywords: philosophical reflexivity, critical rationalism, social adaptation, responsible choice, cultural and educational potential, respect for the "other"

The main problem of our time is the inability of humanity to cope with the rapid changes taking place in the world around us. It is generally accepted that today there is no field of knowledge that would have a monopoly in terms of developing and solving human problems. However, it should be noted that it is for philosophy, they are of particular importance, as philosophy studies the general patterns of human development, society and nature.

Philosophy gives each new generation the opportunity to solve these problems at a new level of knowledge and social practice. It became clear that even such leading countries as the United States and their main ally, Europe, despite the development of advanced technologies and opportunities for ideological influence on the rest of the world, within a month were completely paralyzed and helpless in the spread of the deadly coronavirus. millions of human victims. Against this background, economists, political scientists and philosophers are already trying to see the contours of the new world that will emerge after the victory over the disease. Most of them agree that there will be large-scale changes in the economy, business, international relations, domestic politics, social sphere, medicine and human behavior.

The world is rapidly evolving and changing, which affects the social adaptation of modern man, who often simply does not have time to adapt to rapid change. This "inability" is expressed in the fact that a person loses the most important moral qualities and, most importantly, does not notice their absence. Even if a person considers himself

TRENDS AND PROSPECTS DEVELOPMENT OF SCIENCE AND PRACTICE IN MODERN ENVIRONMENT

successful in this world, feels like an equal participant in the changes taking place around him, it does not release him from responsibility for what is happening, because the very awareness of this responsibility allows a person to demonstrate better character.

It is necessary today for a person to philosophically consider the matter of teaching and education, today it is necessary for a person from a philosophical point of view to pay attention to the deep question of the human spirit - the question of life. Of particular urgency and concern today is the list of questions posed by the English philosopher Bertrand Russell: "Does the universe have any unity or purpose? Do the laws of nature really exist, or do we just believe in them only because of our inherent tendency to order? Is there a man?" what it seems to the astronomer - a tiny lump of a mixture of carbon and water, powerlessly scattered on a small and secondary planet? Or is man what she seemed to Hamlet? Or maybe she is both at the same time? Are there sublime and lowly ways of life, or are all ways of life futile? If there is a way of life that is sublime, then what is it and how can we achieve it? to strive, even if the universe inevitably moves to destruction? ... To investigate these questions, if not answer them - a matter of philosophy "[1. p.p. 7-8.].

In modern conditions, involving the development and constant updating of equipment and technology, the quality and conditions of professional activity are constantly changing, it forces him to learn new ways and types of professional activity throughout life, and in certain circumstances even change profession. Growing information, its volume and complexity a person has to master in all spheres of life that are constantly changing. Not the inviolable truth of the present time - to be successful, a person must have such a personal quality as mobility, it will be ready for any metamorphosis. It is clear that not everyone is able to quickly integrate into changing conditions, a person must be prepared for this, and this is the main function of education as a social institution, which must change with changing human needs, problems, features of social life. Different philosophical and anthropological concepts are united in the idea that man is an open being who is in a state of constant "rebirth", ie the creation of itself depending on external changes. Shl

The way to solve this problem is to increase the cultural and educational potential of the individual through universal access to education for all, especially those people who could not get an education, who are not interested in the world and the place of man in it. They are precisely the audience that needs an explanation of the real state of affairs and the issues that philosophy speaks of. It should be mentioned that Kant considered the main task of philosophy to be "man had the courage to live with his own mind." Those who oppose such a task of philosophy, either do not report to their appeal, or want to deny man his desire to be human. These problems are becoming relevant in our time, when it will depend on man whether our world will exist, or it will be destroyed by new more complex forms of pandemics of the post-industrial era (ischemia, stroke, hypodynamia, etc.) [2] related to global human problems . In conclusion, I would like to paraphrase a well-known idea of beauty, to say that the salvation of the world man can find in philosophical wisdom

Referense

1. Rassel B. (1959) History of Western European philosophy/Moskow: Izd-vo inostranoj literary, — 934 s.(in Russia)
2. Lukanova V.V.(2019) Pandemic phenomenon: background, essence, dynamics (socio-philosophical analysis) [Text] : author's ref. dis. Hd. – Dnipro (in Ukraine)

КОЛОРИСТИЧНІ АСПЕКТИ КОНФЛІКТОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Воропаєва Тетяна Сергіївна,

кандидат психологічних наук, доцент,
старший науковий співробітник Центру українознавства,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Україна

Ковтун Людмила Іванівна

пошукувач
Центру українознавства,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Україна

Відомо, що в умовах глобалізації конфлікти можуть набувати транснаціонального й планетарного характеру [1]. Глобальними загрозами стали міжнародний тероризм і екстремізм, а також можливість застосування зброї масового ураження. Крім цього, продовжує зберігатися й відтворюватися конфліктогенність пострадянського простору, що призводить до конфліктизації відносин між новими незалежними державами.

Науково обґрунтовані концептуальні підстави для емпіричного конфліктологічного моніторингу й практичного конфлікт-менеджменту мають базуватися на інтегративному підході, який передбачає організацію всебічного спостереження, адекватної оцінки та оптимального прогнозу процесів конфліктизації соціуму, що пов'язані з посиленням незадоволеності певних соціальних суб'єктів умовами та різними сторонами своєї життєдіяльності [1]. Це передбачає виявлення: 1) причинно-наслідкових зв'язків між характеристиками об'єкта незадоволеності та діяльністю різних соціальних суб'єктів, що можуть підвищувати соціальну напруженість, 2) фактів посилення соціальної напруженості, які актуалізують певні суперечності й потенційну конфліктогенність, 3) процесу трансформації соціальної напруженості у чинник конфліктизації соціуму, коли акумуляція значного конфліктного потенціалу змушує суб'єктів соціальної взаємодії перейти до відкритого конфлікту. Наростання соціальної напруженості та визрівання умов для відкритого соціального конфлікту можна діагностувати за допомогою колористики.

Сучасні науковці вважають, що колористика (від лат. «color») – це розділ кольорознавства, що вивчає закономірності застосування кольорів у різних сферах людської життєдіяльності, де колір використовується як один з виразних засобів. Кольорознавство – це наука про колір та колористичні уявлення людей, яка концентрує знання про природу кольорів, про їхні основні характеристики та функції, про колірну гармонію та колористичну культуру. Відомо, що колір є однією з фундаментальних ознак людського буття. Колір обумовлює візуальне сприймання, має значний вплив на свідому та підсвідому сфери людини, може

змінювати ставлення людини до будь-яких об'єктів, може детермінувати реакції та дії людей.

Колористичні уявлення давніх народів були представлені у стародавніх магічних, алхімічних, астрологічних та релігійних текстах, в ритуальній практиці, а також в кольорових елементах прикладного мистецтва. З давніх-давен людям було відомо, що червоний колір збуджує, зелений – заспокоює, чорний – пригнічує, а жовтий сприяє позитивному настрою. В Єгипті, Індії, Китаї вже у давні часи використовувались лікувальні властивості різних кольорів. Хоча ці магічні знання передавалися тільки посвяченим, але використовувалися вони досить часто (для привернення удачі й благополуччя, для відновлення здоров'я, для знесилення супротивників та знищення ворогів). Вже в давні часи у багатьох країнах (Єгипет, Китай, Давня Греція і Рим) відбувалось не тільки ототожнення кольорів з важливими в житті людини об'єктами, речовинами та стихіями, але і їх міфологізація, не тільки співвіднесення кольорів зі світом богів та світом людей, але і їх використання для лікування та діагностики хвороб. З давніх часів колір був тісно пов'язаний з багатьма ремеслами. Безумовним є зв'язок кольору з живописом та з іншими видами мистецтва взагалі. Ідейно-образні, знаково-символічні й ціннісно-сміслові функції кольорів найкраще зберігаються в образотворчому мистецтві, в народних казках, загадках, приказках, а також у крилатих висловах.

Аналіз публікацій останніх років свідчить, що, в основному, науковці вивчають проблеми сприймання кольорів (див. наукові дослідження Ф. Біррена, З. Богуславської, А. Боярського, Л. Венгера, І. Венєєва, О. Запорожця, Ч. Ізмайлова, Й. Іттена, А. Мелік-Пашаєва, О. Обозова, Ч. Педхема, Є. Соколова, Ж. Сондерса, Ю. Фоміної, А. Черноризова та ін.), а також психологічні особливості впливу кольорів на людину (Р. Арнхейм, Б. Базима, М. Серов, Л. Шалімова, П. Яньшин та ін.). Р. Барт, Ж. Бодрійяр, Ж. Дерріда, С. Жижек, Ж. Лакан, Д. Макдугал, М. Мід, Дж.Т. Мітчелл, Дж. Рубі, М. Фуко, П. Хенлі, К. Янг та інші науковці досліджували різні феномени візуальної культури.

Представники багатьох професій (художники, архітектори, дизайнери, психологи та ін.) можуть використовувати колір як потужний інструмент впливу на людей та діагностики багатьох їхніх характеристик. Колір, з одного боку, розглядається як явище, що визначає візуальне сприйняття навколишньої дійсності, з іншого – як функціонально навантажена інформаційна система, наповнена значеннями, а також емоційним та смисловим змістом [2-6]. Світоглядне значення колористичних уявлень підкреслює у своїх дослідженнях Н. Авер'янова [2]. Авторка, аналізуючи виховний потенціал образотворчого мистецтва, враховує його специфіку – зображальність, візуальність, статичність, просторовість та наявність багатого наочного мистецького матеріалу, що важливо і необхідно для виховного процесу.

Існує досить багато досліджень в галузі філософії та психології кольору [7-18], які присвячені загальним питанням колористики, психосемантики кольорів, особистісним чинникам колірних переваг, психодіагностичним можливостям кольорів. У цих працях переконливо доведено, що індивідуальний смисл кольорів для конкретної людини виражається передусім у функціях кольорів, у

характері ставлення людини до них. Завдяки функціональному значенню кольорів людині може відкритися ціла сфера відчуттів і переживань, що визначається станами й властивостями даної людини, яка здатна сприймати й відображати певні кольори.

Таким чином, різноманітними є як сфери застосування кольору, так і наукові дослідження цього феномена. Колористичні уявлення виконують у системі світогляду (як індивідуального, так і колективного) важливі функції: відображальні, пізнавальні, емоційно-почуттєві, розвивальні, інформаційні, ідейно-образні, трансляційні, експресивні, художньо-естетичні, комунікативні, зберігальні, креативні, ціннісно-сміслові, ідентифікаційні, діагностичні тощо.

Сучасна наука уможлиблює визначення ролі колористики у дослідженнях конфліктності як індивідуальних, так і колективних суб'єктів. Т. Воропаєва підкреслює, що «критеріальною ознакою при дослідженні конфліктів, конфліктних ситуацій та процесів конфліктизації та деконфліктизації є конфліктність», а «конфліктизація – це процес підвищення (посилення) рівня конфліктності у будь-якому соціумі (як на індивідуальному, так і на колективному рівні)» [19]. Відомо, що сприймання кольорів людиною в залежності від її емоційних станів, а також прихильність до одних кольорів, байдужість до других і відкидання третіх досліджувались американським консультантом з питань кольору та автором теорії кольорів Фабером Бірреном (1900–1988), а також швейцарським психологом і розробником відомого колірної тесту Максом Люшером (1923–2017). У 1947 р. М. Люшер, якому було лише 23 роки, вперше репрезентував основні положення запропонованої ним колірної діагностики на Першому Всесвітньому конгресі психологів. У 1949 р. М. Люшер захистив дисертацію «Колір як інструмент психодіагностики», після чого тест Макса Люшера поширився по всьому світу і отримав міжнародне визнання [20]. Все життя М. Люшера було пов'язане з проведенням наукових конференцій і навчальних семінарів для психологів та психотерапевтів, а також з підтримкою і впровадженням наукових розробок у сфері колірної діагностики, читанням лекцій в університетах і наукових установах США, Європі та Австралії [20].

Основною ідеєю тесту М. Люшера є взаємозв'язок між активним вибором кольору і психотипом суб'єкта, який робить цей вибір. У своїх працях М. Люшер радив визначати емоційні стани людини за запропонованою кольоровою гамою: чорний колір – песимістичність, конфлікт, стрес; коричневий – консервативність, нестійкість, ірраціональність; зелений – потреба у самоствердженні, потяг до знань; синій – спокій, впевненість і взаєморозуміння; сірий – нейтральність, врівноваженість [20]. Кінцевим результатом тесту М. Люшера є великий обсяг інформації, яка стосується свідомої та несвідомої сфер суб'єкта, а також конкретних стресових зон. Завдяки цьому тест М. Люшера є унікальною «системою раннього попередження», в першу чергу, це стосується стресових станів на ранній стадії їх розвитку. На думку М. Люшера, сприйняття кольору людиною є об'єктивним і універсальним, але колірні переваги є суб'єктивними, і саме ця різниця дозволяє виміряти суб'єктивні стани людей за допомогою колірної тесту. Серед інших тестів М. Люшера найпопулярнішою у

світі є восьмикольорова версія тесту Люшера [20]. При його застосуванні використовується набір з восьми кольорів: сірого (умовний номер – 0), темно-синього (1), синьо-зеленого (2), червоно-жовтого (3), жовто-червоного (4), фіолетового (5), коричневого (6) і чорного (7). Процедура тестування полягає в упорядкуванні кольорів досліджуваним за ступенем їх суб'єктивної привабливості [20]. Тестування проводиться при природному освітленні, але не допускається вплив на кольори тесту прямого сонячного світла. Інструкція передбачає прохання відволіктися від асоціацій, пов'язаних з модою, традиціями, загальноприйнятими смаками і постаратися вибирати кольору, орієнтуючись на своє особисте ставлення до них. Цей тест дозволяє провести швидкий і глибокий аналіз особистості на основі інформації, отриманої при простому ранжируванні кольорів [20]. Результати такої колірної діагностики дозволяють виявити цілу низку характеристик особистості і надати рекомендації щодо того, як уникнути стресів.

Відомо, що М. Люшер досліджував так звані «кольори конфлікту», а у 1995 р. вийшла його книга «Кохання без конфліктів». Конфліктизаційний вимір його тесту є надзвичайно важливим для психологічної реабілітації військовослужбовців. О.М. Пустовий вивчав емоційні стани учасників бойових дій на Сході України [21]. Він акцентував увагу на значенні емоційних станів військовослужбовців як під час ведення військових операцій, так і під час підготовки до бойових дій. Автор обґрунтував актуальність використання методів психологічної діагностики емоційних станів учасників бойових дій, які повернулись із зони воєнного конфлікту, з метою своєчасної психологічної допомоги. У статті продемонстровано переваги використання методу кольорових виборів модифікованого восьмиколірного тесту М. Люшера для визначення емоційних станів та ступеня стійкості до стресу. О.М. Пустовий проаналізував результати емпіричного дослідження емоційних станів та ступеня стійкості до стресу учасників бойових дій, які повернулись із зони збройного конфлікту на Сході України. Застосування восьмиколірного тесту М. Люшера дозволило визначити широкий спектр емоційних станів учасників бойових дій: від тривожності до фрустрованості, що підтвердило діагностичний потенціал тесту і доцільність його використання для експрес-діагностики в умовах нестачі часу. Було виявлено негативні тенденції у становленні емоційної сфери учасників бойових дій. Автор показав, що 42,1% опитаних перебувають у стані стресу, кожен четвертий (24,6%) переживає стан фрустрованості, 22,8% перебувають у стані тривожності. Лише близько 7% учасників бойових дій повертаються без значних порушень психіки і можуть продовжувати нести службу, а інші потребують відновлення [21, с. 91].

Інші українські дослідники використали восьмикольорову версію тесту М. Люшера для обстеження 160 ветеранів Антитерористичної операції та Операції об'єднаних сил з метою виявлення у них передконфліктних, конфліктних та постконфліктних станів [22]. Це стало підтвердженням вагомості ролі колористики у дослідженнях конфліктності як індивідуальних, так і колективних суб'єктів, оскільки були виявлені індивідуальні й колективні закономірності конфліктизації різних сфер життя в умовах тривалого міждержавного збройного

конфлікту. Дослідниці врахували, що особливості сприймання суб'єктом різних кольорів і колірний вибір суб'єкта пов'язаний з його: а) психоемоційними станами, б) транзитивними психічними станами (емоційний фон настрою, працездатність, активність і т.п.), в) емоційно-особистісним благополуччям, г) рівнем особистісної зрілості, ґ) більш стійкими особистісними характеристиками. Тест М. Люшера може виявляти безпосередні, непідвладні свідомості прояви індивідуально-особистісних властивостей суб'єкта, а також допомагає оцінити рівень реактивної та особистісної тривожності, рівень депресії тощо. Отже, у названому дослідженні були виявлені як індивідуальні особливості суб'єктів, так і колективні (групові). Зокрема, у ветеранів АТО та ООС було виявлено: прагнення до самореалізації (88%); підвищену тривожність і уразливість (85%); емоційну напруженість (82%); передстресові стани, пов'язані з неможливістю впоратися із ситуацією, що склалася (80%); потреби у розумінні й підтримці, у емоційному комфорті й глибокій прихильності як інструменті досягнення зовнішнього захисту (76%); намагання протидіяти обставинам, що перешкоджають вільній самореалізації особистості (72%); риси стеничності (активності) і мужності (68%); перебування у стані стресу і почуття перевтоми (67%); високий рівень конфліктності (63%); протест щодо заборон і небажаних обмежень (62%); схильність до ризику (61%); потреба у самоповазі та збереженні особистісного реноме в очах значущих людей (60%); потреба розпоряджатися своєю долею (58%); прагнення подолати упередженість і недоброзичливість оточуючих людей (57%); комплекс психологічно несприятливих чинників, що перешкоджають встановленню нормальних міжособистісних відносин (55%); сензитивність до критичних зауважень (54%); недовірливість (54%); переживання почуття образи (53%); стримування емоційних реакцій (51%); обмеження сфери спілкування і вибірковість у контактах (47%); настороженість у міжособистісних взаєминах (45%); потребу в досягненнях (43%); труднощі у сфері соціальної адаптації, зокрема через вразливість та сенситивність (38%); високу мотивацію досягнень (31%); низьку самооцінку (28%); стан фрустрації (26%); прагнення не виявити свою сентиментальність і образливість (24%); відчуття нездоланності перешкод (18%); заперечення потреби в розслабленні (15%); зневажливе ставлення до себе (8%) [22]. Отже, проведене дослідження дозволило виявити особливості прояву емоційної напруженості, яка призводить до зниження стійкості психічних процесів і працездатності й може виникнути у будь-якої людини в умовах новизни, неясності, а також у конфліктних ситуаціях. Емоційна напруженість часто обумовлюється передбаченням несприятливого для даної особи розвитку подій (передусім у сфері значущих для неї відносин). Для емоційно напруженої особи характерним є стійке прагнення до соціальної замкнутості, що супроводжується почуттям неповноцінності, надзвичайною чутливістю до негативних оцінок оточуючих людей і униканням соціальної взаємодії. Причиною емоційної напруженості є перевтома, прагнення уникнути порушень і нових зусиль, втеча у світ ілюзій, який більше відповідає власним уявленням і вимогам суб'єкта.

Відомо, що заперечення потреби у розслабленні пов'язане з придушенням фізіологічних потреб, з прагненням здобути перемогу в будь-якій ситуації, з активним пошуком ситуацій суперництва і роботи з переваженнями. Ця потреба пов'язана з агресивним включенням суб'єкта у безперервну боротьбу за те, щоб досягати все більшого і більшого за все менший і менший час, а якщо буде потрібно, то йти наперекір зусиллям інших людей. Потреби у розумінні й підтримці, у глибокій прихильності, емоційному комфорті й захисті від зовнішніх впливів часто стають мішенню для психологічної травматизації суб'єктів. Фрустрація цих потреб пов'язана із замкнутістю, вибірковістю в контактах, інертністю у прийнятті рішень, впертістю у відстоюванні своєї позиції, а також із сплесками активності, які швидко змінюються фазою пасивності. Отже, ветерани Антитерористичної операції та Операції об'єднаних сил, а також інші українські військовослужбовці вкрай потребують розвитку власної конфлікто- і стресостійкості.

Таким чином, проведене дослідження дозволяє зробити висновок про те, що колір є базовим компонентом і атрибутом культури будь-якої спільноти, що кольори пов'язуються із надзвичайно різноманітною системою асоціацій, образів, значень, смислів, символів, які є носіями інформації про традиції, ментальність, етнічну картину світу, національний характер, національний образ світу різних народів. Проведене дослідження дозволило визначити важливу роль колористики при вивченні конфліктності як індивідуальних, так і колективних суб'єктів. Колірний тест М. Люшера є унікальною «системою раннього попередження» конфліктності й стресових станів на ранній стадії їх розгортання. Цей тест надає також додаткову інформацію для психотерапевтичної роботи з пацієнтами, дозволяючи виявити компенсаторні можливості суб'єктів. Конфліктизаційний вимір тесту М. Люшера є надзвичайно важливим для психологічної реабілітації ветеранів Антитерористичної операції та Операції об'єднаних сил, оскільки може виявляти передконфліктні, конфліктні та постконфліктні стани суб'єктів. Отже, проведене дослідження підтверджує широкі психодіагностичні можливості колористики.

Список літератури

1. Авер'янова Н.М., Воропаєва Т.С. Міждержавний збройний конфлікт на теренах України: неокolonіальний вимір. *Гілея: науковий вісник*. 2019. Вип. 145(№ 6), Ч. 2. С. 7–11.
2. Авер'янова Н. М. *Образотворче мистецтво як чинник національного виховання особистості (українознавчий аналіз)*: автореф. дис. ... канд. філос. наук: 09.00.12 «Українознавство». К.: КНУ імені Тараса Шевченка, 2007. 24 с.
3. Базыма Б. А. *Психология цвета: Теория и практика*. СПб.: Речь, 2005. 112 с.
4. Бреслав Г. Э. *Цветопсихология и цветолечение*. СПб.: Питер, 2000. 286 с.
5. Вежбицкая А. *Язык. Культура. Познание*. М.: Русские словари, 1997. 411 с.
6. Войтович Д. І. Особливості колористичних впроваджень в сучасній народній житловій архітектурі на прикладі західних областей України. *Вісник*

Харківської державної академії дизайну і мистецтв. Харків: ХАМД. 2009. № 14. С. 23–29.

7. Гавриленко О. Н. Параметр тревожности и цветопредпочтение. *Проблемы цвета в психологии.* М.: Наука, 1993. С. 144–149.

8. Геринг Э. *Цвет как семантический объект.* М.: Речь, 1987. 157 с.

9. Гране М. *Китайская мысль.* М.: Республика, 2004. 526 с.

10. Драгунский В. В. *Живая энергия цвета.* Минск: Харвест, 2001. 256 с.

11. *Древнекитайская философия. Эпоха Хань.* М.: Наука, 1990. 523 с.

12. Исаев А. А., Теплых Д. А. *Философия цвета: феномен цвета в мышлении и творчестве: монография.* 3-е изд., стер. М.: ФЛИНТА, 2016. 180 с.

13. Кабо В. Р. *Синкретизм первобытного искусства: Ранние формы искусства.* М.: Наука, 1972. 320 с.

14. Маслова В. А. *Лингвокультурология: учебное пособие.* М.: Издательский центр «Академия», 2001. 208 с.

15. Медведев В. Ю. *Цветоведение и колористика.* СПб.: ИПЦ СПГУТД, 2005. 116 с.

16. Миронова Л. Н. Семантика цвета в эволюции психики человека. *Проблема цвета в психологии.* М.: Наука, 1993. 207 с.

17. Роу К. Концепция цвета и цветовой символизм в древнем мире. *Психология цвета.* М.: Рефл-бук, Ваклер, 1996. С. 7–46.

18. Серов Н. В. *Цвет культуры.* СПб: Речь, 2004. 672 с.

19. Воропаева Т. С. Конфліктизаційні та деконфліктизаційні процеси в Україні: соціально-філософські аспекти. *Научный взгляд в будущее.* 2018. Вып. 10. Т. 2. С. 49–56.

20. Собчик Л. Н. *МЦВ – Метод цветовых выборов. Модифицированный восьмицветовой тест Люшера.* СПб.: Речь, 2001. 112 с.

21. Пустовий О.М. Дослідження емоційного стану учасників бойових дій на Сході України. *Організаційна психологія. Економічна психологія.* 2017. № 4 (11). С. 86–92.

22. Ковтун Л. Роль колористики у дослідженнях конфліктності. *Українознавчий альманах.* Вып. 27. С. 107–117.

ON APPROXIMATE METHODS IN THE VARIANT OF MATHEMATICAL THEORY OF SHALLOW SHELLS

Zelensky Anatoly Grigorievich

Doctor of physical and mathematical sciences, associate professor,
Professor of the Department of Construction and Theoretical Mechanics and
Resistance of Materials,
Prydniprovskaya State Academy of Civil Engineering and Architecture, Ukraine

For an approximate solution of the boundary value problems of the variant of the mathematical theory of shallow transverse-isotropic shells of arbitrary constant thickness at arbitrary transverse static load [1, 2], two approximate methods are proposed: the method of perturbations of geometric characteristics of the shell and the method of successive approximations. Based on the constructed variant of the mathematical theory of shallow shells, the three-dimensional problem of the theory of elasticity for shells is reduced to two-dimensional. To do this, we use the Reisner variational principle and the method of decomposing the components of the stress and strain state into infinite series using Legendre polynomials.

In the practical solution of problems, partial sums of these series are taken. If we take the first two terms in the mathematical series for tangential displacements (approximation K01 is a Tymoshenko-Reisner type theory), we have five unknown functions of two variables, which are further from the system of five differential equations (tenth order system). If we take the first four terms in mathematical series for tangential displacements (approximation K0-3), we have eleven unknown functions of two variables, which are further determined from a system of eleven equilibrium equations. Such a system of differential equations has a twenty-second order.

The method of reducing systems of differential equations of equilibrium of high orders of the variant of mathematical theory of plates to differential equations of the second order significantly simplifies the solution of boundary value problems [3]. For shallow shells of arbitrary thickness, the method of reduction to second-order differential equations cannot be used directly, because the differential operators of the left parts in the differential equations for shallow shells have a different mathematical structure than for plates. This makes it impossible to use the developed method of integration to reduce the order. Therefore, a complex method for solving systems of differential equations of equilibrium of high orders of shallow shells using approximate methods is proposed: the perturbation method and the method of successive approximations. This makes it possible to reduce the system of differential equations of equilibrium of a shallow shell to a recurrent sequence of systems of differential equations for plates. The obtained equations are divided in turn in each approximation on the problem of symmetric and obliquely symmetric deformation [1].

The perturbation method is based on the decomposition of the components of stresses, displacements and boundary conditions into infinite rows by a small relative geometric parameter $\varepsilon = h/(R_1 + R_2)$ (h is the thickness of the shell; R_1 and R_2 are the main radii of curvature of the middle surface of the shell). The initial system of differential equations of equilibrium of a shallow shell is reduced to a recurrent sequence of systems of differential equations for the corresponding plates. In the zero approximation for a small parameter, the system of differential equations of equilibrium of shallow shells is a system of differential equations of equilibrium of the corresponding plates (for curvatures equal to zero). The right parts depend only on the external transverse load. Boundary conditions are heterogeneous. The right-hand sides of the equilibrium equations in the following approximations depend on the displacement components of the previous approximations and do not depend on the external transverse load. Boundary conditions are homogeneous. The solution of the boundary value problem for a shallow shell is found as the sum of the solutions of each approximation by a small ε parameter.

In order to be able to use the method of reducing inhomogeneous high-order differential equations to second-order differential equations when solving the initial system of differential equations of equilibrium of shallow shells, it is necessary to reduce them to systems of differential equations for plates. This can also be done by the method of successive approximations. The system of differential equations of equilibrium of a shallow shell by this method is also reduced to a recurrent sequence of systems of differential equations. In all approximations of the method of successive approximations, the structure of the equations is the same. The left parts in each approximation coincide with the left parts for the plates, and the right parts depend on the transverse load and only on the previous approximation. In the method of successive approximations in each approximation, the general solutions must satisfy the same boundary conditions, which are generally inhomogeneous. The solution of a boundary value problem in the method of successive approximations is the solution of the problem in the corresponding approximation.

Therefore, the boundary value problem for a shallow shell by both methods is reduced to a recurrent sequence of boundary value problems for the corresponding plates. And for plates, the system of differential equations can be reduced to solving second-order equations.

Solving boundary value problems by the method of successive approximations is simpler than the method of perturbations. But for the analytical analysis of the convergence of the results, the perturbation method is more convenient.

Numerical calculations were performed. The efficiency of the method of successive approximations in the approximation K0-3 in the boundary value problem for shallow transversely isotropic shells freely supported on the side surface was investigated. The transverse oblique symmetric load $q(x, y) = q_{mn} \sin(m\pi x/a) \sin(n\pi y/b)$ ($q_{mn} - const$) was considered. The following mechanical and geometrical characteristics were accepted: $G'/G = 0,1; E'/E = 1; a = b; \nu' = \nu = 0,3; m = n = 1; R_1 = R_2; R_1/a = 10, 20, 40; h/a = 1/3, 1/5, 1/10$.

Numerical results showed that in the zero approximation the difference of the components of the stress-strain state with the obtained direct solution of the initial systems of differential equations for shallow shells is: for $\sigma_x(x, y, z) / q(x, y)$ less than 3.9% (for $R_1/a = 20$; $h/a = 1/3; 1/5; 1/10$; $R_1/a = 40$; $h/a = 1/3; 1/5; 1/10$); for $W(x, y, z)E/(q(x, y)h)$ - less than 1.1%.

In the first approximation for the same mechanical and geometrical characteristics: the difference does not exceed 1%. This indicates a high convergence of the results of shallow shells of arbitrary thickness ($h/a \leq 1/3$).

References

1. Zelensky A. G. Models and methods of analytical theory of thin plates and shallow shells under static load. Visnyk Prydniprovskoi derzhavnoi akademii budivnytstva ta arkhitektury. Zbirnyk naukovykh prats. Dn-vsk: PDABA. 2011. №1–2. P. 21–30.
2. Zelensky A. G. Mathematical Theory of Transversally Isotropic Shells of Arbitrary Thickness at Static Load. Materials Science Forum. Actual problems of engineering mechanics. Switzerland: Trans Tech Publications Ltd, 2019. V. 968. P. 496–510.
3. Zelensky Anatoly, Privarnikov Arkady. The method of integrating systems of high-order equilibrium equations of the mathematical theory of thick plates under intermittent loads (part 1). Innovative scientific researches: european development trends and regional aspect. Chapter “Physical and Mathematical Sciences”. Collective monograph, Riga, Latvia: “Baltija Publishing”. 2020. P. 221–255.

ФОРМУВАННЯ ГЕНДЕРНОЇ ПОЛІТИКИ В ПУБЛІЧНОМУ УПРАВЛІННІ

Максименко Ілля Олександрович,

Магістр

Дніпровський Національний Університет ім. Олеся Гончара, Україна

Приходько Ольга Миколаївна,

Кандидат наук з державного управління, доцент

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

Враховуючи прагнення України інтегруватись в світове співтовариство, рівність жінок та чоловіків у всіх сферах життєдіяльності, зокрема у сфері публічного управління є вимогою і необхідністю. Проте, незважаючи на великі досягнення законодавчої бази в регулюванні прав жінок та чоловіків, фактично гендерна політика далека від рівності в можливостях. Зазвичай нерівність виявляється у кількості представників різної статі в органах публічного управління. Окрім цього, у суспільній свідомості глибоко вкоренилися гендерні стереотипи, подолання яких вимагає часу та значних зусиль з боку усіх соціальних інститутів. Тому зі останні роки у суспільстві зросло розуміння проблем, пов'язаних із гендерною рівністю.

Гендерна рівність передбачає суспільство, в якому і жінки, і чоловіки володіють рівними можливостями, правами та обов'язками в усіх сферах життя. Рівність між жінками та чоловіками означає, що представники обох статей можуть на рівних мати доступ до освіти і охорони здоров'я, управління і влади, мають рівні можливості у досягненні фінансової незалежності, працюючи на когось або керуючи власним бізнесом, реалізації своїх особистісних та професійних потреб та інтересів. Критичним аспектом у досягненні гендерної рівності є наділення жінок повноваженнями і більш широкими можливостями в різних сферах розвитку суспільства, а також залучення чоловіків до процесу досягнення гендерної рівності.

Як слушно зазначає Т. Мельник, «оскільки реальне становище жінки характеризується великою віддаленістю від становища чоловіка, то особливий наголос у структурі гендерних стратегій та їх реалізації ставиться завжди на політиці щодо становища жінок. Це не виключає, а навпаки, передбачає у структурі гендерної політики наявність надзвичайно важливого її напрямку – поліпшення становища чоловіків у напрямі формування більш високих за гендерною якістю світогляду, поведінки, громадських і державних форм діяльності, долання неадекватності сприйняття ними сучасних перетворень світового й національного рівнів насамперед у сфері гендеру. Отже, складовими

державної гендерної політики є політика щодо жінок, забезпечення їм рівного соціального статусу з чоловіками шляхом гарантування можливостей для їх рівноправного розвитку як соціально-демографічної групи, а також політики щодо чоловіків, формування в них гендерної свідомості, культури гендерної поведінки, орієнтації на паритетність відносин з жінкою» [5].

Верховною Радою України восьмого скликання призначались парламентські слухання щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок. Урядом України було затверджено розроблену Міністерством соціальної політики «Державну програму забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2021 року» [3].

Варто зазначити, що Державна програма забезпечення рівних прав і можливостей жінок та чоловіків на період до 2021 року розроблена не лише з орієнтацією на європейську модель, але й з урахуванням особливостей українського суспільства.

Реалізація Програми дала можливість запровадити стандарти рівності жінок і чоловіків з урахуванням кращого європейського досвіду, у тому числі і у сфері соціально-трудова відносин, однак, незважаючи на це, сьогодні в українському суспільстві все ще наявні проблеми гендерної рівності.

Мета Державної програми полягала у впровадженні гендерних підходів в усі сфери життєдіяльності суспільства. Зокрема, документ був спрямований на здійснення комплексних заходів на національному та регіональному рівнях щодо покращення ситуації у сфері праці, проведення системної роботи щодо забезпечення гендерної рівності та подолання наявних стереотипів.

Таким чином, для розв'язання гендерних проблем потрібне концептуальне визначення, формування та реалізація гендерної політики як основи гендерної культури та розвитку активності жінок і чоловіків. Для реалізації державної політики в частині рівних конституційних прав та подолання гендерних проблем необхідно реалізувати низку важливих заходів у сфері формування відповідного світогляду як чоловіків, так і жінок.

У напрямку забезпечення гендерної рівності, зокрема в сфері державної служби України, зроблено чимало. Відповідно до ст.4 Закону України «Про державну службу» всі громадяни України мають рівні права на проходження державної служби [4].

Світові тенденції гендеризації, що знайшли документальне відображення в міжнародних актах, формулюються так: глобалізація гендерної впорядкованості світового співтовариства; конституційне закріплення національних державних механізмів щодо забезпечення рівних прав і можливостей чоловіків і жінок; світове законодавче закріплення державного забезпечення рівних прав і можливостей статей у національних суспільствах; зближення змісту в підходах національних державних механізмів до забезпечення рівних прав і можливостей; зближення рис і особливостей законодавчого закріплення рівних прав і можливостей у різних державах світу, регіонах, національних суспільствах; посилення впливу гендерної ідеології на свідомість населення світу, регіонів, національних суспільств; урізноманітнення форм гендерної демократії в національних суспільствах, регіонах, світовому співтоваристві, що змінює їхнє

обличчя і порядок життя; формування гендерної культури в системі культури сучасної цивілізації; гендеризація політичної, економічної та інших видів культури; утвердження гендерного компонента в державній політиці національних держав і на світовому рівні; оволодіння гендерним змістом у діяльності політичних партій і громадських об'єднань; формування суверенної особистості з розумінням необхідності й почуттям потреби в рівних правах і можливостях, їх правового забезпечення як умови самоутвердження й освоєння справедливості й свободи самовираження. Крім того, дослідники виокремлюють ще такі світові тенденції, як гендерна активність чоловіків і забезпечення гендерної рівності.

Що стосується ситуації в нашій Державі, то все вищезазначене дозволяє зробити висновок про те, що співвідношення жінок та чоловіків у публічному управлінні та адмініструванні складається на користь представників чоловічої статі.

Однак останнім часом спостерігаємо збільшення кількості жінок у згаданій сфері. На нашу думку, якщо така тенденція з роками буде лише зростати, то можна буде спостерігати встановлення в публічному управлінні гендерної рівності, яка є однією з ознак правової держави, посідає важливе місце у забезпеченні розвитку здорового суспільства та знаходиться в центрі економічного та соціального прогресу.

Список літератури

1. Впровадження гендерних підходів у діяльність державних органів влади, місцевого самоврядування та громадських організацій : навч.-метод. посіб. / уклад. Л.М. Артеменко. Чернігів, 2018. 54 с.
2. Гендерна політика в системі державного управління : підручник / за заг. ред. М.М. Білинської. Запоріжжя : Друкарський світ, 2011. 132 с.
3. Державна соціальна програма забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2021 року. Електронне джерело: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/273-2018-%D0%BF#Text>
4. Закон України "Про державну службу" Верховна Рада України; Закон від 10.12.2015 № 889-VIII (Редакція станом на 10.11.2021) Електронне джерело: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text>
5. Творення суспільства гендерної рівності: міжнародний досвід. Закони зарубіжних країн з тендерної рівності / Т. М. Мельник. – К. : Стилос, 2010. – 440 с.

АНТИКРИЗОВЕ УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ

Мудрисєвська Людмила Михайлівна

завідувач кафедри теорії держави і права, конституційного права та державного управління,
к.філ.наук, к.юр.наук

Андрющенко Антон Сергійович,

Дніпровський Національний Університет імені Олеся Гончара
навчально-методичний центр післядипломної освіти та підвищення кваліфікації

У ХХІ столітті світ переживає кризу охорони здоров'я, зокрема фінансову кризу, в якій країни не можуть успішно задовольнити доступ людей до медицини через зростання вартості медичних послуг та, що важливіше, фармацевтичних препаратів через пандемію COVID-19. Кілька десятиліть цього не було, особливо в розвинених країнах. Доступний імпорт «закривав» усі питання, а антикризові програми ЄС, США, Азії передбачали «стратегічний медикаментозний набір».

Не дивно, що населення України з огляду на ситуацію у світі та негативні приклади країн висловлює велике невдоволення та стурбованість, адже ситуація в межах нашої країни сприймається також як нестійка. Криза охорони здоров'я посилюється зростанням коефіцієнтів вікової залежності та старінням населення, а також конкурує з пенсійною кризою за гроші та політичну волю, необхідні для вирішення цих проблем.

В Україні у зв'язку з перехідним станом системи охорони здоров'я склалась ситуація, коли у стані пандемії COVID-19 система була неготова до боротьби з цим захворюванням, процес підготовки до дієвих заходів затягувався, тож треба констатувати, що конче необхідні антикризові заходи. Можна пересвідчитися, що витрати на охорону здоров'я в Європі навіть сьогодні продовжують зростати. Контроль за цінами на препарати, утримування низьких витрат, впровадження різноманітних систем оплати та відшкодування витрат (наприклад, доплати, референтне ціноутворення, диференційоване ціноутворення тощо) – все це було створено в прискореному режимі [1], [2].

Серед основних проблем у сфері охорони здоров'я, що призводять до її кризового стану, доцільно виділити такі, як: демографічна криза; опір процесам трансформації сфери охорони здоров'я; зростання цінового маркера та неможливість оплати за послугу, як і її часткова недоступність; неналежна якість медичних послуг та медичної допомоги; наявність екологічних проблем тощо [3].

Оскільки Україна рухається назустріч бізнесу і починає послаблювати обмеження в галузі охорони здоров'я, вкрай важливо, щоб керівники всіх рівнів не втрачали своєї пильності через те, що дізналися усім світом про COVID-19.

Більше не можна допускати, щоб кризи чи управління непередбаченими ситуаціями підпадали під химерні пріоритети. Громадяни України мають право

очікувати стійких систем охорони здоров'я, які готові активізуватись та відповідати на неминучі виклики, які стоять попереду. Управління охороною здоров'я має реалізовуватися через стійке адміністрування, управління чи нагляд за системою охорони здоров'я, лікарнями, цілими лікарняними мережами, іншими медичними закладами.

Оскільки нестійка ситуація у сфері охорони здоров'я в Україні продовжує зберігатися в місцевих громадах та по всій країні, лідери всіх рівнів можуть і повинні вживати заходів для посилення здатності реагувати на будь-які виклики. Рекомендуються наступні кроки: 1) попередній аналіз та систематична раціоналізація ресурсів охорони здоров'я; 2) актуалізація неврахованого потенціалу системи електронної охорони здоров'я (досвід ЄС); 3) гармонізація фінансових механізмів для нарощування бюджетів охорони здоров'я; 4) навчання і перепідготовка медичних кадрів згідно сучасних досягнень ІТ-медицини; 5) створення офіційного YouTube-каналу «Голос Міністерства».

Розробка грамотних рішень дозволить суттєво зменшити ризик у громадах, для пацієнтів та персоналу. Це стосується всіх - від фахівців профілактичної медицини до екологічних служб. Виконання рішень дозволить простежити за самим процесом, виділити найбільш важкі ділянки реалізації. Під час моніторингу та контролю необхідне глибоке розуміння того, що буде досягнуто, комплекс методів та показників ефективності, які команда керівництва збирається використовувати, щоб переконатися, що на правильному шляху. Документування та обговорення отриманих уроків дозволить вести поряд із технологічною забезпеченістю необхідні статистику задля подальшої аналітики та прогнозування, отримання чітких трендів розвитку медичної галузі. При цьому управління знаннями має вирішальне значення для навчання на помилках та вдосконалення процесів. Й надалі необхідно прагнути розвивати та вдосконалювати знання, уміння та навички на арені кризового управління, здійснювати моніторинг звітів WHO [4].

Підсумовуючи зазначимо, що основні проблеми кризи охорони здоров'я в Україні пов'язані не тільки із депопуляцією або старінням населення, але і недостатнім ресурсним забезпеченням галузі, в тому числі фінансовим, матеріально-технічним та кадровим. Необхідним вбачається підвищення ролі лікарів загальної практики; фокус на профілактичній медицині; подальше збільшення витрат охорони здоров'я; розгляд пацієнта як рівноправного інформованого партнера медичних фахівців та держави; підвищення прозорості циркуляції «живих грошей», які спрямовуються на тендерні закупівлі; допущення до міністерського керівництва галуззю осіб тільки із власними антикризовими програмами, офіційно оприлюдненими в мережі Інтернет; консолідація внутрішніх зусиль і європеїзація стандартів медичної допомоги.

Вважаємо, що найважливішою складовою організаційно-правових механізмів антикризового управління у сфері охорони здоров'я є: 1) забезпечення доступності найбільшій кількості громадян і якості медицини; 2) впровадження загальнообов'язкового соціального медичного страхування; 3) оновлення відповідної законодавчої бази, у т. ч. створення додаткових антикризових програм у сфері охорони здоров'я згідно досвіду країн ЄС.

Список джерел:

1. Health at a Glance: Europe 2020. Available online: [URL https://ec.europa.eu/health/sites/default/files/state/docs/2020_healthatglance_rep_en.pdf](https://ec.europa.eu/health/sites/default/files/state/docs/2020_healthatglance_rep_en.pdf)
2. How to minimize negative health effects in the European Union due to the Economic recession caused by the COVID-19 Pandemic Available online: [URL https://www.seejph.com/index.php/seejph/article/view/4492](https://www.seejph.com/index.php/seejph/article/view/4492)
3. Борщ В. І. Ринок охорони здоров'я України: аналіз сучасного стану розвитку. *Ринкова економіка: сучасна теорія і практика управління*. 2020. Т. 19, Вип. 1 (44). С. 140-159. doi: 10.18524/2413-9998/2020.1(44).198360
4. World Health Organization, WHO. Available online: [URL https://www.coe.int/uk/web/compass/health](https://www.coe.int/uk/web/compass/health)

ГРОМАДСЬКЕ ЗДОРОВ'Я В СИСТЕМІ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ : ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ УКРАЇНИ ТА ІСПАНІЇ

Мудриєвська Людмила Михайлівна

завідувач кафедри теорії держави і права, конституційного права та державного
управління,
к.філ.наук, к.юр.наук

Трохименко Юлія Русланівна,

Дніпровський Національний Університет імені Олеся Гончара
навчально-методичний центр післядипломної освіти та підвищення кваліфікації

В останні роки попит на медичні послуги зростає в усьому світі через старіння населення, збільшення кількості захворювань, зокрема активізацію «сплячих» хвороб через пандемію Covid-2019 та інтенсифікацію самолікування з медикаментозною самодопомогою. Старіння населення вважається одним з найважливіших факторів у всіх розвинених країнах і, як припускають деякі автори, може спричинити приблизно 20% збільшення витрат на охорону здоров'я [1].

В системі публічного управління застосування концепцій ефективності до систем охорони здоров'я є складним завданням. Незважаючи на це поширене переконання, яке пов'язує середні витрати на охорону здоров'я з віком окремої людини, низка досліджень показують, що попит на медичну допомогу та її використання в кінцевому рахунку залежить від стану здоров'я та функціональних можливостей громадян.

Ці проблеми стосуються і України. Тож потрібно вивчати зарубіжний досвід в світлі можливості використання світових досягнень в українській системі охорони здоров'я.

Стаття 43 Конституції Іспанії 1978 року встановлює право на охорону здоров'я та медичне обслуговування для всіх громадян [2]. Політична організація іспанської держави складається з центрального та децентралізованих регіонів з відповідними урядами і парламентами. Що стосується охорони здоров'я, то за останні 35 років політична передача повноважень регіональним органам влади здійснювалася поступово. Публічне управління охороною здоров'я громадян Іспанії гарантує: рівність (доступ усіх та усюди), якість (оцінка та контроль), участь (участь громадськості).

Уточнимо, що макроекономічний контекст в останнє десятиліття в Іспанії характеризувався глобальною економічною рецесією, яка призвела до впровадження конкретних заходів системи охорони здоров'я, спрямованих на підтримку сталості системи. Було видано нове законодавство, яке регулює умови покриття, пакет пільг та участь пацієнтів у фінансуванні Національної системи охорони здоров'я. Незважаючи на обмеження бюджету, пов'язані з економічним

спадом, система охорони здоров'я залишається майже універсальною, охоплюючи 99,1% населення [2].

Наразі в Іспанії управління системою охорони здоров'я децентралізовано. Протягом останнього десятиліття, хоча парадигма децентралізації не бралася під сумнів, були вжиті заходи, спрямовані на «досягнення балансу» між децентралізацією і національним характером систем охорони здоров'я. У відповідь на економічну кризу роль національного рівня було посилено.

Зауважимо, що населення Іспанії дещо доросліше, ніж ряду країн, у тому числі і України. Майже 80% споживання ресурсів охорони здоров'я припадає на людей старше 65 років. Також варто відзначити, що Іспанія є однією з європейських країн, де люди частіше відвідують лікаря. В Україні ситуація дещо інша. Чимала кількість громадян не можуть отримати завчасно потрібну консультацію та оперативну допомогу через високу вартість послуг, відсутність спеціалістів, неможливість взагалі отримати медичну консультацію (хоча така можливість і передбачена реформаційними заходами, але при такому стані зв'язку та інтернету, реальне отримання консультації і допомоги вчасно сумнівне). Відповідно до концепції реформування системи охорони здоров'я в Україні запроваджено декілька рівнів медичної допомоги: первинна (сімейна медицина), вторинна (спеціалізована медицина), третинна (високоспеціалізована) та екстрена, що розширює можливості пацієнта отримати медичну допомогу.

Іспанія має високоякісну систему охорони здоров'я, яка гарантує загальне охоплення всіх мешканців. Охорона здоров'я в Іспанії складається як з приватного, так і з державного медичного обслуговування, де деякі лікарні (госпіталі) та медичні центри (*centros de salud*) пропонують як приватні (*privado*), так і державні медичні послуги (*asistencia sanitaria pública*). Близько 90% іспанців користуються державною системою охорони здоров'я, яка називається Національною системою охорони здоров'я. Однак вона дуже децентралізована, а надання послуг організовується на регіональному рівні. Система контролюється Міністерством охорони здоров'я Іспанії, яке розробляє політику та контролює національний бюджет охорони здоров'я [3].

У той же час, не зважаючи на майже «ідеальність» іспанської моделі існують фактори, що впливають на ефективність іспанської системи охорони здоров'я. Серед них головні: бюрократична і політично колонізована модель; погана інтеграція між рівнями охорони здоров'я; відсутність управлінської автономії установ. Щодо України, то тут варто вказати такі, як: бюрократична модель, недостатня цифровізація, відсутність стимулів для підвищення ефективності, відсутність інструментів для визнання передового досвіду серед професіоналів тощо.

За останні роки створення систем охорони здоров'я, що забезпечують універсальне охоплення у найпередовіших європейських країнах, сприяло постійному покращенню багатьох показників здоров'я, таких як параметри стану здоров'я населення, параметри доступу та фінансового покриття, якість медичної допомоги, задоволеність користувачів «портфелем» послуг тощо

(Швеція, Німеччина, Швейцарія). Покращення всіх цих параметрів було пов'язано з постійним збільшенням витрат на охорону здоров'я.

Так, у всіх країнах ЄС (включаючи Іспанію) протягом більшої частини другої половини ХХ століття витрати на охорону здоров'я зростали швидше, ніж національний дохід. Те ж саме відбувається у всіх країнах-членах Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), тому ця ситуація ставить під сумнів, чи економічна стійкість систем охорони здоров'я, більшість з яких були створені та розвинуті в часи більшого процвітання, буде гарантована в майбутньому. В умовах світової кризи через Covid-2019 вплив фінансових труднощів систем охорони здоров'я став особливо очевидним в Іспанії, де рівень безробіття є одним із найвищих у Європейському Союзі. Українська модель із приходом Covid-2019 також зазнала чималих потрясінь.

Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ) визначає стратегічне керівництво як спроби урядів або інших суб'єктів направляти спільноти, країни або групи країн у прагненні до забезпечення здоров'я нації як невід'ємної частини благополуччя населення Планети у ХХІ ст. [4].

Підкреслимо, що стримування витрат на охорону здоров'я є однією з основних проблем, з якими стикаються політики в розвинених країнах, не кажучи про Україну із постійним недофінансуванням стратегічних галузей. Витрати на охорону здоров'я обумовлені складним набором взаємопов'язаних факторів попиту та пропозиції. В Іспанії ряд факторів явно сприяли постійному зростанню витрат на охорону здоров'я. Згідно з останнім звітом статистики охорони здоров'я ОЕСР (Організація економічного співробітництва та розвитку), очікувана тривалість життя в Іспанії є найвищою в Європі (на 2,7 року вище середнього). Крім того, система публічного управління Іспанії своєрідним міжнародним еталоном завдяки своїй універсальності та рівню доступу порівняно з багатьма іншими розвиненими країнами.

Таким чином, Іспанська національна система охорони здоров'я сама по собі є великим успіхом іспанського суспільства завдяки своїм технологічним можливостям і людському капіталу, доступності мережі послуг, надання доступу до останніх досягнень в медицині і медичних технологіях. Громадське здоров'я в системі публічного управління Іспанії є тією цінністю, де зміна на краще можлива лише в прив'язці до оцінювання результатів поточної діяльності як відповідальних осіб, так і отримувачів медичних послуг громадян.

Беручи до уваги те, що застосування концепцій ефективності до систем охорони здоров'я є складним завданням, вважаємо, що автономність медичних установ необхідна для більш широкого і кращого використання ресурсів не тільки в Іспанії, але і в Україні. Автономія управління (лише часткова, де наявний дійсно професійний професорський, зарекомендувавши себе раніше адміністративний склад) передбачає передачу відповідальності лікарням і їх професійного персоналу. Щоб отримати цю автономію, установи повинні мати юридичний статус і професійний керівний орган, який є незалежним і не політично заангажованим. Крім того, деякі змінні можуть бути названі як важливі вимоги для хорошого уряду: прозорість, підзвітність і стимули для заохочення в участі оздоровлення населення.

Серед способів гарантувати фінансування якісної системи громадської охорони здоров'я з загальним охопленням і безкоштовно для населення України стануть: 1) підвищення ефективності та результативності системи охорони здоров'я; 2) встановлення пріоритетності витрат на охорону здоров'я в порівнянні з іншими державними асигнуваннями / або збільшення податків для цієї мети. Щодо основних постулатів української системи охорони здоров'я, то вони і в подальшому мають ґрунтуватися на універсальності, вільному доступі, справедливості розподілу фінансування та активній участі громадськості в процесах управління реформами в галузі охорони здоров'я.

Враховуючи досвід Іспанії, в умовах теперішньої економічної ситуації в Україні важливим вбачається лобювання права громадянами отримувати медичну та соціальну допомогу безкоштовно (через відповідні прийнятні соціальні внески, передусім збільшення мінімального розміру оплати праці); приватна система охорони здоров'я має бути доступною альтернативою (не більше) із встановленням мораторію цін на важливу первинну допомогу або у разі відсутності необхідних медикаментів задля збереження життя пацієнтів; іноземним громадянам, які працюють в нашій країні та бажають зберегти свій час тощо. Найкращі медичні працівники мають бути «доступними» на рівні безкоштовної медицини кожному громадянину України (кожній дитині, вагітній жінці, пенсіонеру, інваліду) не залежно від розміру гаманця, соціального статусу, зв'язків у суспільстві.

Список джерел:

1. OECD Health Statistics 2021. Available online: URL <https://www.oecd.org/health/health-data.htm>
2. Constitución Española. Boletín oficial del Estado. Gaceta de Madrid. Available online: URL https://www.boe.es/diario_boe/txt.php?id=BOE-A-1978-31229
3. Ministerio de Salud. [Healthcare data]. Available online: URL <https://www.mscbs.gob.es/estadEstudios/sanidadDatos/home.htm>
4. World Health Organization, WHO. Available online: URL https://www.wto.org/english/res_e/publications_e/anrep21_e.htm

ДЕРЖАНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ ЯК МОДЕЛЬ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ

Приходько Ольга Миколаївна

Кандидат наук з державного управління, доцент
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

Починаючи з 70-х років минулого століття, у результаті бурхливого суспільного розвитку у багатьох країнах світу активізувався процес реформування державного суспільного сектору на засадах нового публічного менеджменту, основу якого становили ринкові моделі управління.

Менеджмент в сфері державного управління найбільш часто визначають як процес за допомогою якого група людей, які співпрацюють, направляє свої дії до загальних цілей. Державний менеджмент – це об'єднання пропозицій щодо реформування державного управління навколо ідеї наближення менеджменту в державному секторі до методів, прийнятих у бізнес- середовищі.

Основу організаційної структури державного управління складають органи законодавчої влади. В сукупності вони являють собою найбільш масштабну і складну частину державного апарату, яка зосереджує в собі практично всю управлінську інформацію і найважливіші засоби державного примушення. Таке їхнє положення об'єктивно обумовлено тим, що вони покликані справляти безпосередній управлінський вплив на людей.

Україна, яка обрала європейський вектор розвитку, має рухатися інноваційним шляхом створення моделі управління в державному секторі. Наразі скорішого вирішення потребує проблема збільшення самостійності регіонів. Це стосується як визначення довгострокової стратегії соціально-економічного розвитку регіону, вибору засобів її реалізації, формування та забезпечення ефективного перерозподілу ресурсів.

Однією із сучасних концепцій державного управління та публічного адміністрування є Концепція нового державного менеджменту.

Новий державний менеджмент як концепція і модель державного управління оформився у 1980-і рр. Він з'явився відповіддю на кризові явища в державному управлінні, побудованому на принципах бюрократії, ієрархічної організації, централізації, стабільності організації та державної служби, єдності управління, адміністрування. Вихід з кризи державно-адміністративного управління бачився багатьом на шляхах переосмислення теорії державного управління на основі передумов менеджменту як управління бізнесом в ринковій економіці.

Процес переходу від державного адміністрування до державного менеджменту, стосовно до теорії організації, характеризується двома основними моментами:

- 1) підвищенням самостійності нижніх поверхів ієрархічних державних організацій;
- 2) переміщенням акцентів із власне побудови організації на її взаємини з середовищем.

Новий державний менеджмент протистоїть концепції адміністративної держави і використовує для опису сутності державного управління поняття "керівництво", а не "адміністрування" або "управління". Керівництво тут розуміється як система кооперації громадських, державних та міжнародних інститутів, приватних, державних і змішаних структур для забезпечення задоволення суспільних інтересів і вирішення суспільних проблем.

У теорії державного менеджменту ринкові моделі регулювання взяті за основу. Ринкова модель поведінки вважається прийнятною для державних службовців усіх рівнів. Мотивація і оцінка їх діяльності визнається таким чином, якби вони були б учасниками операцій на ринку. Сама структура організації управління публічним сектором розглядається за аналогією зі структурою організації бізнесу. Державне управління, за думкою прихильників ринкового підходу, має бути підприємницьким.

Одним з корінних питань у концепції нового державного менеджменту виступає обґрунтування ефективності управління. Поняття "ефективність" тут набуває економічного характеру. Оцінка діяльності здійснюється не за рівнем активності відповідних структур управління, а по результату, як кажуть, "на виході".

У державному управлінні важко знайти єдиний показник ефективності діяльності, подібний прибутку для бізнесу. Проте в принципі, концепція нового державного менеджменту містить у собі ідею можливості оцінки діяльності державних структур і програм, використовуючи поняття продуктивність, результативність, дієвість. Поняття продуктивності і економічності включаються в діяльність державного управління. Це означає, що при скороченні державних витрат результат діяльності держави має зростати.

Концепція нового державного менеджменту, розвинена в 1980-1990-ті рр. піддається серйозній критиці за її економізм, відсутність інтересу до етичних проблем, применшення значення специфіки публічної сфери.

Тим не менш, ця концепція була в основі адміністративних реформ у багатьох країнах, вона з'явилася дієвою відповіддю на кризу бюрократичної моделі управління. Сьогодні зрозуміло, що новий державний менеджмент не є панацеєю при вирішенні всіх проблем державного управління, але він зайняв своє місце в ряду теорій і практик сучасного управління публічною сферою.

З кінця 20 століття публічне управління і адміністрування реформуються. Лейтмотивом цих реформ є відхід від традиційного бюрократичного адміністрування та створення ринково-орієнтованої демократичної системи, що спрямована, здебільшого, на клієнта/громадянина. Це характерно для концепції менеджеризму. Однак, для виробництва суспільних благ, держава залежить від багатьох суб'єктів. У залежності між громадським та приватним, ні ієрархія, ні ринок не є ефективними структурами, для координації інтересів і ресурсів, включно в процесі виробництва, потрібні політичні рішення.

Таким чином, особливості державного менеджменту в державному управлінні полягають в тому, що державний менеджмент («Public management») це система сучасних підходів до управління державою, орієнтована на результати, а не на процедури. Він акцентує увагу на необхідності використання сучасних новітніх

технологій управління, що показали свою ефективність в бізнесі, а також на результатах, ефективності діяльності і надання якісних послуг.

Отже, новий менеджмент в державному управлінні України - це побудова структури управління, орієнтованої на налагодження взаємодії між державою і суспільством і спрямований на задоволення суспільних інтересів і потреб громадян.

Список літератури

1. Гордон М. В., Оленцевич Н. В., Колісник І. О. Моделі публічного управління: порівняльний аналіз та пропозиції для України. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2018. № 3.
2. Колодій А. Концепція публічного (нового) врядування в її застосуванні до демократичних і перехідних систем / Колодій А. // Демократичне врядування : наук, вісн. - 2012. - Вин. 10. - С. 3 - 22.
3. Шарій В. І. Характеристика світових тенденцій розвитку місцевого самоврядування / В. І. Шарій // Публічне адміністрування: теорія і практика : електрон, зб. наук. пр. - 2012. - Вип. 1(7).

THE IMPACT OF THE SOCIO-PSYCHOLOGICAL TRAINING ON THE DEVELOPMENT OF ADOLESCENT INDEPENDENCE

Polishchuk Daria

Doctoral candidate of the Department of Psychology
National Pedagogical Dragomanov University
Kyiv, Ukraine

Dolynska Lyubov

Candidate of Psychological Sciences, Professor
National Pedagogical Dragomanov University
Kyiv, Ukraine

The phenomenon of independence is considered by researchers [1, 2] as an integrative and multicomponent personal quality that covers all personal spheres of human life. In the complex and ambiguous conditions of development of today's society, the independence of the growing individual is of great importance. Under conditions of regular "lockdowns" and "quarantine restrictions", a person is left alone and must find ways to harmonize the inner condition. That is why in the process of adolescent development special attention should be paid to increasing independence. We believe that the development of independence as a personal quality of a person becomes relevant in adolescence, as in this period there is an extremely strong desire for independence, willingness to change and the ability to reflect on their actions and personal qualities, as well as the growth of moral self-awareness and achievement of personal responsibility.

We conducted an empirical study of the development of adolescent independence, which showed that the level of development of the studied quality is not sufficient and requires our intervention [3]. For this purpose, we conducted socio-psychological training with adolescents aimed at developing independence. The training was attended by 8th grade students aged 15 years. Training sessions were held for 13 weeks, twice a week, each meeting lasting one academic hour. During the training, art therapy and game exercises were conducted, elements of fairy tale and music therapy were used, a number of mini-lectures were held to get acquainted with the phenomenon of independence and the importance of its development for adolescents.

In order to determine the effectiveness of the socio-psychological training on the development of adolescent independence, we conducted a psychological diagnosis of the experimental and control groups. It should be noted that no measures were taken in the control group.

TRENDS AND PROSPECTS DEVELOPMENT OF SCIENCE AND PRACTICE IN MODERN ENVIRONMENT

The results of the diagnosis before and after the formative experiment give us the opportunity to trace the quantitative and qualitative changes in the development of adolescent independence, which occurred after its completion.

Thus, below are the results of a comparative analysis of the phenomenon of independence of the experimental and control groups before and after the socio-psychological training (Table 1).

Table 1.
Quantitative indicators of independence before and after the training in
experimental group and control group, %

Group	Testing stage	Levels of development		
		High	Average	Low
EG n = 20	Before	25,71	47,66	26,63
	After	45,08	35,14	19,78
KG n = 20	Before	25,82	46,94	27,24
	After	26,13	47,28	26,59

Thus, as we can see from Table 1, the following changes took place in EG: the number of independent students increased from 25.71% to 45.08%, the number of dependent students decreased from 26.63% to 19.78, the number of intermediate students also decreased from 47.66% to 35.14%.

There are no significant changes in the development of independence in the CG: the number of autonomous students increased by 0.31%, the number of dependent students decreased by 0.65%, indefinite students increased by 0.34%. As we can see, the above dynamics in CG is not statistically significant.

The lecture on the importance of independent behavior, writing a cinquain on the topic "Independence", exercise "Road to the goal" served to increase the level of development of adolescents' independence during the training work. The mini-lecture for teenagers on "Independence - the key to success in life" was received by children with interest. After a lecture with students, it was found that many children do not consider themselves independent because they are not given the opportunity to be independent, according to children, parents and school constantly impose their own opinion and thus contribute to dependence on the environment.

Teenagers also were asked to write a cinquain on the topic of "Independence". The work was carried out very lively, actively, the children performed the tasks with enthusiasm, which indicates the interest of adolescents in considering this topic. Below are some examples of students cinquains.

1. Independence
Needed, important
Walk, buy
Ability to make the right decisions
Responsibility, horror (Valeria T.)
2. Independence
Important, difficult
Choose, live without mom

TRENDS AND PROSPECTS DEVELOPMENT OF SCIENCE AND PRACTICE IN MODERN ENVIRONMENT

Analyze the situation without the help of others

Responsibility (Alina M.)

3. Independence

Wise, educational

Teaches, demands, inspires

Teaches how to live in the world

Good (Nastya H.)

4. Independence

Responsible, independent

Tests, teaches, excites

Responsibility for their actions

Life (Maria L.)

5. Independence

Heavy, cruel

Wounds, offends, teaches

A difficult test for a person

Choice (Ivan T.)

6. Independence

Independent, scary

Tests, teaches, develops

It is difficult, but necessary

Faith (Nika R.)

It should be noted that the vast majority of students, synonymous with the word independence, chose responsibility. Some of them said that it scared them. Thus, we can say that children are afraid to be independent because they are not used to responsibility. Children are afraid to make mistakes, to be condemned, not to cope, because they are anxious and insecure. In the end, they are not used to being responsible because they still want to be children. According to the work, such conditions are more common in girls. The boys behaved more closed-minded and were not so candid in their assessment.

The "Road to Goal" exercise involved teenagers thinking about who they would be in 1-5 years and what they would be able to do. Some children found it difficult to imagine themselves older, some refused to write this work. So, we can say that not all teenagers see themselves in the future. These children do not have goals, many just want to make money. During the exercise, teenagers realized that they need to engage in self-development, and should think about their future, how to make it better and more desirable for yourself. Children discovered the importance of self-knowledge, became interested in it. Teenagers also realized that they almost do not know themselves and this needs to change, they need to learn to analyze their thoughts, feelings, behavior and so on.

Thus, we can conclude that conducting socio-psychological training with adolescents promotes the growth of their independence, attracts them to self-analysis, expands the boundaries of self-perception, which ultimately increases the level of their personal growth.

TRENDS AND PROSPECTS DEVELOPMENT OF SCIENCE AND PRACTICE IN MODERN ENVIRONMENT

References:

Aliyeva, E. (2017). Psychological factors of formation of students' ability to make independent life choices, Kyiv.

Endeberya, I. (2015). Peculiarities of independence development as conditions of professional formation of future practical psychologists, Kyiv.

Polishchuk, D. (2020). Development of independence as a personal quality of a teenager, Zaporozhye.

СИНДРОМ ЕМОЦІЙНОГО ВИГОРЯННЯ: ПРОФІЛАКТИКА ТА ПОДОЛАННЯ

Вишневський Валентин Петрович

кандидат педагогічних наук, доцент,
професор кафедри фундаментальних дисциплін
Херсонський інститут МАУП

Гончаренко Любов Анатоліївна

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри фундаментальних дисциплін
Херсонський інститут МАУП

Храпко Тетяна Анатоліївна

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри фундаментальних дисциплін
Херсонський інститут МАУП

Синдром емоційного вигорання називають синдромом двадцять першого століття. Він пов'язаний з симптомами постійної втоми, емоційного виснаження, який посилюється з часом. Тобто особа занадто багато працює без відпочинку і мінімум спілкується з оточуючими, у неї відповідно виникають проблеми у взаєминах з близькими людьми, велика кількість обов'язків, відсутність необхідної кількості сну. Також, вигорання виникає через накопичення негативних емоцій. Вони за звичай з'являються у роботі і з особами, і колективом.

Переживання, стреси, які людина накопичує в собі довгий час і не вміє вивільняти, призводять до хронічного стресу і депресії. Кожен новий робочий день додає в скарбничку негативних емоцій нові приводи для переживань. З часом це призводить і до психосоматичних захворювань. Всі ці процеси, якщо на них не звертати уваги і нічого не змінювати, виснажують ресурси людини – емоційні, фізичні та енергетичні, і можуть у результаті зруйнувати особистість [1].

Більшою мірою емоційне вигорання пов'язують з високими вимогами, які ставляться перед представниками різних професій, особливою відповідальністю та емоційним навантаженням, а це потенційно містить в собі небезпеку тяжких переживань, пов'язаних з робочими ситуаціями, і ймовірність виникнення професійного стресу. У зв'язку з цим, важливою є робота з профілактики та подолання синдрому емоційного вигорання людини.

Впливають на розвиток емоційного вигорання певні риси характеру, наприклад, перфекціонізм, песимізм, прагнення контролювати кожен аспект роботи і свого життя, небажання делегувати обов'язки. Також варто зазначити, що особливо схильними до вигорання на роботі є люди, які працюють з людьми,

тобто ті, чия робота пов'язана з постійним спілкуванням. Це лікарі, педагоги, психологи, соціальні працівники, волонтери, менеджери, керівники різних сфер та інші. Необхідність постійно бути на зв'язку, вислуховувати інших і говорити самому, стежити за важливими новинами, давати вказівки підлеглим або навпаки виконувати доручення керівництва, намагатися виправдати чийсь очікування, перевершити конкурентів, продемонструвати хороші показники — все це призводить до того, що в якийсь момент у людини просто «сідають батарейки» [1].

Зважаючи на наявність у людини синдрому емоційного вигорання треба особливу увагу звернути на його профілактику та подолання. Для цього особа має знати, що, в першу чергу, варто дбати про збереження балансу між роботою та особистим життям; відпочивати під час робочого дня (зокрема, обідня перерва); не брати роботу додому і не працювати на вихідних (проводити час для себе); достатньо спати і відпочивати; займатися спортом; за потреби і можливості змінити графік навантаження. Якщо це не вдається, то доречно звернутися до психолога чи психотерапевта.

Для профілактики і подолання емоційного вигорання існують різні способи, методики, стратегії. Тож, працюючи в цьому напрямку треба зважати на те, що це проблема комплексна, і тому її варто вирішувати не змінюючи щось одне, а спрямовувати роботу на систему проблем і станів, які сприяють вигоранню.

Профілактиці і подоланню цього синдрому сприятиме: соціалізація (спілкуватися віч-на-віч з хорошим слухачем - один з найшвидших способів заспокоїти нервову систему і зняти стрес); рефрейм (можливо, ви ненавидите свою роботу і хочете її кинути, можливо, любите, але саме зараз вона викликає негативні емоції. У першому випадку вам потрібно шукати нову зайнятість, але, швидше за все, відразу зробити це не вийде. Тому проведіть рефрейм: сприймайте стару роботу як можливість стати краще); переоцінка пріоритетів (виділіть час на те, щоб подумати про свої надії, цілі та мрії); фізичні вправи (під час занять думайте тільки про те, як відчуває себе ваше тіло, а думки про роботу викидайте зі своєї голови) [2].

Тож, зазначимо, що для профілактики і подолання емоційного вигорання особистість може обрати власний шлях, а за потреби звернутися до фахівця.

Список літератури

1. Емоційне вигорання. URL: <https://healthcenter.od.ua/psychichne-zdorovya/emocijne-vygorannya/> (дата звернення 03.11.2021).
2. Синдром емоційного вигорання. URL: <https://lcptodcz.lviv.ua/news/14-33-35-07-05-2019/> (дата звернення 08.11.2021).

ЕКОНОМІЧНІ УЯВЛЕННЯ СТУДЕНТІВ ПРО ЕТИЧНЕ ПІДГРУНТЯ ВЧИНКІВ ЛЮДЕЙ В ПРОЦЕСІ ЕКОНОМІЧНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ

Лавренко Ольга Василівна

Кандидат філософських наук, доцент, провідний науковий співробітник лабораторії організаційної та соціальної психології Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України

Соціально-економічні зміни, розбудова соціально-орієнтованої економіки поставили перед українським суспільством завдання сформувати ринкову економічну культуру студентської молоді, яка б сприяла здійсненню нею ефективної економічної діяльності й уможлиблювала оцінювання даної діяльності з позиції не лише економічної доцільності, але й соціальної спрямованості та моральної цінності.

Зазначимо, що погляд на етичну регуляцію економічної активності особистості як на вторинну зберігався до середини ХХ ст., що частково було обумовлено домінуванням теорії «економічної людини». Сьогодні у відповідності з теоретичними моделями моральної регуляції економічної активності етика визнається однією із найважливіших детермінант. Первісна економічна мета – задоволення потреб – декларується як моральна, етична такою ж мірою, як і економічно вигідна, адже «жорсткий контроль над бізнесом в умовах гострої конкурентної боротьби призводить до того, що порушення моральних норм стає економічно недоцільним» [1, с. 25].

Тому особливу увагу психологи приділяють дослідженню моральності особистості як значущому чиннику її соціального становлення та економічного самовизначення. Останнє нами розуміється як поетапний процес включення особистості в економічну сферу суспільного життя, досягнення відносно рівноважного стану в соціально-стратифікаційній структурі суспільства, як процес усвідомлення, осмислення і реалізації особистістю своєї позиції в просторі економічних відносин на основі уявлень про себе як активного суб'єкта економіки, ставлення до себе у цьому статусі. У результаті цього у особистості формується власна стратегія усвідомленої економічної поведінки, в процесі якої вона реалізує свої економічні інтереси, задовольняє свої потреби з орієнтацією на моральні настановлення та цінності, вироблені в суспільстві [2; 3].

Економічні уявлення є частиною, ключовим поняттям економічної свідомості людей. Як різновид соціальних уявлень, вони, на думку С. Московічі, «дозволяють інтерпретувати та осмислювати нашу повсякденну дійсність» [4, с. 75]. Економічні уявлення є важливим психологічним механізмом, що впливає на поведінку і діяльність особистості в умовах ринкових відносин.

Для вивчення закономірностей, структури і спрямованості економічного самовизначення студентської молоді співробітниками Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України (Н. Дембицька, І. Зубіашвілі, О. Лавренко, Т.

Мельничук) в період локдаунів пандемії COVID-19 (2021 р.) було проведено анкетування за методом структурованого інтерв'ю (гугл-форма).

Одне із питань мало на меті виявити уявлення респондентів про роль морального підґрунтя вчинків людей в процесі їх економічного самовизначення. Для цього студентам пропонувалося зазначити 3-5 якостей людини, які спонукають її здійснювати і підтримувати неетичні дії, вчинки в економічній сфері. У дослідження взяли участь 315 студентів різних закладів вищої освіти України віком від 18 до 23 років (студенти Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Львівського національного університету імені І.Я. Франка, Національного авіаційного університету, Інституту економіки і права університету Україна, Полтавського інституту економіки і права).

Кількісно-якісний контент-аналіз відповідей респондентів показав, що ними було виділено 81 така якість (кожна із них повторювалось у відповідях 5 і більше разів). Найбільш частотними з них виявилися, зокрема такі: відсутність моральних принципів, жага наживи, бажання швидко стати багатим, жадібність, нездоровий егоїзм, зажерливість, хтивість, схильність до афер, шахрайства, відсутність совісті, хитрість тощо. Найбільш частотними з них виявилися: жадібність (42, що складає 51,9 % від усього масиву відповідей), нездоровий егоїзм (33 – 40,7%), жага наживи, бажання швидко і легко збагатитися (19 – 23,5%), відсутність моральних принципів, аморальність (15 – 18,5%), невихованість (15 – 18,5 %), малозабезпеченість, бідність сім'ї (12 – 14,8%).

Умовно усі виділені студентами якості та зазначені афективні переживання можна скомпонувати в декілька груп:

1. *Якості, які несуть в собі ознаку аморальності* (усього виділено понад 30 якостей). Найбільш часто у відповідях зустрічаються: жадібність (42 рази), нездоровий егоїзм (33 рази), бажання швидко і легко стати багатим (19 разів), аморальність (15 разів), прагнення та жадоба влади (6 разів), прагнення до мети за будь-яку ціну (5 разів), лицемірство (6 разів), а також прагнення до наживи, пихатість, зажерливість, відсутність моральних принципів, хабарництво, схильність до афер, схильність до шахрайства, бажання збагатитися за рахунок інших людей, хитрість, підступність, пихатість, цинізм, хтивість, нечесна конкурентна боротьба, розбещеність, захланність, нахабство, агресивність та злість, продажність, брехливість, корисливість, авантюризм, зухвальство та ін..

2. *Якості моральної самосвідомості* (усього виділено 12 якостей): найбільш часто відмічені: самовпевненість (11 разів), невпевненість в собі (4 рази), а також непорядність, відсутність совісті, нечесність, підлість, поблажливність до себе, самозакоханість, нездорові амбіції, відчуття власної нікчемності, слабкість сили волі, закомплексованість.

3. *Особистісні якості, які сприяють вигоді* (усього виділено 4 якості): корисливість (прагнення власної вигоди, наживи, зажерливість, грошолюбство, шкурність), власна вигода (отримання користі, зиску, прибутку в будь-яких економічних діях), меркантилізм (дріб'язковість, ощадливість, корисливість для себе), страх перед майбутнім.

4. *Якості браку освіченості* (усього виділено 7 якостей): неосвіченість, необізнаність в економічних питаннях (6 разів), фінансова неграмотність (6

разів), невміння аналізувати економічні проблеми (5 разів), невміння зберігати і витратити гроші, нерозсудливість, нерозумність при прийнятті економічних рішень (4 рази).

5. *Якості, пов'язані з браком соціалізованості* (усього виділено 8 якостей): невихованість (15 разів), «так роблять всі» (5 разів), наслідування поведінки батьків (4 рази), відсутність планів та цілей в житті (4 рази), байдужість до думки інших (3 рази), а також неповага до інших, відчутність співчуття до жертв обману (3 рази), соціальна незрілість (2 рази).

6. *Афективні переживання процесу самовизначення, пов'язані із соціальним статусом* (усього виділено 10 якостей) : страх бути біднішим за оточення (5 разів), страх малозабезпеченості (8 разів), страх фінансової нестабільності сім'ї (4 рази), любов до грошей (7 разів), а також кримінальні зв'язки, корупційність, владність як здатність і схильність нав'язувати свою волю іншим, підкорювати їх собі, бажання отримати адреналін, переживання залежності від інших.

7. *Афективні переживання процесу самовизначення, пов'язані з соціально-економічними процесами в суспільстві* (усього виділено 6 якостей): неспроможність досягти мети законним чином (7 разів), неспроможність досягти мети моральними засобами (6 разів), відчуття безкарності (2 рази), відчай (4 рази), безпорадність (3 рази), психічний розлад (3 рази).

Підсумовуючи отриману інформацію щодо уявлень про етичні якості людей, які спонукають їх здійснювати і підтримувати неетичні дії, вчинки в економічній сфері, можна відмітити, що студентська молодь добре усвідомлює і розуміє значущість і роль морального підґрунтя в процесі економічного самовизначення. Особливий акцент опитаними зроблено на якостях, які несуть в собі ознаку аморальності і спонукають людей до неетичних дій та вчинків в економічній сфері: жадібність, відсутність моральних принципів, жага наживи, бажання швидко стати багатим, нездоровий егоїзм, зажерливість, хтивість, схильність до афер, шахрайства, відсутність совісті, хитрість. Відсутність моральних орієнтирів в економічній діяльності і поведінці людини як суб'єкта економічних відносин може поглиблювати і без того складну соціально-економічну ситуацію в суспільстві, породжувати конфлікти між людьми.

Морально-психологічні компоненти економічного самовизначення (оцінки, відносини, уявлення, мотиви) детермінують економічну активність особистості як безпосередньо – обмежуючи вибір допустимих її форм (через оцінки етичності чи неетичності тих чи інших способів економічного самозабезпечення, ділової поведінки тощо), так і опосередковано – впливаючи на рівень домагань та цілі економічної діяльності (через ставлення до економічних об'єктів та явищ: власності, грошам, багатству, бідності, реклами, позикам тощо).

Список літератури

1. Журавлев А.Л. Социально-психологическое пространство личности / А.Л. Журавлев, А.Б. Купрейченко. Москва: Изд-во «Институт психологии РАН», 2012. 496 с.

2. Зубіашвілі І.К. Психологічні особливості економічного самовизначення старшокласників. *Актуальні проблеми психології*: зб. наук. праць Ін-ту

психології імені Г.С. Костюка НАПН України. 2020. Том I. Організаційна психологія. Економічна психологія. Соціальна психологія. Випуск 56. С. 30- 36.

3. Лавренко О.В. Моральні основи економічного самовизначення особистості. *Актуальні проблеми психології*: зб. наук. праць Ін-ту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. 2020. Том I. Організаційна психологія. Економічна психологія. Соціальна психологія. Випуск 56. С. 44-52.

4. Социальная психология. 7-е изд. / Под общ. ред. С. Московичи. Санкт-Петербург: Питер, 2007. 592 с.

ПІДГОТОВКА ФАХІВЦІВ ПСИХОЛОГІЧНОЇ СЛУЖБИ ДО РОБОТИ З ДІТЬМИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

Чистяк Ольга Володимирівна,
кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри практичної психології
Національного педагогічного університету
імені М.П.Драгоманова, Україна

Впровадження інклюзії в освітній процес розпочалося з ухвалення урядом 09 серпня 2017 року Національної стратегії реформування системи інституційного догляду та виховання дітей на 2017–2026 роки і затвердженням плану заходів з реалізації її I етапу, одним із показників якого є щорічне збільшення (починаючи з 2018 року) кількості дітей, охоплених інклюзивним навчанням, на 30% від загальної кількості дітей з ООП [3]. Інклюзивна освіта передбачає, що бар'єри і труднощі у навчанні, з якими стикаються учні з ООП у школах, відбуваються через існуючу практику освітнього процесу, а також через негнучкі методи навчання. За умов інклюзивної освіти необхідно не адаптувати учнів до існуючих вимог школи, а реформувати заклади освіти, шукати інші педагогічні підходи до навчання таким чином, щоб враховувати ООП учнів[1].

Суспільство потребує додаткового інформування щодо питань інклюзивної освіти, оскільки багато хто вважає, що всі діти які мають статус дитини з ООП мають інвалідність. Насправді до цієї категорії дітей входять не лише діти з інвалідністю, але й обдаровані та діти, які: потребують підтримки у навчанні, що пов'язана з проживанням на тимчасово окупованій території або у населених пунктах, на території яких органи державної влади тимчасово не здійснюють свої повноваження, або у населених пунктах, розташованих на лінії зіткнення; мають статус внутрішньо переміщених, діти-біженці та діти, які потребують додаткового і тимчасового захисту; здобувають або здобували освіту в закладах загальної середньої освіти мовами корінних народів і національних меншин; з соціально незахищених верств населення[4].

З метою підготовки фахівців до роботи з такими дітьми педагогічний факультет Національного педагогічного університету вводять в освітні програми такі курси як «Інклюзивне освітнє середовище», «Психологічний супровід дітей з особливими освітніми потребами», «Технології інклюзивної освіти», «Освітній моніторинг інклюзивних програм» та ін. Студентів спеціальності «Психологія» ознайомлюють з нормативно правовими документами інклюзивної освіти, дають практичні навички роботи фахівця психологічної служби з батьками, які виховують дитину з ООП, з педагогічними працівниками, які здійснюють освітній процес таких дітей. Вони навчаються, на основі висновку ІРЦ, розробляти індивідуальні програми розвитку, корекційні заняття,

консультативні бесіди, підбирати психодіагностичні методики, профілактичний матеріал, інформацію для просвіти батьків та педагогів і т.д.

Важливе значення має процес адаптації дитини з ООП. Л. Виготський підкреслює, що характер виховання людини повністю визначається тим суспільним середовищем, у якому вона росте і розвивається. Вчений наголошує на антипедагогічності правила, згідно з яким «для зручності підбираються однорідні групи дітей з ООП. Роблячи це, ми не лише йдемо проти природної тенденції в розвитку дітей, але, що більш важливо, ми позбавляємо таку дитину колективної співпраці та спілкування з іншими, які стоять вище у своєму розвитку, і таким чином ускладнюємо, а не полегшуємо її розвиток. Дитина з ООП тягнеться до дитини, яка стоїть вище за своїм розвитком. Ця різниця інтелектуальних рівнів – важлива умова колективної діяльності» [2]. Дуже важливо надати психологічну підтримку такій дитині та її батькам для розвитку в дитини впевненості в собі, наполегливості та мотивації.

Список літератури

1. Гоцко Г.І. Особливості організації освітнього процесі в умовах реалізації основних засад інклюзивного навчання / Г.І. Гоцко // Інклюзивне навчання в Новій українській школі: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Інклюзивне навчання в Новій українській школі» (26-27 березня 2018 р., м. Терехівля): у 2 ч. / Інститут спеціальної педагогіки НАПН України; упорядн.: Лапін А.В., Сурмай Л.О., Щуцька О.І. – Київ : Інтерсервіс, 2018.
2. Выготский Л.С. Реальные формы социального поведения «Психология личности в трудах отечественных психологов». – СПб.: Питер, 2000. – 480 с.
3. Про Національну стратегію реформування системи інституційного догляду та виховання дітей на 2017–2026 роки та план заходів з реалізації її I етапу: Розпорядження КМУ від 9.08.2017 №526-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/526-2017-%D1%80> (дата звернення: 14.09.2018)
4. Саламанська декларація про принципи, політику та практичну діяльність у галузі освіти осіб з особливими освітніми потребами та Рамки Дій щодо освіти осіб з особливими освітніми потребами [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_001-94 (дата звернення: 14.09.2018).

ПСИХОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ МОТИВАЦІЇ ДІВЕЛОПЕРІВ

Щербакова Ірина Миколаївна,
доцент, кандидат філософських наук,
доцент кафедри психології,
Сумський державний педагогічний
університет імені А.С.Макаренка

Девелопмент (від англ. *development*) – вдосконалення, розвиток, процес послідовних дій девелоперів спрямований на створення нового продукту, яким є об'єкт нерухомості. Зазвичай девелопмент пов'язують із будівельною галуззю, відповідно девелопер є суб'єктом праці, який керує будівельним проектом, від задуму будівництва до його реалізації та відповідає за результат проектної діяльності. Wikipedia визначає зміст поняття «*девелопер*» як підприємець, який займається створенням нових об'єктів нерухомості, або як аналітика, який займається розробкою стратегії розвитку компанії, підприємства.

За абеткою професій «девелопер – підприємець, який отримує прибуток від створення об'єктів нерухомості (девелопмента), для чого він виступає як: автор ідеї проекту, що створювати і де; покупець земельної ділянки під забудову; організатор проектування об'єкту (ліцензованими проектантами), наймач генпідрядника (з ліцензією на виконання функцій генпідрядника), керуючий нерухомістю (при необхідності); фінансує сам або залучає у разі потреби інвестиції» [1]. На думку Коцалап С.О., Коваленко Г.М., Беляєва А.В., несприятливим фактором для будь-якого керівника може стати як недооцінка значення людського фактору у виробничому процесі, а також нехтування психологічними і соціологічними методами роботи [3, с.69]. Саме тому, на нашу думку, психологічний аналіз мотивації девелоперів має бути предметом ґрунтовних наукових досліджень.

Основою мотивації є мотиви. У психологічній науці зміст поняття «*мотив*» визначається як спонука до дії. Мотив (від фр. *motif* – спонукальна причина, спонука до дії) – те, що спонукає діяльність людини як суб'єкта праці, тобто те, заради чого вона працює [5, с.11]. Основою мотиву є потреба. Як вихідна форма активності живих істот, потреба є динамічним утворенням, що організовує та спрямовує пізнавальні процеси, уяву та поведінку людини як суб'єкта праці. Потреба – це основна рушійна сила розвитку людини, що збуджує потяг. У психології «*потреба*» – це необхідність у чомусь. Потреби можна умовно поділити на матеріальні (в їжі, одязі тощо) та духовні (в пізнанні, творчості та ін.) [5, с.10]. Зауважимо, що у практиці сучасного мотиваційного моніторингу розповсюдженою є процедура «пірамідального аналізу». Мова йде про аналіз мотивів працівників на основі поетапного аналізу задоволення/незадоволення сфери потреб. Автор класичної «піраміди потреб»

TRENDS AND PROSPECTS DEVELOPMENT OF SCIENCE AND PRACTICE IN MODERN ENVIRONMENT

А. Маслоу визначив, що людина реалізуючи потреби від нижчих до вищих, наближується до самоактуалізації.

Існують різні модифікації «піраміди потреб». На рис.1.1. представлено модифікований варіант (за Юрковим О.С.) [4, с.82]. Зауважимо, що відрізняються вони залежно від того, у якому аспекті професіоналізації особистості досліджуються потреби (рис. 1.1.). Аналіз мотиваційної сфери має бути послідовним відповідно до етапів задоволення потреб, або до «піраміди мотивації через потреби» (рис.1), яка визначає етапи мотивації суб'єктів праці через задоволення їх потреб в процесі виконання професійної діяльності.

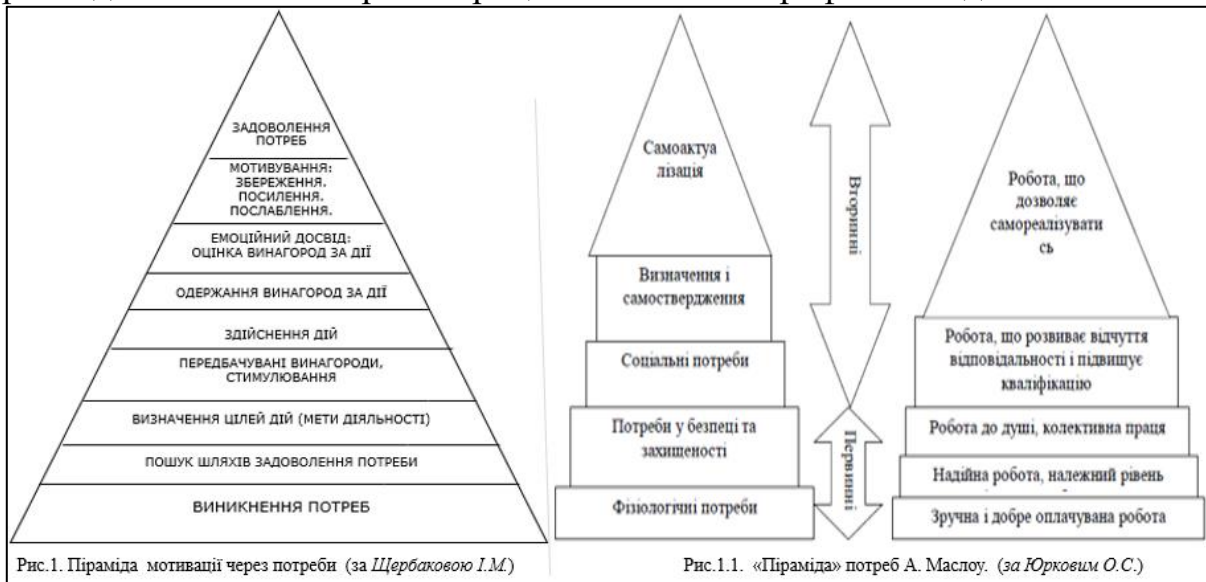

Рис.1. Піраміда мотивації через потреби (за Щербакіною І.М.)

Рис.1.1. «Піраміда» потреб А. Маслоу. (за Юрковим О.С.)

Відповідно до мотивації через потреби (рис.1), ми представили структурну модель мотиву праці, структуру мотиваційного процесу потреби та етапи мотивування (рис.2.).

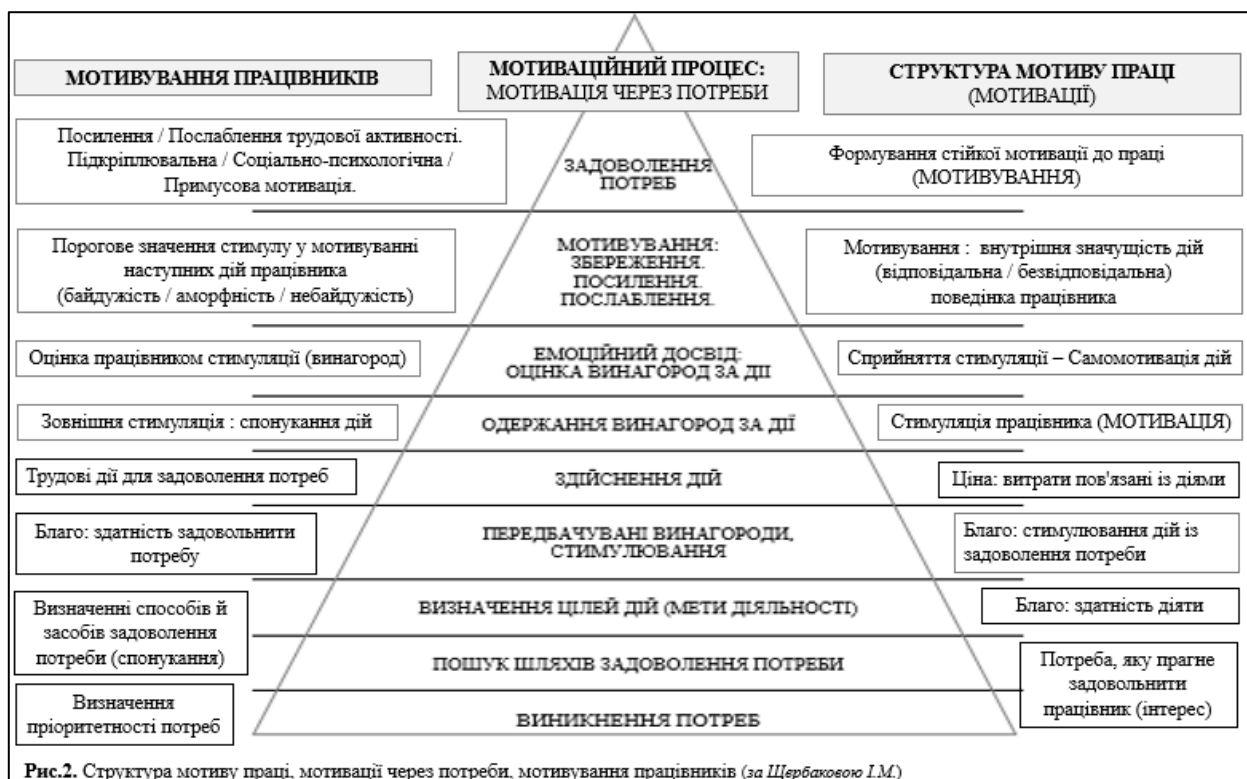

Рис.2. Структура мотиву праці, мотивації через потреби, мотивування працівників (за Щербакіною І.М.)

Аналізуючи потреби суб'єктів праці, слід враховувати, що психологія поділяє мотиви змісту діяльності на зовнішні (обов'язок, престиж та ін.) та внутрішні (інтерес до змісту діяльності, до її процесу тощо). Відповідно сукупність мотивів постає як мотивація, яка є системою спонукань, сукупністю стійких мотивів які зумовлюють активність людини як суб'єкта праці та визначають спрямованість [6, с.126].

Враховуючи, що «на сьогоднішній день будівельна галузь є однією з найбільш змістовних і масштабних, виходячи з кількості залучених у виробничий процес людей. Кадрова ситуація в цій сфері, на перший погляд, не викликає побоювань адже фахівців будівельного профілю різної кваліфікації та рівня освіти досить багато, і здається, що підбір потрібної команди для реалізації наявних проектів не викличе труднощів. Тим не менш, це завдання вирішується не так просто» [3, с.70]. Це обумовлено тим, що мотивація працівників, які реалізують різні бізнес-процеси та здійснюють проектну діяльність, має свої особливості [2, с.287]. Щоб зрозуміти її, необхідно щонайменше мати загальні уявлення про структуру праці й усвідомлювати специфіку мотивації через потреби суб'єктів праці.

Отже, потреби під впливом зовнішніх умов та обставин набувають форми спонукання до певної діяльності, здійснення якої задовольняє ці потреби. Робочим майданчиком девелоперів є проектні установи та будівельні компанії. До сфери професійної діяльності девелоперів входить багато функцій (проектна діяльність, забезпечення землею, будівництво, продаж або оренда). Багатофункціональність діяльності девелоперів пов'язана із високою моральною й матеріальною відповідальністю. Щоб передбачити можливі юридичні, фінансові та людські ризики, у роботі девелоперів має здійснюватися постійний моніторинг мотиваційно-потребової сфери суб'єктів девелопменту.

Література

1. Абетка професій. Девелопер. [Електронний ресурс]. Profi. ua. URL:http://robota.lviv.ua/index.php/business/ABC_jobs/developer
2. Колот А.М., Цимбалюк С.О. Мотивація персоналу: підручник. К. КНЕУ, 2011. 397 с.
3. Коцалап С.О., Коваленко Г.М., Беляєва А.В. Особливості управління персоналом на будівельних підприємствах України. Енергозбереження. Енергетика. Енергоаудит. 2013. №9 (115). С. 69-74.
4. Психологія праці та інженерна психологія: навчальний посібник для студентів денної і заочної форм навчання спеціальності 053 Психологія. 2-ге вид, перероб. і доп. Укладач О.С. Юрков. Мукачєво: МДУ, 2018. 187 с.
5. Щербаківа І.М., Стадник Г. А. Психодіагностика професійного самовизначення особистості: навч.-метод. посіб. Суми: Вид-во СумДПУ імені А.С. Макарєнка, 2012. 324 с.
6. Щербаківа І.М. Психологія праці: теоретичні і методологічні основи наукових досліджень: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Суми: Вид-во СумДПУ імені А.С. Макарєнка, 2014. 144 с.

СОЦІАЛЬНЕ СИРІТСТВО В СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Гордєєва Марина Олександрівна

слухачка 6 курсу

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

Навчально-методичний центр післядипломної освіти

та підвищення кваліфікації

Науковий керівник:

Приходько Ольга Миколаївна

Доцент

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

В нашій країні складне соціально-економічне становище значної кількості населення, послаблення виховної функції сім'ї загострили проблеми дитячої бездоглядності і безпритульності.

Сирітство є соціальним явищем, яке зумовлене наявністю у суспільстві дітей, батьки яких померли, а також дітей, які залишились без батьківського піклування внаслідок позбавлення останніх батьківських прав або визнання їх в установленому порядку недієздатними.

Дітьми-сиротами прийнято вважати тих дітей, які втратили батьків у результаті смерті, батьки невідомі або визнані недієздатними.

Дітьми, позбавленими батьківського піклування, вважаються діти, чий батьки у судовому порядку позбавлені батьківських прав або вилучені з сім'ї без позбавлення батьківських прав.

Окрему групу дітей-сиріт становлять діти, від яких батьки відмовились ще у пологових будинках або яких, народивши, покинули чи «підкинули» кому-небудь, чи залишили будь-де.

Незалежно від того, яке положення має родина, кожна дитина має право на виховання в сімейному оточенні, незалежно від того, може її біологічна родина забезпечити нормальні умови життя та виховання чи ні, і чи здатні батьки відповідним чином виконувати обов'язки, які на них покладені. Щодо дітей, які за певних життєвих обставин залишилися без батьківського піклування – обов'язок забезпечення їхнього розвитку бере на себе держава.

Явище соціального сирітства продовжує залишатися поза увагою активної суспільної думки. Тож запитання комплексного та системного подолання даної проблеми є актуальним як для суспільства, держави, громадськості, так і для самої дитини і її родичів. Це безумовно основний напрямок взаємовідносин відповідних органів виконавчої влади, громадських організацій, усіх тих, кому небайдужа доля дитини та її майбутнє.

За останні десять років на 60 відсотків збільшилася кількість дітей, влаштованих до закладів усіх форм власності для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.

На даний час державні заклади займають провідне місце в системі утримання та виховання, хоча статтею 5 Сімейного кодексу України (2947-14) визначено пріоритет сімейних форм виховання.[6]

Перевантаженість закладів не дає можливості створити сприятливі умови для повноцінного виховання дітей.

У випускників інтернатних закладів виникають проблеми через відсутність житла, постійного місця роботи, а також труднощі із створенням власної сім'ї. Діти молодих одиноких матерів, колишніх випускниць закладів, виховуються у тих самих закладах, в яких перебували їх матері.

В основу функціонування системи закладів покладено віковий принцип. Це означає, що до досягнення повноліття дитина перебуває в двох-трьох закладах — будинок дитини, дитячий будинок, інтернатний заклад, пристосовуючись кожного разу до нового середовища, педагогічного та дитячого колективу, що спричиняє їх психологічне травмування і ускладнює в подальшому соціальну адаптацію.

Державна програма реформування системи закладів для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, поширюється на заклади усіх форм власності і спрямована на створення умов для реалізації державної політики щодо забезпечення державних гарантій і конституційних прав дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, їх соціального захисту, створення закладів нового типу із сімейними формами виховання.[2]

Реформування системи закладів повинне проводитися з дотриманням вимог щодо граничної чисельності дітей, що перебувають у них, з урахуванням місця походження з метою забезпечення їх прав на розвиток, спілкування з батьками та іншими родичами, а також захисту відповідно до статті 33 Закону України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» (2342-15), житлових і майнових прав після досягнення дітьми повноліття. Право на житло зберігається за кожною дитиною, що влаштована до загальноосвітньої школи-інтернату, згідно з житловим законодавством.[5]

В Україні переважаючою формою утримання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, є усиновлення. Усиновлення (удочеріння) є оформлене спеціальним юридичним актом прийняття в сім'ю неповнолітньої дитини на правах сина чи дочки.

Законодавство України гарантує цілу низку пільг і допомоги дітям-сиротам та дітям, позбавленим батьківського піклування. Державні соціальні стандарти на утримання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, встановлюються на рівні, не меншому за встановлений прожитковий мінімум для осіб відповідного віку, незалежно від того, де така дитина перебуває на утриманні та вихованні.

Покращення умов розвитку дітей має розглядатись як передумова сприятливого соціально-економічного і демографічного майбутнього, як

проблема національного значення, що потребує першочергового вирішення. Природним середовищем для фізичного, психічного, соціального і духовного розвитку дитини залишається її родина, і несе відповідальність за створення належних умов для цього. Вона має виступати основним джерелом емоційної та матеріальної підтримки, психологічного захисту, засобом передачі і збереження національно-культурних і загальнолюдських цінностей прийдешнім поколінням.

Основними методами зміцнення та збереження здоров'я в умовах сім'ї має стати профілактика захворювань та дотримання певних гігієнічних правил у повсякденному житті, оптимальна фізична активність, повноцінне харчування, загартування організму, запобігання шкідливим явищам — алкоголізму, курінню, наркоманії тощо.

Усі суспільні та державні інституції мають підтримувати зусилля батьків або осіб, які їх замінюють, спрямовані на забезпечення відповідних умов для виховання, освіти, розвитку здорової дитини .[1, 4]

Список літератури

1. Глушко В. Міжнародний День захисту дітей//Позакласний час. - 2004. - № 9-10. - С. 91-92
2. Карпенко О. Сімейні форми утримання та виховання дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування: проблеми правового регулювання //Право України. - 2001. - № 3.
3. Конституція України: Прийнята на п'ятій сес. Верхов. Ради України 28 черв. 1996 р. із змінами, внесеними Законом України від 8 груд. 2004 р., № 2222-IV. Станом на 1 січ. 2006 р.: Офіц. вид.– К., 2006.– 124 с.
4. «Методичні рекомендації щодо організації роботи головних державних соціальних інспекторів та державних соціальних інспекторів»: CASE Україна. Центр соціально-економічних досліджень. – Київ, 2010.
5. Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування: Закон від 13.01.2005 р. № 2342 // Офіційний вісник України . – 2005. - № 4. – С. 22.
6. Сімейний кодекс України: Закон України від 10.01.2002р.//Урядовий кур'єр, 06.03.2002 р.- №44.

МАНІПУЛЯЦІЯ ГРОМАДСЬКОЮ ДУМКОЮ ЧЕРЕЗ СОЦІАЛЬНІ МЕРЕЖІ

Шмаленко Юлія Іванівна

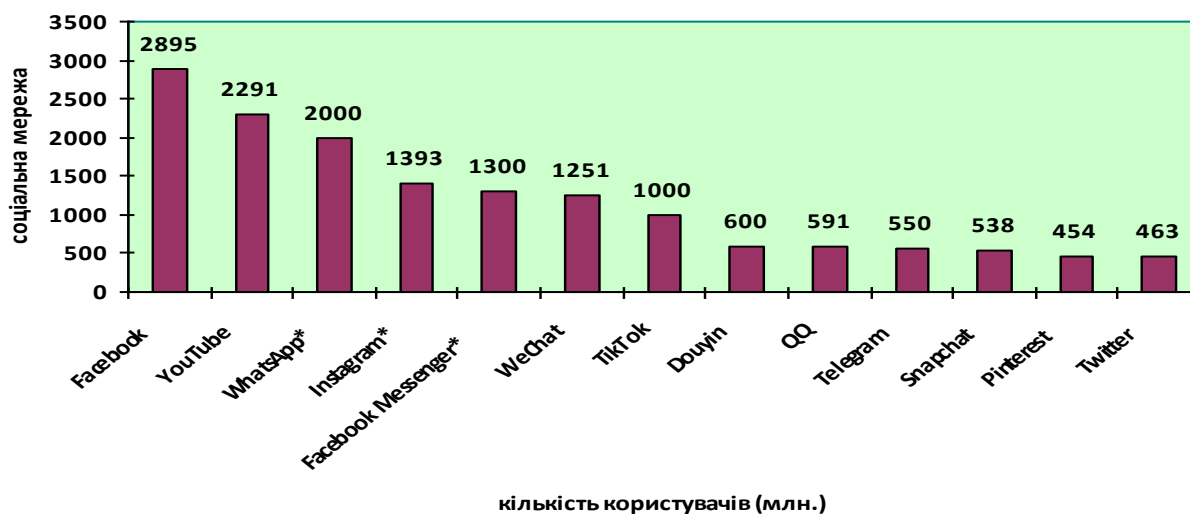
кандидат політичних наук, доцент,
доцент кафедри соціології
факультету Психології, політології та соціології
Національного університету «Одеська юридична академія»

Ячменьова Єлизавета Володимирівна

магістр кафедри соціології
факультету Психології, політології та соціології
Національного університету «Одеська юридична академія»

Сьогодні людині ХХІ століття вкрай важко уявити своє життя без використання гаджетів та всеможливих способів зв'язку, щоб встигати стежити за останніми світовими новинами. Загальновідомо, що людина – істота соціальна і їй вкрай необхідно залишатися частиною мінливого суспільства. В умовах пандемії COVID-19 та карантину відчутно підвищилась потреба у спілкуванні. Саме в цих нових умовах масмедіа та соціальні мережі стають не тільки засобом отримання необхідної інформації, а й отримують функцію комунікації. Соціальні мережі поступово все більше входять у повсякденне життя людей та стають одним із найважливіших засобів налагодження людських стосунків.

За результатами досліджень глобальної платформи бізнес-даних www.statista.com «Most popular social networks worldwide as of October 2021, ranked by number of active users» можна виділити цілий ряд соціальних мереж, які залишаються популярними серед користувачів всього світу крізь нові тенденції та актуальні настрої (таблиця 1) [1].

Таблиця 1. Найпопулярніші соціальні мережі в світі

«Лідер ринку Facebook став першою соціальною мережею, яка перевищила мільярд зареєстрованих облікових записів і наразі має понад 2,89 мільярда активних користувачів на місяць. Зараз компанія також володіє чотирма найбільшими платформами соціальних мереж, кожна з яких має понад мільярд активних користувачів щомісяця: Facebook (основна платформа), WhatsApp, Facebook Messenger та Instagram» [посилання].

Найпопулярніші соціальні мережі з більш ніж 100 мільйонами користувачів виникли в Сполучених Штатах, але такі сервіси, як китайські соціальні мережі WeChat, QQ або додаток для обміну відео Douyin, також набули широкої популярності у своїх регіонах через місцевий контекст та контент. Популярність Douyin призвела до того, що платформа випустила міжнародну версію своєї мережі - невелику програму під назвою TikTok.

Незмінним топ-лідером залишається YouTube, багатий на асортимент та ненав'язливий інтерфейс. Найпопулярніший відеохостинг є другим найбільш відвідуваним сайтом у світі.

Онлайн сервіс публічного обміну повідомленнями Twitter вже доволі давно поступається першістю новим соціальним мережам та залишається фаворитом багатьох медійних особистостей як спосіб просування власної думки та засіб комунікації з послідовниками чи однодумцями.

Соціальний інтернет-сервіс Pinterest залишається у топі, навіть після створення великої кількості аналогів. Фотохостинг популярний не лише серед людей, які бажають надихнутися переглядом певних зображень для нових звершень, а й є зручною платформою для жовтих та чорних журналістів для того, щоб заплямувати репутацію чергового селебріті.

Провідні соціальні мережі зазвичай доступні кількома мовами і дозволяють користувачам спілкуватися з друзями чи людьми поза географічними, політичними чи економічними кордонами.

За даними щорічного звіту Global digital 2021, досліджуючи часовий інтервал користування Інтернетом, з'ясували, що звичайний користувач соціальних мереж зараз проводить в соціальних мережах 2 години 25 хвилин щодня, що дорівнює приблизно одному дню неспанья щотижня. У 2021 році користувачі у всьому світі проведуть у соціальних мережах 3,7 трильйона годин, що еквівалентно понад 420 мільйонам років спільного існування людини [2].

Результати дослідження дозволяють зробити висновок, що найчастіше інформацію люди отримують саме з соціальних мереж. Проте, існує інакша сторона стрімкої популярності віртуального життя: кожного дня з'являється все більше методів «правильного» впливу на свідомість людини. Таким чином, не помічаючи, люди стають жертвам вмілого використання психологічних маніпуляцій, виконуючи вигідні маніпулятору у віртуальній спільноті ті чи інші дії. З огляду на це, необхідно звернути увагу на те, як саме ці засоби впливають на безпосереднє формування світогляду та громадської думки як такої. Для цього, слід розпочати з класифікації методів маніпулювання та огляду їхнього впливу на дії людей.

Психічні складові маніпуляції свідомістю та підсвідомістю людини досліджували багато вчених, серед них З.Фрейд, К.-Г.Юнг, серед сучасників,

можна виокремити Є.Доценка, Г.Грачова, І.Мельника, посилаючись на політичний аспект маніпулювання свідомості, як найпотужніший, слід виділити С. Кара-Мурзу, В.Авченка, В.Лисичкіна, А.Моля, О.Філатова.

У своїй психоаналітичній теорії Фрейд розділяв свідомість людини на три складових: свідоме, підсвідоме і несвідоме. Якщо свідоме і підсвідоме, це те, що людина ще може збагнути, то несвідоме відноситься до ірраціональної сфери розуміння. Головним елементом несвідомого, за Фрейдом, є «лібідо». За його допомогою вчений намагався пояснити динаміку психічного життя людини. Це він робить на базі аналогії з енергією, як вона трактується у фізиці. Лібідо позначає специфічну психічну енергію – енергію сексуального ваблення, що має також несвідому форму. Лібідо, власне, рухає людиною, тому що все її життя від народження пронизане еротичністю [3].

Психоаналітична теорія Зигмунда Фрейда була однією із перших в розробці комерційної реклами ХІХ століття, за якою товар повинен бути, по-перше, привабливим підсвідомо, по-друге, основою привабливості товару є його сексуальність в широкому сенсі. А ще ефективнішим вважалося представлення товару таким чином, щоб впливати на несвідоме, рекламований товар актуалізував і задовольняв потаємні потреби особистості

У своїй книзі «Психологія маніпуляції» Є.Доценко дає таке визначення: «психологічний захист – це вживання суб'єктом психологічних засобів усунення або послаблення збитку, що завдає йому інший суб'єкт», а вивчаючи психологічний аспект маніпуляцій стверджував: використання «ми чи ми з вами об'єднує краще, ніж роздільне я і ти (ви)»[4]. Так у багатьох зверненнях у соціальних мережах таких, як Facebook чи Twitter громадські діячі або журналісти часто звертаються до цього методу для привернення більшої уваги мас.

Кожен індивід по-різному реагує на одну й ту саму інформацію. Одним із популярних механізмів маніпуляції є метод, запропонований Кара-Мурзою, який полягає у повторенні інформації та розриву її на частини, таким чином, притупляється розум співбесідника та відбувається вплив на несвідомі механізми. А нецілісність та роздробленість матеріалу на певні об'єкти створює труднощі для обробки та упорядкування отриманої інформації, тим самим знижується рівень критичного мислення [5].

Ще одним різновидом маніпуляції масовою свідомістю є пропаганда. Щоб у певної категорії людей виникло бажання наслідувати, «продукт» демонструють з точки зору позитивних емоцій або моральної вигоди. Для досягнення більшого результату, у рекламі чи масовому заході (що є набагато ефективнішим) демонструється сегментна соціальна група як орієнтований клієнт.

Отримуючи інформацію із соціальних мереж важливо мислити критично, щоб не піддатися елементарній маніпуляції. У віртуальній спільноті слід відрізнити типи фейкової інформації як неправдивість та намір зашкодити. Ці категорії використовують як засіб маніпулювання свідомістю особистості. Помилковою інформацією вважають ненавмисні помилки, неправильні дати, хибна статистика, розповсюдження інформації, яка здається правдивою, хибний переклад або сатира, усе те, що не несе за собою наміру зашкодити.

Дезінформацією – маніпулятивні фото-/відео контент, який створюють навмисно для поширення чуток та пліток; поєднання правдивої та неправдивої інформації – навмисне оприлюднення приватної інформації для шантажу або наклепу.

До видів маніпуляції як інформаційної зброї відносять заголовки, ботів, «експертну думку», маніпуляції з першоджерелом тощо. Загальновідомо, що головною метою заголовку є звернення уваги, це і є головним знаряддям успішних фахівців реклами. Заголовок статті/відео має навіювати користувачу не лише «в жодному разі не оминати цікавий контент», а й дізнатися більше – перейти за посиланням або переглянути відео, тим самим підсилюючи емоційний вплив.

Ще одним прикладом маніпуляції є фейкові фото, які зазвичай використовується для емоційного окрасу або драматизації описаної події. Розрізняють кілька видів фото-маніпуляцій: 1) оригінальне фото (справжнє фото особи або місця) з підписом зображення іншого місця чи особи; 2) фото, відредаговані у графічних редакторах для зміни певних об'єктів (додавання або прибирання елементів); 3) обрізані фотографії, які демонструють лише частину зображення – ніби виривання із контексту необхідного матеріалу.

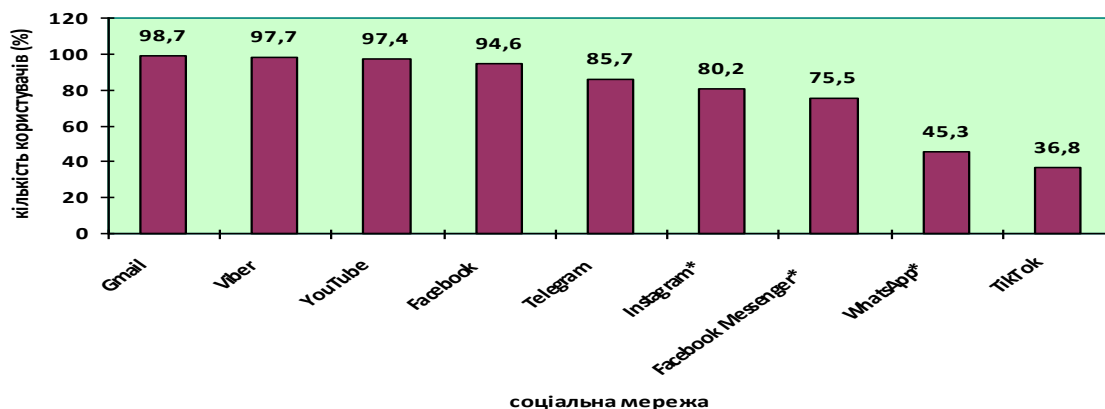
Медійна спільнота є досить своєрідною та інколи агресивною. Важливо розрізняти такі онлайн феномени, як боти та «тролі». Ще не так давно існувала тенденція популярності, одиницею вимірювання якої була кількість фоловерів та лайків або вподобань. Проте далеко не кожен із фоловерів є «живою людиною» - реально існуючим індивідом, хто проявляє свою зацікавленість та позитивне підтвердження цінності викладеного матеріалу. Тими самими «неживими користувачами» є боти – скорочено «робот». Боти також можуть поширювати інформацію як інтерактивного характеру (музика, вірші), так і наклеп та спам. Що стосується тролів, то це реальні люди, які мають намір викликати певні емоції, зазвичай навмисно підбурюють та першими починають діалог. Такі тенденції можуть використовувати у просуванні продукту під гучним галсом «Антиреклама – також реклама».

Далеко не кожна «експертна думка» в масмедіа є достовірною інформацією. Важливо перевіряти отриману «експертну» інформацію, аби не бути введеним в оману. Слід довіряти виключно перевіреним організаціям чи респектабельним установам. Це ще одна причина обов'язкової присутності критичного мислення користувачів мережі Інтернет. На фоні цього явища серед фахівців реклами з'явилося поняття «джинса» або прихована реклама. Її метою є спотворення важливих соціальних явищ та подій під тиском комерційних інтересів. Користувач отримує неточну інформацію, яку презентують як новину, а не рекламу, потрапляючи у павутиння маніпуляторів. Дуже важливо розрізняти якісну журналістику від жовтої преси та неякісного контенту [6].

Використовуючи соціальні мережі як засіб отримання інформації, людина сама обирає та в подальшому опирається на ті джерела, яким довіряє. Одним із механізмів маніпулювання громадською думкою, є висловлювання або позиція популярних блогерів – лідерів думок. Під час моніторингу сторінки блогера (інфлюенсера) першочерговим, а отож й визначним є кількість фоловерів (осіб, які довіряють поглядам та світогляду інтернет-мислителю). Визнаність на

медійному просторі також є невід'ємною, а іноді і вирішальною складовою довіри, показником репутації, а отже і впливу.

Опираючись на дані дослідження Kantar Smeter Desktop I Mobile серед українських інтернет-користувачів у вересні 2021 року незмінними лідерами серед соціальних мереж залишаються Gmail, Viber, Youtube, Facebook, Telegram, Instagram, Facebook Messenger, WhatsUp, TikTok (таблиця 2) [7].

Таблиця 2. Найпопулярніші соціальні мережі в Україні

Варто звернути увагу на те, що українське суспільство намагається залишатися в курсі останніх новин та наслідуює світові тенденції, що не може не впливати на світогляд та становлення громадської думки. А напевно не дарма так активно вивчаються наслідки глобалізації та вестернізації. У п'ятірку світових найпопулярніших соціальних мереж включають Facebook (з усіма його дочірніми платформами) та YouTube. Українці ж віддають перевагу Gmail, Viber, YouTube, Facebook та Telegram. З огляду на це, можна зробити висновки, що українці в більшій мірі користуються месенджерами та службами для листування, а мережі, що несуть інформаційний та розважальний характер відходять на другий план.

Виходячи з проаналізованих даних, можна зробити висновок, що для людини-сучасності навіть попри всі зовнішні фактори вкрай важливо залишатися соціально активною як в реальності, так і в віртуальному світі. Та все ж важливо не забувати про такі важливі аспекти сприйняття інформації, як критичне мислення та перевірка будь-яких джерел. Не так вагомим є кількість фолловерів блогера (інфлюенсера) та його популярність, скільки репутація, яку він має та помисли просвітлення цієї інформації в маси.

Список літератури

1. Most popular social networks worldwide as of October 2021, ranked by number of active users. available at: <https://www.statista.com/statistics/272014/global-social-networks-ranked-by-number-of-users/>
2. Digital 2021: the latest insights into the 'State of digital': <https://wearesocial.com/uk/blog/2021/01/digital-2021-the-latest-insights-into-the-state-of-digital/>
3. Фрейд З. Психология бессознательного. – М. : Просвещение, 1989. – 447с. <http://www.library.fa.ru/files/Freud1.pdf>

4. Доценко Е.Л. (1997) Психология манипуляции: феномены, механизмы, защита. М.: ЧеРо. https://stavroskrest.ru/sites/default/files/files/books/psihologia_manipulacii.pdf.
5. Кара-Мурза С.Г. (2005) Манипуляция сознанием. Москва: Эксмо. <http://www.fhotm.kpi.ua/guest/manipul.pdf>
6. Лебедев-Любимов А. (2002) Психология рекламы. СПб.: Питер. http://designcollege.narod.ru/materials/psihologija_reklamy.pdf
7. Рейтинг мобильных додатків за вересень 2021. доступний за адресою: <https://tns-ua.com/news/rejting-mobilnih-dodatktiv-za-veresen-2021>

COMPOSITE MATERIALS BASED ON POLYMER MATRIX

Kolmakov A.G.

член-корреспондент РАН, доктор технических наук,
ведущий научный сотрудник
Институт металлургии и материаловедения РАН, Россия

Oparina I.V.

кандидат технических наук,
старший научный сотрудник
Институт металлургии и материаловедения РАН, Россия

Prutskov M.E.

младший научный сотрудник
Институт металлургии и материаловедения РАН, Россия

В качестве материала для остекления фар и кабин различной техники довольно часто используется ПММА, который представляет собой аморфный термопластик с высокой степенью прозрачности (светопропускание 92 %), стойкостью к слабым кислотам, растворам щелочей и солей, спиртам, воде, маслам, жирам, топливу, атмосферостойкостью и стойкостью к УФ-излучению. ПММА характеризуется высокими электроизоляционными свойствами, высокими для пластиков прочностью при растяжении (до 80 МПа) и стойкостью к царапанью. ПММА имеет рабочий диапазон температур от -40°C до $+90^{\circ}\text{C}$ [1, 2].

Были проведены исследования свойства синтезированного композита на основе ПММА с армирующими сферическими наноструктурными микрочастицами ZrO_2 , которые сравнивались со свойствами ПММА без наполнителя. Содержание частиц ZrO_2 в ПММА-матрице составляет 0,1 - 5 мас. %.

Для синтеза композиционного материала использовалась матрица из ПММА, полученная путем полимеризации жидкого мономера [3]. В качестве наполнителя использовался порошок двуокиси циркония, стабилизированный церием. Контрольные лабораторные образцы ПММА без наполнителя готовили путем блочной полимеризации метилметакрилата, используя в качестве инициатора полимеризации дициклогексилпероксидикарбонат (ЦПК). Концентрация ЦПК в мономере составляла 0,3 масс. %. Первую стадию полимеризации проводили при 25°C в течение 24 часов. После этого проводили ступенчатый отжиг с шагом 20°C с выдержкой 3 часа на каждом шаге. Конечная температура отжига составляла

115 °С. Также в качестве контрольных образцов использовали промышленный листовой ПММА марки СО-120.

Исследования структуры образцов выполнялись на инвертированном металлографическом микроскопе Carl Zeiss Axiovert 40 в поляризованном свете.

Образцы из ПММА представляют собой однородный прозрачный материал. Образцы композита с 0,1 мас. % ZrO_2 обладали высокой прозрачностью. Порошок ZrO_2 в исходном состоянии не слипается и не агломерируется. Однако наблюдаемые частицы в ПММА упорядоченным образом выстроены в трехмерные кластерообразные фрактальные структурные образования в виде дендритов. Размер таких фрактальных образований в среднем составляет 500 мкм. Это свидетельствует о том, что в ходе полимеризации ПММА с ZrO_2 проходили нелинейные процессы их самоорганизации, которые приводят к появлению сложной упорядоченной фрактальной структуры распределения частиц в матрице ПММА.

Механические испытания образцов в виде цилиндров были проведены на универсальной испытательной машине ИНСТРОН 3382 методом сжатия со скоростью нагружения 0,5 мм/мин. Исследовали образцы полимеризованного ПММА и ПММА с добавками 0,1 и 5 мас. % порошка ZrO_2 .

Прочность матрицы ПММА в результате испытаний на сжатие составила в среднем 119 МПа. Незначительная добавка ZrO_2 (0,1 мас. %) привела к повышению предела прочности в среднем на 3 %, а 5 мас. % ZrO_2 - к 5 % росту. Аналогичным образом изменился и предел текучести. Вид кривой деформации в зависимости от содержания ZrO_2 не изменялся. Заметное улучшение механических свойств наблюдается при самых малых дозах ZrO_2 (до 0,5 мас. %). Дальнейшее увеличение содержания наполнителя не приводит к существенному изменению прочностных показателей.

Триботехнические испытания образцов проводились в условиях сухого трения скольжения на установке CETR UMT Multi-Specimen Test System по схеме осевого нагружения: палец (КМ) по диску (контртело) из стали 45 (HRC>63). Диаметр пальца 6,3 мм. Скорость испытания (0,37 м/с). Осевую нагрузку ступенчато увеличивали в пределах от 7 до 23 Н. Время испытаний при каждой нагрузке составляло 10 мин. Сила трения фиксировалась тензодатчиком. Износостойкость образцов определяли по отношению потери массы к пройденному пути $I_m = \Delta m / L$ (мг/м). Исследовались образцы ПММА в промышленном исполнении, полимеризованного в лабораторных условиях (лабораторный) и ПММА с добавкой 1 мас. % порошка ZrO_2 .

Данные по износу исследованных образцов приведены в таблице 1. Износостойкость композита ПММА+5 мас.% ZrO_2 более чем в 2 раза превышает износостойкость обычного ПММА. Таким образом, введение незначительной добавки аэрозольных порошков ZrO_2 в ПММА-матрицу увеличивает стабильность процесса трения: в 1,25 раза снижает коэффициент трения скольжения и в 2 раза увеличивает износостойкость.

Таблица 1

Износостойкость ПММА и композитов на его основе

Материал образцов	$I_m = \Delta m / L$, мг/м
ПММА (промышленный)	0,0568
ПММА (лабораторный)	0,0455
ПММА + 5 мас.% ZrO ₂	0,0221

Композиционный материал на основе полиметилметакрилата (ПММА) с армирующими сферическими наноструктурными микрочастицами ZrO₂ по сравнению с обычным ПММА при сохранении прозрачности для человеческого глаза обладает лучшими прочностными характеристиками, меньшим коэффициентом трения и повышенной износостойкостью (более чем в 2 раза).

Список литературы

1. Гудимов М.М., Перов Б.В., Органическое стекло, М: Химия, 1981, 216 с.
2. ГОСТ 10667-90. Стекло органическое листовое. Технические условия.
3. Kolmakov A.G., Oparina I.B., Sevoctyanov M.A., Arzhakov M.S., Lukovkin G.M. Composite based on polymethylmethacrylate with fractal clusters of ZrO₂ particles. Eurasian Physical Technical Journal. 2015. Т. 12. № 2. С. 33.

DIRECTIONS FOR INCREASING THE EFFICIENCY OF PRODUCTION OF RAW MEAT

Novik Anna Viktorivna

candidate of technical sciences,
associate professor of food technology
Dnipro national university named after O. Gonchar, Dnipro

Goncharenko Irina Petrovna,

assistant of the department of food technologies
Dnipro national university named after O. Gonchar, Dnipro

Linnyk Ilya Oleksandrovykh,

master, II year
Dnipro national university named after O. Gonchar, Dnipro

It is well known that increasing the competitiveness of culinary products in Ukraine and the world is associated with the introduction of innovative technologies, improving their properties and expanding the range, which are implemented taking into account the modern achievements of science and technology.

A significant problem that humanity must solve today is the implementation of overcoming protein deficiency and improving the quality of nutrition in general. An important task in this direction is to provide the country's population with food products that have the desired physiological properties, a balanced nutrient composition and contribute to the correction of food rations [1, 2].

Trends in research indicate an increase in the production of culinary products with the use of protein-containing additives of animal and vegetable origin.

In the developed countries of the world in the technology of culinary products are widely used algae as a raw material that is chemically rich in protein, vitamin and mineral composition, as well as characterized by preventive and curative properties. However, it should be noted that their widespread introduction into production and marketing communication in the consumer market as a useful and environmentally friendly product is limited by a certain geographical location of cultivation [3].

It should be noted that the meat branch of the food industry is distinguished by a number of features, in particular, a reduction in the production of meat products, the search for ways to reduce the cost of semi-finished products and an improvement in the safety indicators of the finished product.

One of the negative factors in recent years, which determines the state of the meat market, is the decrease in all categories of farms, the number of cattle, which leads to the production of combined meat products [4].

Modern technologies involve the introduction of additional raw materials to increase the nutritional and biological value of combined meat products [5].

We have developed a technology for yeast dough with meat filling with an improved nutrient composition with a partial replacement of meat raw materials with fish and adding algae - chlorella to the recipe.

However, the introduction of non-traditional components into the technology of meat and fish filling in a certain way affects its functional and technological properties and characteristics and may require adjusting its recipe composition.

A feature of the chemical composition of chlorella is the presence of a significant amount of dietary fiber, which has high hydrophilic properties. This must be taken into account when making any products using such additives.

In this regard, the aim of the research was to study the water-retaining (VUZ) and water-absorbing (VPZ) abilities of the plant algal raw material - chlorella.

These indicators were evaluated by the amount of moisture that may contain additives at a temperature of 20°C (VUZ) or in the temperature range from 30°C to 90°C (VPZ). VUZ and VPZ were determined by centrifugation in relation to the mass of water bound by the additive to the mass of the additive.

Studies have shown that chlorella's water retention capacity is 95%, which is 1.2 times higher than wheat flour. This can be explained by the fact that dietary fibers of chlorella are represented mainly by celluloses and hemicelluloses containing a significant amount of hydroxyl groups, which leads to their high hydrophilicity. Chlorella dietary fiber is 30% represented by lignin, the ability of which to absorb and retain moisture is much lower. Which correlates with studies of the water absorption capacity of algal raw materials.

An increase in the value of VPZ in both test samples at a temperature of 90 ° C, which is due to the activation of swelling of dietary fiber. In particular, the value of VPZ is 398%. This can be explained by the improvement of lignin's ability to retain moisture with increasing temperature.

Thus, it was determined that algal raw materials, in particular chlorelli, have high water-retaining and water-absorbing properties, which must be taken into account when developing technologies for meat fillings for flour products made from yeast dough.

Literature

1. Espen guidelines on nutrition in cancer patients / Arends J., Bachmann P., Baracos V., Barthelemy N. et al // *Clinical Nutrition*. 2017. Vol. 36 (1). P. 11–48

2. João Reboleira, Susana Silva, Afroditi Chatzifragkou, Keshavan Niranjana, Marco F. L. Lemos. Seaweed fermentation within the fields of food and natural products. *Trends in Food Science & Technology*. 2021. Vol. 116. P. 1056-1073. <https://doi.org/10.1016/j.tifs.2021.08.018>

3. Economically important red algae resources along the Chinese coast: History, status, and prospects for their utilization / Wang X., He L., Mac. Y., Huan Li., Wangd Y., Xiad B., Wang G. *Algal Research*. 2020. Vol. 46. 101817 <https://doi.org/10.1016/j.algal.2020.101817>

TRENDS AND PROSPECTS DEVELOPMENT OF SCIENCE AND PRACTICE
IN MODERN ENVIRONMENT

4. Henchion M., Moloney A.P., Hyland J., Zimmermann J., Carthy S. Mc. Review: Trends for meat, milk and egg consumption for the next decades and the role played by livestock systems in the global production of proteins. *Animal*. [Internet] 2021. Jan (cited 2021 Nov 19) URL: <https://doi.org/10.1016/j.animal.2021.100287>

5. Weiss J., Gibis M., Schuh V., Salminen H. Advances in ingredient and processing systems for meat and meat products. *Meat Science*. 2010. Vol. 86. Is. 1, P. 196–213. <https://doi.org/10.1016/j.meatsci.2010.05.008>

ERRORS IN DESIGN, CONSTRUCTION AND REINFORCEMENT OF REINFORCED CONCRETE STRUCTURES

Shpakova Hanna

Doctor of Economics, Associate Professor,
Professor of the Department of Building Technologies
Kiev National University of Construction and Architecture, Kyiv, Ukraine

Hlushchenko Iryna

Senior engineer
Kiev National University of Construction and Architecture, Kiev, Ukraine

Concrete, due to its economy and versatility of use, is one of the main building materials. No other material offers such wide opportunities for architects and engineers to solve construction problems – from the construction of new road bridges to the restoration of priceless historical monuments. However, its possibilities are practically unlimited, as well as the fact that concrete, unlike other building materials, is easy to prepare at a construction site, in some cases leads to errors both in design and construction.

Experience shows that designed in strict accordance with the requirements for this building material, and flawlessly manufactured reinforced concrete structures meet all standard indicators. At the same time, the number of destruction of concrete structures or individual elements is constantly growing, which leads to the need to identify the causes and their critical understanding in order to avoid in the future the irrational use of this material and exclude defects in its manufacture.

Any analysis of the most common causes of failure and characteristic damage should answer three basic questions:

- how to timely identify damage to concrete structures in order to avoid their development and the resulting danger of reducing the durability of building structures;
- how in the construction of new structures, to avoid such defects, as well as to increase the reliability and efficiency of concrete structures;
- what requirements should be imposed on the technology for the manufacture of concrete structures to ensure their maintainability.

It should also be clearly understood that the service life of building structures and elements can be significantly reduced for two reasons:

- construction elements are made in short supply;
- building elements are used in conditions to which they are not adapted.

The destruction of building elements is a change in the state of a construction object, as a result of which the possibility of operation is disrupted or its reliability decreases [1].

TRENDS AND PROSPECTS DEVELOPMENT OF SCIENCE AND PRACTICE IN MODERN ENVIRONMENT

The reason for the failure of a structure is always either a construction defect or overvoltage of structural elements or building materials during construction or operation.

Construction defects are understood as changes in the material that have occurred over time, due to which safety decreases, the operation of the building becomes impossible or its appearance becomes unusable, that is, such changes that go beyond the limits allowed by building codes and regulations. The cause of these building defects can be a defect that was already established during the construction of a building object, but has not yet been detected (for example, an insufficient protective layer of concrete), which can lead to the fact that the building object, being under various influences, will not be able to perceive them.

Most often, existing defects are quickly detected due to overvoltage of the material, that is, physical stress or chemical effects on structural elements or materials that were not foreseen in the design, since during overvoltage, first of all, weak points of structures fail [2]. For example, in the event of fires, often insufficient reinforcement in reinforced concrete structures leads to cracking. Under aggressive chemical attack due to insufficient concrete protective layer, reinforcement corrosion occurs, i.e. defects are formed that could not arise with proper design and compliance with building codes or normal loads on building structural elements.

For example, due to irregularities in the reinforcement of the cantilever slab, the slab fractured at the place where it was embedded in the wall (Fig. 1). When inspecting the destroyed slab, it was found that the working reinforcement was lowered in comparison with the design position by 45 mm. According to the project, the slab had a total thickness of 100 mm, and the concrete cover was to be only 20 mm.

Figure 1. Failure of the cornice slab above the entrance to the building.

Such a collapse of the slab of the entrance canopy was caused by the destruction of the protective layer of concrete and corrosion of the reinforcement due to improper organization of the water flow from the edge of the canopy to the place where the slab was embedded in the wall (Fig. 2).

Fig. 2. Collapse of the cantilever slab of the covering of the entrance group

Sometimes the cause of the accident lies in mistakes made during the construction process, when reinforced concrete structures (for example, the same floor slabs) are mounted on the building on the contrary – with the working reinforcement upwards. For objects that have been in operation for a long time, the typical causes of destruction, unfortunately, can be called miscalculations in reconstruction projects and during repair work.

The reason for the fall of two balcony slabs in Odessa (Fig. 3) was the incorrect execution of works on their reconstruction. The repeated concrete coating of the balcony slabs led to an increase in the weight of the cantilever structure, as a result of which the upper floor balcony slab was partially pulled out from the wall and a fracture occurred at the place where the lower floor slab was embedded [3].

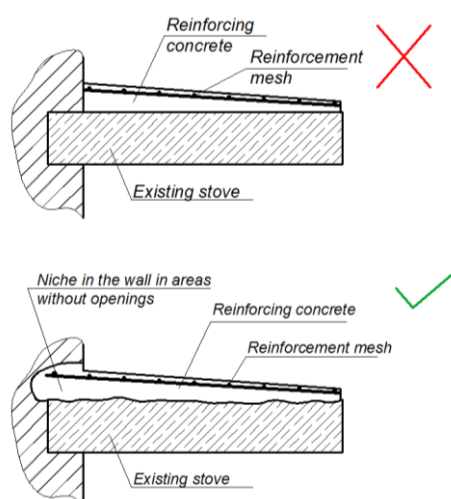

Fig. 3. Collapse of balcony slabs. Amplification schemes are wrong, correct.

Reinforcement of the cantilever structure of the balcony slab in case of destruction of its upper protective layer should be performed with the obligatory reinforcement of the locking part of the structure, that is, in the place of rigid pinching in the body of the wall in the zone of minimum stresses – outside the zone of doorways.

The considered damages are caused by corrosion of building materials, the action of biological factors, as well as contamination of materials and structures. But a person bears special responsibility for the destruction of building structures as a result of mistakes made in design and construction.

If all state building codes are observed, it is possible to obtain the necessary durability of building structures and their sufficient bearing capacity under external influences. But practice shows that the influence of the environment is constantly changing, becoming more aggressive, therefore, the service life of building structures and the methods of their protection must also change.

Bibliography:

1. Ruffert, G. (2016). Schäden an Betonbauwerken: Ursachen – Analysen – Beispiele mit 79 Abbildungen. *Verlagsgesellschaft, Rudolf Muller, GmbH. Köln-Braunsfeld. [in Deutsh]*.
2. Gernay, T. (2016). Fire performance of columns made of Normal and high strength concrete: A comparative analysis. *Key Engineering Materials, 711*, 564-571. Trans Tech Publications. *[in English]*.
3. Shpakova, H., Shpakov, A. (2021). Features of the reconstruction of external facade elements. *Building structures. Theory and practice, no. 8 (2021)*, 109-117.

PECULIARITIES OF SYNTHESIS OF HIGH-STRENGTH CAST IRONS BY METALLOTHERMIC METHOD'S

Zhiguts Yuriy,

Doctor of Technical Sciences, Professor,
Professor of the Department of Mechanical Engineering Technology
Uzhhorod National University, Ukraine

Lazar Vasylyj,

Candidate of Technical Sciences, Docent,
Docent of the Department of Department of Engineering, Technology and Vocational
Education
Mukachevo State University

Introduction. In the 1930's, the method of obtaining liquid steel by burning a thermite mixture was first proposed, and two decades later one of the first introductions into the industrial practice of foundry production of aluminothermic steel smelting and obtaining shaped castings based on it was pointed out. Modern research in the field of metallothemic has significantly expanded the range of synthesized alloys.

As a continuation of these works, the authors developed and implemented a technology for producing grey and high-strength cast irons as a result of aluminothermic reduction of iron scale with the introduction of additional carbon, ferroalloys, and modifiers in the thermite [1-4].

High-strength cast iron with globular graphite is usually obtained by modifying liquid cast iron with magnesium (magnesium cast iron). Unlike grey cast iron castings (with plate graphite), cast iron castings require the use of casting additives to compensate for the volumetric shrinkage of the metal during crystallization. At the same time, on the other hand, there are known magnesiumthermal processes in which liquid metal (Me) is obtained by the interaction of its oxides with powdered magnesium [5-9].

The resulting highly superheated liquid metal can be used to supply castings by the method of "thermite casting additives", which create a large temperature gradient between the casting application and the casting itself, which provides maximum efficiency of its supply and directional heat dissipation [10].

The aim of this work was to partially or completely replace aluminium powder in standard thermite with magnesium powder to modify the formed liquid cast iron with excess magnesium and globularize graphite in the obtained castings or casting additives of castings when the latter are obtained by ordinary methods.

Methods of the experiment and materials used. To do this, to the standard thermite, which contains 20-25% of aluminium powder and 75-80% of iron oxides (by weight) add iron-magnesium thermite, which contains an excess of magnesium: 30-35% of magnesium powder to 70-65% of iron oxides (enriched iron ore concentrate, scale, red lead, etc.).

The mass of the charge in microfusions was in the range from 150 to 500 g, and then increased to 10 kg, which only improved the melting process. The ignition of the charge was performed by titanium ignition. The adiabatic combustion temperature of the metallothermic charge, which reached 2890 K, was determined by calculation for the stoichiometric composition.

Theoretical and experimental parts. The authors, on the basis of microfusions, revealed the dependence of the absorption of carbon (silver graphite) and other elements by the termite metal; that was necessary to obtain the desired chemical composition of thermite cast iron when calculating the composition of the charge.

The amount of iron-magnesium termite in the mixture of iron-aluminium and iron-magnesium termites is further reduced if the ferrosilicon in the exothermic mixture is partially or completely replaced by silicocalcium. In the latter case, the firing of magnesium is reduced due to the firing of calcium and most of the magnesium plays a useful role as a globulizer of the graphite phase in the resulting thermite cast iron.

In many cases, it is desirable that the liquid magnesium cast iron contain more carbon than in the eutectic composition. Graphite powder and carbon electrode powder are not always able to carbonize cast iron to such an extent. Therefore, it is proposed to introduce carbon fibbers into the composition of the carburettor, which easily (due to its small fibber cross-section) dissolve in the thermite melt and bring its carbon composition to the required level.

As a result of this work, the composition of the exothermic mixture (in % by weight) was developed: dispersed carbon (in the form of particles or fibbers) 3–8; ferrosilicon and silicocalcium (together) up to 10; ferromanganese 0.2–1.0; iron-aluminium and iron-magnesium termites – the rest.

Also suitable for use is ferrosilicon containing magnesium (ligatures of the type iron-silicon-magnesium or iron-silicon-magnesium-calcium), and then it is possible to further reduce the proportion of iron-magnesium termite in the mixture of combined termite.

Manganese in metal is not required to obtain castings from ferrite magnesium cast iron, especially when cast parts are operated at low temperatures (less than 0°C).

For the developed charges of thermite additives, manganese must be added to the thermite metal in addition, so that the composition of the latter does not differ significantly from the composition of the casting itself, which is fed by the casting additive.

The efficiency of modification of thermite cast iron with magnesium was determined by the metallographic method using the DSG scale (degree of spheroidization of graphite). The structure of cast iron is considered satisfactory if $DSG \geq 80\%$.

In a special bucket designed for 10 kg of charge, lined with fireclay, 11 termite melts were made. The obtained results of chemical and metallographic analysis of cast samples of thermite metal allowed to identify the optimal ratios of ingredients at which cast iron has a degree of spheroidization of graphite of 80% or more.

A significant number of castings made of magnesium cast iron can be quickly transferred to the technology using thermite casting additives. The cost of metal for

additives is now about 35%. By using thermite foundry additives, they can be reduced to 10% or less.

In the manufacture of whole castings from thermite magnesium cast iron (and not just casting additives), the feasibility is obtained when such a process (which does not require melting equipment and external energy sources) is used to urgently obtain cast blanks of spare parts and other scarce parts in the field, in remote places from the industrial enterprises, on repair bases.

The economic effect of thermite welding of cast iron with magnesium cast iron is difficult to assess – it is very large. According to Academician B.E. Paton, thermite welding has practically ceased to be used. Studies can contribute to its revival in a specific area – the welding of cast iron.

Conclusions. Thus, the work allowed to establish:

1. Exothermic mixture for thermite casting additives, should contain iron-aluminium thermite, in order to obtain in the additional part of the form of liquid magnesium cast iron, similar in composition to magnesium cast iron poured into the mould, which ignites the exothermic mixture in the cavity of the application, at the same time iron-magnesium thermite with an excess of magnesium powder 9.2-31.6% (by weight);

2. Exothermic mixture for the production of high-strength cast irons in addition to ferrosilicon may contain magnesium in the form of ligature iron-silicon-magnesium or magnesium and calcium ligature iron-silicon-magnesium-calcium.

3. Exothermic mixture for the manufacture of thermite metal whole castings from the resulting mixture of burning magnesium cast iron, or for thermite welding of castings with this metal may not contain ferromanganese.

4. The same exothermic mixtures can be used for thermite welding of cast iron.

The work also allows us to conclude that the mechanical properties of the synthesized high-strength cast iron are not inferior to the "ordinary" – obtained by traditional technologies, and the methods themselves are suitable for the synthesis of, in principle, any ferrous alloy, and nonferrous alloy.

References

1. Beljaev A.I. Nikolaj Nikolaevith Beketov. – Moskva: Metallurgizdat. 1953, 137 s.
2. Zhiguts Yu.Yu., Shurokov V.V. Carbide steels synthesized by metallothermy // *Materials Science*. Springer. New York. – 2005. – V. 41. – №5. – P. 666–672.
3. Zhiguts Yu.Yu. Thermit Smelting of Cooper Alloys / *Acta metallurgica Slovaca / Kosice Ročník 5*. – N. 2. 1999. P. 419-421.
4. Zhiguts Yu.Yu., Legeta Ya.P., Petrov O.P. Grey thermite cast iron for needle structure / *Materiały międzynarodowej konferencji "Dynamika naukowych badan – 2007"*. – T. 8. Techniczne nauki. – Przemysł: Nauka i studia. – 2007. – C. 6-8.
5. Zsiguc J.J., Pohmurszkij V.I., Fedák V.V., Tárczy R.Zs. Exotermikus keverékek alkalmazása a bronz hidrosűrűségének növelésére// *Műszaki Szemle*. Budapest. – 2005. – N 29. O. 38-40.

6. Zhiguts Yu.Yu. Sintez materialiv metalotermieju ta SVS-procesamy. Visti Akademiji inzhenernyh nayk Ukrainy. K. AIN Ukrainy, Natsionalnyj universitet Ukrainy „KPI”. 2007. – № 2 (32). – S. 32-39.

7. Zhiguts Yu. Špeciálna termitova liatina. Výrobné inžinierstvo. Košice. 2007. – R. 6. – N 2. – S. 45-48.

8. Zhiguts Yu.Yu., Legeta Ya.P., Petrov O.P. Grey thermite cast iron for needle structure. Materialy miedzynarodowej konferencji „Dynamika naukowych badan”. T. 8. Techniczne nauki. Przemysł: Nauka i studia. 2007. – S. 6-8.

9. Zhiguts Yu., Kurytnik I. Special thermite cast irons. Archives of foundry engineering. Polish Academy of Sciences. 2008. – N 2. – Vol. 8. – P. 162-166.

10. Zhiguts Yu.Yu. Splavy, syntezyvani metalotermieju I SVS-protsesamy (monografija). Uzhgorod: Grazhda, 2008. – 276 s.

КРИПТОГРАФИЯ ЖӘНЕ СТЕГАНОГРАФИЯ АЛГОРИТМДЕРІН ҚОЛДАНА ОТЫРЫП, ШИФРЛАУДЫҢ ЖӘНЕ ДЕКОДТАУДЫҢ ЖАҢА ТӘСІЛДЕРІ

Аяшова Айзада Мақсұтқызы

магистрант

Казахский национальный университет имени Аль-Фараби, Алматы

Калиева Актоты Талгатовна

магистрант

Казахский национальный университет имени Аль-Фараби, Алматы

Абулкаирова Асем Нурдаулетовна

магистрант

Казахский национальный университет имени Аль-Фараби, Алматы

Андатпа. Бұл мақалада желілік ортада деректердің қауіпсіздігін арттыру үшін аффинді шифрлау алгоритмі бар Hash Least Significant bit (H-LSB) алгоритмі ұсынылды.

Түйін сөздер: Криптография, стеганография, құпия хабарлама, хэш негізіндегі LSB, аффинді шифр, шифрлау процесі, дешифрлау.

Кіріспе. Қазіргі уақытта желі деректерді көзден тағайындалған жерге дәл және жылдам жеткізуде маңызды рөл атқарады. Деректер құпиялылықтың жоғары деңгейімен беру үшін жеткілікті қауіпсіз емес. Ақпараттық қауіпсіздік компьютерлік желі арқылы деректерді беру кезінде ресурстарды бөлісудің негізгі мәселелерінің бірі болады. Криптография және стеганография - ашық арна желісі арқылы беру кезінде деректерді зиянкестерден қорғаудың екі әдісі болып табылады. Криптография - бұл деректерді шифрлау әдісі, ал стеганография - мұқабадағы құпия хабарламаны жасырудың өнері мен ғылымы.

Алдымен біз деректерді жаңа криптографиялық алгоритммен шифрлаймыз, содан кейін кескінге енгіземіз. Құпия хабарламаның сегіз биті 3, 3, 2 болып бөлінеді және сәйкесінше мұқабаның RGB пиксель мәндеріне енеді. LSB биттеріндегі кірістірудің нақты орнын таңдау үшін хэш функциясы қолданылады. Бұл жүйе хабарлама жіберушіге кескінге енгізбестен бұрын құпия хабарламаны шифрлау кілттерін таңдауға мүмкіндік береді, ал алушы хабарламаны шифрлау үшін кілттерді пайдаланады. Алушы шифрланған хабарламаны дұрыс емес кілттермен, бірақ бастапқы хабарламадан басқа нысанда шеше алады. Бұл жүйе құпия хабарламаны желілік ортада бір ұшынан екінші ұшына беру кезінде қауіпсіздікті жақсартуға қабілетті.

Телекоммуникация саласы өскен сайын желілер арқылы желілік сандық суреттердің әртүрлі түрлері беріледі. Қазіргі әлемнің әр дамып келе жатқан саласының негізгі қажеттілігі - байланыс. Барлығы ақпараттың құпия және

қауіпсіз болуын қалайды. Интернеттің өсуі, ақпараттық технологиялар мен коммуникацияның маңызды факторлары ақпараттың қауіпсіздігі болады [1].

Күнделікті өмірде біз телефон арқылы немесе интернет арқылы ақпарат алмасу және беру үшін көптеген қауіпті жолдарды қолданамыз. Алайда, белгілі бір деңгейде бұл қауіпті. Криптография және стеганография - бұл ақпаратты өз өмірін шифрлау немесе жасыру үшін пайдаланатын екі әдіс. Оларды ақпаратты жасырын түрде бөлісу және беру үшін пайдалануға болады. Криптография - бұл байланыс құпиялығын қамтамасыз ету үшін хабарламаны өзгертуді қамтитын әдіс [2]. Қазіргі уақытта хабарлама құпиясын қорғау үшін деректерді шифрлау және дешифрлау үшін көптеген түрлі әдістер қолданылады.

Криптография. Криптографияда аралық тұлғаға хабарлама тек жіберуші мен алушыға белгілі шифрлау кілтімен шифрланғаны туралы түсінікті. Шифрлау кілтін пайдаланбай хабарламаға қол жеткізу мүмкін емес. Алайда, бұл әдістер хабарлама құпиясының мазмұнын қорғау үшін жеткіліксіз. Өйткені криптографияда стеганография деп аталатын басқа әдіс қолданылады [3].

Стеганография - бұл хабарламаны көрінбейтін түрде беру өнері мен ғылымы, ал құпия хабарлама оны мұқабада жасыру үшін жасалады және адам суретте жасырылған хабарламаны көре алмайды [4]. Мұқабаның құпия деректері бар суреті содан кейін алушыға беріледі. Алушы хабарламаны қабылдау процесі және жіберуші ұсынған құпия кілт арқылы ала алады.

Криптография - бұл хабарламаны рұқсат етілмеген пайдаланушылардың хабарламаларға қол жеткізуінен қорғау үшін құпия хабарламаларды кодтау және декодтау механизмі. Желілік ортада криптография жұмыс істейтін қосымшаларда деректерді қорғауда үлкен рөл атқарады. Грек тілінде криптография "жасырын құпия" дегенді білдіреді. Сонымен қатар, бұрын криптографияны барлау және қарулы күштердің саяси секторы қолданған. Ал қазіргі уақытта ол банкомат карталарында, электрондық коммерцияда, электрондық пошталарда, компьютерлік парольдерде және басқа қосымшаларда жиі қолданылады. Осы жылдар ішінде хабарламаны жіберуші мен алушыға белгілі шифрлау кілтімен өзгерту үшін әртүрлі алгоритмдер пайда болады [4].

Хабарламаны шифрлау кілтін пайдаланбай шифрлау мүмкін емес. Криптографиядан туындайтын мәселелердің бірі - бұл хабарлама әрдайым арадағы адамға түсінікті, өткені бұл хабарлама шифрланған. Бұл хабарлама жіберушінің бөтен адамның оқығанын қаламайтынын білдіреді. Бүгінгі таңда деректерді шифрлай алатын криптографияның көптеген әдістері бар. Ең көп таралған әдістердің бірі-аффиндік алгоритм. Аффиндік алгоритм ақпаратты шабуылдаушы үшін түсініксіз пішінге айналдыра алады.

Стеганография. Қазіргі уақытта пайдаланушылар арасында сандық кескінді бөлісу үшін әртүрлі желілер қолданылады. Компьютерлік желілердің түрлерінің көбеюімен сандық мәліметтердің үлкен көлемі желі арқылы жеткізіледі. Өйткені олардың көпшілігі құпия, жеке немесе екеуі де болуы мүмкін. Бұл деректерді зиянкестерден қорғау үшін шифрлаудың сенімді әдістеріне қажеттілік артады [5].

Стеганография - құпия хабарламаны кескінге енгізу үшін қолданылатын маңызды әдістердің бірі [6]. Бұл әдіс қолданушыға кескін ішіндегі ақпаратты жасыруға мүмкіндік беретін тамаша шифрлау қосымшасы болып табылады.

Стеганография әдістері криптография арқылы құпия хабарламаны қосымша қорғауды қамтамасыз ете алады, осылайша ақпарат екі есе қорғалады [7].

Стеганография кескіннің ішіндегі ақпаратты жасырады, сондықтан кескіннің ішінде ешқандай ақпарат жасырмайтын сияқты болып тұрады. Осылайша, пайдаланушылар құпия ақпаратты қорғалмаған арна арқылы, мысалы, Интернет арқылы жібере алады. Стеганографияның әртүрлі әдістері қолданылады. Бұл мақалада біз кескінге құпия хабарламаны енгізу үшін ең аз маңызды бит (LSB) әдісін қолдандық.

Шифрлау. Бірінші кезеңде деректер жүйесіне кіру үшін пайдаланушыларға пайдаланушы аты мен пароль қажет. Жүйеге кіргеннен кейін пайдаланушы құпия кілттермен деректерді шифрлау үшін хабарлама жаза алады. Біздің жүйеде құпия ақпаратты шифрлау үшін Афина алгоритмін қолданамыз. Афина алгоритмі - деректерді шифрлау үшін қолданылатын алгоритмдердің бірі. Бұл процесте алфавиттегі әр әріп оның сандық эквивалентімен салыстырылады, математикалық функцияны қолдана отырып шифрланады және қайтадан әріпке айналады. Пайдаланылған формула әр әріп бір әріпке және артқа шифрланғанын білдіреді. Яғни шифр дегеніміз - бұл стандартты ауыстыру шифры, ол қай әріпке қалай жүретінін анықтайды.

Бұл әдіс деректерді пайдаланушыны желі арқылы рұқсатсыз кіруден қорғау үшін қауіпсіздікті қамтамасыз етеді. Сондықтан деректерді алушының кілтінсіз алу оңай болмайды. Қарапайым мәтінді шифрланған мәтінге айналдырғаннан кейін афина алгоритмінің көмегімен біз жоғары қауіпсіздікті қамтамасыз ету үшін шифр мәтінін алып, әр әріпті екілік кодтарға айналдырдық. Бұл ұсынылған әдіс шабуылдаушылардың оларды алуға тырысқанда нақты деректерді алуына жол бермеу үшін қолданылады. Бұл шифрланған деректер бастапқы кескіннің нөлдік бұрмалануымен кескінге енеді.

Мысалы:

Мәтін: Казахстан

Шифрланған мәтін: мигиузких

Бұл жерде әріптер А әрпінен Я әрпіне дейін алынған.

Шифрланатын ашық мәтінмен «Казахстан» алынды. Әр әріптің сандық мәндері үшін және әр әріпті шифрлау үшін келесі функция қолданылды:

$$E(x) = (ax + b) \text{ mod } m \quad (1)$$

мұндағы:

x: ашық мәтіндегі әріптің сандық мәні.

m: ашық мәтін әліпбиіндегі әріптер саны.

a және b - жіберуші мен алушы арасындағы құпия сандар.

E (x): түрлендіру нәтижесі.

X мәнін анықтау 1-ші кестеде көрсетілген.

Кесте 1 - X мәнін анықтау

мәтін	К	a	з	a	х	с	т	a	н
X	11	1	8	1	22	18	19	1	14

Енді әр x мәнін алып, теңдеудің бірінші бөлігін орындаймыз ($3x + 6$). Әр таңба үшін ($3x + 6$) мәнін тапқаннан кейін нәтижені ($3x + 6$) 26-ға бөлген кезде қалдықты аламыз. Келесі 2-ші кестеде шифрлау процесінің алғашқы төрт қадамы көрсетілген:

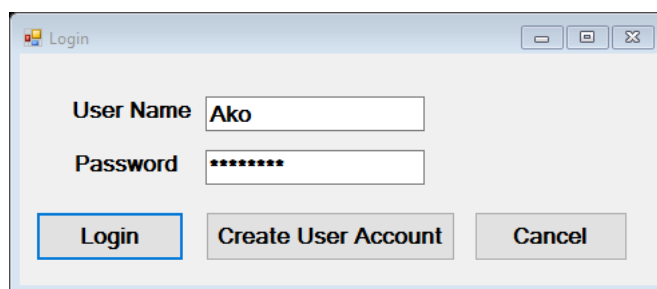
Кесте 2 – Мәтінді шифрлау

мәтін	К	а	з	а	х	с	т	а	н
X	11	1	8	1	22	18	19	1	14
$(3x + 6)$	39	9	30	9	72	60	63	9	48
$(3x + 6) \bmod 26$	13	9	4	9	20	8	11	9	22
Шифрленген мәтін	м	и	г	и	у	з	к	и	х

Сандарды екілік түрінде көрсету үшін 6 екілік бит қажет, өйткені орыс алфавитінде 33 әріп қолданылады. Сондықтан бастапқы мәтін келесідей болады: 001101, 001001, 000100, 001001, 010100, 001000, 001011, 001001, 010110

Құпия хабарламаны шифрлағаннан кейін шифрланған хабарламаны кескінге ендіру әдісін қолдануға болады. Бұл процесс кіші мәнді битті алмастыратын хэш негізіндегі ең аз мәнді битті (HLSB) қолдану арқылы жүзеге асырылады. LSB-деректерді кескін файлына ендірудің ең танымал стеганография әдісі. Бұл әдіс суреттегі шифрланған хабарламаны жасыру үшін қолданылады, содан кейін суретті алушыға жібереді. Бірінші кезеңде біздің жүйеде пайдаланушылар логин мен парольді алу үшін тіркелгі жасауы керек. Тіркелгенде пайдаланушылар барлық өрістерді толтыруы керек.

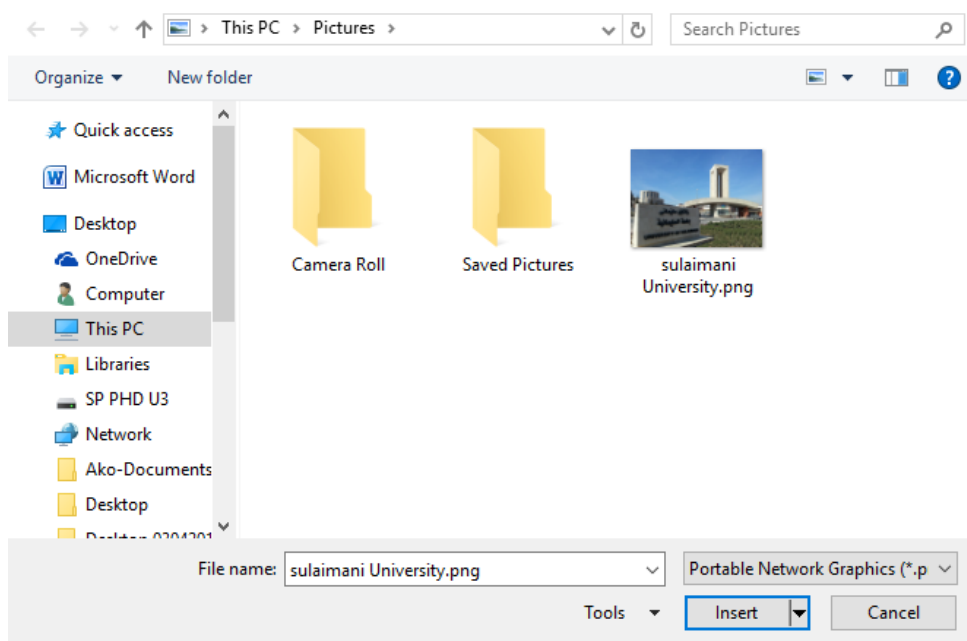
Құпия хабарламаны шифрлағаннан кейін шифрланған хабарламаны кескінге ендіру әдісін қолдануға болады. Бұл процесс кіші мәнді битті алмастыратын хэш негізіндегі ең аз мәнді битті (HLSB) қолдану арқылы жүзеге асырылады. LSB-деректерді кескін файлына ендірудің ең танымал стеганография әдісі. Бұл әдіс суреттегі шифрланған хабарламаны жасыру үшін қолданылады, содан кейін суретті алушыға жібереді. Бірінші кезеңде біздің жүйеде пайдаланушылар логин мен парольді алу үшін тіркелуге жазылу керек. Жүйеге тіркелгеннен соң, пайдаланушылар 1-суретте көрсетілгендей кіру үшін логин мен парольді қолдана алады.

Сурет 1 – Жүйеге кіру

Жүйеге кіргеннен кейін жүйелік пайдаланушылар екі қойындыны көре алады: біреуі - шифрлау деректерін кескінге шифрлау және ендіру үшін "деректерді кодтау", екіншісі - кескін ішіндегі деректерді шығару үшін "деректерді декодтау". Кескін туралы ақпарат, мысалы: сөздердің саны, кескіннің ішінде кодтауға болатын максималды өлшем. Суреттің өлшемі, биіктігі мен ені жоғарғы оң жақ панельде көрсетіледі. Сонымен қатар, кодтау қойындысындағы жоғарғы жолақта бізде бір мәтін өрісі бар. Ал батырма кескінді компьютердегі кез-келген жерден жүктеу үшін қолданылады.

Файлды ашудағы диалог терезесі келесідей көрсетіледі: пайдаланушы құпия суретті жасыру үшін кескін файлын таңдап, 2-суретте көрсетілгендей "ашу" түймесін басуы керек.

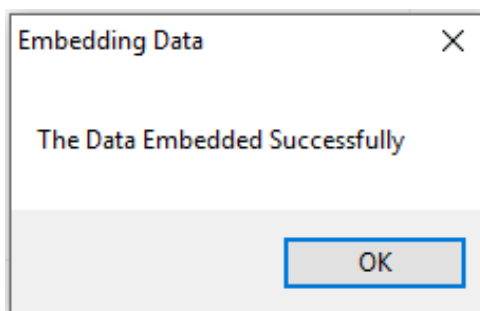

Сурет 2 - Суретті таңдау

Кодтау қойындысында үш мәтін өрісі бар: біріншісі - пайдаланушылар кескінде кодтағысы келетін құпия хабарлама жазуға арналған құпия хабарлама, екіншісі - хабарламаны шифрлау. Бұл мәтін өрісінде пайдаланушы шифрланған хабарламаны тікелей көре алады. Ал үшінші мәтін өрісі кескінді енгізбестен бұрын түрлендірілген шифрланған хабарламаны ASCII кодына көрсету үшін қолданылады.

Сонымен қатар, шифрланған хабарламаны кескін ішінде жасыру және қауіпсіздік үшін пароль қажет. Тексеру үшін парольді екі рет енгізу керек. Пайдаланушының паролі үшін алты таңбаны пайдалану керек. Бұл деректер паролі кескінге де енеді. Құпия хабарламаны шифрлау үшін пайдаланушыларға Affine cipher key таңдау керек.

Шифрланған деректерді енгізгеннен кейін пайдаланушылар 3-суретте көрсетілгендей шифрланған деректердің сәтті енгізілгеніне көз жеткізу үшін хабарлама терезесін алады.

Сурет 3 - Деректерді ендіру

Шифрланған деректерді сәтті енгізгеннен кейін жаңа `stego_image` дерекқорда сақталады. Сонымен қатар, пайдаланушылар `stego_image`-ді тікелей Интернет арқылы немесе мақсатты пайдаланушыларға электрондық пошта арқылы кескіннің ішіндегі құпия деректерді ашпай-ақ жібере алады. Бұл жүйеде деректерді шифрлау немесе алу үшін екінші қойынды қолданылады. Бұл қойынды жолағы екі мәтін өрісінен, кескін көрінісінен, екі тізім өрісінен және түймелерден тұрады. Алушы дерекқордан суретті сұрау үшін пароль енгізу үшін бірінші мәтін өрісін пайдаланады.

Дұрыс парольді енгізіп, "суретті қайтару" түймесін басқаннан кейін, кескін шифрлау жолағына бірден оралады. Бірақ алушылар $a = 3$ және $b = 6$ сияқты екі тізім өрісі арқылы аффиндік шифрлау кілттері дұрыс таңдалғанға дейін кескінге енгізілген деректерді шығарып, шеше алмайды. Бұл деректердің тұтастығы мен құпиялылығын қамтамасыз ету үшін қажет. Қате құпия кілтті кез-келген таңдау арқылы алушы мағынасыз хабарламаны қайтарады. Бұл желілік ортадағы зиянкестерге қарсы деректердің қауіпсіздігіне кепілдік береді.

Бұл мақалада көп деңгейлі қауіпсіздік әдістерін қолдана отырып, деректерді зиянкестерден қорғаудың жақсы қауіпсіздігін қамтамасыз ету үшін криптография және стеганография әдістері ұсынылған. Осы екі әдістің үйлесімі пайдаланушылар ашық арна арқылы деректерді беру кезінде басқалардан қорғағысы келетін кейбір маңызды деректердің арқасында деректерді енгізу қауіпсіздігін арттырады.

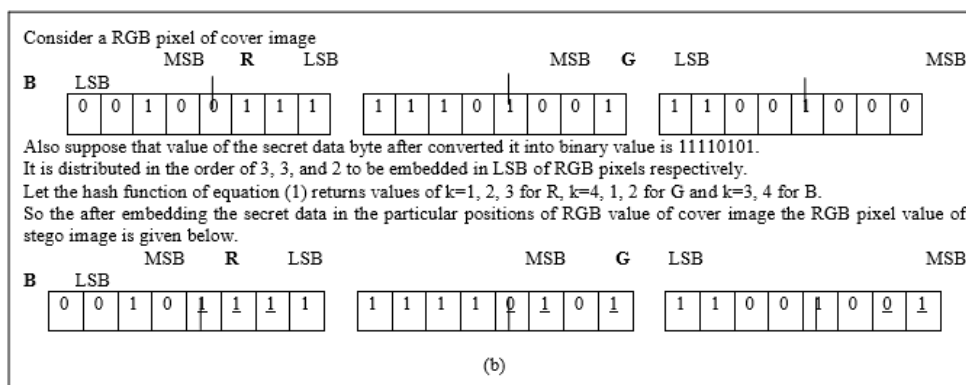
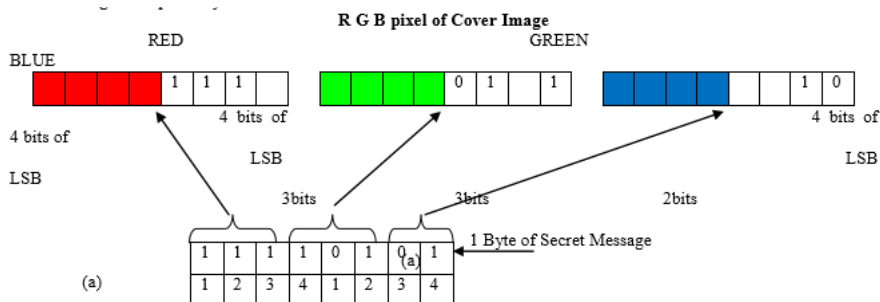
Бұл процестің басында шифрланған хабарлама алынады, ол мұқабаның кескініне енеді. Кез-келген шабуылдаушыға оны алушының жеке кілтінсіз шифрлау қиын болады. Содан кейін хэш функциясы позицияларды таңдау үшін қолданылады және ұсынылған әдіс сегіз бит алынады, құпия деректер сәйкесінше 3, 3, 2 ретпен LSB пиксель мәндеріне (қызыл, жасыл және көк) енеді. Әдістерге сәйкес, кескінге құпия деректерді енгізу үшін қызыл пиксельдің LSB-ге үш бит, жасыл пиксельге үш бит және көк пикселдердің LSB-ге 2 бит біріктірілген.

Бұл сегіз бит келесі ретпен енгізілген, өйткені көк түстің адам көзіне хроматикалық әсері қызыл және жасыл түстерге қарағанда үлкен. Сондықтан үлестіру үлгісі көк пиксельде жасырылатын 2 битті таңдайды. Осылайша, сурет сапасы жойылмайды. Бұл процесс барлық биттік хабарлама мұқаба кескініне енгенге дейін жалғасады. RGB пиксель мәнінің кіші екілік разрядын табу үшін

хәштеу процесі 4-ші кестеде көрсетілген. Әрбір RGB мұқаба кескінінің LSB-де деректерді жасыру позициясын анықтау үшін келесі формула қолданылады:

$$K = p \% n \dots\dots\dots (1) \quad (2)$$

мұндағы K – пиксельдегі кіші бит позициясы, P – жасырын кескіндегі әр пиксельдің орны, ал n - LSB бит саны, біздің жағдайда ол - 4.

Сурет 4 (a) және (b). RGB пиксель мәнінің кіші екілік разрядын табу үшін хәштеу процесі

ҚОРЫТЫНДЫ

Бұл мақалада желілік ортада деректердің қауіпсіздігін қамтамасыз ету үшін криптография және стеганография әдістері ұсынылған. Біз ұсынатын жүйенің көмегімен деректерді жіберуші мен алушы арасында қорғалмаған желілік орта арқылы жіберуге болады. Желілік ортада бұл жүйе шабуылдаушылардан хабарлама құпиясын жасырудың ең жақсы тәсілдерінің бірі екені анық.

Мақалада қауіпсіздіктің қосымша функциялары бар жүйені дамытуға баса назар аударылады. Криптография әдісі, яғни аффиндік шифрлау алгоритмі құпия хабарламаны шифрлау үшін жүзеге асырылды және екілік кодқа түрленді. Сондықтан шабуылдаушыға кілтсіз және парольсіз шифрлауды бұзу оңай болмады.

Қолданылған әдебиеттер

1. Р. Пурнима и Исвария Р.Дж. «Обзор стеганографии цифровых изображений». Международный журнал компьютерных наук и инженерии 4.1 (2013): 23-31.
2. А. Анагоу и В. Шринивасарао. Модифицированный метод шифрования RSA на основе нескольких открытых ключей. Международный журнал инновационных исследований в области компьютерной и коммуникационной техники, Vol. 1, выпуск 4, июнь (2013): 859-864
3. Рашид, Акса, Малик Миссен и Надим Саламат. «Анализ методов стеганографии с использованием наименее значимого бит в изображениях в оттенках серого и его расширение на цветные изображения» Журнал научных исследований и отчетов (JSRR) 9.3 (2016): 1-14.
4. Ахмед Ласкар, Шамим. «Скрытие данных большой емкости с использованием стеганографии и шифрования LSB», Международный журнал систем управления базами данных (IJDMS) 4.6 (2012): 57-68.
5. Анил Кумар и Рохини Шарма. Защищенная стеганография изображений на основе алгоритма RSA и метода Hash-LSB. Международный журнал перспективных исследований в области компьютерных наук и программной инженерии. Том 3, выпуск 7, июль (2013): 363-372.
6. Романец Ю. В. Защита информации в компьютерных системах и сетях. /Под ред. В.Ф. Шаньгина. – М: Радио и связь 1999
7. Петраков А.В. Основы практической защиты информации. 2-е издание Учебн. Пособие. – М: Радио и связь 2010

ОЦІНКА БЕЗПЕКИ ТРАНСПОРТНИХ КОРИДОРІВ ПРИ ПЕРЕВЕЗЕННІ ХІМІЧНО НЕБЕЗПЕЧНИХ ВАНТАЖІВ

Біляєв Микола Миколайович,

доктор технічних наук, професор,
завідувач кафедри гідравліки та водопостачання
Український державний університет науки і техніки, Україна

Цуркан Валерія Вячеславівна,

асистент кафедри гідравліки та водопостачання
Український державний університет науки і техніки, Україна

Чирва Максим Віталійович

аспірант кафедри гідравліки та водопостачання
Український державний університет науки і техніки, Україна

Визначення ефективності роботи очисних споруд в системах водопостачання та водовідведення є важливою та дуже складною задачею. Таке оцінювання потрібно на етапі розробки проєкта станцій [1, 2]. Крім цього, рішення даної задачі потрібно, коли до діючої системи очисних споруд планується «під'єднання» нового промислового об'єкту або станція починає працювати під нове «навантаження», що приводить до суттєвої зміни якісного складу води.

Ефективним методом вирішення цієї проблеми є використання математичних моделей. В даний час до таких моделей пред'являється ряд вимог, а саме: можливість врахування в математичній моделі складної геометричної форми споруди, врахування роботи очисних споруд при різних витратах води, можливість проведення розрахунків для очисних споруд, що суттєво відрізняються від типових (наприклад, мають додаткові елементи типу пластин, вставок тощо.), швидкої модифікації і налаштування математичної моделі на рішення нових завдань в рамках даної проблеми.

В доповіді розглядається комплекс комп'ютерних моделей, що розроблені для оцінки ефективності роботи таких очисних споруд [3,4]:

1. вертикальні відстійники;
2. горизонтальні відстійники;
3. аеротенки з додатковими елементами;
4. аеротенки з рухомим біоценозом;
5. пісколовки.
6. циркуляційні канали;
7. системи нейтралізації стічних вод.

Розроблені математичні моделі засновані на чисельному інтегруванні фундаментальних рівнянь механіки суцільного середовища. Для розрахунку поля швидкості в відстійниках і аеротенках використовується:

1. гідродинамічна модель потенційної течії;

2. гідродинамічна модель вихрових течій ідеальної рідини.

3. рівняння Нав'є-Стокса;

Чисельне інтегрування моделюючих рівнянь здійснюється за допомогою кінцево – різницевої схем. Процес перенесення домішки в очисних спорудах моделюється багатофакторним рівнянням масопереносу. При цьому використовуються як двовимірне так і тривимірне рівняння масопереносу.

Для чисельного інтегрування рівнянь масопереносу застосовуються неявні змінно- трикутні різницеві схеми розщеплення. Особливістю застосовуваних різницевої схем є простота розрахункових залежностей, що дозволяє просту програмну реалізацію чисельних моделей. На основі створених чисельних моделей розроблені комп'ютерні моделі для оцінювання ефективність очищення води в різних спорудах.

Для проведення експрес розрахунків розроблені балансові моделі, що базуються на законі збереження маси для активного мулу, субстрату, кисню в споруді. Чисельне інтегрування моделюючих рівнянь здійснюється за методом Ейлера.

В роботі також представляються результати проведених обчислювальних експериментів. Метою експериментів була оцінка ефективність очищення води в спорудах для різних умов експлуатації та при використанні додаткових елементів, що встановлюються в споруду для зміни гідродинаміки течії яка впливає на розподіл домішки в робочій зоні споруди.

Отримані результати свідчать про те, що застосування додаткових елементів дозволяє підвищити ефективність очищення стічних вод, це означає, що на виході зі станції аерації стічні води будуть мати менший ступінь забруднення.

У роботі наведені результати фізичних експериментів, що були проведені для верифікації розроблених моделей та підтвердження робочих гіпотез про можливість підвищення ефективності очищення води за рахунок використання в споруді додаткових елементів.

Список літератури

1. Беляев, Н.Н. Численное моделирование процесса осветления шахтных вод в горизонтальном отстойнике / Н.Н. Беляев, Е.Ю. Гунько, В.А. Козачина // Геотехнічна механіка. Міжвідомчий збірник наукових праць. – К.: Інститут геотехнічної механіки ім. М.С. Полякова НАН України, 2014. – № 114 – С. 240-250.

2. Беляев, Н.Н. CFD моделирование процесса формирования осадка в горизонтальном отстойнике / Н.Н. Беляев, В.А. Козачина // Науковий вісник будівництва. – Харків: ХНУБА, ХОТВ АБУ, 2015. – №3 (81). – С. 222-225.

3. Беляев, Н.Н. Снижение техногенной нагрузки на водоем при сбросе сточных вод за счет повышения эффективности отстойников / Н.Н. Беляев, Л.Ф. Долина, В.А. Козачина // Електромагнітна сумісність і безпека на залізничному транспорті. Науковий журнал. – Д.: ДНУЗТ, 2012. – Вып. №3. – С. 92-97.

4. Беляев, Н. Н. Математическое моделирование массопереноса в горизонтальных отстойниках [монографія] / Н. Н. Беляев, В. А. Козачина. – Д.: Акцент ПП, 2015. – 115 с.

ЧИСЕЛЬНІ МОДЕЛІ ДЛЯ ЕКСПРЕС ОЦІНЮВАННЯ РИЗИКУ УРАЖЕННЯ ПРИ АВАРІЙНИХ СИТУАЦІЯХ

Біляєв Микола Миколайович,
доктор технічних наук, професор,
завідувач кафедри гідравліки та водопостачання
Український державний університет науки і техніки , Україна

Біляєва Вікторія Віталіївна,
кандидат технічних наук, доцент,
доцент кафедри аерогідромеханіки та енергомасопереносу
Дніпровський національний університет ім. О.Гончара , Україна

Козачина Віталій Анатолійович
кандидат технічних наук, доцент
доцент кафедри гідравліки та водопостачання
Український державний університет науки і техніки , Україна

Аварійні ситуації на підприємствах та транспорті приводять до появи вражаючих факторів – концентрації токсичної речовини, підвищеного тиску, нагрітого повітря [1, 2]. В роботі розглядається комплекс чисельних моделей для рішення комплексу актуальних задач:

1. Захист залізничного вагону, в якому транспортується хімічно небезпечний вантаж (вибухівка, тверде ракетне паливо тощо), від пошкодження при дії лазера.
2. Оцінювання ризику ураження персоналу та моделювання забруднення атмосферного повітря у випадку пошкодження вагону з хімічно небезпечним вантажем (тверде ракетне паливо) при появі хмари токсичної речовини .
3. Захист залізничного вагону, в якому транспортується хімічно небезпечний вантаж (вибухівка, тверде ракетне паливо тощо), від пошкодження при потраплянні в стінку вагону кулі з автомату Калашникова.
4. Оцінювання ризику ураження персоналу при русі ударної хвилі, що утворилася внаслідок вибуху вантажу при транспортуванні.
5. Оцінювання ризику термічного ураження персоналу при горінні вантажів на залізниці.

Для рішення цих задач використовуються:

- 1) рівняння теплопровідності (моделювання впливу лазера на вагон);
- 2) рівняння масопереносу (моделювання хімічного забруднення атмосфери при русі токсичної хмари в атмосфері);
- 3) рівняння Ейлера (моделювання руху ударної хвилі);
- 4) багатовимірне рівняння тепло переносу (моделювання термічного забруднення атмосфери та оцінювання ризику термічного ураження працівників при пожежі);

5) емпіричні моделі для оцінювання ризику пошкодження стінки вагону при взаємодії з кулею.

Чисельне інтегрування моделюючих рівнянь здійснюється за допомогою неявних кінцево-різницевоїх схем. Розроблено комплекс прикладних програм (мова програмування FORTRAN) для комп'ютерної реалізації моделей. Наведено результати обчислювальних експериментів, зокрема захисту вагону від пошкодження при дії лазера за рахунок додаткових елементів, що встановлюються у вагоні.

Список літератури

1. Беляев Н. Н. Моделирование нестационарных процессов аварийного загрязнения атмосферы: монография / Н. Н. Беляев, А. В. Берлов, П. Б. Машихина. – Д.: «Акцент ПП», 2014. – 127 с.

2. Biliaiev M. M. Numerical simulation of indoor air pollution and atmosphere pollution for regions having complex topography / M. M. Biliaiev, M. M. Kharytonov // Conference Abstracts of 31st NATO / SPS International Technical Meeting on Air Pollution Modelling and it's Application. – Torino, Italy, 2010. – № P1.7.

НОВЫЕ АЭРОДИНАМИЧЕСКИЕ СХЕМЫ В ГРАЖДАНСКОЙ АВИАЦИИ

Долженко Надежда Александровна

кпн. асоц. профессор
кафедры лётной эксплуатации воздушных судов
Академия Гражданской Авиации, Казахстан

Кучеренко Фёдор Александрович

Студент II курса
Академия Гражданской Авиации, Казахстан

“Самолёт – это величайшее творение разума и рук человеческих, и он не подвластен никаким авторитетам, кроме лиц, свято соблюдающих лётные законы” - однажды сказал Сергей Яковлевич Жуковский ещё на заре авиации.

В течении многих лет поступало огромное количество проблем и вызовов для каждого авиатора, и их поток никогда не остановить. Вопрос о безопасности полётов с каждым днём всё ближе к закрытию, и остаётся следующий – экономичность и практичность, за которой так усердно гонятся эксплуатанты летательных аппаратов.

Также, проблема нынешнего времени – отсутствие идей. Большинство систем и схем уже придуманы, и большинству конструкторам остаётся лишь заново придумывать велосипед. К примеру, все конструкторские бюро разделились на несколько лагерей по разработкам

Таблица 1.

Нынешние направления разработок лидирующих конструкторских бюро мира

Boeing	Airbus	Embraer	Bombardier
Уменьшение занимаемого воздушным судном пространства (прим.: складывающиеся крылья у B777)	Биотопливо, солнечная энергия, и другие виды экологического топлива на борту	Снижение уровня шума от турбовинтовых двигателей (прим.: перенос их в хвостовую часть в одной из разработок)	Улучшение уже имеющихся бизнес джетов, их экономичности и дальности полёта

В настоящее время, всему действующему авиационному составу и фанатам данной отрасли остаётся лишь задержать дыхание, наблюдая за действующей битвой таких мастодонтов как концерн “Boeing” и “Airbus”, ведь летательные аппараты этих КБ используются во всех отраслях, вплоть до космических разработок.

Первые шаги в будущее без всяких вопросов стоит приписать к “Airbus”, которые начали разрабатывать новую аэродинамическую схему, которая заменит такие элементы конструкции, как: стрингеры, шпангоуты, лонжероны и т.д. При большом желании, люди могут обучиться печати таких каркасов на передовых 3D принтерах, ведь это гораздо экономичнее и ускоряет процесс сборки. Пример данной схемы указан в Рис.1.

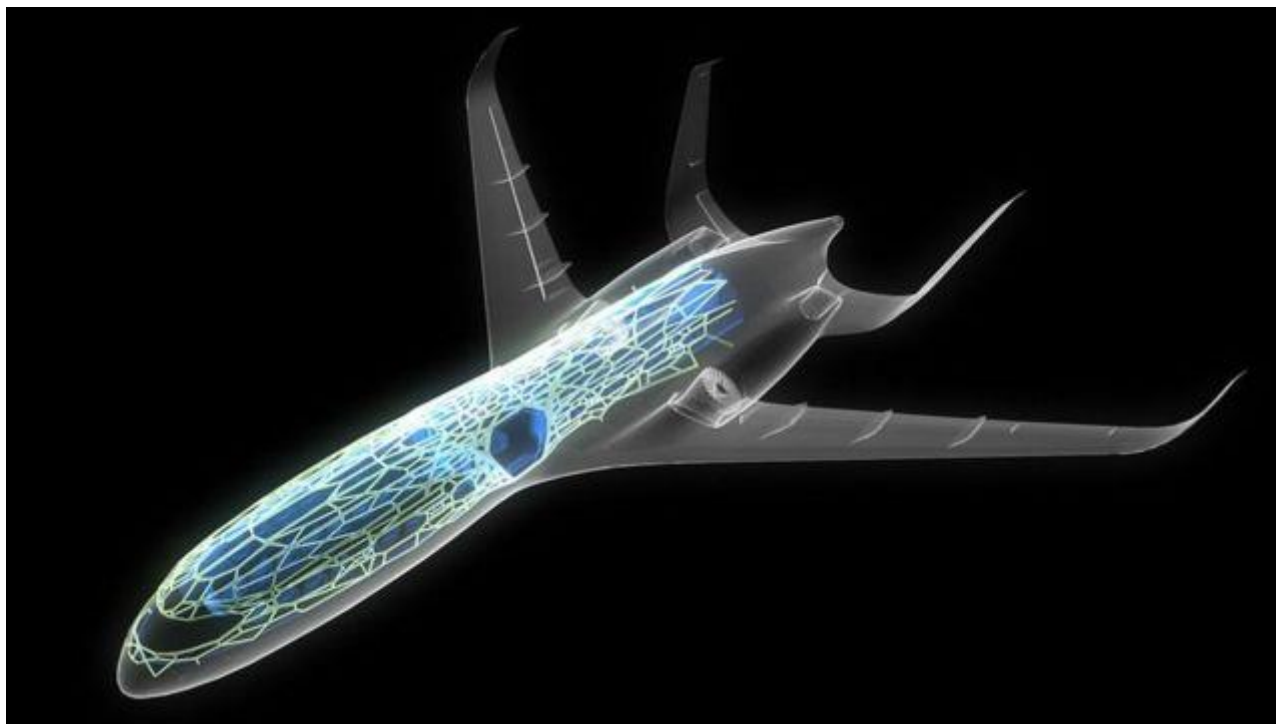

Рисунок 1. Одна из возможных аэродинамических схем будущего

Года проходят, самолёты устаревают, и их нужно замещать более новыми и доработанными моделями. Именно об этом думал концерн “Boeing” во время замещения более старых самолётов McDonnell Douglas DC-10 (аналогом в СССР являлся ТУ-154), чьи ангары по размерам уже были совсем маленькие для самолётов нового поколения.

Стройка новых ангаров – затратно, в первую очередь во времени. Самолёты уже готовы, и их нельзя оставлять/проводить технические осмотры на улице. Если некоторые компании и аэропорты мира смирились с очевидной проблемой, то в “Boeing” всё же попытались рискнуть, и придумать отличное решение. Именно с этого момента и был дан старт разработок для “складывающегося крыла”. Старт данной разработки был ещё в 90-х годах, но закончили её уже ближе к настоящему времени.

По статистике, к концу разработки данной технологии размер самолётов и размах их крыльев в среднем увеличились в 2 раза, и все ангары были перестроены, и в целом компании вкуче с аэропортами уже свыклись с таким феноменом. Следовательно, “Boeing” не успели уложиться в самое подходящее время.

Но, раз разработку уже закончили, её конечно же не стоит упускать из внимания, особенно что данная технология изначально перекочевала в гражданскую авиацию прямым от военной, где это уже является обыденной вещью.

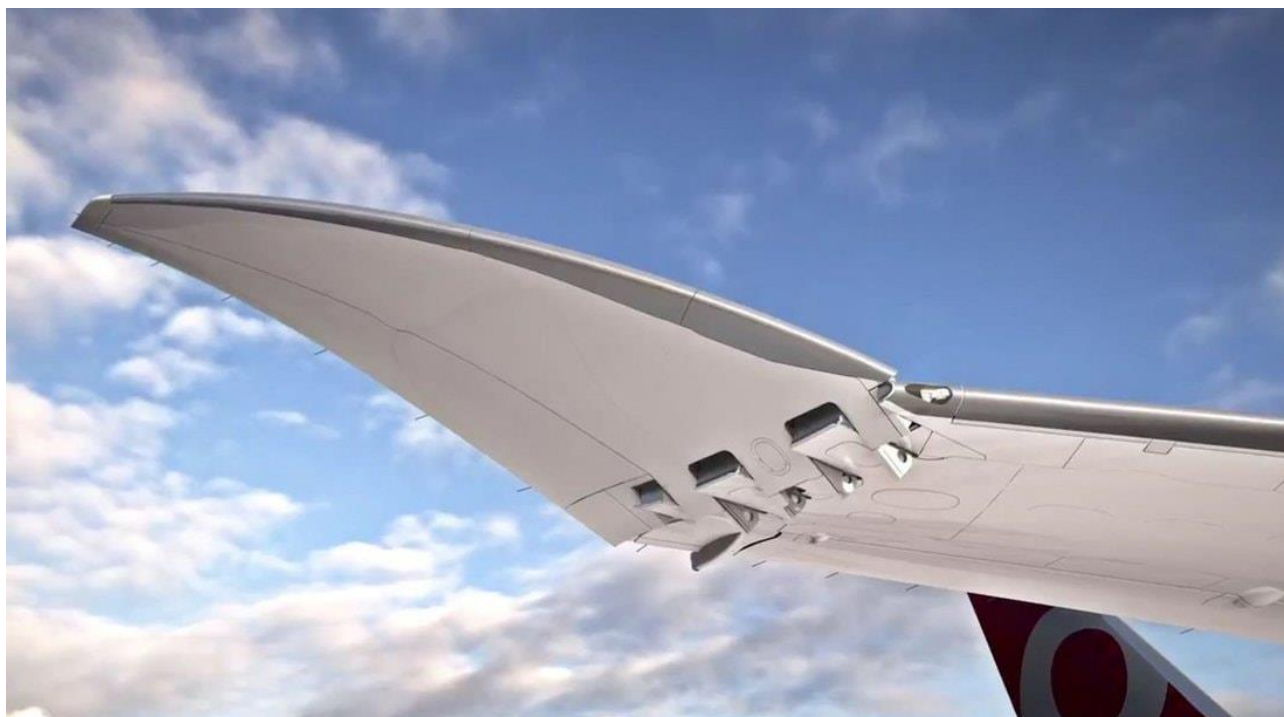

Рисунок 2. Складное крыло Boeing-777X

Может пройти хоть 100 лет, но аэродинамические законы мы не в силах изменить, разве лишь подчиниться им и уже приспособиться. За всю свою историю какие только внятные или безумные разработки выдвигала авиация.

Как мы знаем, первый приоритет конструкторов – экономия и размер. Именно с такой идеей и был задуман концепт “летающего крыла”, который как бы не было иронично так же перекочевал в гражданскую авиацию прямым от военной, где подобные самолёты использовали как универсальных разведчиков или бомбардировщиков.

Из последних разработок в этом направлении вновь преуспевает концерн “Airbus”, с его проектом под кодовым названием “MAVERIC”. На данный момент, это всё лишь демонстрационные экземпляры не особо больших размеров, но при успешном развитии технологии – мы можем ожидать появления таких бортов уже в небе, заполненными пассажирами.

На данный момент, фюзеляж в самолёте – один огромный паразит в вопросе аэродинамической полезности при полёте. Он не помогает полёту, а лишь только вынуждает использовать большую мощность двигателей, что в свою очередь повышает расход топлива, и увеличение выбросов углекислого газа в атмосферу. Такую проблему и решаются решить конструкторы в своём эксперименте с “летающим крылом”.

Изюминка “летающего крыла” заключается в том, что все пассажиры и груз располагаются в фюзеляже, который в свою же очередь, является аэродинамическим дополнением к уже имеющимся крыльям.

Рисунок 3. Экспериментальный прототип “MAVERIC”

Список литературы

1. <https://www.bbc.com/russian/features-41988970>
2. <https://www.vedomosti.ru/business/articles/2018/05/20/770066-boeing-skladnoe-krilo>
3. <https://www.aex.ru/news/2020/2/11/208503/>

ОЦІНКА БЕЗПЕКИ ТРАНСПОРТНИХ КОРИДОРІВ ПРИ ПЕРЕВЕЗЕННІ ХІМІЧНО НЕБЕЗПЕЧНИХ ВАНТАЖІВ

Долина Леонід Федорович,
кандидат технічних наук, доцент,
доцент кафедри гідравліки та водопостачання
Український державний університет науки і техніки, Україна

Гулько Олена Юріївна,
кандидат технічних наук, доцент,
доцент кафедри гідравліки та водопостачання
Український державний університет науки і техніки, Україна

Машихіна Поліна Борисівна
кандидат технічних наук, доцент
доцент кафедри гідравліки та водопостачання
Український державний університет науки і техніки, Україна

Залізничний транспорт України здійснює транспортування значної кількості хімічно небезпечних вантажів. Це створює загрозу забрудненню навколишнього середовища у випадку аварійних ситуацій в транспортному коридорі. Як відомо, при аваріях з хімічно – небезпечними речовинами, в першу чергу, забруднення розповсюджується в атмосферу, а міграція токсичних речовин в атмосфері складає загрозу життєдіяльності персоналу [1, 2].

При можливої аварії в транспортному коридорі має місце інтенсивне забруднення атмосферного повітря та з'являється загроза ураження людей, які мешкають біля транспортного коридору. Тому виникає важлива проблема по оцінюванню безпеки для мешканців, які знаходяться біля колії. На практиці дуже важливо мати спрощені математичні моделі, що дозволяють за кілька секунд визначити ризик ураження людей при різних аварійних ситуаціях.

Для вирішення цієї важливої задачі розроблена комп'ютерна програма, що дозволяє оцінювати ризик ураження персоналу, населення у разі виникнення екстремальної ситуації в транспортному коридорі. Ця комп'ютерна програма базується на використанні та програмній реалізації таких моделей:

1. емпірична модель для визначення надлишкового тиску за фронтом ударної хвилі при вибуху тротилу або інших вибухонебезпечних речовин.
2. емпірична модель для визначення надлишкового тиску при вибуху газової суміші.
3. емпірична модель для визначення ризику термічного ураження людей при появі вогняної кулі (горіння вантажу).
4. аналітична модель нестационарного забруднення атмосферного повітря при аварійному викиді хімічно небезпечної речовини.

5. аналітична модель стаціонарного забруднення атмосферного повітря при аварійному розливі хімічно-небезпечної речовини (кислоти тощо).

За допомогою розробленої комп'ютерної програми можна здійснити, для кожної ділянки залізниці, розрахунок ймовірності ураження населення у випадку конкретної аварії та обґрунтувати таку кількість небезпечних речовин, що транспортується, для яких ризик ураження буде мінімальним. Наведені результати рішення комплексу прикладних задач.

Список літератури

1. Математичне моделювання в задачах оцінки ризику на потенційно небезпечних об'єктах: Амеліна Л.В., Біляєв М.М., Машихіна П.Б. Монографія: - Дніпро: Журфонд, 2021.- 135 с.

2. Оценка техногенного риска при эмиссии опасных веществ на железнодорожном транспорте: монография / Н.Н. Беляев, Е.Ю. Гунько, П.С. Кириченко. Л.Я. Мунтян; Днепропетровский национальный университет железнодорожного транспорта имени академика В. Лазаряна МОН Украины.- Кривой Рог: Изд. Р.А. Козлов, 2017.-127с.

ТРЕХЭТАПНЫЙ РЕЖИМ РАБОТЫ ПОНИЖАЮЩЕ-ПОВЫШАЮЩИХ ПРЕОБРАЗОВАТЕЛЕЙ С ЧЕТЫРЬМЯ УПРАВЛЯЕМЫМИ КЛЮЧАМИ

Кадацкий Анатолий Федорович,

доктор технических наук, профессор,
зав. кафедрой автоматизации, робототехники и электропитания
Государственный университет интеллектуальных технологий и связи, Одесса,
Украина

Русу Александр Петрович

кандидат технических наук,
ст. преп. кафедры автоматизации, робототехники и электропитания
Государственный университет интеллектуальных технологий и связи, Одесса,
Украина

Понижающе-повышающие преобразователи (Рис. 1) используются в случаях, когда нужно сформировать выходное напряжение как больше, так и меньше входного. Типовыми приложениями этой схемы могут быть устройства с питанием от фотоэлементов, светодиодные светильники и многие другие. Ключевыми преимуществами данной схемы являются простота, гибкость и высокая удельная мощность. Однако, несмотря на кажущуюся простоту, некоторые особенности работы данной схемы недостаточно изучены, что сдерживает ее использование на практике. В докладе кратко рассмотрен один из специфических режимов работы этой схемы, состоящий из трех этапов преобразования. Расширенный анализ этого вопроса приведен в работе [1].

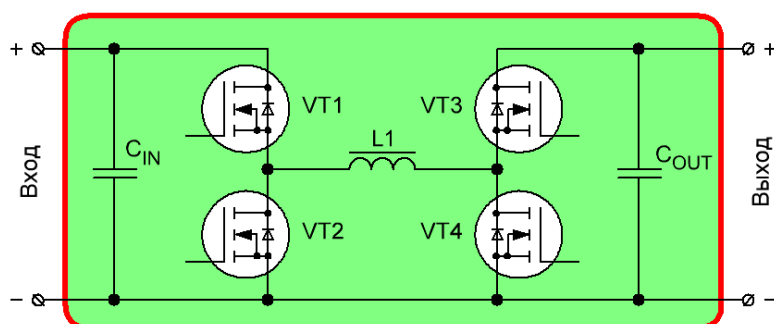

Рисунок 1. Понижающе-повышающий преобразователь с четырьмя управляемыми ключами на основе MOSFET

Для удобства понимания отойдем от конкретной элементной базы и заменим реальные силовые транзисторы VT1 – VT4 их идеализированными аналогами – управляемыми ключами S1 – S4, с нулевым сопротивлением в замкнутом состоянии, бесконечно большим сопротивлением в разомкнутом состоянии и нулевым временем переключения.

В квазиустановившемся режиме каждый цикл преобразования длительностью T_{CYCLE} состоит из трех этапов, продолжительностью, соответственно, T_{STAGE1} , T_{STAGE2} и T_{STAGE3} (Рис. 2). На первом этапе дроссель L1 с помощью ключей S1 и S4 подключается к входному конденсатору C_{IN} , при этом его магнитный поток увеличивается на некоторую величину $\Delta\Phi_{L1}$, и в его магнитном поле накапливается некоторое количество энергии. На третьем интервале дроссель с помощью ключей S2 и S4 подключается к выходному конденсатору C_{OUT} , и весь остаток накопленной энергии передается в этот конденсатор (и нагрузки). При работе в режиме передачи энергии магнитный поток на этом интервале $\Delta\Phi_{L3}$ обычно всегда уменьшается (по абсолютному значению).

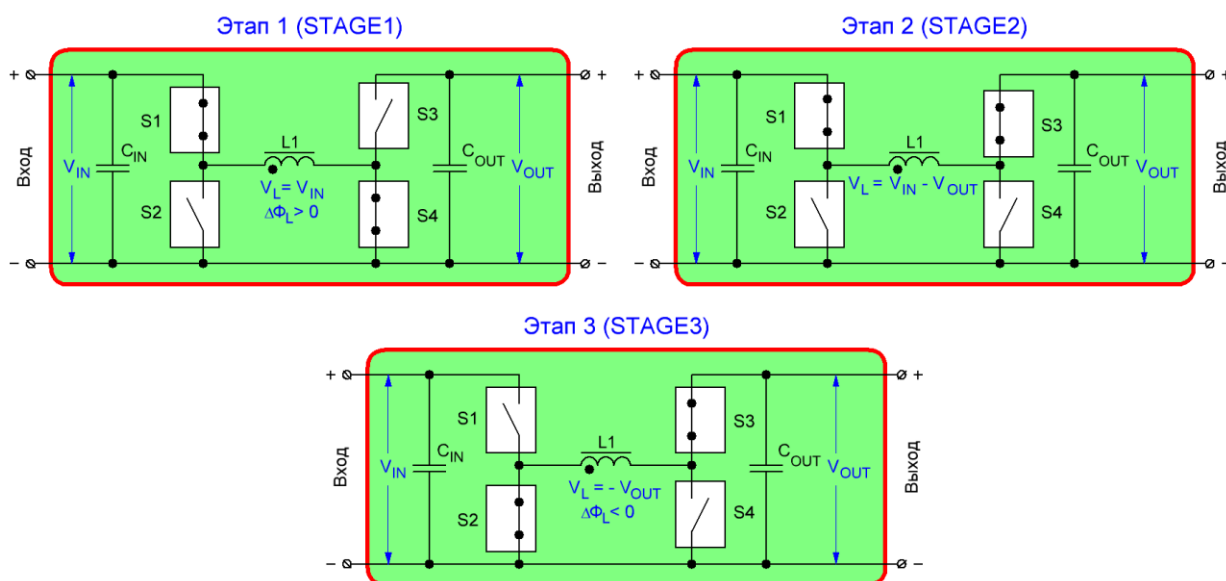

Рисунок 2. Состояние силовых ключей на трех этапах преобразования

Самые интересные процессы происходят на втором – промежуточном – этапе, когда дроссель с помощью ключей S1 и S3 подключается одновременно и к входному, и к выходному конденсаторам. В этом случае характер изменения магнитного потока в дросселе будет зависеть от соотношения входного V_{IN} и выходного V_{OUT} напряжений.

Если входное напряжение больше выходного ($V_{IN} > V_{OUT}$), то магнитный поток продолжит увеличиваться, добавляя энергию в магнитное поле (Рис. 3). Если входное напряжение меньше выходного ($V_{IN} < V_{OUT}$), то магнитный поток начнет уменьшаться и дроссель начнет отдавать накопленную энергию в выходные цепи. А если входное и выходное напряжения равны ($V_{IN} = V_{OUT}$), то количество энергии в дросселе не изменится.

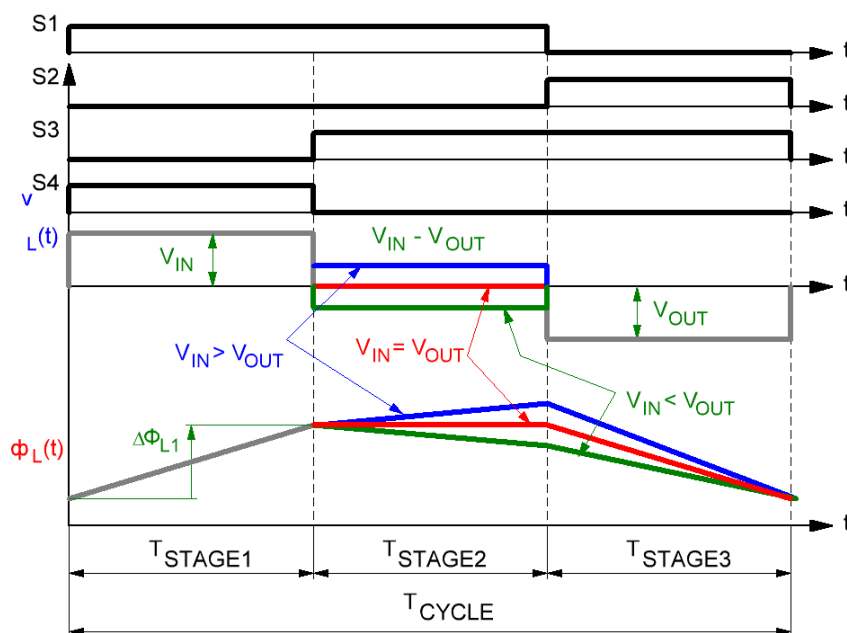

Рисунок 3. Электрические процессы при трехэтапном преобразовании

Изменение магнитного потока Φ в силовом дросселе $L1$ на каждом этапе преобразования определяется законом Фарадея:

$$\Delta\Phi_{Li} = \frac{V_{Li}}{N_{Li}} T_{STAGEi}; \quad (1)$$

где V_{Li} – напряжение, приложенное к обмотке дросселя $L1$ с числом витков N_{Li} ; T_{STAGEi} – длительность этапа преобразования; i – номер этапа преобразования.

Формула (1) получена из условия, что напряжение V_{Li} на протяжении времени T_{STAGEi} является постоянным. В действительности, на протяжении этого интервала оно меняется практически всегда, однако при анализе электрических процессов в импульсных преобразователях электрической энергии этим изменением обычно пренебрегают.

В квазиустановившемся режиме электрические, магнитные и энергетические процессы в каждом цикле преобразования можно считать одинаковыми. Это значит, что общее изменение магнитного потока в течение каждого цикла преобразования должно быть равно нулю:

$$\sum_{i=1}^{N_{STAGE}} \Delta\Phi_{Li} = 0; \quad (2)$$

где $N_{STAGE} = 3$ – общее количество этапов преобразования.

Распишем формулу (2) с учетом (1), подставляя вместо V_{Li} входное V_{IN} и выходное V_{OUT} напряжения преобразователя (Рис. 2):

$$\frac{V_{IN}}{N_{L1}} T_{STAGE1} + \frac{V_{IN} - V_{OUT}}{N_{L2}} T_{STAGE2} + \frac{-V_{OUT}}{N_{L3}} T_{STAGE3} = 0; \quad (3)$$

Дроссель L1 имеет всего одну обмотку, поэтому количество активных витков на каждом этапе преобразования одинаково ($N_{L1} = N_{L2} = N_{L3}$). В этом случае формула, связывающая входное и выходное напряжения будет выглядеть следующим образом:

$$V_{OUT} = V_{IN} \frac{T_{STAGE1} + T_{STAGE2}}{T_{STAGE3} + T_{STAGE2}}. \quad (4)$$

Анализ формулы (4) показывает, что при равенстве длительностей первого и третьего интервалов ($T_{STAGE1} = T_{STAGE3}$) выходное напряжение будет равно входному и не будет зависеть от длительности промежуточного интервала T_{STAGE2} . Если $T_{STAGE1} \neq T_{STAGE3}$, выходное напряжение уже начнет зависеть и от длительности второго этапа T_{STAGE2} . При этом сам характер работы схемы (увеличение или уменьшение напряжения) не изменится, но абсолютный коэффициент передачи схемы по напряжению станет зависим от T_{STAGE2} . При малых значениях T_{STAGE2} коэффициент передачи схемы по напряжению будет определяться соотношением T_{STAGE1}/T_{STAGE3} . Но по мере увеличения T_{STAGE2} выходное напряжение все больше будет приближаться к входному. Таким образом, при работе схемы в этом режиме, появляется дополнительная возможность точной регулировки выходного напряжения: грубая установка может быть осуществлена путем установки соотношения T_{STAGE1}/T_{STAGE3} , так, чтобы выходное напряжение было несколько больше номинального значения, а более точная уже будет осуществляться путем регулирования длительности T_{STAGE2} .

Трехэтапный режим работы может использоваться, когда требуется обеспечить коэффициент передачи по напряжению близкий к единице, когда использование классических двухэтапных режимов работы или технически невозможно, из-за конечного времени переключения силовых ключей, или приводит к уменьшению удельной мощности преобразователя. В частности, подобный алгоритм реализован в микросхемах MAX20343/MAX20344, разработанных компанией Maxim Integrated [2], ключевой особенностью которых является именно высокая точность выходного напряжения при коэффициентах передачи напряжения близких к единице.

Список литературы

1. А. Русу В каких режимах могут работать понижающе-повышающие преобразователи с четырьмя силовыми ключами / Русу А. // Радиолоцман – 2021. – Сентябрь – Октябрь (№116). – С.10 – 29. Электронная версия: <https://www.rlocman.ru/review/article.html?di=645713>
2. MAX20343/MAX20344 Ultra-Low Quiescent Current, Low Noise 3.5W Buck-Boost Regulator (Datasheet, Rev. 9) // Maxim Integrated – 2021. – 43p.

ОСОБЛИВОСТІ ТА ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ТРАНЗИТНОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ ТА ФОРМУВАННЯ ЄДИНОГО ЕКОНОМІЧНОГО ПРОСТОРУ

Клименко Ірина Юріївна,

кандидат технічних наук,
доцент кафедри управління на транспорті
НТУ «Дніпровська політехніка, Україна

Транспорт є найважливішим елементом сучасної державної інфраструктури, що визначає рівень розвитку країни, її місце у світовій економіці, стан національної безпеки. В умовах економічного зростання він розглядається не лише як галузь, що покликана перевозити вантажі та людей, а насамперед, як міжгалузева система, яка перетворює умови життєдіяльності та господарювання. За визначенням В.І. Якуніна, «транспорт – це не тільки комплекс інженерно-технічних споруд та засобів, що служать для переміщення вантажів та пасажирів у просторі. Транспорт – це, перш за все, мережеві структури, які, подібно до нервової системи, пронизують і пов'язують міста і регіони, країни і континенти» [1].

У сучасній світовій економіці частка транспорту становить середньому 6% від валового внутрішнього продукту (ВВП). Для країн ЄС цей показник у середньому становить 5%. У деяких країнах ЄС він значно більший. Так, для Литви він досягає 15%, для Латвії – 12%, для Естонії – 10% [2]. На транспорті зайнято 3-9% світової робочої сили. У розвинених країнах на одного жителя в середньому перевозиться 22-25 тонн продукції, у країнах, що розвиваються, – вдвічі менше. Кожна тонна суспільної продукції потребує 860-900 тонно-кілометрів роботи транспорту.

Глобалізаційні процеси дедалі активніше пристосовують транспортну галузь до розширення міжнародних економічних відносин, робить транспортну галузь важливим складником економіки [3]. Торгівля транспортними послугами характерна практично для всіх країн і є одним із основних факторів, що сприяють прискоренню та поглибленню глобалізації. Згідно з прогнозом, наданим Світовим банком на найближчі 10 років, ринок транспортних послуг зросте приблизно до 15-20 млрд. дол. США, а в перспективі – до 40-50 млрд. дол. [4].

На думку [5], одним із чотирьох основних факторів, що характеризують останнє десятиліття процес глобалізації, поряд з розвитком телекомунікації, лібералізацією торгівлі та міжнародною стандартизацією, є розвиток транспорту. Стійке функціонування транспорту як усередині країни, так і в міжнародному сполученні є необхідною умовою єдності економічного простору, вільного переміщення людей, товарів та послуг, розвитку конкуренції та свободи підприємництва, покращення умов та рівня життя населення, інтеграції країни у

світовий економічний простір. Тому в умовах розвитку світової економіки основу управління складає інтеграція виробництва, транспорту та споживання.

Аналіз діяльності національних транспортних систем показує, що процеси глобалізації та створення єдиної світової транспортної системи мають спиратися на такі складові, як розробка та впровадження єдиної законодавчо-нормативної бази транспортних перевезень; забезпечення загального транспортного простору; стандартизація всіх транспортних операцій з вантажних та пасажирських перевезень; розвиток національних мультимодальних систем та входження їх у світову систему комбінованих перевезень; розвиток міжнародних транспортних коридорів та доведення показників інфраструктури до єдиних нормативів.

Слід зазначити невисоку конкурентоспроможність українського транспорту на світовому ринку. Тому є кілька причин. Низькі обсяги інвестицій в автотранспортний комплекс, повільне оновлення його матеріально-технічної бази ведуть до занепаду основних фондів, знижують їхню надійність, не дозволяють відповідати вимогам екологічних нормативів, що пред'являються до транспортних засобів та моторних палив. Усе це призводить до зростання витрат у секторі транспортних послуг.

Водночас слід визнати, що Україна має сприятливі умови для організації як регіональних, так і міжнародних та трансконтинентальних перевезень, що дозволяє отримати значний економічний ефект. Для цього потрібне облаштування транспортної інфраструктури, оновлення основних фондів, вдосконалення законодавчої бази надання транспортних послуг, адаптація українського законодавства до європейського.

Можна стверджувати, що активізація транспортного комплексу України сприятливо позначиться на показниках зовнішньоекономічної діяльності країни. Для української транспортної системи глобалізація ринку транспортних послуг дозволить:

- провести лібералізацію всіх сфер транспортної діяльності;
- підвищити конкурентоспроможність українських транспортних компаній;
- підвищити рівень інформаційної відкритості ринку, зокрема. ринку транспортних послуг;
- знизити транспортні витрати у ціні товарів світової торгівлі;
- зменшити обмеження на розвиток економічних зв'язків за рахунок зменшення транспортних витрат;
- уніфікувати вимоги до транспортних засобів, палива, що призведе до адаптації технічних та екологічних умов функціонування національного транспортного комплексу із загальносвітовими.

Тому підвищення рівня реалізації національного транзитного потенціалу та його інтеграція у міжнародну транспортно-логістичну систему потребує виконання певних положень, до яких слід віднести, насамперед такі [6]:

- адаптацію української нормативно-технічної бази за нормами, які діють на міжнародних ринках транспортних послуг;
- гармонізацію законодавчої та нормативно-правової бази в галузі транспорту нормам Світової організації торгівлі;

TRENDS AND PROSPECTS DEVELOPMENT OF SCIENCE AND PRACTICE IN MODERN ENVIRONMENT

- формування та розвиток загального транспортного простору з країнами ЄС, створення додаткових міжнародних транспортних коридорів;
- розвиток науково-технічного співробітництва з країнами ЄС з метою розробки логістичних систем, удосконалення екологічних нормативів, утримання та переходу автомобільного транспорту на альтернативні джерела енергії, удосконалення інформаційних систем;
- розвиток транспортної інфраструктури, що сприяє забезпеченню гарантій своєчасної доставки та збереження вантажів, підвищенню якості сервісу;
- створення спільних (міжнародних) транспортних підприємств;
- розвиток взаємодії в рамках регіональної та міжрегіональної співпраці з метою реалізації транзитного потенціалу України, участь у міжнародних транспортних проєктах та програмах, що відповідають національним інтересам України;
- формування вигідних для України міжнародних об'єднань, що працюють у транспортній сфері;
- стимулювання створення українських мультимодальних транзитних операторів.

Підвищення ефективності використання транзитного потенціалу України дозволить не лише отримати певні дивіденди, підвищити дохідну частину бюджету країни, покращити інвестиційний клімат, а й значно зміцнити імідж держави на міжнародній арені, створити позитивні зовнішньоекономічні умови для соціального розвитку.

Географічне положення України є досить вигідним для активної участі країни у світовій системі економічних відносин та надає унікальну можливість для організації конкурентоспроможних транзитних маршрутів. Країна розташована в безпосередній близькості до технологічно розвинених країн Східної Європи, Росії та Білорусі, має морські виходи до країн Середземномор'я та проходить до країн басейну Індійського океану. Через Україну проходять транзитні залізничні та автомобільні дороги, нафто- та газопроводи. Вивчення потенційних можливостей та ступеня реалізації транзитного потенціалу України є актуальним завданням, оскільки інтенсивний розвиток зовнішньоекономічних зв'язків визначає особливу роль транспорту, який має забезпечувати ритмічність, безперебійність, надійність, високу швидкість та гарантії доставки у певні строки. Виконання цих вимог можливе при впровадженні нових умов роботи транспорту та розвитку щільної, розвиненої транспортної мережі. Дослідники [7] вважають, що одним із найбільш важливих та актуальних завдань транспортної галузі на сьогодні є розвиток тісної координації та взаємодії всіх видів наземного, водного та повітряного транспорту на основі широкого впровадження логістичних підходів, автоматизованих систем управління перевізним процесом, розвиток нових технологій. Саме удосконалення цих складових дасть змогу повністю реалізувати транзитні можливості країни.

Україна має вигідне географічне розташування для нарощування свого транзитного потенціалу. Країна пов'язує між собою Європу та Азію, Північ та Південь, має спільні кордони із шістьма країнами Європи (Білоруссю, Молдовою, Польщею, Румунією, Словаччиною та Угорщиною) та Російською

Федерацією. 19 адміністративно-територіальних одиниць країни мають вихід на державні кордони, загальна довжина яких становить майже 7000 км. Тобто Україна є транстериторіальною країною та характеризується високим коефіцієнтом транзитності. За даними англійського інституту «Рендел», за коефіцієнтом транзитності, що характеризує розвиненість усіх видів транспортних зв'язків та відповідну їм інфраструктуру, Україна посідає перше місце в Європі: (коефіцієнт транзитності України становить 3,75, Польщі – 2,92) [8].

Міжнародні транспортні коридори (МТК) мають важливе значення кожної країни. Це оцінюється не лише з точки зору економічної вигоди, яку можна отримати за рахунок підвищення надійності та ефективності національних зовнішньоторговельних перевезень, активного розвитку зв'язків промислових підприємств, зростання обсягів транзитних вантажопотоків, залучення вітчизняних та іноземних інвестицій у розвиток транспортної інфраструктури. Важливість та основні завдання розвитку МТК пропонується оцінювати і з ширших позицій національної безпеки, таких її складових, як військова, економічна, промислова, технологічна, продовольча, демографічна тощо [9].

Сьогодні Україна може забезпечити світовій спільноті реалізацію транзитних транспортних послуг на взаємовигідних умовах спільно із закордонними партнерами. Це принесе вигоди країні насамперед за рахунок прямих грошових надходжень у вигляді оплати транспортних та супутніх послуг. Крім того, транзитні країни можуть отримувати інвестиції на розвиток транспортної інфраструктури, впровадження сучасної транспортної техніки та технологій, оскільки всі користувачі транспортних коридорів зацікавлені у їхній стійкій роботі та зниженні логістичних витрат. Все це, у свою чергу, створює умови для розвитку національної зовнішньої торгівлі та внутрішніх перевезень, а також сприяє розвитку тих регіонів, якими проходять транзитні коридори. Тому, на думку авторів [10], транзит є надійним засобом посилення впливу країни на міжнародній арені.

Таким чином, враховуючи європейську орієнтацію зовнішньої політики України, постає питання більш повного входження держави у мережі Міжнародних транспортних коридорів, насамперед розвитку її транзитно-транспортної інфраструктури, і насамперед - залізничних та автомагістралей та митних переходів. Це завдання стало пріоритетним загальнодержавним напрямом розвитку дорожньо-транспортного комплексу України. У зв'язку з цим у країні було прийнято низку постанов, спрямованих на розвиток транзитного потенціалу країни. Ці документи наголошують, що створення транспортних коридорів та входження їх до міжнародної транспортної системи є пріоритетним загальнодержавним напрямом розвитку транспортно-дорожнього комплексу.

Відповідно до географічного положення України, у державі створюються транспортні коридори, які намічені Європейським Співтовариством та за рішенням другої Пан'європейської конференції міністрів транспорту європейських країн (1994 р., о. Крит) включені як складові до мережі МТК:

1. Транспортний коридор Гданськ (Польща) – Одеса (Україна): протяжність коридору – 1816 км, у тому числі по Україні залізнична колія становить 918 км.,

автодороги – 1208 км (з них відгалуження – 247,1 км). Скорочення відстані перевезень проти морським маршрутом навколо європейського континенту становить від 2000 до 3500 км;

2. Пан'європейський транспортний коридор № 9: Гельсінкі (Фінляндія) – Санкт-Петербург (РФ) – Вітебськ (Білорусь) – Київ (Україна) – Одеса (Україна) – Кишинів (Молдова) – Пловдив (Болгарія) – Бухарест (Румунія) – Александруполіс (Греція). Протяжність – 3400 км, у тому числі по Україні: залізнична колія – 1496 км, автодороги – 996 км (з них відгалуження – 152 км та 242 км);

3. Пан'європейський транспортний коридор №5 Трієст (Італія) – Любляна (Словенія) – Будапешт (Угорщина) – Братислава (Словаччина) – Чоп (Україна) – Ужгород (Україна) – Львів (Україна). Протяжність – 1595 км, у тому числі по Україні: залізнична колія – 266 км, автодороги – 338 км (відгалуження – 47 км). Інфраструктура цього МТК повністю електрифікована, двоколійна та обладнана пристроями автоблокування, за більшістю показників відповідає європейським вимогам, за винятком тунелю Бескид - Скотовада;

4. Пан'європейський транспортний коридор №3 Берлін (Дрезден, Німеччина) – Вроцлав (Польща) – Львів (Україна) – Київ (Україна). Протяжність – 1640 км, у тому числі по Україні: залізнична колія (повністю електрифікована, двоколійна та обладнана пристроями автоблокування) – 694 км, автодороги – 611 км;

5. Транспортний коридор Європа – Азія: Краковець – Львів – Рівне – Житомир – Київ – Полтава – Харків – Дебальцеве – Ізварине;

6. Євразійський транспортний коридор Одеса – Миколаїв – Херсон – Джанкой – Керч (Україна);

7. Транспортний коридор Чорноморське Економічне Співробітництво (далі – ЧЕС): Рені – Ізмаїл – Одеса – Миколаїв – Херсон – Мелітополь – Бердянськ – Новоазовськ;

8. Коридор № 7 – Дунайський (водний): Австрія – Угорщина – Сербія – Болгарія – Румунія – Молдова – Україна (протяжність 2,3 тис. км);

Загальна довжина транспортних коридорів становить 5,3 тис. км.

Сьогодні на території ЄС формується нова система Транс'європейської транспортної мережі. Єврокомісією визначено та затверджено 5 пріоритетних напрямків європейських транспортних осей: північна, центральна, південно-східна, південно-західна та водні магістралі між європейськими портами.

МТК зазвичай стають національними коридорами, на основі яких формується опорна транспортна мережа. Так, аналіз показав, що деякі національні автомагістралі частково збігаються із напрямками основних Європейських транспортних коридорів та європейських маршрутів автомобільних доріг в Україні. Для забезпечення поетапної інтеграції України до європейської та світової транспортних систем передбачається [12]:

- розширити та зміцнити співпрацю в рамках міжнародних транспортних організацій та у реалізації міжнародних угод у транспортній сфері;

- коригувати стратегію розвитку міжнародних транспортних комунікацій в Україні відповідно до змін міжнародної транспортно-економічної кон'юнктури;

- гармонізувати національну нормативно-правову базу у сфері транспорту із відповідними міжнародно-правовими нормами;
- розробити та здійснити заходи щодо забезпечення техніко-технологічного зближення рухомого складу та транспортної мережі України з європейською транспортною системою;
- наблизити технічні, технологічні та екологічні нормативи та вимоги у сфері транспорту до європейських та поступово їх вводити на вітчизняному ринку.

Безумовно, розвиток МТК є дуже важливим для країни, оскільки за рахунок зростання обсягів зовнішньоторговельних перевезень забезпечує залучення транзитних вантажів третіх країн, а також підвищує можливість перевезення пасажирів як у самій країні, так і транзитних їх перевезень.

У роботі [13] характеризує потенціал транспортної системи України наступними конкурентними перевагами:

- особливе географічне розташування. Територія України є своєрідним сухопутним мостом для вантажних потоків між основними макроекономічними полюсами – країнами ЄС, Азіатсько-Тихоокеанського регіону та Євразії;
- скорочення часу доставки транзитних вантажів. Наразі 98% товарного потоку перевозиться іноземним морським флотом через закордонні порти, минаючи територію України. Водночас, транзитний шлях із Азіатсько-Тихоокеанського регіону до Північної Європи через Україну коротший на кілька тисяч кілометрів;
- досить розвинена інфраструктура – морські порти в Азово-Чорноморському басейні, розвинена мережа залізничних, автомобільних та внутрішніх водних шляхів;
- можливість реалізації міжнаціональних транспортних проектів завдяки технічним та технологічним умовам та ін.

Проведений аналіз показав, що транзитне становище України – одна з багатьох рис привабливості національного ринку України для іноземних інвесторів та виробників. Останнім часом Україна провадить роботу, спрямовану на посилення транзитного потенціалу. Однак, цих дій недостатньо для повного використання. Причинами низького транзитного потенціалу України є: недосконалість технологій перевезень пасажирів та вантажів; недостатній розвиток транспортної інфраструктури та техніки; низька кваліфікація кадрів транспортної галузі; недосконалість нормативно-законодавчої бази у сфері транспорту. Ці фактори стримують реалізацію та не дають можливості отримувати всі переваги від використання транзитного потенціалу країни.

Список літератури

1. Якунин В.И. Политология транспорта. Политическое измерение транспортного развития / В.И. Якунин. – М.: Экономика, 2006. – 432 с.
2. Кузьмин, Д.В. Организация региональной сети контейнерных терминалов: дис. ... канд. техн. наук / Д.В. Кузьмин. – М., 2015. – 166 с.

3. Копитко В.І. Напрями розвитку транспортної інфраструктури України / В.І. Копитко [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://stp.diit.edu.ua/article/download/9164/7951>
4. Альошинский Є.С. Концепція диверсифікації діяльності залізничного транспорту України на основі створення регіональних транспортно-логістичних кластерів / Є.С. Альошинський, Є.І. Балака, Ю.В. Шульдінер // Залізничний транспорт України. – Київ, 2013.–№ 6 (97). – С. 24-28.
5. Румянцева Е.Е. Новая экономическая энциклопедия / Е.Е. Румянцева. - М. Инфра-М, 2005. - 724 с.
6. Найдюнова М.В. Роль Украины на мировом рынке транспортных услуг / М.В. Найдюнова / [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://ekuzt2009.detut.edu.ua/mezhdunarodnye-transportnye-koridory/html>
7. Троицкая Н.А. Мультимодальные системы транспортировки и интермодальные технологии : учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / Н.А.Троицкая, А.Б.Чубуков, М.В.Шилимов. – М. : Академия, 2009. - 336 с.
8. Хахлюк А. Україна – транзитна держава / А. Хахлюк [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eu2001.narod.ru/1/5.htm>
9. Огонь Ц.Г. Транзитний потенціал та доходи бюджету України / Ц.Г. Огонь // Вісник Української академії банківської справи. – 2011. – № 2. – С. 32 – 38.
10. Гудков В.А. Основы логистики / В.А. Гудков. – М.: Горячая линия – Телеком, 2004.- 351 с.
11. Мережа міжнародних транспортних коридорів на території України // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mtu.gov.ua/uk/show/transport.html>
12. Правове регулювання транспортних коридорів в Європейському Союзі та в Україні (порівняльно-правове дослідження / за ред. В.Г. Дідика. –К., 2007. – 224 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minjust.gov.ua/file/23494.pdf>
13. Сенько Е.В. Украина на рынке экспорта транспортных услуг / Е.В. Сенько [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.nbu.gov.ua/PORTAL/2009_15/files/1507e.pdf, с. 113 – 114.

ИССЛЕДОВАНИЕ ИЗМЕНЕНИЯ ПРОЧНОСТИ АДСОРБЦИОННОЙ ПЛЕНКИ ПОВЕРХНО- АКТИВНЫХ ВЕЩЕСТВ РАБОЧЕЙ ЖИДКОСТИ ГИДРОПРИВОДА ЭКСКАВАТОРА В УСЛОВИЯХ ЭКСПЛУАТАЦИИ

Косолапов Виктор Борисович

кандидат технических наук, доцент,
доцент кафедры строительных и дорожных машин
Харьковский национальный автомобильно-дорожный университет, Украина

Трибосопряжения в гидроагрегатах строительных и дорожных машин (СДМ) периодически работают в условиях неустановившихся режимов нагружения, что приводит к их повышенному износу и, как следствие, снижение срока службы гидроагрегатов и в целом надежности машин.

Наиболее интенсивно процесс износа трибосопряжений развивается в граничном режиме смазки. Поэтому применяемая РЖ должна быть способна образовывать на поверхностях трения прочный смазочный слой. Способность рабочих жидкостей (РЖ) гидроприводов СДМ образовывать на поверхностях трения защитные адсорбционные слои во многом определяется как свойствами поверхностно-активных веществ (ПАВ), входящих в состав РЖ, так и свойствами поверхностей трибосопряжения.

Разрушение граничного смазочного слоя имеет большое значение для практики, так как может привести к катастрофическим последствиям при работе узлов трения в результате непосредственного контакта поверхностей, ведущего к схватыванию и заеданию сопряженных деталей.

Способность адсорбционных слоев разделять поверхности трения определяется прочностью структурированного слоя ПАВ, адсорбированного на поверхности, т.е. способностью такого слоя выдерживать без разрушения внешние нагрузки.

В процессе эксплуатации происходит срабатывание присадок, удаление их с продуктами износа, что приводит к снижению концентрации ПАВ в объеме РЖ и, соответственно, уменьшению толщины адсорбционной пленки, предотвращающей непосредственный контакт поверхностей. Результатом чего является повышенный износ пар трения.

Целью настоящей работы является определение влияния наработку РЖ на стойкость адсорбционной пленки ПАВ к внешней нагрузке в режиме граничного трения.

При проведении исследований использовались: измеритель RLC E7-22; центрифуга ОПн-8УХЛ4.2; рН метр рН-380.

Определение несущей способности смазочной пленки производилось на устройстве, схема которого показана на рис. 1.

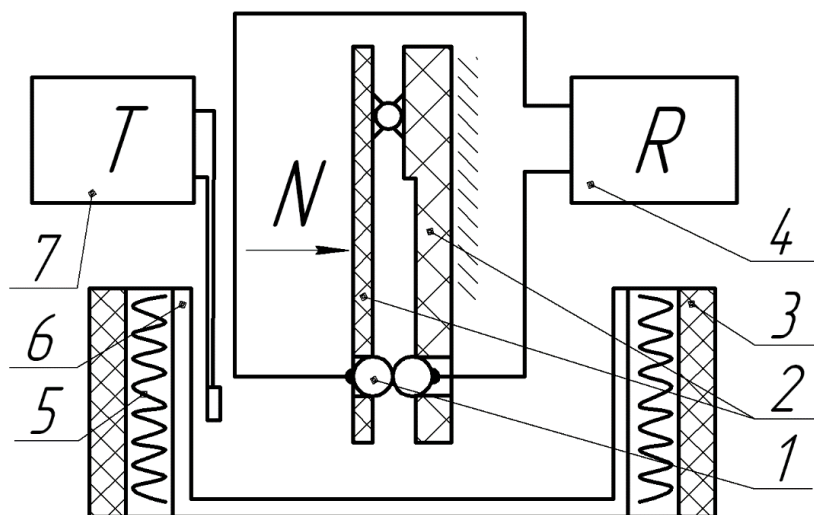

Рисунок 1 Схема устройства контроля несущей способности масла:
1 – шарик; 2 – механизм нагружения; 3 – корпус; 4 – омметр;
5 – нагревательный элемент; 6 – стакан; 7 – терморегулятор

В качестве сопряженных элементов устройства использовались шарики 8 G 20 ISO 3290-1:2008, один из которых закреплен неподвижно, а к другому, закрепленному шарнирно, прикладывается нагрузка. В месте взаимодействия шариков осуществляется точечное контактирование. Данное устройство позволяет определять нагрузки, $R_{кр}$, при которых наблюдается выдавливание масляной пленки из области контакта.

Из анализа существующих методов и подходов к оцениванию трибологических свойств тонких граничных смазочных слоев известно [1], что для оценки толщины смазочной пленки наиболее пригодными являются способы ее определения по величине электрического сопротивления в контактной группе.

В качестве исследуемой смазывающей жидкости применялось гидравлическое масло Akcela Nexplore с различной наработкой. Отбор проб производился из гидросистемы экскаватора CASE 580 SR. Свойства РЖ соответствуют стандарту ISO VG 46, DIN 51524.

Загрязнённость РЖ должна быть не хуже десятого класса чистоты по ГОСТ 17216-2001. Очистку производили путем центрифугирования при частоте вращения 133 с^{-1} в течении 3600 с. Замер кислотного числа проб РЖ рН метром показал значение 0,01 мг КОН/г масла (при предельном значении 0,05 мг КОН/г масла в условиях хранения). Вязкость масла не влияет на процессы граничного трения [2, 3], поэтому в данном исследовании этот параметр на учитывался.

В исследуемой паре «шарик–шарик», нагружение зоны контакта производилось пошагово до разрушения адсорбционного слоя молекул ПАВ. Разрушение адсорбционного слоя соответствует моменту возникновения металлического контакта поверхностей трибосопряжения. Появление металлического контакта сопровождается резким уменьшением электрического сопротивления в сопряжении. Величина электрического сопротивления достигает минимального значения и остается постоянной при последующем нагружении.

Электрическое сопротивление в контакте R_k , в общем случае, определяется суммой сопротивлений:

$$R_k = R_{\text{диэл}} + R_p, \quad (1)$$

где $R_{\text{диэл}}$ – электрическое сопротивление в диэлектрической пленке адсорбированных слоев ПАВ, Ом; R_p – реактивное сопротивление пары «шарик–шарик» (без слоя диэлектрика), Ом.

Адсорбированный слой считался разрушенным при условии $R_{\text{диэл}} = 0$, или

$$R_k = R_p. \quad (2)$$

Для определения величины R_p место контакта предварительно промывалось бензином-растворителем марки Б–70, сушилось, а затем производился замер сопротивления в сухом контакте.

В контакте с воздушной средой на металлической поверхности образуется окисный слой, который в значительной мере ослабляет ее силовое поле. Поэтому, для наблюдения развития процесса адсорбции и измерения параметров адсорбционного слоя необходимо удалить окисный слой. Для этого пару «шарик–шарик» помещали в среду РЖ и нагружали до момента раздавливания окисного слоя. Снятие окисного слоя определялось по достижению минимальной стабильной величины электропроводности в контакте.

Методика проведения эксперимента заключается в следующем:

- тщательно промывается, обезжиривается и сушится стакан 6, рис. 1;
- обезжиренные и высушенные шарики 1 закрепляются в механизме нагружения 2;
- в стакан 6 подаётся испытуемая РЖ;
- обезжиренные, высушенные шарики погружаются в стакан 6 с испытуемой РЖ и нагружаются до момента достижения минимального стабильного сопротивления в паре «шарик–шарик»;
- разгрузка сопряжения с целью образования на поверхности шариков пленки ПАВ;
- температура РЖ поддерживается нагревательным элементом 5 и контролируется терморегулятором 7;
- проводится пошаговое нагружение исследуемого сопряжения до момента, когда электрическое сопротивление в контакте не достигает своего минимального значения R_p , определенного ранее.

Для определения минимально необходимой повторности опытов были проведены предварительные исследования по результатам которых принята трехкратная повторность опытов.

Экспериментальные исследования по установлению функциональной связи между наработкой и несущей способностью адсорбционного слоя ПАВ проводились при следующих условиях:

- нагружение контакта «шарик–шарик» - пошаговое, грузами массой 0,020 кг.;
- температура РЖ варьировалась в диапазоне 293...353°К, шаг 30°К;

– время выдержки пары в среде РЖ без нагрузки после снятия окисного слоя 600 с.

Результаты проведенных лабораторных исследований приведены на графиках рис. 2, 3.

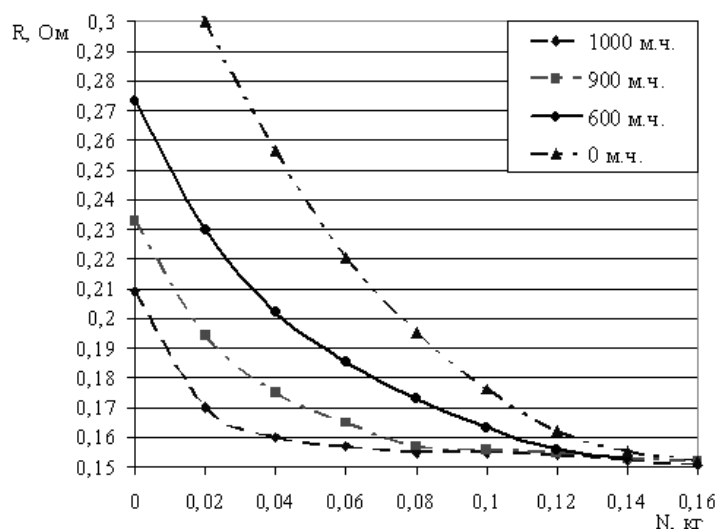

Рисунок 2. График функции электрического сопротивления от величины нагрузки для РЖ с различной наработкой (температура 293°K)

Из графика, представленного на рисунке 2 видно, что функция изменения параметров граничной пленки носит монотонно убывающий характер. При увеличении наработки РЖ несущая способность адсорбционной пленки ПАВ уменьшается и ее изменение происходит более интенсивно. Изменение параметров граничной пленки может являться следствием уменьшения концентрации ПАВ в объеме РЖ по мере наработки.

При наработке 1000 мото-ч. адсорбционная пленка ПАВ РЖ выдавливается из контакта при нагрузке 0,06 кг (сопротивление достигает минимума), поэтому принимаем данное значение нагрузки в качестве предельного при определении характера изменения параметров адсорбционной пленки ПАВ в зависимости от температуры РЖ.

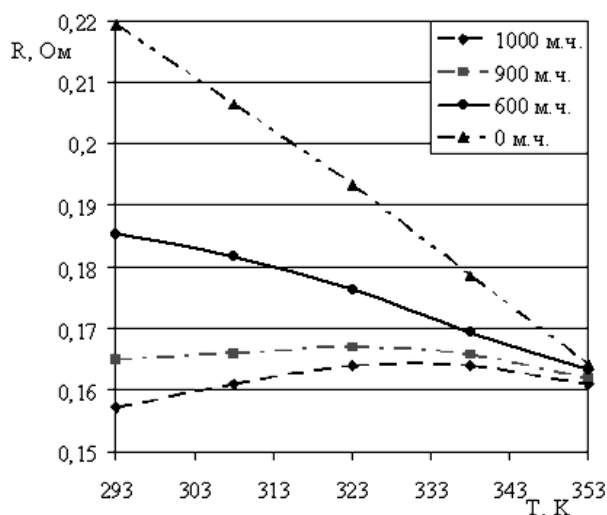

Рисунок 3. График функции электрического сопротивления от температуры РЖ при ее различной наработке (нагрузка в контакте 0,06 кг)

Как видно из графика, представленного на рисунке 3, наблюдается изменение характера функции параметров граничной пленки от монотонно убывающей к функции, имеющей максимум.

При наработке РЖ 0-600 мото-ч. функция носит монотонно убывающий характер вследствие изменения адсорбционно-десорбционного равновесия в сторону преобладания процессов десорбции на фоне общей насыщенности адсорбционного слоя молекулами ПАВ. При наработке 900-1000 мото-ч. по мере увеличения температуры до 328°К происходит увеличение толщины пленки ПАВ вследствие увеличения подвижности мономеров ПАВ в объеме РЖ, при ненасыщенности адсорбционного слоя на поверхности. При увеличении температуры более 328°К наблюдается уменьшение адсорбционного слоя ПАВ вследствие преобладания десорбционных процессов.

Список литературы

1. Кузьменко А.Г., Дыха А.В. Контакт, трение и износ смазанных поверхностей. – Хмельницкий: ХНУ, 2007. – 344 с.
2. Чичинадзе А.В., Берлинер Э.М., Браун Э.Д. Трение, износ и смазка (трибология и триботехника). – М.: Машиностроение, 2003. – 576 с.
3. Повышение ресурса технических систем путём использования электрических и магнитных полей / Александров Е.Е., Кравец И.А., Лысиков Е.Н., Масюткин Е.П., Просвирин В.И., Соловьёв О.В, Тропина А.А. – Харьков: НТУ «ХПИ», 2006. – 544с.

ДОСЛІДЖЕННЯ ФОРМУВАННЯ РЕГЛАМЕНТОВАНИХ ПАРАМЕТРІВ ЯКОСТІ ЗАГОТОВОК ДЕТАЛЕЙ МАШИН В ПРОЦЕСІ ЇХНЬОГО ВИГОТОВЛЕННЯ

Кусий Ярослав Маркіянович,

кандидат технічних наук, доцент,
доцент кафедри робототехніки та інтегрованих технологій машинобудування
Національний університет «Львівська політехніка», Україна

Зінько Андрій Володимирович

Студент I курсу
Національний університет «Львівська політехніка», Україна

Розроблення матеріалозбережливих технологій на сучасному етапі розвитку технології машинобудування є пріоритетним напрямком оптимізації витрат за суттєвого зростання цін на енергоносії. Раціональний вибір способу отримання заготовок визначає загальну працездатність і собівартість виготовлення деталей машин. Проектування та виготовлення точних і комбінованих заготовок підвищує їхню вартість, однак зменшує загальну частку подальшого механічного оброблення [1].

На підставі синергетичного підходу за рахунок самоорганізації технологічних систем в процесі виготовленні деталей і складанні машин відбувається диференціація корисних (позитивних) і шкідливих (негативних) властивостей виробів згідно їхнього службового призначення, формуються технологічні бар'єри у технологічному ланцюгу вхідна заготовка – готова деталь для запобігання розвитку негативних властивостей матеріалу і за допомогою сформованих бар'єрів – забезпечується технологічне успадкування нових корисних властивостей [2].

Дослідженню явищ технологічного успадкування в машинобудуванні та механічному обробленні присвячені роботи А. М. Дальського [1, 3], П. І. Ящериціна [4, 5], Е. В. Рижова [4, 6-8], їхніх учнів і послідовників.

Технологічне успадкування слугує узагальненим показником для визначення технологічного успадкування (процесу) та технологічної спадковості (характеристики) машинобудівного виробу. Під технологічним успадкуванням у технології машинобудування розуміють явище перенесення властивостей заготовок деталей від попередніх технологічних операцій (в рамках технологічного процесу) і технологічних переходів (у рамках технологічних операцій) до наступних під час їхнього виготовлення методами лезової, абразивної обробок, термооброблення, оброблення тиском тощо, що визначає умови формування експлуатаційних властивостей та показників надійності об'єктів машинобудівного виробництва. Збереження цих властивостей у деталях машин називають технологічною спадковістю [9].

На сучасному етапі розвитку технології машинобудування більшість досліджень стосується технологічного успадковування під час механічного оброблення та складання виробів [1, 9].

Для принципу об'єктно-орієнтованого проектування технологічних процесів на вибір виду заготовки й методу її отримання впливають оброблюваний матеріал деталі, її розміри і конструктивні особливості форми, забезпечувана точність і якість поверхневого шару деталей, технологічні властивості матеріалу заготовки, річна програма випуску, виробничі потужності підприємства та інші фактори [9, 10].

На відміну від об'єктно-орієнтованого проектування для принципу функціонально-орієнтованого проектування технологічних процесів основними критеріями вибору методу отримання заготовки служать її основні вхідні дані: характеристики матеріалу, геометрична форма та фізико-механічні параметри якості визначеної функціональної поверхні, мікротопологія поверхневого шару визначеної функціональної поверхні [9, 10].

Інформаційне забезпечення матеріалу деталі включає кодування найважливіших відправних параметрів і характеристик для аналізу технологічного успадковування властивостей протягом етапів і стадій життєвого циклу [9].

Сучасне металургійне виробництво представляє собою замкнутий цикл таких стадій технологічного процесу, як виплавка чавуну з руди, переплавка чавуна на сталь, переробка сталевих виливків на прокатну продукцію. Значна частина металургійної продукції служить для виготовлення виробів і конструкцій відповідального призначення, і тому головне завдання металургів полягає в забезпеченні високої якості металу [1].

Проблема керування якістю машинобудівної продукції включає в себе вирішення складних технологічних задач на всіх етапах і стадіях життєвого циклу – від металургійного процесу отримання металу, включаючи переробку металу в ливарних, ковальських механічних цехах в деталі до складання із деталей машин. Серед наукових напрямків, пов'язаних із забезпеченням заданої якості продукції виробів машинобудування, чільне місце займає дослідження закономірностей успадковування властивостей виробу в процесі його виготовлення. Аналізуючи процес виготовлення машини як сукупність різних технологічних впливів над відправною сировиною, неважко зауважити, що призначення конкретних режимів оброблення на кожному новому етапі залежить від властивостей заготовки [1, 2, 9].

Формоутворення вхідних виливків на металургійному підприємстві є початковим етапом виготовлення частини заготовок деталей машин. Встановлено [2], що 3/4 загальних властивостей виробу формується на етапі заливки та кристалізації виливка при охолодженні.

Першим етапом виготовлення заготовок є отримання масивних виливків (блюнів) на металургійному підприємстві, зокрема на машинах безперервної розливки металу [11, 12].

Незважаючи на переваги формоутворення початкових заготовок в машинах безперервного литва заготовок, можливий брак при їхньому виробництві.

З огляду на складності вирішення цієї проблеми теоретичними дослідженнями потрібно розвивати експериментальні дослідження із статистичним опрацюванням результатів методами комп'ютерного моделювання.

При цьому основним завданням є прогнозування ймовірності браку на заготівельному етапі виготовлення деталі.

Під час експериментальних досліджень отримано укрупнені результати литва за чотири місяці часу із деталізацією браку лише за перший місяць на одному з українських металургійних підприємств. Сталеві бляхи відливали на машинах безперервного лиття сталі (рис. 1) [12], після чого їх відправляли у кузню для отримання поковок. У кузні заготовки, після їхнього виготовлення, піддавали ультразвуковому контролю.

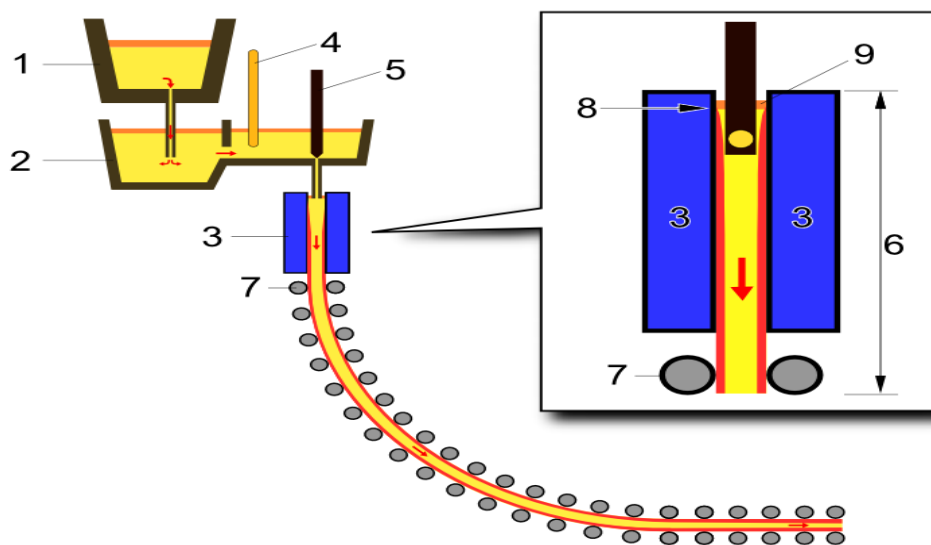

Рис. 1. Схема установки безперервного лиття: 1 – ківш подачі рідкого металу; 2 – проміжний ківш; 3 – кристалізатор; 4 – заслонка; 5 – стопор; 6 – зона кристалізації; 7 – ролики; 8 – зона початку кристалізації; 9 – подача води для охолодження [12]

Протягом календарного місяці могли як проводитися плавки, так і мав місце період без плавок. В день здійснювалося від 1 до 3-4 плавок.

Технологічна дисципліна на підприємстві висока, вплив людського фактору на випуск бракованої продукції зведений практично до нуля.

Технологічний процес отримання бляхів на машинах безперервного лиття заготовок складався із чотирьох етапів: виплавка розплаву у печі ≈ 2 години; позапічна обробка (контроль хімічного складу, домішок тощо) ≈ 2 години; розлив сплаву в форму $\approx 1,75$ години; кристалізація розплаву у формі $\approx 0,5$ години.

Хімічний склад виплавленого матеріалу приведено у табл. 1.

Таблиця 1

Хімічний склад сталі 45ХГМА, %

Cr	Mn	C	Cu	Ni	Mo	Si	S	P	Fe
0,75- 1,2	0,65- 1,1	0,42- 0,49	0,35	0,25	0,15- 0,25	0,15- 0,35	0,04	0,03	решта

Вхідну інформацію формували для днів без браку, днів із браком і днів, в які не проводилися плавки.

Результати отримання браку при плавці сталевих блюмів приведено у табл. 2.

Для моделювання процесу отримання браку під час отримання сталевих блюмів використано математичний апарат ланцюгів Маркова [9, 13, 14].

Блок-схему надійності для етапу заготівельного виробництва та його технологічний граф надійності, що описується ланцюгами Маркова, приведено на рис. 2, *a* і 2, *б* відповідно [9].

Вершини технологічного графа надійності для етапу заготівельного виробництва (рис. 2, *б*) описують можливість перебування технічної системи у двох можливих станах: 1 – під час плавки сталевих заготовок на етапі заготівельного виробництва брак відсутній; 2 – в процесі плавки сталевих заготовок на етапі заготівельного виробництва брак наявний [9, 13].

Таблиця 2

Статистика браку сталевих блюмів на етапі заготівельного виробництва у 2020 р.

	Загальна к-сть плавок $N_{пл.}$	Загальна к-сть блюмів $N_{бл.}$	Кількість бракованих блюмів $m_{бл.}$	Кількість блюмів в одній плавці $N_{бл.пл.}$
червень	50	286	11	6
липень	63	394	41	8
серпень	55	448	12	9
вересень	39	216	12	9
Разом:	207	1344	76	32

На рис. 2, *a*, *б* позначено ТСЗВ – технологічне середовище заготівельного виробництва, що містить обладнання та оснащення, необхідне для виплавки вихідних заготовок на даному етапі виробничого процесу; 3 – вихідна заготовка для даного етапу виробничого процесу, $\lambda_{зв.}$ – інтенсивність відмов на етапі заготівельного виробництва сталевих виливок.

Відповідно до рис. 2 введено позначення ймовірностей здійснення сумісних подій $P_1(t)$ – ймовірність перебування технічної системи у стані 1, що характеризує забезпечення відсутності браку на етапі заготівельного виробництва; $P_2(t)$ – ймовірність перебування технічної системи у стані 2, що характеризує забезпечення відсутності браку на етапі заготівельного виробництва.

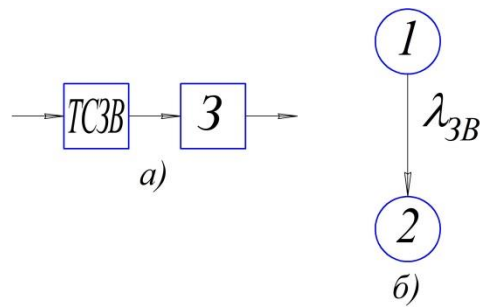

Рис. 2. Блок-схема надійності для етапу заготівельного виробництва та його технологічний граф надійності, що описується ланцюгами Маркова

Система диференціальних рівнянь Колмогорова-Чепмена для технологічного графа надійності (рис. 2, б) із врахуванням впливу елементів технологічної системи ВПД(3) на забезпечення регламентованих параметрів якості машинобудівного виробу для i -тої технологічної операції має вигляд:

$$\begin{aligned} \frac{dP_1(t)}{dt} &= -\lambda_{ЗВ} \cdot P_1(t), \\ \frac{dP_2(t)}{dt} &= \lambda_{ЗВ} \cdot P_1(t), \\ P_1(t) + P_2(t) &= 1. \end{aligned} \quad (1)$$

Інтенсивність відмов у даному випадку визначаємо за формулою:

$$\lambda = \frac{1}{T_0}, \quad (2)$$

де T_0 – напрацювання до відмови, год.

$$T_0 = \frac{N_{нл.} \cdot T_{нл.} \cdot \frac{N_{бл.}}{N_{бл.1нл.}}}{n_{бл.}}, \quad (3)$$

де $T_{нл.}$ – час однієї плавки; приймаємо $T_{нл.}=6,25$ год.

Результати розрахунку зводимо у табл. 3.

Таблиця 3

Розрахунок напрацювання до відмови та інтенсивності відмов при плавці сталевих заготовок з червня по жовтень 2020 р.

№ з/п	Місяць	Напрацювання до відмови T_0 , год	Інтенсивність відмов λ , 1/год
1.	червень	1354,167	$7,385 \cdot 10^{-4}$
2.	липень	472,98	$2,114 \cdot 10^{-3}$
3.	серпень	1425,926	$7,013 \cdot 10^{-4}$
4.	вересень	531,818	$1,88 \cdot 10^{-3}$

Ймовірність випуску без браку сталевих блямів по місяцях приведено на рис. 3.

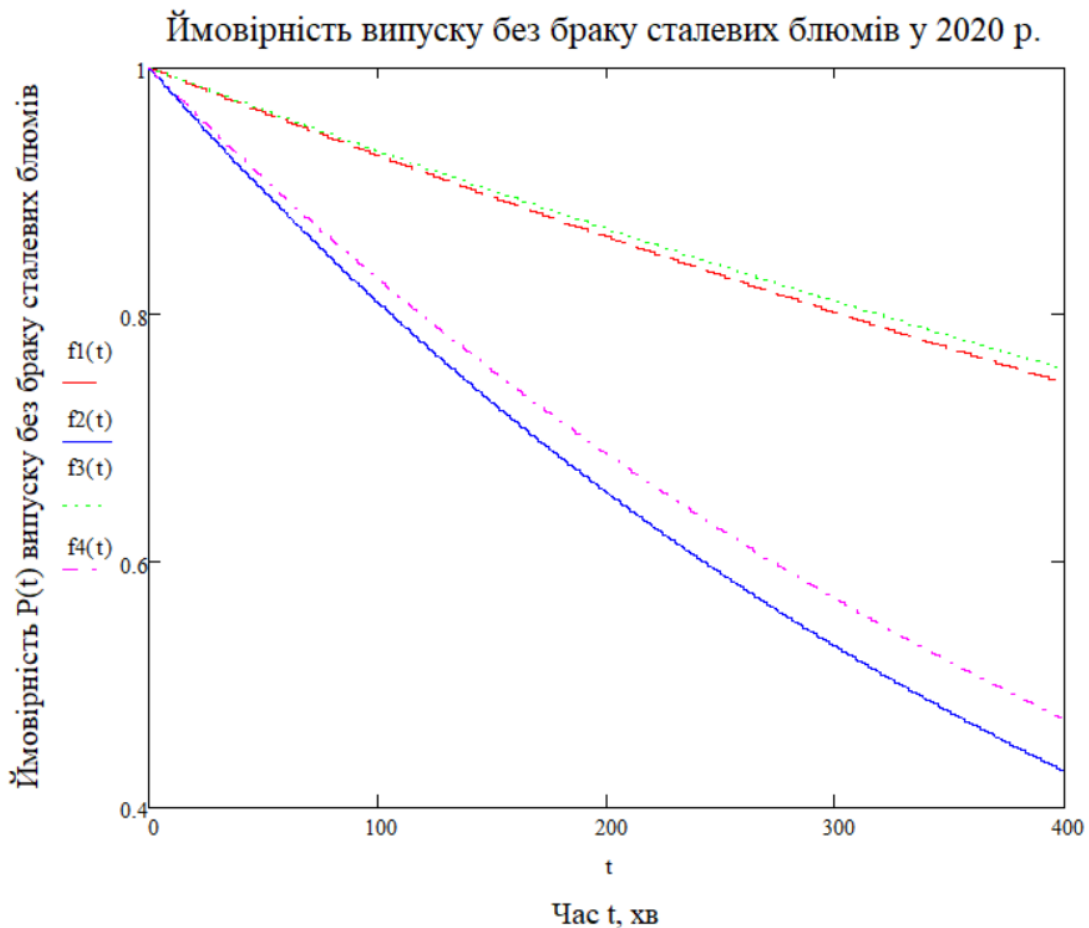

Рис. 3. Ймовірність випуску без браку сталевих блюмів у червні-вересні 2020 р. ($f_1(t)$ – червень; $f_2(t)$ – липень; $f_3(t)$ – серпень; $f_4(t)$ – вересень)

Граничне значення ймовірність випуску без браку сталевих блюмів $P(t)$ залежно від тривалості процесу по місяцях становить: червень – $P(t)=0,794$ ($T_{роб.}=312,5$ год); липень – $P(t)=0,435$ ($T_{роб.}=393,75$ год); серпень – $P(t)=0,786$ ($T_{роб.}=343,75$ год); вересень – $P(t)=0,632$ ($T_{роб.}=243,75$ год).

При однаковому напрацюванні до відмови для кожного місяця $T_{роб.}=393,75$ год ймовірність випуску без браку сталевих блюмів становить червень – $P(t)=0,748$; липень – $P(t)=0,435$; серпень – $P(t)=0,759$; вересень – $P(t)=0,477$.

Застосування математичного апарату ланцюгів Маркова під час розроблення технологічних процесів на етапі заготівельного виробництва дозволяє прогнозувати ймовірність випуску без браку вхідних заготовок виробів.

Подальші дослідження стосуватимуться моделювання процесу повторного браку литва сталевих блюмів методами комп'ютерного моделювання технологічних процесів виготовлення машинобудівних виробів.

Список літератури

1. Дальский, А. М., Базров, Б. М., Васильев, А. С. и др.: Технологическая наследственность в машиностроительном производстве. М.: Изд. МАИ (2000)
2. Божидарнік, В. В., Григор'єва, Н. С., Шабайкович В. А.: Технологія виготовлення деталей виробів: навч. посібник. Луцьк: Надстир'я (2006)
3. Васильев, А. С., Дальский, А. М., Клименко, С. А. и др.: Технологические

основы управления качеством машин. М.: Машиностроение (2003)

4. Ящерицын, П. И., Рыжов, Э. В., Аверченков, В. И.: Технологическая наследственность в машиностроении. Мн.: Наука и техника (1977)

5. Ящерицын, П. И., Хейфец, М. Л., Чемисов, Б. П. и др.: Технологические основы высокоэффективных методов обработки деталей. Новополоцк: ПГУ (1996)

6. Рыжов, Э. В., Горленко, О. А.: Технологическое управление качеством и эксплуатационными свойствами поверхностей. Тула : ТулПИ (1980)

7. Рыжов, Э. В., Суслов А. Г., Фёдоров В. П.: Технологическое обеспечение эксплуатационных свойств деталей машин. М.: Машиностроение (1979)

8. Рыжов, Э. В.: Научные основы технологического управления качеством поверхности деталей при механической обработке. Трение и износ. 18 (3), 293-300 (1997)

9. Кусий, Я. М.: Науково-прикладні основи технологічного успадкування параметрів якості для забезпечення експлуатаційних характеристик виробів. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора технічних наук за спеціальністю 05.02.08 – технологія машинобудування, Національний університет “Львівська політехніка”, Львів (2021)

10. Ступницький, В. В.: Науково-прикладні основи проектування функціонально-орієнтованих технологій машинобудування засобами паралельного інжинірингу. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора технічних наук за спеціальністю 05.02.08 – технологія машинобудування, Національний університет “Львівська політехніка”, Львів (2015)

11. Ефимов, В. А., Эльдарханов, А. С.: Технологии современной металлургии. М.: Новые технологии (2004)

12. Сидоров, Е. В.: Физико-химические основы литейного производства. Процессы кристаллизации и структурообразования : учеб. пособие. – Владимир : Изд-во Владим. гос. ун-та, 2011. – 230 с.

13. Яковина, В. С.: Моделювання параметра потоку відмов програмного забезпечення та визначення діапазонів показника його складності. Вісник Національного університету «Львівська політехніка» «Комп’ютерні системи та мережі». 806, 296-302 (2014)

14. Яковина, В. С., Федасюк, Д. В., Сенів, М. М., Нитребич, О. О.: Моделі, методи та засоби аналізу надійності програмних систем : монографія. Львів : Видавництво Львівської політехніки (2015)

ОЦІНЮВАННЯ ЯКОСТІ КЕКСУ З ДОБАВЛЯННЯМ ДО БОРОШНА ТРИТИКАЛЕ ГАРБУЗОВОГО ПЮРЕ

Любич Віталій Володимирович,

доктор сільськогосподарських наук,
професор кафедри технології зберігання і переробки зерна

Желєзна Валерія Валеріївна,

кандидат сільськогосподарських наук,
доцент кафедри технології зберігання і переробки зерна

Грабова Діана Михайлівна,

студентка
Уманський національний університет садівництва
м. Умань, Україна

Пріоритетним завданням в галузі здорового харчування населення є розробка технологій та виробництво вітчизняних харчових продуктів, збагачених функціональними харчовими інгредієнтами, серед яких поліненасичені жирні кислоти, зокрема, вітаміни, амінокислоти, пептиди, харчові волокна, мінеральні речовини. Одним із шляхів реалізації є використання нетрадиційних сировинних ресурсів рослинного походження, у тому числі підданих екструзійній обробці. Перспективним об'єктом модифікації з погляду формування функціональних властивостей можуть бути борошняні кондитерські та хлібобулочні вироби як масовий сегмент продуктів регулярного споживання.

Одним із перспективних видів сировини для виробництва борошняних кондитерських виробів є тритикале. Ця культура має досить високу врожайність, характеризується стійкістю до хвороб, має підвищену зимостійкість, гарною посухостійкістю та стійкістю до вилягання. Крім цього, тритикале характеризується широким варіюванням за вмістом білка (у межах 10–23 %), у тому числі лізину (1,6–6,6 %) [11, 15, 19].

У низці праць схарактеризовано фізичні та біохімічні властивості зерна тритикале, зокрема порівняно з властивостями пшениці або жита. За натурою зерно тритикале поступається пшениці (пшениця 785–808 г/л, тритикале (730–754 г/л), але звичайно перевищує зерно жита (550–712 г/л). Вміст білка в зерні тритикале на 1–1,5 % вищий, ніж у пшениці, і на 3–4 % вищий, ніж у жита. Вміст клейковини такий самий як і в пшеничного зерна або на 2–4 % вищий, але якість її нижча. У тритикале більш кращий, ніж у пшениці, амінокислотний склад білків. Зерно тритикале, порівняно з житнім, легше розмелюється, борошно містить більший вміст золи і висівок, менше клейковини [2, 4, 8, 11].

Завдяки використанню при створенні харківських сортів тритикале ярого високоякісних сортів пшениці Саратовская 46, Жемчужина Заволжья, Харківська 8, Харківська 10 та ін. вдалося одержати генотипи з унікальним

білковим комплексом. Зерно накопичує 13–16% білка, в якому до 350 мг/% незамінної кислоти лізину. Вміст каротиноїдів підвищений і становить 1,5–2,0 мг. Це забезпечує його високу поживну цінність [14].

Науковцями [4, 10, 11, 23] встановлено, що тритикале має високий вміст білка, який може становити до 23 % і більше та залежить від особливостей сорту, наявності азоту в ґрунті та умов вирощування. Саме підвищений вміст білка вирізняє зерно тритикале як сировину для збагачення борошняних кондитерських виробів.

Тертична Т.М. [20] дослідила ефективність використання тритикале для виробництва пряників, печива, кексів та бісквітів та розробила рецептури виробів із тритикале, які належать до групи продуктів лікувально-профілактичного призначення.

Гарбуз широко використовується в харчуванні людини. Він є цінним харчовим продуктом, джерелом біологічно активних речовин. Гармонійне поєднання білків, вуглеводів, цукрів, вітамінів, органічних кислот, ферментів має сприятливий вплив на організм людини [7, 12]. Гарбуз містить солі калію, кальцію, фосфору, заліза, міді, цинку, вітаміни С, В₁, В₂, В₆, Е, каротиноїди та інші біологічно активні речовини [3, 5, 7].

За даними А.Т. Лебедевої та інших авторів, плоди гарбуза містять від 5 до 30 % сухої речовини, 1,5–20 % крохмалю, 0,1–0,15 % жиру, 0,70–0,95 % клітковини, 0,2–1,4 % пектину, 10–14 % цукрів, 1,8–16,0 мг % каротину, близько 15 мг % аскорбінової кислоти [6, 9, 16, 17].

Гарбуз є ідеальною сировиною для виробництва продуктів дієтичного харчування, джерелом отримання пектину, який знаходиться в різних формах: нерозчинний у воді, що входить до складу клітинних оболонок, водорозчинний, що міститься у протоплазмі клітин [1, 3, 6]. Дослідженням впливу різних видів гарбузового пюре на органолептичні показники якості хліба пшеничного та хлібобулочних виробів присвячено багато робіт [18, 21, 22, 24]. Шершнева О.М [24] вважає, що введення в тісто 20 % протертого гарбуза сприяє поліпшенню фізико-хімічних показників якості тіста та, а також збільшення виходу готових виробів.

Ухіною Е. Ю. та Мараєвою О. Б [22] проведені дослідження зі збагачення булочок гарбузовим пюре. Було виявлено, що додавання гарбузового пюре в тісто призводить до поліпшення органолептичних показників (покращується колір, пористість, еластичність м'якушки, форма готових виробів. Науковцями [18] встановлено, що гарбузове пюре та гарбузовий порошок сприяють підвищенню органолептичних і фізико-хімічних показників якості цільозернового пшеничного хліба. Введення таких добавок в рецептуру хліба покращило пористість (на 1 %), питомий об'єм (на 7,1 %) та сприяло збереженню свіжості хліба.

Типсіном Н. Н. і Селезньовою Г. К. проводилися дослідження щодо можливості застосування гарбузового пюре в пряниках з метою підвищення харчової цінності. В результаті було зроблено висновок про те, що «гарбузовий пряник» порівняно із звичайним сирцевим містив найбільшу кількість

вуглеводів, як засвоюваних, так і не засвоюваних клітковини, магнію, фосфору, заліза, а також вітамінів бета-каротину, РР і Е [21].

Отже, аналіз наукових досліджень показав, що вчені активно працюють над розробкою та дослідження рецептур, які збагачують продуктами переробки гарбуза, оцінюють його споживні властивості.

Методика проведення досліджень. Приготування пюре з гарбуза здійснювали в лабораторних умовах. Гарбуз варили на пару для збереження поживних речовин, потім подрібнювали в блендері до однорідної маси і зберігали за температури 0–4° С. З метою встановлення оптимального дозування досліджували вплив гарбузового пюре на якість кексу з тритикалевого борошна. Для цього проводили лабораторну випічку кексу.

Тісто для кексів замішували у тістомісильній машині на великій швидкості лопатей. Спочатку збивали м'яке вершкове масло впродовж 7–10 хв, після цього добавляли цукрову пудру і збивали 5–7 хв, меланж або яйця та решту інгредієнтів (сіль, есенція ванільна) і збивали 20–30 хв, наприкінці додавали цільнозернове тритикалеве борошно та гарбузове пюре, після чого проводили заміс упродовж 3–5 хв. Готове тісто розкладали вручну у форми, попередньо змащені олією і випікали в лабораторній печі за температури 200–220 °С.

Гарбузове пюре вносили на стадії замісу тіста в кількості 5, 10, 15, 20, 25, 30, 35, 40, 45, 50 % до маси тіста. Вибір дозувань пюре заснований на аналізі літературних джерел. Контролем служили проби кексу, приготованого без додавання пюре. Готові вироби оцінювали через 4 години після випічки за органолептичними та фізико-хімічними показниками.

Відбір проб кексу та оцінку їх органолептичних показників (зовнішній вигляд, колір і стан скоринки, стан м'якушки, смак, запах) здійснювали за Пат. 148568 (№ у 2021 00379) «Спосіб виготовлення кексу з добавлянням до борошна тритикале гарбузової пасти» [13].

Результати досліджень. Використання гарбузового пюре при замісі тіста дозволяє отримати кекс з рівномірно пофарбованою золотисто-жовтою скоринкою без підривів і тріщин, еластичним м'якушем, тонкостінною пористістю, яскраво вираженим смаком і запахом (табл. 1).

Як показали отримані результати, середній бал дослідних зразків кексу становить 5,8–9,0.

Таблиця 1

Оцінювання кексу з добавлянням до борошна тритикале гарбузового пюре

Варіант дослідження (кількість гарбузового пюре, %)	Показник, бал					Середнє
	Поверхня	Колір м'якуша	Запах і смак	Пористість за крупністю	Пористість за рівномірністю	
Контроль (без пюре)	9	9	9	9	9	9,0
5	9	9	9	9	9	9,0

TRENDS AND PROSPECTS DEVELOPMENT OF SCIENCE AND PRACTICE
IN MODERN ENVIRONMENT

10	9	9	9	9	9	9,0
15	7	9	9	9	9	8,6
20	7	9	7	9	9	8,2
25	7	9	7	9	7	7,8
30	7	9	5	9	7	7,4
35	7	9	5	9	7	7,4
40	7	9	3	9	7	7,0
45	7	9	3	7	5	6,2
50	7	9	1	7	5	5,8

Найвищий бал у варіантах контроль та при внесенні 5 та 10 % гарбузового пюре – 9,0. Найнижчу оцінку має кекс з внесенням 45 та 50% гарбузового пюре, яка становить 6,2 та 5,8 балів відповідно. Такий кекс має сильно виражений смак і запах гарбуза та нерівномірні крупні пори. Найкращі результати отримали зразки з додаванням 15 та 20 % гарбузового пюре. У решти варіантах досліджу середній бал був на рівні 7,0–7,8. Таким чином, встановили, що найкращими показниками якості має хліб з внесенням 20 % гарбузового пюре.

Отже, внесення 15–20% гарбузового пюре до кексу з борошна тритикалевого сприяє покращенню органолептичних властивостей та підвищенню харчової цінності.

Список літератури:

1. Атамуратова, Тамара Ивановна. Применение продуктов переработки тыквы в хлебопекарной промышленности : автореферат дис. ... кандидата технических наук : 05.18.01.- Москва. 1993. 28 с.: ил.
2. Гребенюк І.В. Умови культивування пиляків in vitro тритикале Вісник Харківського національного університету імені В.Н.Каразіна. Серія: біологія. 2008. Вип.7. № 814. С.187–198.
3. Гарбузові овочеві культури: поради, як зберегти високий врожай плодів, рецепти консервування, соління та приготування страв [О. Ю. Барабаш, С. Т. Гутиря, В. В. Хареба, О. О. Андрощук]. К.: Вища школа, 2001. 124 с.
4. Господаренко Г.М., Любич В.В. Хлібопекарські властивості зерна тритикале ярого за різних норм і строків внесення азотних добрив // Вісник Полтавської державної аграрної академії. 2010. № 1. С.6–9.
5. Глебова С.Ю. Оценка качества свежей тыквы твердокорой // Технологии пищевой и перерабатывающей промышленности АПК – продукты здорового питания. 2016. № 6 (14). С. 25–31.
6. Гуцалюк Т.А. Бахчеводство Казахстана. п. Кайнар: НИИКОХ. 2006. 227 с.

7. Емельянов А.А., Кузнецова Е.А., Шмакова К.П. и др. Исследование химического состава фракций мякоти тыквы // Стратегия развития индустрии гостеприимства и туризма: матлы IV междунар. интернет-конф. Орел, 2011. С. 534–536.
8. Кондратенко Р.Г., Урбанчик Е.Н., Гутько А.Л. Мука тритикалевая кондитерская // Хранение и переработка зерна. 2003. №7. С. 50–51.
9. Лебедева А.Г. Секреты тыквенных культур. М.: ЗАО «Фотон». 2000. 224 с.
10. Любич В.В., Новіков В.В. Порівняльна характеристика технологічних властивостей зерна тритикале озимого та пшениці озимої // Зернові продукти і комбікорми. 2015. №4. С.14–18.
11. Любич В. В., Железна В. В., Стратуца Я. С. Урожайність та якість зерна тритикале і пшениці залежно від сорту // The 2nd International scientific and practical conference “Eurasian scientific congress” (February 24-25, 2020) Barca Academy Publishing, Barcelona, Spain. 2020. С. 23–27.
12. Мачулкина В.А., Санникова Т.А., Павлов Л.В. Влияние типа почвы и условий хранения на качество плодов тыквы // Овощи России. 2014. №3. С. 26–29.
13. Пат. 148568 Україна, МПК (2021.01), A21D 8/00, A21D 13/80 (2017.01) Спосіб виготовлення кексу з добавлянням до борошна тритикале гарбузової пасти // Любич В. В., Железна В. В., заявник і власник Уманський національний університет садівництва. – № и 2021 00379; заявл. 02.02.2021; опубл. 26.08.2021, Бюл. №34.
14. Рябчун В. К. Господарська цінність ярих тритикале / [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://ukrseeds.narod.ru/>
15. Тертычная Т. Н., Черных О. С., Дерканосова Н. М. Использование тритикале в производстве диетического печенья // Хранение и переработка сельхозсырья. 2001. №2. С.48–54.
16. Санникова Т.А., Мачулкина В.А., Иванов А.П. Бахчевые культуры – важнейший источник пектина //Картофель и овощи. 2008. №6. С. 27–29.
17. Санникова Т.А., Иванова Е.И., Мачулкина В.А., Иванов А.П. Переработка товарного урожая и побочного сырья семеноводства бахчевых культур //Аграрная Россия. 2007. №2. С. 22–23.
18. Совершенствование технологий хлебобулочных, кондитерских и макаронных изделий функ-ционального назначения: монография / [С. Я. Корячкина, Г. А. Осипова, Е. В. Хмелёва и др., под ред. д-ра техн. наук, проф. С. Я. Корячкиной]. Орел: ФГБОУ ВПО “Госуниверситет-УНПК”, 2012. 262 с.
19. Сокол Н.В. Зерновая культура тритикале – перспективы использования в технологии хлебопечения: монография / Краснодар: Кубанский государственный аграрный университет, 2009. 132 с.

20. Тертычная Т.Н. Теоретические и практические аспекты использования тритикале в производстве хлебобулочных и мучных кондитерских изделий повышенной пищевой ценности: дис....д-ра с-х. наук.: 05.18.01 / Татьяна Николаевна Тертычная. –Мос-ква, 2010. 466с.

21. Типсина Н. Н., Селезнева Г. К. Использование пюре из тыквы в пищевой промышленности // Вестник Красноярского государственного аграрного университета. 2013. С. 55–62.

22. Ухина Е. Ю., Мараева О. Б. Исследование возможностей использования тыквенного пюре в хлебопечении // Индустрия хлебопечения, 2012. № 3. С. 50–52.

23. ФедороваТ.О. Розроблення технології хліба з борошна тритикале: автореф. дис. ... канд. техн. наук : 05.18.01 / Т.О. Федорова. К., 2004. 19 с.

24. Шершнева О. М., Овчинникова Р. И. Использование тыквы в производстве хлебобулочных изделий. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/ispolzovanie-tykvy-v-proizvodstve-hlebobulochnyh-izdeliy>. (дата звернення 22.10.2021 р.).

ВАКУУМНІ КОМУТАЦІЙНІ АПАРАТИ

Оберська Надія Василівна

Відокремлений структурний підрозділ
«Бережанський фаховий коледж
Національного університету біоресурсів
і природокористування України»

Комутаційні електричні апарати призначені для перемикачів електричних кіл (комутації) при нормальних режимах роботи, коли дія пов'язана зі зміною режимів роботи кола, увімкненням та зняттям напруги, або для вимкнення електричних кіл в аварійному режимі. Частота операцій може бути відносно невелика - від однієї операції на рік до декількох десятків операцій за добу. До цієї групи відносяться роз'єднувачі, вимикачі високої і низької напруги (автоматичні і неавтоматичні), рубильники, перемикачі.

Вакуумні комутаційні апарати (ВКА) – це вид електричних комутаційних апаратів, в яких для гасіння дуги використовується вакуумне середовище.

Високовольтні вимикачі - це електричні комутаційні апарати, які призначені для оперативного увімкнення та вимкнення електричних мереж та ліній в нормальних та аварійних режимах роботи.

Вимикачі розділяються за рядом ознак [1]:

- за часом дії – швидкодіючі (0,04÷0,08 с), прискореної дії (0,08÷0,12с) та нешвидкодіючі (0,12÷0,25 с);
- за кількістю фаз – одно- та трифазні. В залежності від кількості розривів на одну фазу – з одно-, дво- та багатократними розривами;
- за конструктивним зв'язком з приводом – з окремим та вбудованим приводом, кожен з яких виконуються або ручним, або автоматичним;
- за способом встановлення – для внутрішнього і зовнішнього встановлення та для вибухонебезпечного середовища;
- за наявністю циклу АПУ (автоматичного повторного увімкнення) – одноступеневого, багаступеневого, пофазного та швидкодіючого;
- за виконуваними функціями в схемах розподільних пристроїв – генераторні, розподільні: фідерні та підстанційні

Вакуумна комутаційна апаратура поділяється на:

1. вакуумні дугогасильні камери(ВДК);
2. вакуумні вимикачі(ВВ);
3. вакуумні контактори;
4. комплектно розподільчі установки(КРУ).

Основою конструкції та основним найбільш відповідальним елементом вакуумного вимикача є вакуумна дугогасильна камера. Камери мають певні конструктивні особливості в залежності від напруги, струмів вимкнення та конструкції вимикача. Разом з тим вони будуються на загальних принципах умов гасіння електричної дуги в вакуумному середовищі.

В загальному вигляді розріз дугогасильного пристрою камери вакуумного вимикача представлено на рис. 1 [2].

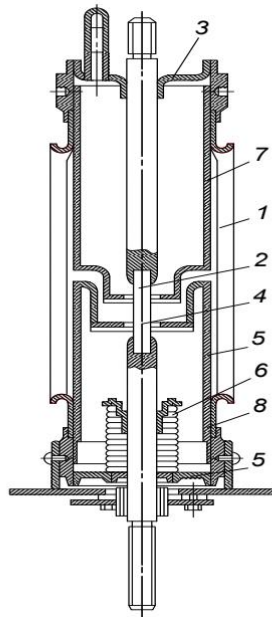

Рис.1. Розріз дугогасильного пристрою камери вакуумного вимикача

У циліндричній посудині 1 з ізоляційного матеріалу розташований нерухомий контакт 2, закріплений в металевому фланці 3, що герметично сполучений з циліндром. Там же знаходиться рухомий контакт 4, сполучений з фланцем 5 за допомогою сильфона 6. Сильфон - циліндрична гармоніка,

виконана з нержавіючої сталі, яка забезпечує герметичність усієї камери. Камера має достатню механічну міцність і дозволяє рухомому контакту мати переміщення до 20 мм. Для захисту стінок ізоляційного корпусу 1 від парів металу електродів служать екрани 7 і 8. За відсутності екранів пари металу електродів осідають на поверхні циліндра, що згодом приводить до перекриття ізоляції між контактами 2 і 4. Екрани служать також для вирівнювання електричного поля між контактами, що підвищує надійність роботи вимикача.

У сучасних вимикачах тиск всередині дугогасильної камери дорівнює $4^{10 \div 6} \cdot 10^{-10}$ Па. Натискання рухомого контакту на нерухомий виконується за рахунок атмосферного тиску. При великих номінальних струмах ставиться додаткова контактна пружина. При розходженні контактів в момент виникнення дуги спочатку утворюється рідкий металевий місток з матеріалу електродів. Цей місток швидко нагрівається до високої температури завдяки високій густині струму в ньому і різкому зростанню питомого опору матеріалу в розплавленому стані. Потім місток випаровується і з'являється дуга, яка горить в середовищі пари металу електродів. Така дуга називається вакуумною.

Характерною особливістю її є мала напруга 20 – 40 В. Тільки при великих струмах (10 – 100 кА) напруга зростає до 50 – 200 В. При проходженні струму через нульове значення дуга гасне. Мала густина газу в дугогасильній камері обумовлює виключно високу швидкість дифузії зарядів через велику різницю густини частинок в дузі, що згасає, і навколишньому просторі – вакуумі.

В даний час в Україні розгорнені великі роботи із створення нових вакуумних дугогасильних камер та вимикачів. Основна увага приділяється виробництву вакуумних вимикачів для розподільчих установок напругою 6-10кВ для промислових підприємств, напругою 27,5 кВ для залізничного транспорту та напругою 35-110 кВ для розподільних установок електричних станцій та підстанцій.

Одночасно активно продовжуються і роботи з удосконалювання вакуумних вимикачів та їх камер напругою 6-110 кВ та розробка нових серій напругою 220 кВ.

В даний час вимикачі з вакуумними дугогасильні пристроями(ДП) починають все більше витіснити масляні, електромагнітні і повітряні вимикачі. Справа в тому, що ДП вакуумні та елегазові не вимагають ремонту принаймні протягом 20 років, у той час як в масляних вимикачах масло при відключеннях забруднюється частками вільного вуглецю і, крім того, ізоляційні властивості масла знижуються через попадання в нього вологи та повітря. Це призводить до необхідності зміни масла не рідше 1 разу на 4 роки.

Дугогасильні пристрої електромагнітних вимикачів приблизно в ці ж терміни вимагають очищення від кіптяви, пилу і вологи; ДП вакуумних вимикачів укладені в герметичні оболонки, і їх внутрішня ізоляція не піддається впливу зовнішнього середовища. Електрична дуга при відключеннях у вакуумі також практично не знижує властивостей дугогасильного і ізолюючого середовища.

Сучасні вимикачі повинні володіти комутаційними і механічними ресурсами, що забезпечують міжремонтний період в експлуатації 15-20 років. Ці умови важко здійснити при традиційних методах гасіння дуги в маслі або повітрі. Можливості подальшого істотного вдосконалення вимикачів з традиційними способами гасіння дуги практично вичерпані. Однак випуск цих вимикачів поки буде тривати з-за того, що технологія їх виготовлення проста і ціна їх нижче знову освоєваних вакуумних вимикачів.

Конструкція вакуумних вимикачів (ВВ) типу ВВЕ розроблена стосовно до конструкції шаф КРУ з маломасляним вимикачем [3]. Шафи КРУ з ВР можуть використовуватися спільно з шафами КРУ з мало масляними вимикачами. При живленні допоміжних кіл на випрямленому струмі(вбудований електромагнітний привід залежної дії, безпосередньої, що використовує електричну енергію випрямленого струму) для забезпечення повного включення ВВ необхідно використовувати пристрої комплектного живлення типу УКП2, ВАЗП.

Вакуумні вимикачі типу ВВЕ призначені для використання в промислових та мережевих установках з частими комутаційними операціями. Модернізація

ВВЕ передбачає верхню компоновку вбудованого приводу ВВ, поліпшує умови технічного обслуговування. Вакуумні вимикачі типу ВВЕ і ВВП призначені для використання в екскаваторах, пересувних електростанціях на автомобільному ході, бурових установках, роторних комплексах, насосних станціях та інших електроустановках. Вони виконані у вигляді висувного елемента шафи КРУ, містять випрямляючий міст для живлення вимикаючого електромагніту, що включає контактор, кола заряду конденсатора відключення,

блокування від багаторазових повторних включень і елементи блокувань від помилкових операцій з викатним елементом.

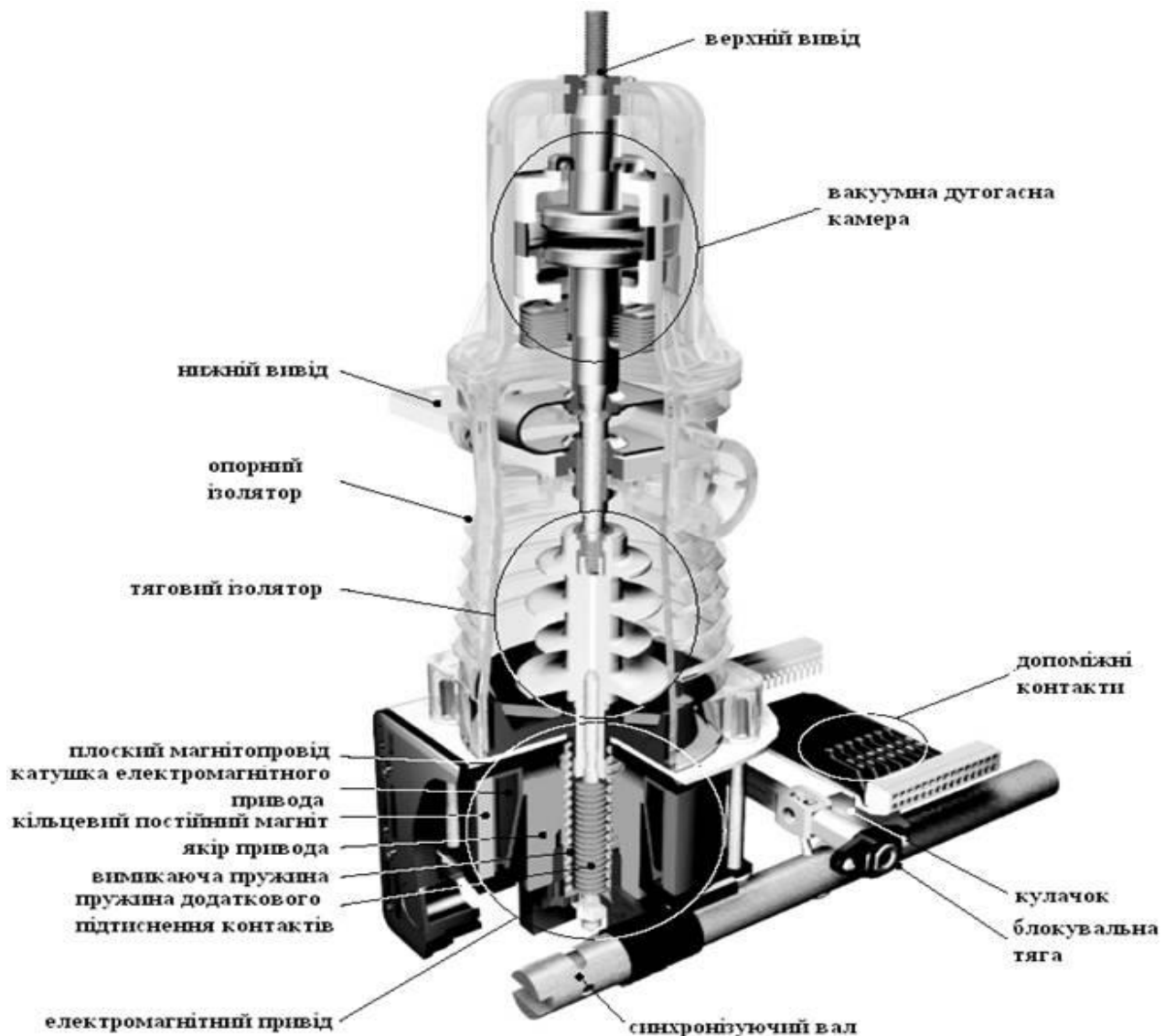

Рис. 2. Загальний вигляд вакуумного вимикача

Вимикачі мають фіксований розчеплювач, що забезпечує можливість відключення вимикача тільки з повністю включеного положення на відміну від вільного розчеплювача у вимикачів типу ВБЕ (вільний розчеплювач забезпечує повернення головних контактів вимикача у відключене положення і фіксацію їх у цьому положенні в випадку, навіть якщо при цьому утримується команда на включення).

Перевагою вимикачів типу ВБТЕ і ВБТП є верхня компоновка вбудованого електромагнітного привода, яка забезпечує зручність технічного обслуговування в експлуатації.

Контактор — електричний апарат, який призначений для замикання або розмикання електричних кіл, якими проходить великий струм. В залежності від числа силових контактів розрізняють контактори однополюсні та двополюсні. Однополюсний контактор має рухомий і нерухомий, а двополюсний — два

рухомі і два нерухомі контакти. Привід контактора може бути пневматичним або електромагнітним, в залежності від цього розрізняються контактори електропневматичні та електромагнітні.

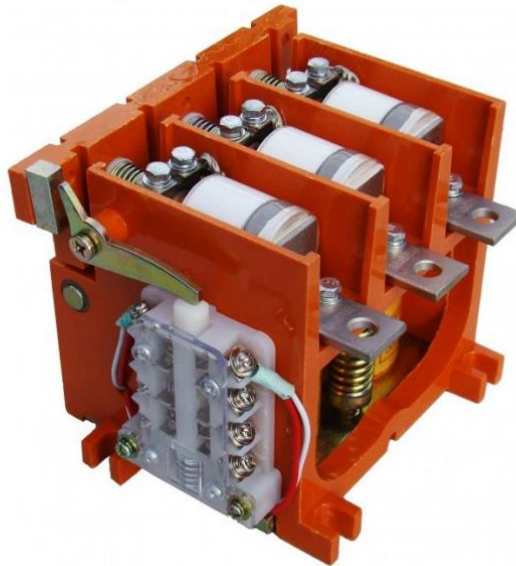

Рис. 3. Зображення контактора типу КВТн-125/1,14-О виробництва НВП "Електродинаміка"

Вакуумні контактори мають невеликі габаритні розміри і малу масу. Ресурс роботи набагато вище ніж у аналогічного типу повітряних контакторів і витрати на обслуговування при цьому мінімальні. Призначені для роботи в наступних режимах:

- ▶ тривалий;
- ▶ повторно-короткочасний;
- ▶ короткочасний;
- ▶ уривчасто-тривалий.

Використовуються:

- ▶ в кранових панелях;
- ▶ для комутації електродвигунів;
- ▶ в компресорно-насосних станціях;
- ▶ та інших комутаційних пристроях.

Комплектні розподільні пристрої (КРУ) являють собою високовольтні шафи, призначені для прийому і розподілу електричної енергії трифазного змінного струму промислової частоти в мережах з ізолюваною або заземленою через дугогасильний реактор нейтраллю. КРУ застосовуються для потреб народного господарства і встановлюються в приміщені.

Пристрої забезпечують високу надійність при експлуатації і безпеку обслуговуючого персоналу. Шафи КРУ можуть застосовуватися для реконструкції та розширення діючих розподільних пристроїв [4].

Як основні переваги вакуумних вимикачів перед іншими типами вимикачів на середній клас напруги можна відзначити наступні [5]:

1. Висока надійність До показників надійності елементів схем електричних з'єднань відносять частоту відмов, час відновлення, частоту і тривалість капітального і поточного ремонтів. За інших рівних умов, тобто, якщо навіть врахувати, що частота відмов і час відновлення після аварії рівні для вакуумних і традиційних вимикачів, то частота і тривалість ремонту останніх поза сумнівом вище.

2. Низькі експлуатаційні витрати Цей пункт безпосередньо витікає з попереднього. Низькі експлуатаційні витрати визначаються відсутністю оливного (для оливних вимикачів) та компресорного (для повітряних вимикачів) господарств. Крім того вакуумна дугогасильна камера (не вимагає поповнення дугогасильного середовища). Висока комутаційна зносостійкість дозволяє значно скоротити витрати по обслуговуванню, а також перерви в електропостачанні, пов'язані з виконанням регламентних робіт.

3. Високий комутаційний і механічний ресурс Кількість вимикань номінальних струмів, що допускається без ревізій і ремонту ВДК, досягає 50 тисяч, а номінальних струмів вимкнення (струмів короткого замикання) - від 20 до 200 залежно від типу ВДК і значення струму. При експлуатації малооливних вимикачів необхідно проводити ревізію після 1000-2000 вимкнень номінального струму або 3-12 вимкнень номінального струму вимкнення. Високий механічний ресурс вакуумних вимикачів обумовлений в першу чергу тим, що хід контактів ВДК складає від 6 до 12 мм на напругу 6-10 кВ. Для оливних і електромагнітних вимикачів на цю ж напругу хід контактів досягає 100-200 мм, а, отже, застосовується складніша конструкція приводу, що вимагає великих витрат енергії на увімкнення та вимкнення вимикача, що призводить до необхідності постійного контролю і перевірок стану деталей приводу. Це також підвищує експлуатаційні витрати на утримання вимикача. Високий комутаційний і механічний ресурс дозволяють застосовувати вакуумні вимикачі в схемах з частими комутаціями - для трансформаторів сталеплавильних печей, комутацій насосів, компресорів тощо

4. Безпека експлуатації і екологічність Для вакуумних вимикачів характерні мала енергія приводу, малі нижче за масу і габарити традиційних вимикачів при однакових номінальних параметрах струму і напруги. Все це забезпечує безшумність роботи і запобігає забрудненню довкілля. Герметичність виконання ВДК і відсутність середовища, що підтримує горіння, забезпечує високу пожежо- і вибухобезпечність і можливість роботи в агресивних середовищах. За динамічні навантаження і відсутність викиду газів, оливи. Їх маса і габарити значно даними фірми «Дженерал Електрик» проектується вимикач напругою 242 кВ з п'ятьма дугогасильними камерами на полюс і струмом вимкнення до 40 кА.

Компоновка вимикача така ж як у бакових елегазових вимикачів.

Вимоги, які висуваються до електричних апаратів залежать від призначення, умов застосування та експлуатації, ресурсу та надійності апарата.

1. Термічна стійкість – кожний електричний апарат при роботі обтікається певним робочим струмом, при цьому в струмоведучих частинах виділяється певна кількість теплоти і апарат нагрівається. Температура при тривалому

режимі експлуатації не повинна перевищувати деякого певного значення, встановленого для даного апарата і його деталей.

2. Електродинамічна стійкість – у електричному колі може виникнути ненормальний (перевантаження) або аварійний (коротке замикання) режим роботи. Струм, що протікає по апарату в цих режимах, дуже помітно (у 50 і більш разів) може перевищувати номінальний або робочий струм. Апарат піддається протягом певного часу надмірно великим термічним і електродинамічним впливам струму, але він повинен витримувати ці впливи без будь-яких деформацій та пошкоджень, які перешкоджали б подальшій його роботі.

3. Стійкість до перенапруг – кожний електричний апарат працює в електричному колі певної напруги, у якому за певних умов можливі також і перенапруги. Однак електрична ізоляція апарата повинна забезпечувати надійну його роботу при заданих значеннях перенапруг.

4. Комутаційна стійкість – контактні системи електричних апаратів повинні вмикати і вимикати всі струми робочих режимів, а деякі апарати – також і струми аварійних режимів, що можуть виникнути в керованих ними колах.

Список літератури

1. Басс Е. І. Релейний захист електроенергетичних систем / Е. І. Басс, В. Г. Дорогунцев; ред. А. Ф. Дьякова. М.: Изд. МЕІ, 2002. 295 с.

2. Клименко Б.В. Електричні апарати. Електромеханічна апаратура комутації, керування та захисту. Загальний курс : навчальний посібник. Харків: Вид-во «Точка», 2012. 340 с.

3. Крючков І. П. Електрична частина електростанцій і підстанцій: навч посібник для вузів . І. П. Крючков, Б. Н. Неклепаев - 4-е вид, перероб. і доп. - М.: Вища школа, 1989. 608с.

4. Овчаренко, Н. І. Автоматика електричних станцій і електроенергетичних систем / Н. І. Овчаренко - М.: Изд. - НЦ ЕНАС, 2000. 503 с.

5. Інтернет <http://craw.narod.ru>, <http://www.vakuum.ru>.

ПРОБЛЕМИ ПРОВЕДЕННЯ ДОСЛІДЖЕНЬ ДОРОЖНЬО-ТРАНСПОРТНИХ ПРИГОД ЗА УЧАСТЮ ТРАМВАЇВ

Ольхов Валерій Сергійович,
судовий експерт, завідувач сектору
лабораторії інженерно-транспортних та
дорожньо-технічних досліджень
Національного наукового центру
«Інститут судових експертиз
ім. Засл. проф. М.С. Бокаріуса»

ДТП за участю трамваїв умовно можна поділити на групи. До першої групи належать ДТП без сходження вагона з рейок, коли траєкторія руху рухомої одиниці є заданою. У цьому разі експертне дослідження не є складним, оскільки не потребує дослідження рейкових колій. Предметом визначення стану рейкової колії у таких випадках може бути лише оцінювання поверхонь кочення рейок, що полягає у встановленні коефіцієнта зчеплення. Показників технічного стану елементів конструкції колії та підрейкової основи зазвичай не визначають, оскільки спрямувальної функції колії не порушено. У такому разі ДТП класифікують і дослідження проводять за загальноприйнятими в автотехнічній експертизі методиками — як для колісних транспортних засобів (далі — ТЗ).

Другою групою можна назвати ДТП, пов'язані зі сходженням трамвая (або візка трамвая) із трамвайних колій. У цьому разі дослідження значно ускладнено, оскільки траєкторія руху вагона після сходження з рейок є випадковою та не підлягає дослідженню, адже зменшити негативні наслідки такого ДТП неможливо. Зафіксоване слідством або експертом відхилення конкретних параметрів колії від проєктних не означає автоматично, що саме ці відхилення спричинили ДТП зі сходженням вагона з рейок, оскільки найчастіше до виникнення ДТП через ділянку, де таке ДТП мало місце, рухалися інші вагони.

Як і в будь-якій іншій технічній системі, відхилення фактичних параметрів від проєктних і фактичної швидкості й показників зовнішніх навантажень на колію від розрахункових мають певні нормативні межі, перевищення яких може призвести до втрати рейками спроможності спрямовувати рух коліс вагона, унаслідок чого і стається сходження. Отже, завдання експертного дослідження в цій частині слід узагальнено сформулювати як установлення впливу відхилень від нормативних значень параметрів колії на стійкість руху вагона.

Тяжкість наслідків ДТП у разі сходження вагона на прямій ділянці колії залежить від складу учасників цього ДТП, яке зумовлене місцем: на відокремлених коліях можуть відбуватися зустрічні або бокові зіткнення трамвайних вагонів один з одним, на суміщених коліях — як з іншими вагонами, так і з іншими ТЗ, що проїжджали паралельно, чи з пішоходами, які перебували поруч із колією (див. Рисунок 1).

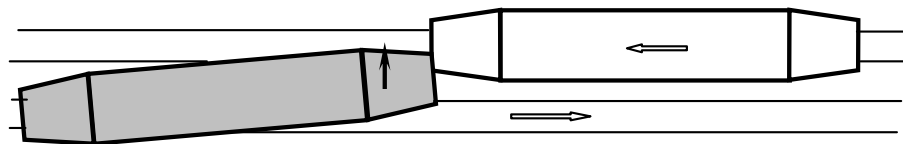

Рисунок 1. Дорожньо-транспортна пригода в разі сходження трамвайного вагона на прямій ділянці колії через наявність стороннього предмета в зоні прокочування реборди

Доволі часто виникають ДТП за участю трамвайних вагонів на поворотах, коли вагон сходить із рейок на кривій із виїздом на проїжджу частину. Причинами сходження на кривих, окрім зазначених вище, є потрапляння стороннього предмета та поперечний зсув рейкової нитки, уповзання внутрішнього канта реборди колеса, що набігає, на бокову грань зовнішньої рейки та зовнішнього канта другої реборди на внутрішню бокову поверхню так званої губи рейки трамвайного типу (див. Рисунок 2).

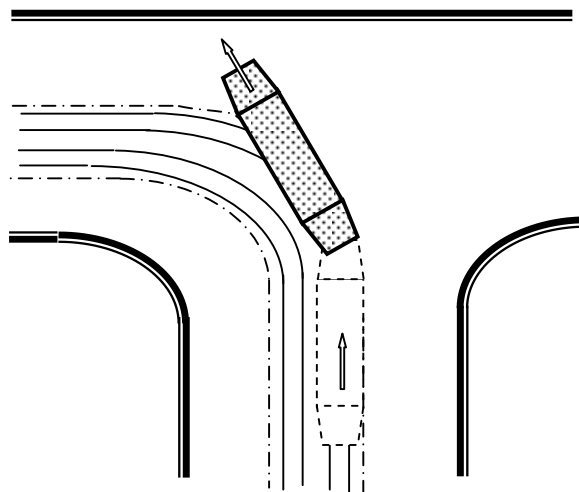

Рисунок 2. Схема ДТП у разі сходження трамвайного вагона в кривій

Більш серйозними (як з погляду пошкоджень вагона й колії, так і з погляду небезпеки для решти учасників дорожнього руху) є випадки так званого розрізу стрілки, коли друга колісна пара першого візка або другий візок загалом (через непередбачене переведення пера стрілки) починає йти інакше, аніж це було визначено попереднім положенням стрілки (див. Рисунок 3).

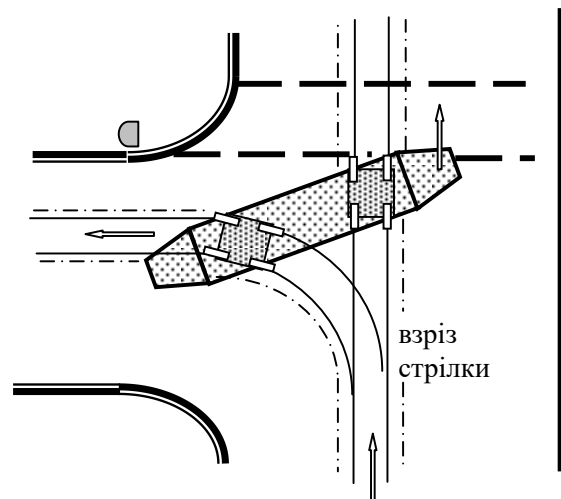

Рисунок 3. Розріз стрілки під другим візком під час повороту вагона ліворуч

Особливу увагу визначенню технічного стану колії потрібно приділяти під час службових розслідуваннях причин ДТП, пов'язаних із перекиданням вагона, яке може статися в разі проходження кривої. Такі випадки є екстраординарними, а головною причиною настання ДТП є надмірна швидкість. Однак перекидання може не статися: вагон може тільки зійти з рейок (за певного збільшення швидкості, якщо дотримано нормативи перевищення рівня зовнішньої рейки над внутрішньою).

Під час експертного дослідження, крім очевидної потреби встановити величини та з'ясувати причини реалізації надмірної швидкості, потрібно передбачити вимірювання перевищення зовнішньої рейки над внутрішньою, ширини колії та встановлення геометричних параметрів бандажів, необхідних для розрахування бічних сил, що діяли безпосередньо перед перекиданням.

До вимірювання параметрів рейкових колій слід залучати спеціалістів шляхового господарства, оскільки вони мають необхідні для цього інструменти й обладнання. Необхідно зауважити: якщо призначено експертизу з дослідження стану рейкової колії, то результати вимірювання слід викласти у дослідницькій частині висновку експерта, а якщо огляд місця ДТП проводив слідчий за участю фахівця, то результати вимірювання потрібно зафіксувати у відповідному протоколі.

Перелік посилань

1. Корчан М. С., Карпушин Е. І., Пантюшенко А. М. та ін. Дослідження причин сходів трамваїв з рейкових колій : метод. рек. ; під ред. М. С. Корчана. Харків, 2005.

2. Правила дорожнього руху : Постанова КМУ від 10.10.2001 р. № 1306 (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1306-2001-%D0%BF#Text> (дата звернення: 22.10.2021).

3. Судебная автотехническая экспертиза. Часть II. Теоретические основы и методики экспертного исследования при производстве автотехнической экспертизы: пособие для экспертов-автотехников, следователей и судей ; отв. ред. В. А. Иларионов. Москва, 1980. 392 с.

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РИНКУ МАТЕРІАЛІВ В БУДІВНИЦТВІ

Поліщук Дмитро Олександрович

здобувач вищої освіти технічного факультету
Відокремлений структурний підрозділ
«Рівненський фаховий коледж НУБіП України», Україна

Науковий керівник:

Криstopчук Тетяна Євгенівна
доктор педагогічних наук, доцент
Відокремлений структурний підрозділ
«Рівненський фаховий коледж НУБіП України», Україна

Будівельна галузь України є стратегічно важливою в розвитку національної економіки, адже є однією з найбільш бюджетоутворюючих, а також визначальною в розвитку не лише інших галузей, а й соціальної інфраструктури країни. Важливість цієї галузі для економіки будь-якої країни та її регіонів зумовлена тим, що капітальне будівництво створює велику кількість робочих місць та використовує продукцію багатьох галузей народного господарства. Нині у зв'язку з високим зростом населення постає питання про доступність житла, збільшення торгових, розважальних, адміністративних центрів, фінансових та урядових структур. Завдяки сучасним методам у виробництві будівельних матеріалів з'являється можливість в швидкому задоволенні потреб суспільства.

Ринок будівельних матеріалів відрізняється своєю різноманітністю для різних сфер будівництва. Будівельні матеріали у сфері дизайну досліджував В. Василишин. Цілком погоджуємося з науковцем в тому, що «важливими чинниками, які впливають на формування архітектурно-ландшафтного середовища, є гармонійне поєднання рельєфних, рослинних та інших природних та штучних елементів, таких як декоративні покриття, малі архітектурні форми, геопластика та інші елементи благоустрою та облаштування територій. Крім того, вибір будівельних матеріалів і визначення конструктивної системи, тобто системи взаємодії основних несучих і огорожувальних конструкцій будівлі, тісно пов'язані між собою, оскільки одні й ті самі матеріали мають різну ефективність залежно від того, в якій конструктивній системі ці матеріали є більш оптимальними, якщо система враховує наявність конкретної бази будівельних матеріалів [1].

Саме тому, проблема ефективного використання тих чи інших будівельних матеріалів в архітектурі та дизайні середовища залежить від матеріальнотехнічних засобів їх реалізації.

Дослідження екологічно ефективних будівельних матеріалів для теплодернізації будівель дозволило таким науковцям, як С. Лемешев, К. Сівак, Ю. Стаднійчук зробити висновок про те, що «здешевлення будівельних

матеріалів можна досягти шляхом використання відходів промисловості та місцевої сировини. Активована зола-винос є поліфункціональним компонентом в складі суміші – з однієї сторони, вона може виконувати функцію активної мінеральної добавки, з іншої – наповнювача. За рахунок хімічної активації зольної складової суміші зростає міцність силікатної матриці бетонів, що призводить до економії в'язучого. Пріоритетним напрямом утилізації фосфогіпсових відходів є використання їх у виробництві будівельних матеріалів. Це обумовлюється двома критеріями: по-перше, фосфогіпсові відходи можна віднести до гіпсової сировини, оскільки вони на 80-95% складаються з сульфату кальцію; по-друге, будівельна індустрія є однією з найматеріалоємніших галузей народного господарства і може споживати фосфогіпсові відходи в значних обсягах [2].

У результаті проведених аналітичних досліджень встановлено, що тільки комплексне використання промислових техногенних відходів дозволить їх ефективно використовувати при виготовленні будівельних виробів. Враховуючи те, що виробництво будівельних матеріалів належить до числа найбільш матеріаломістких галузей промисловості, використання промислових відходів як сировини при виготовленні будівельних матеріалів суттєво знизить вичерпання природних ресурсів [2].

Сучасні теплоізоляційні матеріали є важливим питанням для української кліматичної зони. Я. Гаврон, М. Крамар виділили основні вимоги до теплоізоляційних матеріалів. Зокрема, повинна забезпечуватись максимально проста технологія виготовлення і низька трудомісткість монтування, невисока ціна вихідної сировини, стійкість до високих і низьких температур, хороша звукоізоляція, не токсичність, екологічність, достатні механічні властивості. Цим вимогам більшою чи меншою мірою відповідають базальтова вата [3].

М. Лемешев зазначає, що використання запропонованих рецептурно-технологічних параметрів виготовлення стінових виробів ніздрюватої структури з використанням дрібнодисперсних металевих порошоків дозволяє отримати новий різновид ефективних стінових виробів з поліфункціональними властивостями. Наявність поризованої структури масиву будівельних виробів забезпечує теплоізолювальну здатність побудованої конструкції огорожувальних елементів будівель. У результаті утворення ніздрюватої структури формувального масиву з дисперснонаповненою матрицею на основі мінерального в'язучого з використанням заповнювачів, яким притаманні діелектричні і струмопровідні властивості, отримано ефективний будівельний матеріал, здатний забезпечити регламентовані теплоізолювальні і радіопоглинальні властивості огорожувальних конструкцій будівлі. Реалізація заходів по тепло модернізації конструкцій будівель з використанням нового різновиду ніздрюватих бетонів забезпечить покращення комфортних умов всередині приміщень і дозволить одночасно вирішення важливих екологічних проблем [4].

Проблему зведення монолітних і цегляних житлових будинків досліджував В. Ковальський, зазначаючи, що цегляні будинки вважаються найкращими для проживання, особливо якщо для їхнього будівництва використовувався

керамічна будівельна цегла. Це екологічно чистий продукт, здатний «дихати» і регулювати мікроклімат усередині приміщення. Він чудово утримує тепло, дозволяючи економити на опаленні. У даний час виключно цегляні будинки будують рідко, воліючи зводити змішані монолітноцегляні будівлі. Це дозволяє збільшити поверховість і термін служби, а також урізноманітнити архітектурний вигляд будівель [5].

Таким чином, досліджуючи проблему використання матеріалів для різних потреб і сфер будівництва, було проаналізовано типи матеріалів щодо міцності, стійкості, довговічності, тепло та енергозбереження, екологічності, економічності. Зроблено висновок про те, що завдяки різноманітності сучасних будівельних матеріалів на ринку, з'являється можливість задовільнити потреби будівельної галузі і вирішити професійні проблеми дизайнерів та архітекторів.

Список літератури

1. Василюшин В.Я. Будівельні матеріали – важливий складник дизайну в сучасному будівництві. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: технічні науки*. 2020. № 4. С.245-249.

2. Лемешев С. М., Сівак К. К., Стаднійчук Ю. М. Особливості використання промислових техногенних відходів в галузі будівельних матеріалів. *Сучасні технології, матеріали і конструкції в будівництві*. 2020. № 2. С. 24-34.

3. Гаврон Я.І., Крамар М.Г. Сучасні теплоізоляційні матеріали в будівництві : збірник тез доповідей VIII Міжнародної науково-технічної конференції молодих учених та студентів «Актуальні задачі сучасних технологій». 2019. Том 1. С. 58-67.

4. Лемешев М.С., Христич О.В., Лемішко К.К. екологічно ефективні будівельні матеріали для тепломодернізації будівель. *Сучасні технології, матеріали і конструкції в будівництві*. 2019. № 2. С. 52-61.

5. Ковальський В. П., Бондар А. В., Лисій Г. І. Сучасні тенденції у зведенні монолітних і цегляних житлових будинків. *Сучасні технології, матеріали і конструкції в будівництві*. 2020. № 2. С. 111-114.

ЩОДО АНАЛІЗУ ПРОЦЕСУ ГАСІННЯ ВАПНА В ВИРОБНИЦТВІ СОДИ

Пітак Інна Вячеславівна

кандидат технічних наук, доцент,
доцент кафедри хімічної техніки та
промислової екології

Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут», Україна

Витяганець Валентин Сергійович

Аспірант II року навчання

Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут», Україна

Відомо, що зі збільшенням кількості інертних домішок у вапняному молоці знижується температура, зростає витрата молока на стадії регенерації аміаку, і, як результат – збільшується кількість твердих відходів процесу дистиляції [1].

За температурою вапняного молока, що виходить з апарату (за інших рівних умов) можна оцінити його якість і передбачити зміну виходу твердих відходів на стадії дистиляції. Щоб отримати універсальні рівняння для розрахунку температури в гаснику, що відображають ступінь використання CaO як для режиму отримання вапняного молока, так і для пускових періодів, треба розглянути теоретичні положення [2]. Зміна ентальпії у досліджуваній системі може бути описана рівнянням (1):

$$\frac{dT}{dt} = K \cdot (h - T). \quad (1)$$

В рогорнутому вигляді рівняння 1 можливо записати наступним чином, рівняння 2:

$$C_{P_{H_2O}} M \frac{dT}{dt} - \frac{dQ}{dt} + C_{P_{H_2O}} \frac{dM_2}{dt} T_2 + C_{P_{CaO}} \frac{dM_3}{dt} T_3 - \left(C_{P_{H_2O}} \frac{dM_2}{dt} + C_{P_{CaO}} \frac{dM_3}{dt} \right), \quad (2)$$

де T – температура в гаснику, К

T_1 – температура в гаснику на початку процесу, К;

T_2 – температура рідини, що потрапляє для гасіння, К;

T_3 – температура вапна після гасіння, К;

M – кількість вапняного молока в гаснику, кг;

M_2 – кількість рідини, що потрапляє на гасіння, кг/год;

M_3 – кількість вапна, що потрапляє на гасіння, кг/год;

Q – кількість тепла, що виділилося з непогашеного вапна, кДж;

$C_{P_{H_2O}}$ – питома теплоємність води, (4,19 кДж/кг·°С);

$C_{P_{CaO}}$ – питома теплоємність негашеного вапна, (0,80 кДж/ кг·К);

t – час, година.

При режимі процесу, що встановився величини T_2 , T_3 , $\frac{dM_2}{dt}$ та $\frac{dM_3}{dt}$ лишаються постійними, а $\frac{dQ}{dt}$ є константа

$$\frac{dM_2}{dt} = m_2; \frac{dM_3}{dt} = m_3; \frac{dQ}{dt} = q,$$

де m_2 , m_3 – кількість ридини, що потрапляє на гасіння, кг/год;

m_3 – кількість вапна, що потрапляє на гасіння, кг/год;

q – кількість теплоти, що виділяється з непогашеного вапна, кДж/год.

Разом з цими рівняннями стають константами в рівнянні (2) і наступні вирази:

$$C_{P_{H_2O}} m_2 T_2 = w_2,$$

$$C_{P_{CaO}} m_3 T_3 = w_3,$$

$$C_{P_{H_2O}} m_2 + C_{P_{CaO}} m_3 = m_A.$$

Як результат, замість рівняння (2) отримаємо рівняння (3):

$$C_{P_{H_2O}} M \frac{dT}{dt} = q + w_2 + w_3 - m_A T. \quad (3)$$

Після математичних перетворень рівняння (3) отримаємо рівняння (4):

$$\frac{dT}{dt} = \frac{q + w_2 + w_3}{C_{P_{H_2O}} M} - \frac{m_A T}{C_{P_{H_2O}} M}. \quad (4)$$

Перший член в рівнянні (4) помножимо на коефіцієнт $\frac{C_{P_{H_2O}} M}{m_A}$ і отримаємо константу h :

$$h = \frac{q + w_2 + w_3}{m_A}. \quad (5)$$

Додавши рівняння (5) до рівняння (4) отримаємо рівняння (6):

$$\frac{dT}{dt} = \frac{m_A}{C_{P_{H_2O}} M} \cdot h - \frac{m_A}{C_{P_{H_2O}} M} \cdot T = \frac{m_A}{C_{P_{H_2O}} M} \cdot (h - T). \quad (6)$$

Позначивши в рівнянні (6) член $\frac{m_A}{C_{P_{H_2O}} M}$ через K , отримаємо рівняння зміни ентальпії у досліджуваній системі.

Рішення диференціального рівняння (1) відоме і може бути досягнуто інтегруванням у вигляді

$$N = h - C \exp(-Kt). \quad (7)$$

Прийнявши початкові умови: $t = 0$, температура в гаснику T_1 , і отримаємо рівняння (8):

$$C = h - T_1, \quad (8)$$

а потім, рівняння (8) підставимо у рівняння (7) і отримаємо рівняння (9):

$$T = h - (h - T_1) \exp(-Kt). \quad (9)$$

Після відповідних перетворень, зробивши заміну, замість h і K , чисельних

значень $C_{P_{H_2O}}$ и $C_{P_{CaO}}$ отримаємо рівняння (10):

$$T = \frac{q + 4,19m_2T_2 + 0,8m_3T_3}{4,19m_2 + 0,8m_3} - \left(\frac{q + 4,19m_2T_2 + 0,8m_3T_3}{4,19m_2 + 0,8m_3} - T_1 \right) \cdot \exp\left(\frac{-4,19m_2 + 0,8m_3}{4,19M} \cdot t \right), \quad (10)$$

Рівняння (10) є рішенням рівняння зміни ентальпії (1). Це рівняння описує еволюцію температури вапнякового молока в гаснику в залежності від кількості рідини, що подається на гасіння вапна, її температура і вміст $CaO_{акт}$, тобто чистоти вапна, визначеною завдяки параметру q (кількість теплоти, що виділяється з непогашеного вапна).

Відхилення від встановленого режиму в рівнянні можна описати рівнянням (11):

$$\exp\left(\frac{-4,19m_2 + 0,8m_3}{4,19M} \cdot t \right). \quad (11)$$

Ця функція визначає тривалість пускового періоду, час, коли режим встановлено тощо.

В становленому режимі функція рівняння (11) дорівнює 0, в результаті цього температуру вапнякового молока (T_B) можна представити наступним рівнянням (12):

$$T_B = \frac{q + 4,19n_2T_2 + 0,8m_3T_3}{4,19n_2 + 0,8m_3}. \quad (12)$$

Визначивши значення зміни температури в системі за рахунок збільшення витрати вапна, подачі вапна з більшим вмістом $CaO_{акт}$ (чистішого), або зміни витрати рідини на гасіння шляхом перетворень рівняння (12) і підстановки замість q значення ентальпії реакції ($CaO+H_2O$) – ΔH^R отримаємо зміни температури в системі:

$$\Delta T = \frac{m_3 \Delta H^R}{C_{P_{H_2O}}(n_2 - 0,321m_3) + C_{P_{Ca(OH)_2}} \cdot 1,321m_3}. \quad (13)$$

Використавши рівняння (12) і (13), були розраховані теоретичні криві підвищення температури в суміші вапно-вода в залежності від концентрації $CaO_{акт}$ у вапняному молоці та температури рідини, що подається на гасіння. При цьому приймалося, що температура вапна, що надходить на гасіння становить 35 °С.

Отримані дані наведено на рисунку 1, де вказані також температури вапняного молока, зафіксовані при обстеженні виробництва.

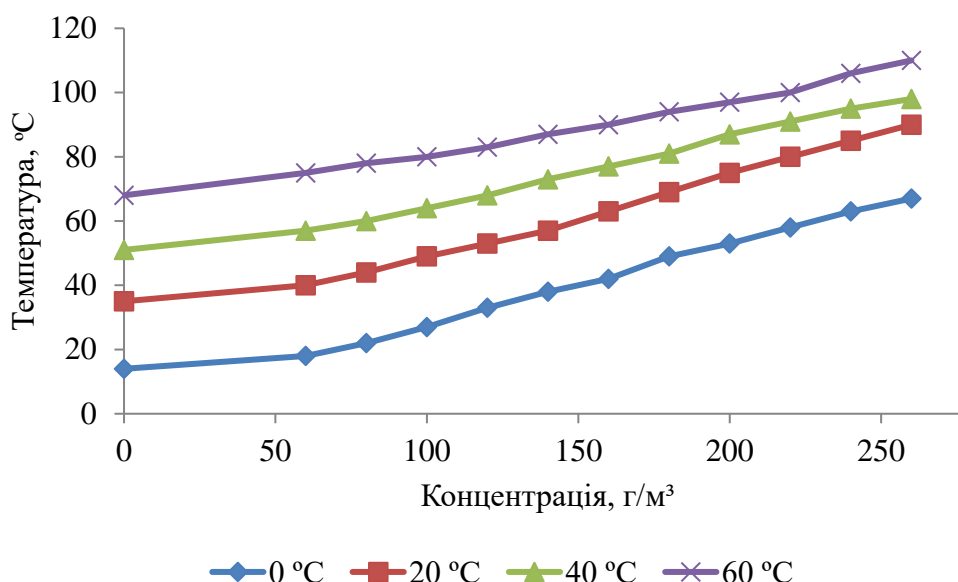

Рисунок. 1 – Залежність температури суміші вапно-вода від концентрації $\text{CaO}_{\text{акт}}$ у вапняному молоці і температури рідини, що подається на гасіння

При порівнянні теоретичних кривих та експериментальних значень впливає, що теплова модель процесу одержання вапняного молока задовільно описує процес і може бути застосована для прогнозування ступеня використання вапна та виходу твердих відходів.

Надалі є доцільним зв'язати фізичну модель гасника з тепловою моделлю. Фізична модель гасника при моделюванні процесу гасіння вапна у вапняне молоко в умовах встановленого режиму та сталості dQ/dt буде виражатися рівнянням матеріального балансу:

$$\left. \begin{aligned} \nu_P \frac{d}{dt}(\gamma C_A) + GC_A + \omega_A - L_A &= 0 \\ \nu_P \frac{d}{dt}(\gamma C_F) + GC_F - x\omega_A &= 0 \\ \nu_P \frac{d}{dt}(\gamma C_H) + GC_H &= 0 \\ \nu_P \frac{d}{dt}(\gamma C_N) + GC_N - L_N &= 0 \\ \nu_P \frac{d\gamma}{dt} + G - L_A - L_N - U &= 0 \end{aligned} \right\}, \quad (14)$$

де C_A , C_F , C_H , C_N – відносні константи CaO , $\text{Ca}(\text{OH})_2$, CaCO_3 і домішок відповідно;

G – масова витрата реакційної суміші на виході з апарату, кг/год;

L_A , L_N – витрата активного CaO та домішок відповідно, кг/год;

U – кількість пари в гаснику, кг;

ν_P – обсяг реактора, м^3 ;

ω_A – швидкість процесу гасіння, год.

У системі рівняння (14) невідомою є величина ω_A . Вона може бути представлена наступною залежністю:

$$\omega_A = \Phi f(L_{i0}, L_{m0}, C_{10} - C_{i0}, Q, \gamma, D, N, r_{m0}, \varepsilon_{r0}, t, g, \rho), \quad (15)$$

де D – діаметр апарату, м;

N – швидкість обертання, хв^{-1} ;

t – тривалість перебування матеріалу в апараті, хв;

r_{m0} – середній розмір шматків вапна, м;

ε_{r0} – відхилення від середнього розміру шматка;

g – прискорення сили тяжіння, м/с^2 ;

ρ – щільність реакційної маси, кг/м^3 .

Провівши аналіз розмірностей [3] з урахуванням системи рівнянь матеріального балансу (14) і прийнявши як критерій теплової подібності рівність швидкості виділення теплоти в процесі гідратації, що цілком допустимо, отримуємо:

$$\frac{w_A}{L_{10}} = f\left(\frac{L_{10}}{L_0}, \dots, \frac{L_{i-1}}{L_{i0}}, \frac{L_{i+1}}{L_{i0}}, \dots, \frac{L_{m0}}{L_{i0}}, \frac{Q}{L_{i0}}\right); \quad (16)$$

$$\frac{Gt}{D^3}, \frac{\gamma L_0}{\gamma Q}, \frac{r_{m0}}{D}, \frac{C_0}{D}, \frac{DN^3}{\rho}, \frac{DN^2}{g}.$$

Рівняння (16) представимо в критеріальному вигляді:

$$(D_{ir})_{i0} = A_0 \left(\frac{L_N}{L}\right)^a \left(\frac{Q}{L}\right)^b \left(\frac{\gamma L_i}{\gamma Q}\right)^c \left(\frac{r_{m0}}{D}\right)^\lambda \left(\frac{\varepsilon_0}{D}\right) Ho^m, Re^k, Fr^L. \quad (17)$$

за умови встановленого режиму та з урахуванням раніше наведених результатів досліджень критерій гомохронності. Але можна виключити відношення $\frac{L_N}{L}$, перевести в розряд відносно постійних $\frac{Q}{L}$, а критерии Re і Fr об'єднати. $\frac{L_{N0}}{L_A}$ представимо у вигляді

$$\frac{1 - \lambda_0}{\lambda_0},$$

де λ_0 – активність вапна.

В результаті математичних перетворень і підстановок отримаємо рівняння:

$$(D_{ir})_{i0} = BN^{\beta_1} D^{\beta_2} \lambda^{\beta_3}. \quad (18)$$

В цьому рівнянні $(D_{ir})_{i0} = \frac{x_0}{L_{n0}}$ – критерій Дьяконова, який виражає

відношення маси речовини, що витрачається в одиницю часу на хімічну реакцію, до всієї маси речовини, що надходить у зону реакції.

Проаналізуємо рівняння (13) і перетворимо його у математичний вираз:

$$m_3 = \frac{\Delta T \left[C_{P_{H_2O}} (m_2 - 0,321m_3) + C_{P_{Ca(OH)_2}} \cdot 1,321m^3 \right]}{\Delta H^R} \quad (19)$$

Відповідно до раніше розглянутої теплової моделі процесу $m_3 = \frac{dM^3}{dt}$.

Рівняння (19) є ідентичним (з деяким коефіцієнтом пропорційності В) величині w_A , тобто масі речовини $\text{CaO}_{\text{акт}}$, що витрачається в одиницю часу на хімічну

реакцію. Розділивши ліву та праву частини рівняння (19) на L_{n0} , отримаємо вираз для критерію Дьяконова:

$$(D_{ir})_{t_0} = \frac{V\Delta T \left[C_{P_{H_2O}} (m_2 - 0,321m_3) + C_{P_{Ca(OH)_2}} \cdot 1,321m^3 \right]}{\Delta H^R L_{n0}} \quad (20)$$

або

$$(D_{ir})_{t_0} = \frac{\Delta T B_2}{L_{n0}}. \quad (21)$$

Зробивши підстановку рівняння (21) в (18), зробивши математичні перетворення і отримаємо рівняння (22):

$$\Delta T = A L_{n0} N^{\beta_1} D^{\beta_2} \lambda_0^{\beta_3} \quad (22)$$

На основі даних заводських обстежень була проведена оцінка постійної А ступеня β_1 , β_2 , β_3 під час використання вапна середньої активності (заводський).

Для досліджуваних умов рівняння матиме вигляд:

$$\Delta T = 3,3 \cdot 10^{-2} L_{n0} N^{0,5} D^{0,99} \quad (23)$$

Використовуючи рівняння (23) розрахуємо параметр Т (температура вапняного молока) залежно від витрати вапна та наявності домішок. Розрахункові точки нанесені на теоретичні криві (Рис. 1). Аналіз характеру накладання точок показує, що рівняння (23) адекватно описує процес гасіння вапна водою і може бути використане для прогнозування якості вапняної суспензії та кількості відходів.

Кількісна залежність маси вихідних відходів газогасіння ($G_{вих}$) від масової частки у них CaO_{CB} представлена Рис 2.

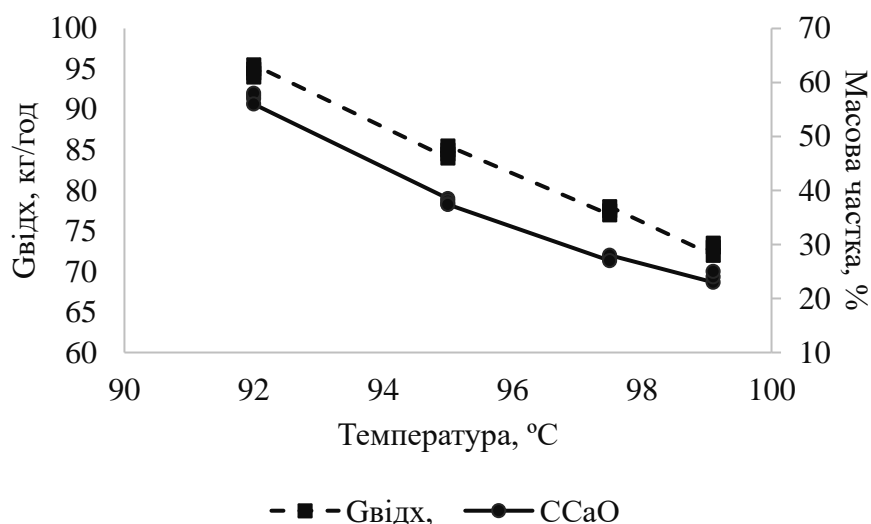

Рисунок. 2 Залежність кількості дрібних відходів $G_{вих}$ від масової частки в них CaO_{CB} та від температури. Експериментальні точки обстеження виробництва при температурі рідини: \times – 95 °C; \circ – 97,5 °C; \bullet – 99,1 °C; Δ – теоретичні точки, розраховані по рівнянню (23).

Як і у разі залежності $CaO_{акт}$ у вапняному молоці від температури (Рис. 1), на Рис. 2 ми спостерігаємо лінійні залежності кількості дрібних відходів гасіння та масової частки CaO_{CB} у них від температури вапняного молока (зменшується

кількість дрібних відходів гасіння та масова частка $\text{CaO}_{\text{св}}$ у них).

Список литературы

1. Зайцев И. Д., Ткач Г. А., Стоев Н. Д. Производство соды. – М.: Химия, 1986. – 319 с.
2. Долкарт А. Ф., Шапоров В. П. Технология гидроксида кальция. – М.: НИИТЭХИМ, 1982. – С. 1 – 39.
3. Кафаров В. В. Методы кибернетики в химии и химической технологии. – М.: Химия, 1985. – 450 с.

РОЗРОБКА ВЕБ-ЗАСТОСУНКУ – «ЗДОРОВ'Я»

Розенвассер Денис Михайлович,

Старший викладач кафедри
комп'ютерної інженерії та інформаційних систем
Державний університет інтелектуальних технологій і зв'язку, Україна

Трикуліч Павло Павлович,

Студент VII курсу
Державний університет інтелектуальних технологій і зв'язку, Україна

У сучасному світі веб-застосунки використовуються, майже, у всіх сферах. Деякі з них виконують нескладні завдання, на зразок новинних та навчальних ресурсів, а деякі використовують алгоритми та штучний інтелект для складних обчислень. Ще декілька років тому, наявність веб-застосунка для бізнесу чи іншої сфери була просто плюсом, сьогодні це є обов'язковим інструментом тому, що ніхто не дізнається про твій продукт, послугу або щось інше, якщо інформацію про це, не можна знайти в мережі.

Для створення якісного веб-застосунку, необхідно якісно виконати всі етапи веб-розробки та підібрати необхідні технології для створення конкретного функціоналу.

Етапи розробки можуть бути змінені або упущені в залежності від цілей та бюджету проекту, далі наведено які існують основні етапи веб розробки:

1. Аналіз брифу і написання технічного завдання - Бриф – це документ, на кшталт анкети, яку заповнює замовник. Бриф містить у собі побажання клієнта щодо дизайну, функціоналу та інші деталі проекту. На основі брифу менеджери ІТ-компанії складають технічне завдання для розробників;
2. Прототипування - важливий етап, особливо для великих проектів. Прототип – це схема всіх або декількох сторінок сайту у формі ескізу або HTML-документа, в якому відображені взаємодії та структурні елементи майбутнього сайту: меню, кнопки, форми та інше;
3. Розробка дизайну - на даному етапі дизайнер промальовує сторінки ресурсу. Сьогодні важливо, аби сайт мав не лише десктопну версію, а й мобільну. Незмінна вимога до дизайну – “дружній” інтуїтивно зрозумілий інтерфейс. Тобто такий, коли користувач легко і швидко знаходить необхідну інформацію на сайті.
4. Програмування - Front-end розробники перетворюють макети з дизайном в інтерактивні веб-сторінки за допомогою мови HTML (по-суті, перетворюють малюнок на код). Back-end розробники поєднують/інтегрують зверстані веб-сторінки з базою даних та системою

керування сайтом. Їх задача – зробити сайт не просто закодованою картинкою, а перетворити його на повноцінний функціональний робочий інструмент.

5. Тестування - ресурс проходить тестування на відповідність макетів дизайну, швидкість роботи, оптимізацію під мобільні пристрої і відображення в різних браузерях. Фінальна перевірка якості – це оцінка готового продукту з точки зору, як програміста, так і користувача. Тестується виконання функціоналу: чи маємо можливість здійснити покупку, чи проходить оплата, чи надходять листи, тощо. Тестується працездатність проекту загалом.
6. Деплой сайту - На цьому етапі компанія-розробник допомагає клієнту вибрати хостинг (місце в інтернеті) і отримати домен (адреса ресурсу) – два моменти, необхідні для розміщення сайту. Після чого переносять сайт на цей хостинг. Ресурс відкривається для пошукових систем. І проходить етап фінального тестування після переносу.
7. Просування ресурсу - SEO-фахівці, SMM-менеджери, таргетологи займаються комплексним просуванням ресурсу: аналізують його роботу, складають стратегію внутрішньої і зовнішньої оптимізації та втілюють її у життя.

Вибір технологій повинен відповідати вимогам функціоналу та бюджету проекту, особливо це стосується Back-end частини, адже для створення простого інформативного веб-застосунку, ціль якого просто відображення інформації, достатньо простої CMS-системи, або конструктора. Але якщо ви плануєте розвивати даний ресурс, додавати особливий функціонал, зберігати швидкість роботи застосунку на високому рівні при масштабуванні вам знадобиться використання фреймворку або написання застосунку методами вибраної мови програмування з вибраними патернами програмування.

У ході дослідження створення веб-застосунку було обрано предметну область – «Здоров'я». Цілями застосунку є: підбір харчування та тренувань в залежності від особливостей організму та можливостей, оцінка тіла та допомога користувачу в слідуванні за власним здоров'ям.

В ході розробки деякі етапи було видозмінено або упущено, так як клієнтом і розробником є одна і та ж людина, та на даному етапі проекту його просування не є необхідним.

Для виконання Front-end частини додатку було обрано CSS і JavaScript фреймворк Bootstrap, адже він є найпопулярнішим, використовується великими компаніями та безкоштовним. За допомогою нього можна легко створювати інтерфейси для різних розмірів екрану. Для реалізації Back-end частини було

TRENDS AND PROSPECTS DEVELOPMENT OF SCIENCE AND PRACTICE IN MODERN ENVIRONMENT

обрано написаний на мові програмування PHP, фреймворк Laravel – в останні роки він набрав широкої популярності у створенні невеликих та середніх за складністю проєктів, його розробники часто оновлюють кодову базу та він є безкоштовним. Для бази даних було обрано MySQL, це також безкоштовне рішення, яке більш ніж необхідне для того, щоб справитися з управлінням об'єктами даних даного додатку.

У веб-додатку було створено всі елементи для зручного користування користувачем. Є верхня та нижня навігації для зручного переміщення користувача по сайту, вся інформація відображена, згрупована та відображається на окремих сторінках де вона може бути відфільтрованою в залежності від параметрів. Для керування даною інформацією було створено адміністративну панель, куди може отримати доступ тільки користувач з відповідними правами (рисунок 1). Користувач може створити власний обліковий запис, після чого він зможе заповнити власні дані та отримати інформацію та рекомендації відносно них (рисунок 2). У додатку реалізовано функціонал для підбору та пошуку планів харчування та тренувань відповідно запиту та даним користувача. Зроблено гнучкий пошук вправ та страв.

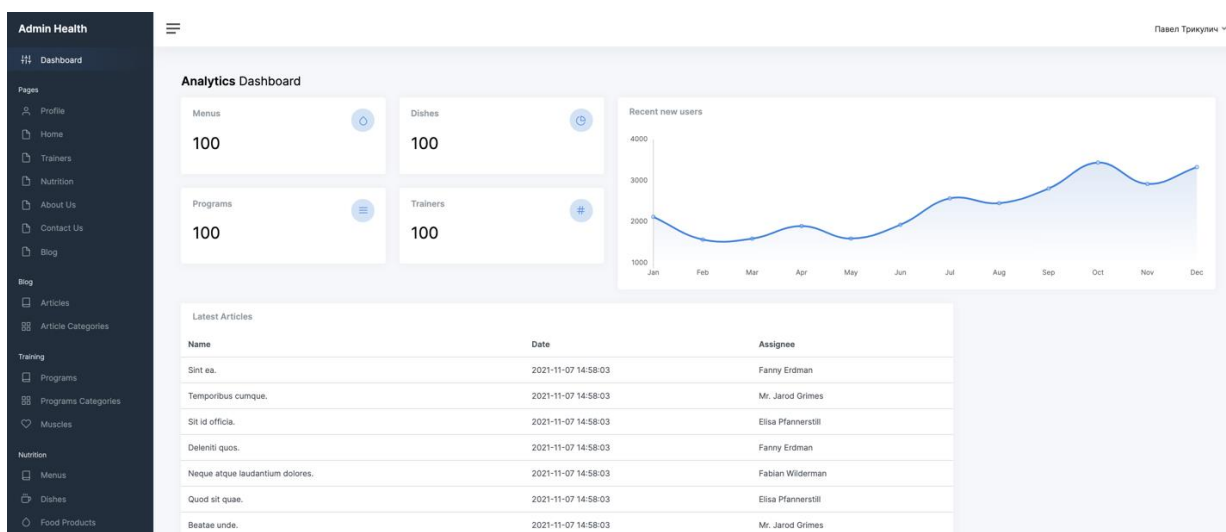

Рисунок 1. Адміністративна панель

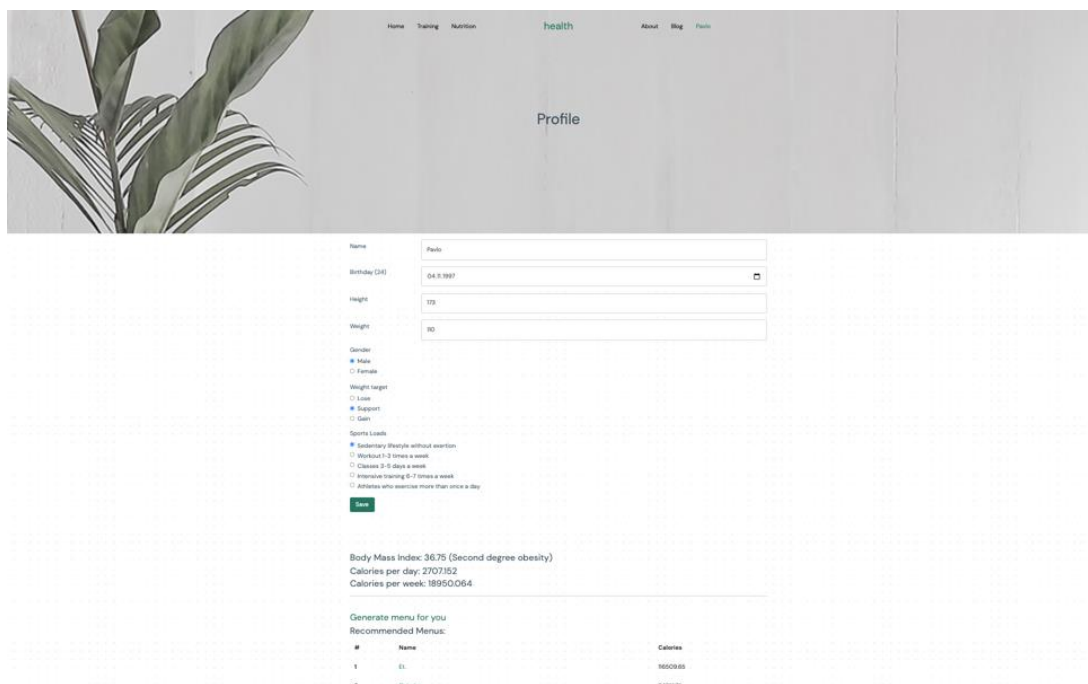

Рисунок 2. Обліковий запис користувача

Отже, в ході даної роботи було створено веб-додаток, який відповідає сучасним вимогам створення веб-додатків, пройшов відповідні етапи розробки, створений з використанням сучасних технологій. Веб-додаток реалізує функціонал вибраної предметної області.

Список літератури

1. Документація laravel framework. [електронний ресурс] – режим доступу: <https://laravel.com/docs/8.x/installation>
2. Документація PHP. [електронний ресурс] – режим доступу: <https://www.php.net/>
3. Документація PHP. [електронний ресурс] – режим доступу: <https://www.itnetwork.com.ua/ru/2018/12/18/model-kano/>
4. Документація Bootstrap. [електронний ресурс] – режим доступу: <https://getbootstrap.com/>

FEATURES OF METHODS FOR ASSESSING THE PERFORMANCE OF CRUSHERS

Vlasov Andrii

PhD in Engineering, associate professor
Zaporizhzhia National University

Hrechanyi Oleksii

PhD in Mechanical engineering, lecturer
Zaporizhzhia National University

Serhieiev Dmytro

student gr.8.1331
Zaporizhzhia National University

According to the metallurgical industry, on average, about 40% of the cost and up to 60% of the energy spent on ore processing falls on the grinding processes (crushing and grinding). Due to the different characteristics of the processed material, as well as the different requirements for the final product, machine-building plants produce various types and sizes of crushing machines, and along with the creation of new ones, they continuously change and improve the existing designs of machines [1].

Crushing and grinding are the processes of destruction of pieces (grains) into smaller grains by the action of external forces that overcome the internal forces of cohesion between particles. Conventionally, it is believed that when crushing, grains with a particle size of more than 5 mm are obtained, and when grinding, less than 5 mm. The machines with the help of which crushing and grinding are carried out are respectively called crushers and mills. Grinding of materials is done by crushing, splitting, abrading and impacting. In most cases, these types of impact on the material are used in combination, and usually one of them is of primary importance, which is due to the design of the machine used for grinding [2].

Crushers of both static action (jaw, cone, roller) and impact crushers (rotary, hammer, centrifugal-impact) cause all types of deformation in the crushed material, among which compression prevails [3].

The crushers of the first group differ from the crushers of the second group in lower rates of voltage rise, which are determined, respectively, by the rates of application of loads. However, it is impossible to establish a strict boundary between crushers on this basis. The processes of destruction themselves in crushers of either group are not fundamentally different. The difference should be sought in the method of energy transfer or in the mechanism of action of the working body on the crushed material [3].

Currently, the crushing process in impact crushers is considered both from the standpoint of classical mechanics and wave. Classical mechanics presupposes the application of impact forces to the center of inertia of bodies, and the bodies themselves under elastic impact are absolutely rigid [3].

In foreign practice, the criterion for assessing the strength of rocks is resistance to shock loads (a standardized method of a falling weight developed by the Krushnigg Center for Mineralogical Research (Australia). selection of crushing equipment [4].

Simulation of the crushing process according to the above method indicates that the loss of hammer mass affects the creation of impact energy only when more than 70% of the total mass of the hammer is lost. But work [5] substantiates that when using light hammers, even with a high rotation speed, the crusher will have low productivity, and high energy consumption with an increase in the formation of fines. The crushing of pieces of material of one strength or another is determined by the impact force, which depends on the relative speed of rotation of the hammer.

Thus, the criterion for assessing the strength of rocks by its resistance to shock loads is ambiguous and requires further improvement.

Список літератури:

1. Klushantsev B.V. Drobilki. Konstruktsiya, raschet, osobennosti ekspluatatsii/ B. V. Klushantsev, A. I. Kosarev, Yu. A. Muyzemnek. – M.: Mashinostroenie, 1990. – 320 s.: il.
2. Borschev V.Ya. Oborudovanie dlya izmelcheniya materialov: drobilki i melnitsyi: uchebnoe posobie / V.Ya. Borschev. – Tambov: izdatelstvo Tambovskogo Gosudarstvennogo Tehnicheskogo Universiteta, 2004. – 75 s.
3. Bauman V. A. Rotornyye drobilki. Issledovanie, konstruirovaniye, raschet i ekspluatatsiya / V. A. Bauman i dr. – M.: Mashinostroenie, 1973. – 268 s.
4. Vaysberg L.A. Sovremennyye metody issledovaniya prochnostnykh harakteristik stroitelnykh gornykh porod pri proizvodstve schebnya / L.A. Vaysberg, E.E. Kameneva, A.V. Sinitsyn// Stroitelnyye materialy. – 2015. – #12. – S.70-72.
5. KobrIn Yu. G. Doslidzhennya droblenih materIalIv udarnim navantazhennyam / Yu. G. KobrIn. // MetalurgIyna ta gIrnichorudna promislovIst. – 2018. – #7. – S. 61–66.

УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ РЕМОНТУ ЕЛЕКТРООБЛАДНАННЯ ЗА ЙОГО ФАКТИЧНИМ СТАНОМ

Потапенко Микола Валентинович

к.т.н., старший викладач кафедри енергетики і автоматики
ВП НУБіП України «Бережанський агротехнічний інститут»
м.Бережани, Україна

Шаршонь Віталій Любомирович

асистент кафедри енергетики і автоматики
ВП НУБіП України «Бережанський агротехнічний інститут»
м.Бережани, Україна

Одним з найбільш важливих завдань, що стоять перед сучасним підприємством, яке має в своєму розпорядженні електрообладнання, є необхідність забезпечення його надійної роботи. Для вирішення цього завдання застосовуються заходи з технічного обслуговування і ремонту, які б забезпечували утримання електрообладнання в працездатному стані при найкращих економічних показниках його роботи і мінімально можливих непланових зупинках для проведення ремонту. Ця система ґрунтується на проведенні планово-запобіжних ремонтів [1].

Згідно системи ремонт повинен проводитися раніше середньостатистичного часу відмови. Однак такий вид технічного обслуговування і планово-запобіжних ремонтів має ряд суттєвих недоліків:

- планування профілактичних робіт виконується згідно з регламентом і не залежить від фактичного технічного стану електрообладнання до моменту початку ремонту;

- графіки профілактичних робіт не встановлюють пріоритету виведення в ремонт різних видів електрообладнання;

- при складанні графіків не враховується ряд обмежень (технологічних, матеріальних, тимчасових, трудових), а також не передбачається їх оптимізація з позиції раціонального керування експлуатацією і більш повної витрати ресурсу кожної одиниці електрообладнання;

- пропорційно зростанню кількості електрообладнання збільшується і загальна трудомісткість профілактичних робіт, що вимагає значного збільшення чисельності ремонтного персоналу;

- бувають випадки, коли надійність електрообладнання знижується за рахунок появи дефектів, відсутніх до ремонту.

З урахуванням цього і завдяки впровадженню пристроїв дистанційної діагностики вже сьогодні основним видом обслуговування стає обслуговування за фактичним станом, при якому ремонт або виведення з експлуатації буде проводитися за актуальними даними, які одержані з датчиків. Для зниження затрат праці і оптимізації процесу обслуговування слід проводити онлайн-

моніторинг за допомогою засобів передачі даних, сигналізації, пристроїв візуалізації даних і систем керування.

Обслуговування за технічним станом передбачає, що для груп виробничих об'єктів прописані контрольні параметри, значення яких вимірюються в ході моніторингу або при знятті показів датчиків [2]. Для кожного контрольованого параметра визначені граничні значення, при досягненні яких необхідно приймати заходи (наприклад, проводити ремонт електрообладнання).

Отже, проводячи моніторинг параметрів, що характеризують роботу електрообладнання можна вчасно виявити зміну його технічного стану і запланувати ремонт тільки тоді, коли виникає реальна можливість виходу параметрів за допустимі межі. Це і визначає необхідність розвитку технічної діагностики.

На даний час існує безліч методів діагностики, за допомогою яких можливо контролювати технічний стан електрообладнання (метод вібродіагностики, метод аналізу акустичних коливань, метод тепловізійного контролю та ін.) [3].

Методами діагностики проводиться розбиття всієї сукупності об'єктів на групи у відповідності до прийнятих градацій стану. Для об'єктів діагностування не можна встановити один узагальнений показник стану. Тому основним завданням діагностування є своєчасне виявлення і пошук дефектів, тобто визначення їх наявності, характеру і місцезнаходження.

Однією з найбільших труднощів при використанні обслуговування за технічним станом електрообладнання є визначення методики складання графіків ремонтів і виведення обладнання з експлуатації. Ці графіки в довготривалому і середньотривалому періоді складаються диспетчерським центром на п'ять років, на рік і на місяць, а також коригуються на найближчий тиждень.

Таким чином, є можливість збільшити міжремонтні інтервали. Підвищується точність планування графіків ремонтів, і тим самим не обслуговується бездефектне електрообладнання. Крім того, підвищується оперативність і повнота використання ресурсу електрообладнання, зменшуються затрати праці на його експлуатацію, з'являється можливість більш точного прогнозування наслідків подій, пов'язаних з експлуатацією електрообладнання.

Удосконалення існуючої системи технічного обслуговування і планово-запобіжних ремонтів полягає в переході від системи з жорсткою структурою ремонтного циклу до системи ремонту, що враховує фактичний стан електрообладнання на основі визначення ресурсу спрацювання, який обчислюється за результатами діагностування.

Список літератури:

1. Губаревич О. В., Невзлін Б.І. Надійність і діагностика електрообладнання: Навчальний посібник. Луганськ: Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2004. 156 с.
2. Хальясмаа А.И., Дмитриев С. А., Кокин С. Е., Глушков Д. А. Вопросы реализации систем оценки фактического состояния электрооборудования для энергетических предприятий. *Научное обозрение*. 2013. №4. С. 241–245.
3. Сви П.М. Методы и средства диагностики оборудования высокого напряжения. М.: Энергоатомиздат, 1992. 240 с.

TOURISM

КОНТРОЛЬ ЯКОСТІ ПОСЛУГ В РЕСТОРАННОМУ БІЗНЕСІ

Безрученков Юрій Володимирович,

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри туризму, готельної і ресторанної справи
Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка, Україна

Щука Галина Петрівна

доктор педагогічних наук,
професор кафедри туризму,
готельної та ресторанної справи
Закарпатський угорський інститут
ім. Ф. Ракоці ІІ, Україна

Якість послуг – це складний економічний термін, який використовується в тих випадках, коли потрібно підібрати механізм задоволення потреб клієнтів. Така категорія важлива при здійсненні оцінки кінцевих результатів ти чи інших виробничих процесів або ж їхніх окремих операцій. Якість послуг також грає певну роль при виборі стратегії розвитку підприємства та визначення наявності резервів щодо поліпшення ефективності роботи.

Якість послуг не може бути постійною величиною. Саме тому підвищення – це перш за все довготермінове та безперервне в часі завдання. Ціль будь-якого підприємства – максимально задовольнити потреби клієнта при економічно обґрунтованих затратах, що направлені на це. Глобалізаційні процеси, що спостерігаються на ринку, призвели до того, що якість послуг наразі може стати основним фактором підвищення конкурентоздатності об'єкта. На нього впливають багато різноманітних нюансів – як політичні, так і соціальні, як економічні, так і організаційні чи науково-технічні.

Основні чинники щодо визначення якості послуг в ресторанному бізнесі такі:

- технологічні вимоги до виконання певних операцій;
- час очікування клієнтів в черзі;
- комфортність отримання послуг;
- зручність інформаційного обслуговування;
- регіональні особливості закладу тощо.

Таким чином, якість послуг ресторану визначається на основі «рівня сервісу» даного об'єкта. Саме це поняття й охоплює всі перераховані фактори.

При наявності значного попиту заклад може реалізувати будь-які товари та послуги, незалежно від того, яка в них якість. При умові перевищення пропозиції ситуація кардинально змінюється: клієнти починають звертати увагу на якість послуг. Якщо вона висока, ресторан буде конкурентоспроможним, а його функціонування – успішним.

Це впливає на існування підприємства, будучи необхідною умовою його довгострокового існування.

Якість – це один зі способів задоволення потреб клієнтів, що дозволяє їм отримати високе задоволення, а як наслідок — значний прибуток. До того ж достатній рівень сервісу провокує відповідну споживацьку базу будь-якого закладу ресторанного господарства. Усна реклама гостей, основана на високій якості послуг, дозволяє залучити нових клієнтів та збільшити значущість об'єкту в його сфері діяльності. Саме через вплив рівня сервісу на конкурентоспроможність, ефективність та надійність ресторану і виникла потреба в контролі якості послуг. Для оцінювання них можуть використовуватись наступні показники:

1. Показники, що дозволяють оцінити якість роботи обслуговуючого персоналу. До них відноситься технологічність процесу обслуговування, дотримання етики, забезпечення належного зовнішнього вигляду працівників та рівень професійної підготовки.

2. Показники, що дозволяють оцінити якість продукції. Мова йде про їх відповідність типу та класу ресторану, а також рівень оформлення стан перед їх споживанням.

3. Показники, що дозволяють оцінити рівень гостинності. Серед них варто виділити музичне обслуговування, умови відпочинку, інтер'єр зали, мікроклімат в приміщенні (шум, освітлення, температурний режим, вібрації та вологість повітря), екологічність, безпека, обладнання, столовий посуд, набори та стильова єдність білизни.

4. Показники, що характеризують естетичність. До них належить виразність дизайнерського рішення, відповідність торговельних приміщень естетичним вимогам та стилістиці, а також оригінальність та гармонійність в оформленні.

5. Показники, що оцінюють матеріальну базу. Мова йде про відповідність об'єкта санітарно-гігієнічним вимогам, а також санітарний стан всіх приміщень, столового посуду, набору та білизни.

6. Показники ергономіки. Вони бувають гігієнічними, антропометричними, фізіологічними, психофізіологічними та психологічними.

Для належного функціонування ресторану потрібно забезпечити високу якість обслуговування, що можливо зробити лише завдяки належному контролю

його основних показників. Реалізуючи відмінний сервіс, об'єкт може отримати найсильнішу конкурентну перевагу.

Список літератури

1. Безрученков Ю. В. Системи НАССР у закладах готельно-ресторанного господарства. Навчально-методичний посібник для ЗВО за ред. Ю. В. Безрученкова. Київ: ФО-П Мірошніченко А. В., 2021. 160 с.
2. Касенін В. Проблеми розвитку ресторанного господарства в Україні / В. Касенін, Т. Ткаченко. – К. : Економіка України, 2019. – С. 41–46
3. Впровадження чеклістів в ресторані. [Електронний ресурс] // HoReCaService 2009 : блог. – Режим доступу : <https://horecaservice.com.ua/vprovadzhennya-chekl-st-v-v-restoran>. Дата перегляду : 10.11.2021.

ФАКТОРИ ФОРМУВАННЯ СЕГМЕНТУ ГОТЕЛІВ КУРОРТНОГО ПРИЗНАЧЕННЯ

Галасюк Світлана Сергіївна,

Кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри туристичного та готельно-ресторанного бізнесу
Одеський національний економічний університет, Україна

Царенко Анна Віталіївна,

Магістрант
Одеський національний економічний університет, Україна

Для обслуговування туристів, подорожуючих з метою відпочинку та оздоровлення, створено базу розміщення, яка включає різні типи готелів та інших закладів, що пропонують проживання і обслуговування.

За національним стандартом ДСТУ 4527:2006 [1], в Україні існує така система засобів розміщення курортного та оздоровчого профілю:

– курортний готель – готель, розташований на території курорту, який має умови для *відпочинку та оздоровлювання*;

– санаторій – готель, розташований на території курорту або рекреаційної зони, який забезпечує надавання послуг *лікування* у регламентованому режимі;

– профілакторій – аналогічний готелю засіб розміщення, як правило, відомчого підпорядкування, призначений для організування *відпочинку та загального оздоровлювання*, який має умови для надавання послуг профілактичного *лікування* професійних хвороб;

– пансіонат – аналогічний готелю засіб розміщення *оздоровлювального* призначення, розташований у замиській або у рекреаційній зоні з регламентованим режимом харчування та *відпочинку*;

– будинок відпочинку – аналогічний готелю засіб розміщення, зазвичай цілорічного функціонування, розташований у рекреаційній зоні, і який забезпечує умови для *відпочинку* з надаванням послуг *оздоровчо-профілактичного* характеру у регламентованому режимі;

– база відпочинку – аналогічний готелю засіб розміщення з мінімальними зручностями, зазвичай, сезонного функціонування, розташований у рекреаційній зоні, який забезпечує умови для *відпочинку*;

– дитячий табір – засіб розміщення, як правило, сезонного функціонування для активного *відпочинку та оздоровлювання* дітей у регламентованому режимі.

На підставі вивчення термінології про засоби розміщення курортного та оздоровчого профілю можна зробити такі висновки:

– Основа української системи оздоровчих закладів – аналогічні засоби розміщення. В якості готелів представлені тільки курортний готель та санаторій. Проте саме санаторії, а також профілакторії, по міжнародних мірках завжди

TRENDS AND PROSPECTS DEVELOPMENT OF SCIENCE AND PRACTICE IN MODERN ENVIRONMENT

вважаються спеціалізованими засобами розміщення, тому що мають яскраво виражену лікувальну функцію.

– Режим функціонування цих закладів зазвичай цілорічний, за винятком баз відпочинку та дитячих таборів, які працюють сезонно.

– Місце розташування – території курортів (санаторії та курортні готелі), рекреаційні або заміські зони (пансіонати, будинки та бази відпочинку).

– Режим обслуговування – зазвичай, регламентований – у санаторіях, пансіонатах, будинках відпочинку та дитячих таборах.

Таким чином, усі засоби розміщення оздоровчого профілю за функціональною ознакою доцільно поділяти на два види – санаторно-курортні та оздоровчі. Кожен з них, у свою чергу, включає різні типи залежно від:

- наявності та комплексності медичних послуг;
- специфіки організації харчування;
- методів та якості обслуговування;
- режиму надання санаторно-курортних та оздоровчих послуг;
- особливостей території розташування [2].

На підставі вивчення думок науковців та термінології ДСТУ 4527:2006, у таблиці 1 нами пропоновано бачення складу засобів розміщення з урахуванням їх відношення до санаторно-курортних чи оздоровчих закладів.

Таблиця 1

Типізація санаторно-курортних і оздоровчих засобів розміщення

Види засобів розміщення оздоровчого профілю	Типи закладів
Санаторно-курортні засоби розміщення, що забезпечують комплексне лікування, медичну профілактику та реабілітацію	Санаторій
	Профілакторій
	Пансіонат
Інші оздоровчі засоби розміщення, що забезпечують первинну профілактику захворювань, організацію відпочинку та оздоровлення	Курортний готель
	Будинок відпочинку
	База відпочинку
	Дитячий табір

Яскравим представником закладів оздоровчого профілю, які призначені для організації відпочинку та оздоровлення туристів, є курортні готелі. Вивчення думок науковців, які досліджують питання створення та розвитку курортних готелів, дозволило скласти таблицю 2.

Трактування терміну «курортний готель» в дослідженнях українських та зарубіжних вчених

Науковці	Визначення терміну «курортний готель» у працях науковців
Мальська М.П., Пандяк І.Г. [3]	Готель, що спеціалізуються на прийомі і обслуговуванні туристів, які прибули з метою відпочинку і оздоровлення на тривалий період
Круль Г.Я. [4]	Готель, призначений для відносно тривалого відпочинку на одному місці, з можливістю профілактичного лікування чи оздоровлення на курорті певного профілю
Байлик С.І., Писаревський І.М. [5]	Готель зі значними відмінностями за місткістю, що пропонує повний набір послуг гостинності і, крім того, комплекс спеціального медичного обслуговування і дієтичного харчування; розташовується в курортній місцевості
Головко О.М., Кампов Н.С., Махлинець С.С., Симочко Г.В. [6]	Готель, характерною ознакою якого є наявність спеціальних умов для відпочинку (обладнання) і місцезнаходження, в залежності від яких визначається специфіка обслуговування
Кабушкін Н.І., Бондаренко Г.А. [7]	Готель, в структурі якого в обов'язковому порядку мають бути приміщення для надавання медичних послуг лікувально-профілактичного характеру, надавання дієтичного харчування, занять спортом і активного відпочинку тощо
Кусков О.С. [8]	Готель, що розташований в межах курорту чи курортної місцевості та пропонує повний пакет різноманітних послуг, включно з медичним та діагностичним обслуговуванням, дієтичним харчуванням, широким спектром спортивно-оздоровчих програм на території
Парфіненко А.Ю., Данько Н.І., Подлепіна П.О., Вишневська О.О. [9]	Готель, призначений для відпочинку і рекреації і розташований на території, яка має умови для оздоровлення і відпочинку, та, як правило, знаходиться далеко від густонаселених районів, поблизу рекреаційних об'єктів
Крамаренко М.О. [10]	Готель, розташований на території курорту, який має умови для тривалого перебування приїжджих з метою лікування, оздоровлення та відпочинку

Складено за джерелами [3-109]

Не дивлячись на деякі розбіжності в трактуванні терміну «курортний готель», всі автори наукових праць вважають, що ці заклади мають знаходитися на території курортної чи рекреаційної місцевості, обслуговувати туристів

протягом тривалого часу, пропонувати послуги профілактичного лікування та дієтичного харчування.

Аналіз спеціальної літератури та загальносвітових тенденцій дозволив виявити, що за місцезнаходженням курортні готелі поділяються таким чином:

– Автономне курортне розміщення (*окремо збудований готель, що забезпечує весь набір необхідних послуг із використанням курортних факторів місцевості*). Великою перевагою таких об'єктів є їх розміщення в природному середовищі та можливість подальшого розвитку. У практиці готельного бізнесу такі курортні готелі отримали назву «resort». Вони характеризуються великою площею земельної ділянки, повним комплексом обслуговування для повноцінного відпочинку, оздоровлювання та розважання, завдяки чому гості можуть не залишати територію готелю протягом всього терміну проживання.

– Розміщення у складі курортного комплексу (*курортний готель у складі комплексу із загальним для всієї групи курортних установ і споруд архітектурно-планувальним рішенням і системою організації лікування, відпочинку, культурно-побутового обслуговування*).

– Розміщення у курортній зоні населеного пункту народногосподарського профілю (*курортний готель в одній із функціональних зон, де розміщені курортні установи та споруди з відповідним алгоритмом забудови*).

– Розміщення у курортному місті або селищі (*курортний готель у населеному пункті, містобудівною забудовою якого є лікувально-оздоровчі установи, споруди та пристрої*).

– Розміщення на міжселенних територіях (*курортний готель на вільній території між агломерацією груп курортних установ і споруд з єдиною системою культурно-побутового, інженерного, транспортного та господарського обслуговування*). Через наявність природних факторів, доступних для рівномірного використання відпочиваючими, курортні готелі на міжселенних територіях – частий та комфортний варіант сучасного розміщення [10].

Отже, коли курортний готель знаходиться у складі курортного містобудівного утворення, можливо кооперування обслуговуючих, культурно-розважальних, лікувальних і оздоровчих функцій в загальноміських установах, є прив'язка до існуючої транспортної інфраструктури та інженерного забезпечення. Наприклад, в усьому світі відомі такі курорти, як Баден (Швейцарія), Ніцца (Франція), Майамі (США), Спа (Бельгія); тому будівництво на таких курортах є свідомо виграшним. Варто звернути увагу і на доцільність прив'язки нових курортних готелів до вже існуючих курортів, враховуючи їх розрахункову потужність. Так, в Одеській області є такі курорти, як Кароліно-Бугаз, Затока, Лузанівка, Чорноморка, Куяльник, Аркадія тощо, які необхідно розвивати, підвищувати їх статус і популярність [10].

На підставі досліджень вчених щодо сутності та визначення поняття «курортний готель» [2-12] розроблено та запропоновано систему факторів, які впливають на формування сегменту готелів курортного призначення (рисунок 1).

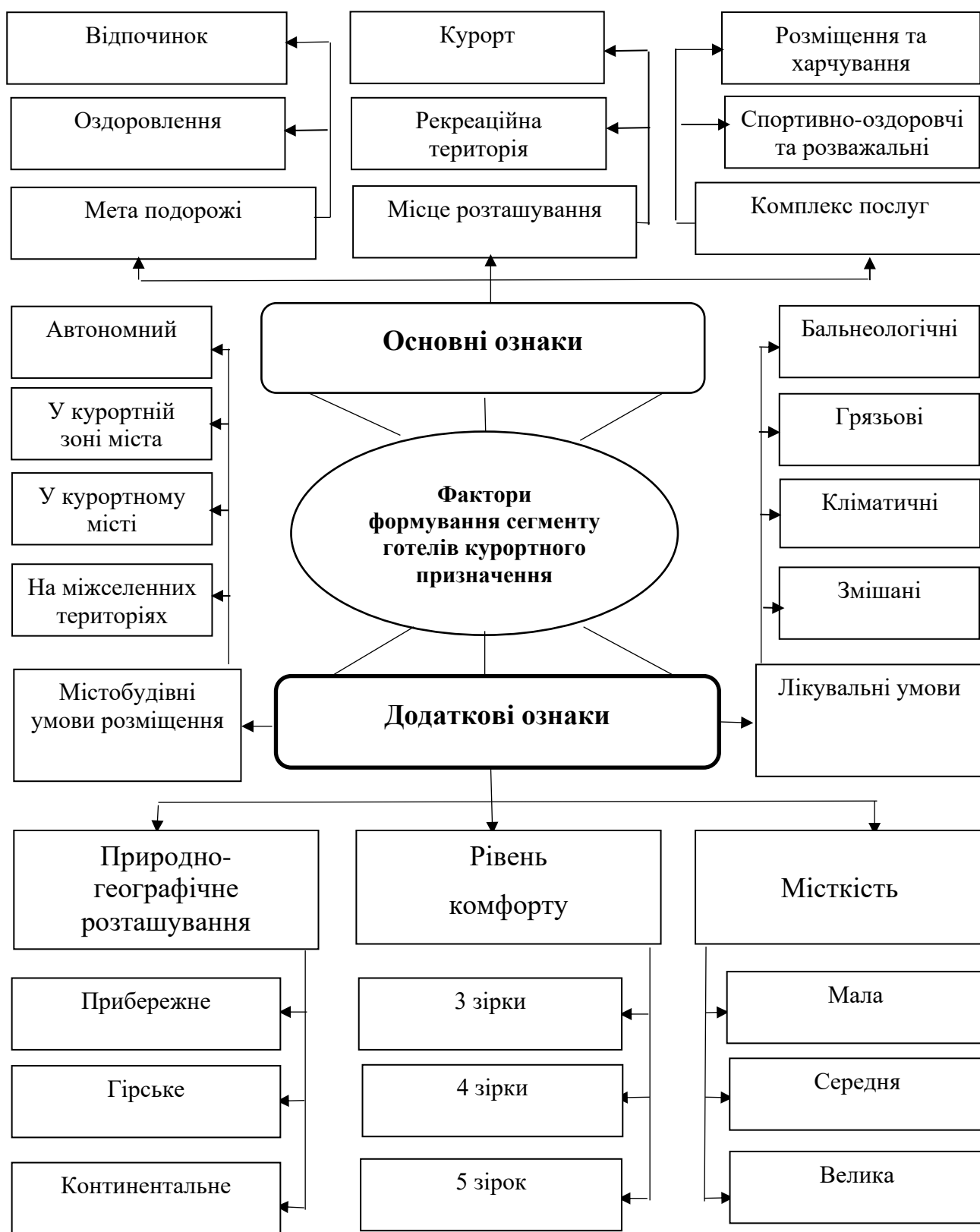

Рисунок 1. Фактори формування сегменту готелів курортного призначення

Таким чином, ми вважаємо, що до основних ознак, які враховуються для визначення факторів формування сегменту готелів курортного призначення, належать: мета подорожі, місце розташування закладу та комплекс надаваних послуг, включно з проживанням, харчуванням (зокрема, дієтичним та дитячим),

а також з організацією різноманітних видів програм, спрямованих на активний відпочинок та заняття спортом, на лікувально-оздоровче обслуговування, на біологічне відновлювання організму, на культурно-розважальні заходи. Додатковими ознаками можуть бути містобудівні умови розміщення, природно-географічне розташування, рівень комфорту та місткість курортних готелів. Додаткові ознаки доповнюють та розширяють відомості про основні ознаки даної класифікації.

Список літератури

1. ДСТУ 4527:2006. Державний стандарт України. Послуги туристичні. Засоби розміщення. Терміни та визначення. Видання офіційне. Розроблено Держтурадміністрацією спільно з ДП НДІ «Система», м. Львів [Чинний від 2006-01-10]. К.: Держспоживстандарт України, 2006. 28 с.
2. Ведмідь Н.І. Методологічні основи типізації суб'єктів санаторно-курортної діяльності. Вісник Київського національного торговельно-економічного університету. 2012. № 6. С. 72-83. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vknteu_2012_6_9.
3. Мальська М. П., Пандяк І. Г. Готельний бізнес: теорія та практика. Підручник. 2-е вид. перероб. та доп. К.: Центр учбової літератури, 2012. 472 с.
4. Круль Г. Я. Основи готельної справи: навчальний посібник. К.: Центр учбової літератури. 2011. 368 с.
5. Байлик С.І., Писаревський І.М. Організація готельного господарства: підручник. Харків: ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2015. 329 с.
6. Організація готельного господарства: навчальний посібник для вузів / О.М. Головка, Н.С. Кампов, С.С. Махлинець, Г.В. Симочко. За редакцією О.М. Головка. 2010. 247 с.
7. Кабушкин Н.И., Бондаренко Г.А. Менеджмент гостиниц и ресторанов: учебное пособие. 2-е изд. Минск: Новое знание, 2001. 216 с.
8. Кусков А. С. Гостиничное дело: учебное пособие. М.: Дашков и Ко, 2009. 328 с.
9. Основи готельно-ресторанної справи: навчальний посібник / Основи готельно-ресторанної справи: навчальний посібник / Н. І. Данько, А. Ю. Парфіненко, П. О. Подлепіна, О. О. Вишнеvsька [за заг. ред. А. Ю. Парфіненка]. Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2017. 288 с.
10. Крамаренко М.О. Наукові засади архітектурно-планувальної організації курортних готелів. Дисертація ... кандидата архітектури. К.: 2018. 217 с. <http://mx.ogasa.org.ua/handle/123456789/7303>.
11. Галасюк С. С. Сучасний стан розвитку санаторно-курортної бази України. Глобальні та національні проблеми економіки: наукове фахове видання. 2017. Вип. 15. С. 197-202.
12. Галасюк С.С., Апанасенко Т.Ю. Курортні готелі в структурі засобів розміщення України. Перспективи розвитку національної економіки: матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф., 09-10.12.2016 р. Запоріжжя: Східноукраїнський інститут економіки та управління, 2016.

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНО- ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ЗЕЛЕНОГО ТУРИЗМУ

Гвоздік Анастасія Григоріївна,
асистент кафедри готельно-ресторанної
справи та туризму
Національний університет біоресурсів і
природокористування України,
Київ, Україна

Сільська територія виступає, як територіально-просторовий комплекс, який включає землі сільськогосподарського та несільськогосподарського призначення, природно-заповідного фонду; містить ресурсний потенціал; поєднує сукупність сільських населених пунктів, де зосереджена адміністративно-управлінська, виробничо-економічна, соціально-культурна діяльність. До невід'ємних складових сільських територій віднесено поселенську мережу, органи місцевого самоврядування, людський потенціал, виробничо-господарську та соціальну сферу, екологізацію життєдіяльності населення [1, с. 17].

Аналіз сучасних поглядів дозволив оцінити вітчизняну нормативно-правову базу, висвітлити переваги державної підтримки в країнах Європейського Союзу щодо депресивності територій. Розроблена система соціально-економічного розвитку сільських територій розглядається на трьох рівнях і включає функціональні підсистеми механізму, складові ланки, засоби, відносини, цілі та заходи, що сприяють їх стабілізації та сталому розвитку. На макро- і мікрорівнях необхідне поглиблення взаємоузгодженого співробітництва між сільськими та міськими соціально-економічними системами та інтеграції їх розвитку [3, с. 197].

Сфера зайнятості є невід'ємною складовою соціально-економічної системи сільських територій, тому будь-які зрушення в останніх безумовно призводять до відповідних змін у структурі зайнятості та розміщенні продуктивних сил. Сільський ринок праці в регіоні вимагає виваженої маркетингової політики, що повинна залучати максимально велику кількість каналів розподілу трудових ресурсів села, можливих варіантів працевлаштування, широку диверсифікацію ринку товарів та послуг, спрямованих на охоплення найбільшої кількості сільського населення, де основна роль відводиться уряду та органам місцевого самоврядування. Сформовано логістичну модель маркетингової політики на сільському ринку праці, де передбачено основні складові сучасного ринку праці: попит, пропозицію, засоби масової інформації, законодавче та маркетингове забезпечення на селі, перспективні напрями створення робочих місць в сільській місцевості, та розкрито принципи, завдання й стратегічну мету моделі.

У програмах розвитку сільських територій треба враховувати потреби й умови життя сільського населення, а також передбачити ефективно і справедливо

використання регіональних і місцевих ресурсів. Важливими є зміцнення матеріальної бази і кадрового забезпечення закладів соціально-культурного призначення, вдосконалення форм соціально-культурного обслуговування населення, наближення та вирівнювання умов життєдіяльності міського та сільського населення, створення у кожному сільському поселенні належних умов праці, відпочинку та проживання, здорового способу життя [2, с. 131].

Сьогодні, туристична галузь в Україні є лише п'ятою за значенням складовою поповнення бюджету і її питома вага має значно зрости з огляду на такі об'єктивні передумови, як вигідне геополітичне розташування України в центрі Європи, наявність значного туристично-рекреаційного потенціалу, сприятливий клімат, багаті флора і фауна, чисельні культурно-історичні пам'ятки світового рівня.

Пріоритетність розвитку сільського зеленого туризму в Україні зумовлюється нагальною необхідністю невідкладного розв'язання соціально-економічних проблем сучасного села. За роки незалежності України в сільській місцевості спостерігається зменшення населення, зростання безробіття, масова заробітчанська міграція.

Сільський зелений туризм - корисний як для відпочиваючих, так і для господарів - селян, сільських громад, регіонів і держави в цілому, сприяє розвитку багатьох пов'язаних з ним галузей економіки. Його розвиток також сприятиме збереженню селянства як носія української ідентичності, культури і духовності, це додаткові можливості для популяризації української культури, поширення знань та інформації про історичні, природні, етнографічні особливості України, що заслуговує на всіляку підтримку з боку держави.

Для забезпечення пріоритетності розвитку сільського зеленого туризму в Україні і наближення його до стандартів ЄС вбачається доцільним:

- розробити регіональні програми розвитку сільського зеленого туризму з інтеграцією їх до Програми розвитку сільського зеленого туризму в Україні, яку має затвердити Уряд держави;
- визначити методологію розроблення та впровадження моніторингу досягнення цільових показників зазначених програм на регіональному та загальнодержавному рівнях;
- завершити реформування системи державної статистики, провести її технічне переоснащення, зокрема, для забезпечення формування електронних систем моніторингу регіональних та державної програм розвитку сільського зеленого туризму;
- створити інфраструктури державної фінансово-кредитної підтримки розвитку сільського зеленого туризму;
- організувати вивчення потреб ринку послуг сільського зеленого туризму у фахівців і врегулювати чисельність їх набору у вищі навчальні заклади на основі державного замовлення за цільовими напрямками регіонів;
- створити систему інформаційно-аналітичного забезпечення сфери туризму, зокрема і сільського зеленого туризму, як складової державної інформаційної системи.

Кожний з наведених напрямів забезпечення пріоритетності розвитку сільського зеленого туризму в Україні потребує посилення регуляторної функції держави, що має спиратися на результати попередніх науково-дослідних розробок [4, с. 138-143].

Список літератури:

1. Костриця М. М. Сільський туризм: теорія, методологія, практика (етноісторичний туристичний кластер «Древлянська земля»): монографія / М. М. Костриця / За наук. керівництвом і заг. ред. проф. Є. І. Ходаківського, проф. Ю. С. Цал-Цалка. – Житомир: ЖДТУ, 2006. – 196 с.
2. Липчук Н.В. Передумови розвитку агротуризму / Н.В. Липчук // Вісн. Львів. держ. аграр. ун-ту: Економіка АПК.- 2007.- № 14 (1).- С.129-132.
3. Білан С. О. Сільський туризм як фактор збереження соціальної сфери українського села [Електронний ресурс] / С. О. Білан // Вісник аграрної історії. - 2013. - Вип. 4-5. - С. 161-165. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vai_2013_4-5_22
4. Биркович В. І. Сільський зелений туризм – пріоритет розвитку туристичної галузі України / Стратегічні пріоритети. Науково-аналітичний щоквартальний збірник. – 2008. – №1 (6). – С.138-143. – http://tourlib.net/statti_ukr/byrkovych.htm

Scientific publications

MATERIALS

The X International Science Conference
«Trends and prospects development of science and practice in modern environment»

Geneva, Switzerland. 403 p.

(November 22 – 24, 2021)